REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul VIII (80), Nr. 2—3, APRILIE-SEPT. 1998

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
— SIBIU —

ex. 7

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI VIAŢĂ BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREŞTI

STUDII ŞI ARTICOLE

REVISTA TEOLOGICĂ

— REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI —

2-3

SERIE NOUĂ, Anul VIII (80), Nr. 2—3, APRILIE-SEPT. 1998

Tiparul TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

ARHIEPISCOPIA SIBIULUI, STR. MITROPOLIEI NR. 24
C. v. 45.10.4.09.2, B.C.R. Sibiu

Pastorale arhiereşti

†ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL SIBIULUI
ŞI MITROPOLIT AL ARDEALULUI,
CRIŞANEI ŞI MARAMUREŞULUI

Cinului monahal, clerului şi credincioşilor din de Dumnezeu păzita noastră Arhiepiscopie, Har, pace şi ocrotire de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvântare.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cu ajutorul lui Dumnezeu, după ce am străbătut aşa cum se cuvine calea Sf. şi Marelui Post al Paştilor, am ajuns cu bucurie să prăznuim iarăşi, şi în acest an, în linişte şi pace, Ziua mult dorită şi mult slăvită a Învierii Domnului, Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, **„al praznicelor praznic şi sărbătoare a sărbătorilor"**.

După ce am fost alături sufleteşte de Domnul în Săptămâna Sfântă a Patimilor, făcându-ne şi noi părtaşi sfintelor sale suferinţe; după ce am văzut cu ochii minţii prinderea, judecarea, răstignirea şi îngroparea dumnezeiescului nostru Învăţător, iată că ne-a sosit astăzi tuturor prilej de aleasă bucurie duhovnicească, căci Domnul a înviat din mormânt.

Şi precum în dimineaţa Învierii, acum aproape 2 000 de ani femeile mironosiţe au binevestit tuturor celor din Ierusalim şi din împrejurimi marea veste că **„Hristos a înviat"**, tot aşa, de atunci încoace în Duminica Învierii, în fiecare început de primăvară Biserica străbună ne reaminteşte tuturor credincioşilor că evenimentul Învierii Domnului a avut într-adevăr loc şi că el a încununat lucrarea divino-umană a Fiului lui Dumnezeu cel întrupat.

Cu o bucurie nestăpânită, cu inima şi cu sufletul încărcate de o vie emoţie cântăm imnul de biruinţă, ce consfinţeşte biruinţa vieţii asupra morţii: **„Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcând şi celor din morminte viaţă dăruindu-le"**.

În loc de orice salut, transmitem fraţilor noştri celor de o credinţă cu noi, celor de aproape şi celor de departe, marea veste: **Hristos a înviat** şi pe care ei ne-o confirmă cu acelaşi entuziasm: **„Adevărat a înviat"**. Răspunsul acesta nu este altceva decât o mărturie de credinţă şi el ne preface pe toţi în nişte mărturisitori ai lui Hristos şi ai Învierii Lui după

cuvântul Mântuitorului: **„Tot cel ce mă va mărturisi pe Mine înaintea oamenilor, pe acela şi Fiul Omului îl va mărturisi înaintea îngerilor lui Dumnezeu"** (Luca 12, 8).

Prin Învierea Lui din morţi, Mântuitorul Hristos şi-a dovedit încă o dată dumnezeirea şi puterea Sa şi în acelaşi timp a demonstrat că Dumnezeu are stăpânire asupra vieţii şi asupra morţii, şi mai mult, Învierea lui Hristos ne este tuturor o garanţie sigură şi evidentă a nemuririi noastre căci dacă El, Dumnezeu şi om fiind, a înviat înseamnă că şi noi cu toţii vom învia.

Acest mare adevăr l-a arătat şi l-a susţinut cu putere Sf. Apostol Pavel, apostolul neamurilor, atunci când după ce s-a întâlnit cu Hristos cel înviat pe drumul Damascului le scria Corintenilor: **„Dacă Hristos a înviat din morţi atunci cum de zic unii din voi că nu există învierea morţilor"** (I Cor. 15, 12).

Toţi Apostolii de fapt s-au declarat **martori** ai Învierii lui Hristos, aşa bunăoară Sf. Apostol Petru spunea contemporanilor săi dar şi nouă celor de astăzi că: **„Pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat şi la aceasta noi cu toţii suntem martori"** (Fapte 2, 32).

Învierea a fost un fapt real, n-a fost o amăgire, nici o iluzie, nici o părere a unora, ea a fost un fapt evident încât Sf. Petru şi Sf. Ioan Evanghelistul, ne relatează cartea Faptele Apostolilor, spun cu tărie: **„Noi nu putem să nu grăim cele ce am văzut şi am auzit"** (Fapte 4, 20), adică despre Hristos cel înviat.

Dreptmăritori creştine,

Credinţa în Înviere ne dă tuturor celor ce credem în ea mângâiere. Ne dă echilibru sufletelor şi minţilor noastre. Ne face să ne conducem pe cei dragi ai noştri adormiţi întru nădejdea Învierii până la pragul mormântului conştienţi de faptul că ei acolo, dincolo sunt împreună cu Hristos, izvorul vieţii şi al nemuririi.

Credinţa în Înviere ne dă tuturor speranţa în viaţa cea de apoi şi această credinţă se află la baza tuturor rugăciunilor pe care noi le facem pentru cei plecaţi dincolo şi a tuturor actelor de milostenie pe care le facem în, şi pentru numele lor.

Credinţa în Înviere este cea care ne dă tuturor linişte şi mângâiere şi sentimentul că suntem în comuniune cu cei adormiţi ale căror suflete sunt vii, pentru că au crezut în Hristos cel viu după Înviere, şi care au nevoie de ajutorul, de cuvântul, de gândul şi de iubirea noastră, iar ei la rândul lor dăruindu-ne aceeaşi dragoste întru Hristos.

Credinţa în Înviere ne dă tuturor certitudinea că această încredere a noastră nu este zadarnică, că nu moartea are ultimul cuvânt, că nu ea împărăţeşte în veci, ci că prin Învierea Domnului tristeţea şi durerea pentru cei plecaţi din această viaţă se preface în bucurie şi speranţă.

Credinţa în Înviere ne trece de pe **culmile disperării** — vorba unui filozof — pe culmile speranţei. Ne dă certitudinea că n-am apărut la întâmplare în lume, că nu trăim întâmplător şi că nici nu murim întâm·

plător. Şi ne mai învaţă ceva. Că nu cu moartea se încheie viaţa, ci cu Dumnezeu, izvorul vieţii care ne aşteaptă pe toţi întru Împărăţia Sa.

„Acum toate s-au umplut de lumină şi cerul şi pământul şi cele de dedesubt", cântă plină de bucurie Biserica şi împreună cu ea cântăm şi noi, poporul lui Dumnezeu, preaslăvindu-l pe Cel ce a înviat a treia zi din mormânt.

„Astăzi prăznuim omorârea morţii şi începătura altei vieţi veşnice", şi întreaga făptură cea văzută şi nevăzută se bucură şi tresaltă că Hristos Domnul începător al celor adormiţi s-a făcut şi pe toţi ne-a trecut **„din moarte la viaţă şi de pe pământ la cer"**, făcându-ne să devenim cu adevărat: **„părtaşi ai dumnezeieştii firi"**, după cuvântul Sf. Ap. Petru.

Iubiţi credincioşi,

Am ascultat cu tristeţe în cadrul Sf. Slujbe din Săptămâna Patimilor care a trecut, toată istorisirea şi toată drama Patimilor Domnului.

Am văzut că deşi Mântuitorul îi prevenise de multe ori pe Ucenicii Săi, că: **„Fiul Domnului se va da în mâinile oamenilor şi-L vor ucide, iar după ce-L vor omorî, a treia zi va învia"** (Marcu 9, 31), ei totuşi nu au înţeles acest lucru. Unii l-au tăgăduit, precum Petru, cel care, deşi se făgăduise să fie cu Iisus până la moarte, s-a lepădat cu jurământ, şi, culmea, în faţa unei slujnice zicând: **„Nu cunosc pe Omul acesta"** (Matei 26, 72), iar alţii L-au părăsit tocmai în acele momente grele, **„de frica iudeilor"** (Ioan 20, 19).

Declaraţia lui Iisus că El va învia nu i-a convins pe ucenici, şi aceasta pentru că era ceva prea greu de înţeles pentru ei, ceva ce părea împotriva raţiunii şi împotriva a ceea ce ştiau ei că se întâmplă cu cei morţi, după ce au trecut pragul mormântului.

În planul cel veşnic al lui Dumnezeu însă, învierea lui Hristos era prevăzută **în fapt**, după o moarte adevărată, constatată şi controlată şi după o îngropare făcută de **Iosif cel cu bun chip**, şi după o şedere de trei zile în mormântul săpat în stâncă.

Iisus trebuia să moară în văzul tuturor şi să învieze de asemenea tot în văzul tuturor, cu martori care să spulbere orice îndoială asupra minunii petrecute atunci.

Mântuitorul trebuia să-şi încununeze propovăduirea şi activitatea sa ca Dumnezeu şi ca Om, arătând că El vine trimis de sus, de la Tatăl, printr-un fapt extraordinar, iar acesta nu putea fi altul decât Învierea Sa din morţi, ca să ne demonstreze tuturor că sufletul nostru este nemuritor, că Dumnezeu este Stăpânul Vieţii şi al morţii, şi că El, Iisus era cu adevărat Fiul lui Dumnezeu.

Fără evenimentul Învierii, ucenicii nu L-ar fi socotit a fi Dumnezeu şi L-ar fi uitat repede, chiar dacă L-au iubit şi i-au ascultat cu drag învăţătura Sa.

Fără evenimentul Învierii, Iisus ar fi rămas doar un simplu om, cel mult un prooroc, iar învăţătura Lui ar fi fost asemenea unui sistem filozofic şi moral, interesant şi înalt, dar omenesc şi nu dumnezeiesc.

Fără faptul Învierii lui Hristos din morţi, religia creştină n-ar fi existat, ea nu s-ar fi răspândit **„până la marginile pământului“** (Fapte 1, 8), Biserica ca şi trup tainic al Domnului nu s-ar fi întemeiat şi n-ar fi durat până la sfârşitul veacurilor, cea pe care nici **„porţile iadului nu o vor birui“** (Matei 16, 18), nici un martir, începând de la Ştefan, întâiul mucenic, nu şi-ar fi dat viaţa pentru Hristos şi pentru Evanghelia Sa.

Învierea a fost constatată de martori oculari. Sf. Apostol Pavel îi enumeră pe rând: femeile mironosiţe, venite dis-de-dimineaţă la mormânt, Sf. Apostol Petru, cei unsprezece apostoli, Sf. Apostol Toma, care-l mărturiseşte pe Iisus a fi: **„Domnul meu şi Dumnezeul meu“** (Ioan 20, 28), apoi mai bine de cinci sute de fraţi, **„dintre care cei mai mulţi trăiesc până acum“** (I Cor. 15, 6) şi apoi chiar Pavel care-L întâlneşte pe Hristos cel înviat în drum spre Damasc.

De la aceşti **martori ai Învierii,** prin Sf. Scriptură a Noului Testament şi prin Sf. Tradiţie, adevărul Învierii ne-a fost transmis şi nouă din generaţie în generaţie, noi primindu-l prin credinţă şi luminându-ne viaţa de zi cu zi prin el.

Ştiind că Iisus a înviat, credem în El şi în toată învăţătura Lui, iar Ziua Învierii este pentru noi **Ziua bucuriei şi a speranţei.**

„Cerurile după cuviinţă să se veselească şi pământul să se bucure. Şi să prăznuiască toată lumea cea văzută şi cea nevăzută; că a înviat Hristos, Bucuria cea veşnică“, ne spun imnele liturgice ce se cântă în această noapte Sfântă şi mântuitoare a Paştilor.

Ştiind că Iisus a murit şi a înviat credem că şi noi vom învia pentru că la temelia credinţei noastre se află tocmai faptul Învierii lui Hristos, după cuvântul Sf. Apostol Pavel: **„dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră“** (I Cor. 15, 14).

Dreptmăritori creştini,

Învierea Domnului este întâi de toate bucurie. Mântuitorul s-a adresat femeilor mironosiţe în dimineaţa Învierii, cu aceste cuvinte: **„Bucuraţi-vă!“** (Matei 28, 9). Ce alt cuvânt mai frumos, mai expresiv şi mai adevărat decât acesta ar fi putut găsi?

Iar apostolilor li s-a adresat prin alt cuvânt, la fel de frumos şi de adevărat: **„Pace vouă!“** (Luca 24, 36). Învierea aduce pace în sufletele şi în minţile omeneşti însetate după Dumnezeu.

Să ne fie şi nouă această mare sărbătoare a Sf. Paşti: **„care au deschis nouă uşile raiului şi care sfinţesc pe toţi credincioşii“,** un îndemn spre o mai mare apropiere a noastră de Dumnezeu, de Biserica Sa cea sfântă şi un îndemn spre toată fapta cea bună.

Să petrecem după tradiţia noastră creştinească şi românească aceste sfinte zile de sărbătoare, să fim cu dragoste şi cu afecţiune faţă de toţi oamenii şi mai ales să participăm cu evlavie la sfintele slujbe din Săptămâna Luminată, să ne înmulţim rugăciunea, smerenia şi fapta cea bună pusă în slujba semenilor noştri şi mai ales faţă de cei aflaţi

în nevoi şi suferinţe, faţă de cei singuri şi sărmani, faţă de cei aflaţi în închisori, în orfelinate, în azile şi spitale.

Să-i cercetăm pe aceştia în aceste zile ale Paştilor şi să le ducem şi lor vestea cea mare a Învierii Domnului, să-i mângâiem sufleteşte, în aşa fel ca ei să simtă că noi suntem fraţii lor şi le stăm în ajutor.

Să iertăm din inimă celor care ne-au greşit şi ne-au făcut supărare. Să ne luminăm cu prăznuirea şi, aşa cum ne îndeamnă Biserica: **„unul pe altul să ne îmbrăţişăm, să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi şi să iertăm toate pentru înviere“.**

Duceţi în familiile Dumneavoastră şi ale tuturor binecredincioşilor creştini vestea Învierii lui Hristos, precum au dus-o mironosiţele în duminica Paştilor, cu aceeaşi credinţă şi cu acelaşi entuziasm şi fie ca ea să rodească în viaţa fiecăruia izvor de pace, de dreptate, de dragoste şi de binecuvântare.

Vă fac tuturor urări de sănătate, de bună sporire întru toate, de pace şi înţelegere în familie, iar Hristos cel Înviat să binecuvinteze Ţara şi Biserica noastră şi întreaga lume.

Cu aceste simţăminte Vă salut şi eu pe toţi în această sfântă zi împărtăşindu-vă odată cu binecuvântarea mea arhierească vestea cea mare pe care vă îndemn s-o transmiteţi cu credinţă tuturor că:

„Hristos a Înviat“

Al vostru, al tuturor de tot binele voitor
şi pururea rugător către Domnul cel Înviat,

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Arhiepiscop al Sibiului şi Mitropolit
al Ardealului, Crişanei şi Maramureşului

† BARTOLOMEU

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

Iubitului nostru cler și popor: har, pace, ajutor și milă de la Dumnezeu, iar de la noi, arhierești binecuvântări și creștineasca salutare:

HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiții mei fii sufletești,

Iată, sunt șapte săptămâni de când ne pregătim să întâmpinăm marea și luminata sărbătoare a Învierii Domnului; șase săptămâni ale Postului Mare, căruia poporul nostru îi spune și Păresimi — de la cuvântul latin **quadragessima,** adică patruzeci de zile — și Săptămâna Patimilor, premergătoare Sfintelor Paști.

Pentru această pregătire, creștinul ortodox nu face altceva decât să intre în propriul său suflet ca într-o livadă primăvara, să și-l grădinărească gospodărește și să-l scoată la lumină curat și înfrumusețat, cu vlăstarele gata de rod. Dacă pământul e năpădit de buruieni și mărăcini, smulge păcatele dintr-însul, le aruncă peste gard sau le arde-n foc; dacă e înțelenit, îl sapă cu hârlețul și lasă aerul să pătrundă-n brazdă așa cum cercetarea de sine pătrunde într-o conștiință adormită; dacă e tare și bolovănos, pune grapa să-i netezească asprimile și-l face gata să primească semințele cuvântului bun; dacă pomii au ieșit din iarnă cu ramuri ciolănoase, tot ce e de prisos se taie și se aruncă, lăsând loc virtuților tinere să-și cheme din adâncuri mugurii; dac-au rămas pe răzoare lujere arse de brumă, ele sunt smulse din rădăcină pentru ca-n locul lor să răsară florile faptelor bune. Totul, sub soarele și binecuvântarea lui Dumnezeu.

Așadar, o pregătire prin rugăciune și prin post. O rugăciune mai adâncă și mai stăruitoare decât de obicei, prin care omul stă la vorbă cu Dumnezeu mai pe-ndelete, spunându-I necazul și ascultându-I povața.

Rugăciunea însă se împletește cu postul. Desigur, noi știm că postul este abținerea de la unele mâncăruri, numite „de dulce", dar și abținerea de la orice faptă rea. El însă ne ajută să-L percepem pe Dumnezeu cu mai multă ușurință și cu mai mult folos. Sfântul Prooroc Ilie, stând pe munte, a postit; prin post și-a subțiat trupul; prin subțierea trupului și-a ascuțit simțurile; prin ascuțirea simțurilor a fost el în

stare să-L perceapă pe Dumnezeu trecând pe lângă el într-o adiere de vânt lin.[1] Așadar, prin postire îți ridici mâinile în rugăciune și-L simți pe Dumnezeu adiindu-ți ca un zefir printre degete și, prin ele, până în inimă.

Zic unii rătăciți că postul nu e de trebuință, și cu atât mai puțin Spovedania, de vreme ce omul, după ce și-a mărturisit păcatele și a dobândit iertarea, păcătuiește din nou... Desigur, ideal ar fi ca el să nu mai păcătuiască; dar, muritor fiind și supus greșelii, poate să cadă iarăși, cu voie sau fără voie, cu fapta sau cu gândul. Nu e bine să cazi, dar e important să te ridici; Fiul Risipitor din parabolă n-a făcut bine că și-a părăsit Tatăl, dar, Doamne!, câtă biruință prin aceea că s-a întors! Grădina ți-o deretici primăvara, datorită faptului că peste ea a trecut o iarnă cu toate ale ei. Dacă Domnul Iisus ți-a poruncit să-l ierți pe fratele tău de șaptezeci de ori câte șapte, aceasta înseamnă că fratele îți poate greși tot de atâtea ori. A te lăuda că, odată pocăit, ești în afara oricărui păcat sau a oricărei putințe de a păcătui este ca și cum neîncetat L-ai minți pe Dumnezeu, i-ai minți pe oameni, și chiar pe tine însuți. Iată de ce Biserica ne-a rânduit și această vreme a Postului Mare, pentru ca fiecare creștin, după râvna, puterile și îngrădirile lui, să se pregătească pentru Ziua Învierii.

Dacă te pregătești pentru această zi, înseamnă că o aștepți; iar dacă o aștepți, înseamnă că și crezi în ea, că anume va veni și te va bucura.

Iubiții mei, dacă astfel stau lucrurile cu noi, cei de azi, nu tot așa s-au petrecut cu ucenicii Domnului. Oameni fiind, cu înțelegerea mărginită, atâta vreme cât nu L-au avut pe Duhul Sfânt ei n-au fost în stare să priceapă că Învățătorul lor va muri și va învia. De nenumărate ori Și-a prevestit Domnul patimile, răstignirea pe cruce și sculareа din morți, și tot de atâtea ori pescarii au dat din cap, și-au încrețit frunțile și s-au uitat unul la altul, nedumeriți. E de-ajuns să vă amintesc o singură împrejurare, istorisită de Sfântul Evanghelist Marcu: „Că-i învăța pe ucenicii Săi și le spunea că Fiul Omului Se va da în mâinile oamenilor și-L vor ucide, iar după ce-L vor ucide, a treia zi va învia. Ei însă nu înțelegeau cuvântul și se temeau să-L întrebe".[2] Știm că după îngroparea Domnului ucenicii, cuprinși de spaimă, ședeau încuiați în casă, iar alți doi, mergând pe drum, erau triști.[3] Chiar și Sfintele Femei, atât de curajoase în vremea patimilor, erau acum abătute și triste, gândindu-se doar că-n revărsatul zorilor vor tămâia un mort. Așadar, nimeni nu credea în Înviere; și unde nu-i credință, nu e nici așteptare; iar unde nu-i așteptare, nu e nici pregătire. Cei de atunci nu credeau în ceea ce avea să se întâmple; noi, cei de azi, credem în ceea ce s-a întâmplat. Să nu ne mândrim, ci doar să ne bucurăm.

1 3 Rg. 19, 12.
2 Mc 9, 31-32.
3 Lc. 24, 17.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

După Învierea Domnului, Sfinţii Apostoli şi Sfintele Femei aveau să înţeleagă un fapt extraordinar: Iisus înviase, dar nu pentru Sine. Cu alte cuvinte, omorând moartea cu însăşi arma morţii, El nu Şi-a propus să facă o simplă demonstraţie de putere, aşa cum face un luptător în arenă, cu gândul la premii şi laude. Iisus Cel înviat Se poate asemăna mai degrabă cu un împărat care se întoarce victorios dintr-o luptă în care şi-a eliberat prizonierii, adică pe propriii săi cetăţeni care fuseseră ţinuţi în robia duşmanului. Sfântul Apostol Petru avea să ştie, în sfârşit, că prima mişcare a lui Iisus Cel înviat a fost aceea de a Se pogorî la iad şi de a-i elibera pe toţi prizonierii din lagărele Satanei, de la Adam şi Eva până la Ioan Botezătorul. Aşa ni-L înfăţişează sfânta Sa icoană, aşa se mişcă El în credinţa noastră.

Ceva mai târziu, prin iluminare de la Duhul Sfânt, Apostolii aveau să afle un alt fapt extraordinar: Iisus a înviat nu numai pentru cei ce muriseră înaintea Lui, ci şi pentru cei ce vor muri după El. Orice pământean trece mai întâi prin viaţă şi apoi prin moarte. Murind, trupul său îi este redat pământului din care fusese alcătuit, iar sufletul merge în viaţa de dincolo, unde îl aşteaptă o judecată particulară şi provizorie, în aşteptarea celei ultime şi definitive. Starea sa de fericire sau nefericire îi este rânduită de Dumnezeu, pe potriva faptelor lui de pe pământ, dar şi pe potriva rugăciunilor pe care cei vii le fac pentru el.

Va veni apoi un timp al sfârşitului lumii învechite, când Dumnezeu o va transfigura în cer nou şi pământ nou,[4] aşa cum meşterul topeşte-n foc un fier învechit şi din aceeaşi topitură făureşte ceva care nu mai seamănă cu ce-a fost. Un Sfânt Părinte[5] e de părere că universul de după sfârşitul lumii va fi transparent şi imponderabil; corpurile cereşti ni le imaginăm astfel uşoare şi străvezii, ca nişte nori de cristale vaporoase plutind în lumina lui Dumnezeu.

Dar dacă la început Dumnezeu a creat lumea pentru om, tot pentru om o va transfigura la sfârşit. Atunci se va petrece învierea cea de obşte, a tuturor celor din veac adormiţi, ca să-L întâmpine ei pe Hristos Cel ce va veni pe norii cerului. Aceasta va fi, în fapt, nu o venire, ci o revenire — sau a doua venire —, făgăduită de El Însuşi ucenicilor săi. Atunci sufletul omului va pune capăt aşteptării, îşi va chema trupul cu care a vieţuit pe pământ şi se va uni cu el, refăcându-şi astfel fiinţa întreagă, cu întreaga ei identitate pe care a avut-o înainte de moarte.

Cum va fi trupul omului înviat în obşte? Ne-o spune Însuşi Domnul Iisus prin metafora bobului de grâu: se seamănă-n pământ o sământă; din ea răsare o plantă care nu e altceva decât sământa putrezită.[6] Sfântul Apostol Pavel reia această idee şi o dezvoltă în câteva versete de o mare adâncime: „Aşa-i şi cu învierea morţilor: Se seamănă (trupul) întru stricăciune, învie întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, învie întru

4 Ap. 21, 1.
5 Sf. Grigorie de Nyssa.
6 Cf. In. 12, 24.

slavă; se seamănă întru slăbiciune, învie întru putere; se aseamănă trup firesc, învie trup duhovnicesc".[7] Cum va fi acel trup duhovnicesc?: Asemenea trupului cu care a înviat Iisus. Cu deosebirea că trupul Său nu a cunoscut în mormânt stricăciune — adică putrezire, descompunere sau vreo alterare de orice fel —, pe când trupul omului trece obligatoriu prin descompunere. Trupul Domnului de după înviere avea însuşirea de a se face văzut sau nevăzut, de a străbate prin materie fără ca aceasta să sufere, de a mânca şi bea fără să mai simtă foamea sau setea, de a face ca cineva să-l recunoască sau să nu-l recunoască, de a se înălţa la cer fără să părăsească pământul, rămânând între oameni prin Taina Euharistică. Cum va arăta trupul omului de după înviere? Cu excepţia însuşirilor dumnezeieşti, care sunt numai ale lui Iisus, el va arăta asemenea trupului cu care Acesta a înviat. El nu va mai cunoaşte schimbare, nici slăbiciune, nici îmbătrânire, nici moarte, nici putrezire; din trup firesc, materialnic, devine trup duhovnicesc, capabil de îndumnezeire prin participarea la lumina cea fără de început a lui Dumnezeu.

Iată de ce, iubiţii mei, învierea lui Hristos nu trebuie gândită şi trăită doar prin ea şi pentru ea, ci în strânsă legătură cu propria noastră înviere. Înviind din morţi, Hristos a devenit „pârga celor adormiţi", pârga fiind întâiul fruct care se coace şi care dă semnul că toate celelalte vor veni după el; înviind din morţi, El a deschis calea oricărui trup către învierea cea de obşte; înviind din morţi, El a devenit şi „Întâiul-Născut din morţi, ca să fie El cel dintâi întru toate",[8] cap de coloană pentru toţi cei ce de-a lungul istoriei se îndreaptă spre final. În legătură cu aceasta, tot marele Pavel spune lămurit, îndeosebi pentru auzul celor ce în vremea lui nu credeau în învierea morţilor: „Dacă morţii nu învie, atunci nici Hristos n-a înviat".[9] „Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră".[10] „Iar dacă noi numai pentru viaţa nostră nădăjduim în Hristos, suntem mai de plâns decât toţi oamenii".[11] Cu alte cuvinte, cel ce nu crede în înviere trăieşte degeaba.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Am dorit să vă spun toate acestea pentru că mişună printre voi profeţi mincinoşi care prin tot felul de amăgiri caută să vă îndepărteze de la credinţa cea dreaptă. Unii dintre ei Îl mărturisesc pe Hristos, dar tăgăduiesc învierea morţilor. Alţii, în numele aceluiaşi Hristos, caută să vă sperie prin vestirea unei iminente catastrofe universale, legată în special de anul 2000, care va însemna sfârşitul lumii; aceiaşi profeţi vă asigură că nu vor supravieţui decât cei aleşi, adică ei şi adepţii lor botezaţi a doua oară. Alţii cred într-un fel de înviere, dar numai a sufletelor,

7 I Col. 15, 42-44.
8 Col. 1, 18.
9 I Col. 15, 16.
10 I Col. 15, 14.
11 I Col. 15, 19.

care vor deveni îngeri, tăgăduind astfel transfigurarea duhovnicească a trupurilor și refacerea ființei umane în identitatea ei proprie. Alții, mai noi, spun că toate religiile sunt la fel și că la sfârșit ființele umane vor fi absorbite în Totul universal, adică în Nimic.

V-am spus toate acestea pentru ca să nu vă înșelați. Dacă profeții mincinoși se folosesc de drepturile omului pentru a vă amăgi, de aceleași drepturi folosiți-vă și voi spre a vă apăra. Rămâneți tari în credința voastră, care este aceea a Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți! Cât despre sfârșitul lumii, nici măcar îngerii nu-l știu; numai Dumnezeu-Tatăl îl știe și numai El îl va hotărî, atunci când va crede; o știm lămurit de la Însuși Domnul Iisus. Orice calcul pe această temă e pierdere de vreme și o spaimă în plus. De ce trebuie ca sfârșitul lumii să fie, neapărat, în anul 2000, dacă el poate fi chiar mâine? sau peste multe mii de ani? De aceea ne poruncește Domnul: „Privegheați, că nu știți ziua și nici ceasul în care Fiul Omului va veni".[12]

Vă spuneam la început că noi ne-am pregătit pentru Învierea Domnului pentru că o așteptăm; și o așteptăm pentru că credem în ea. Iată că acum ne-am întărit și credința în învierea morților; de vreme ce credem în ea, o așteptăm; și dacă o așteptăm, ne și pregătim.

Toți vor învia, dar nu toți se vor mântui; toți vor învia, dar nu toți se vor bucura; toți vor învia, dar nu toți vor moșteni împărăția cerurilor. Rămâneți în Hristos, pentru ca să înviați după Hristos, să vă bucurați cu Hristos și să vă înveșniciți întru Hristos! Pentru noi, oamenii, S-a pogorât El și S-a întrupat, pentru noi, oamenii, a murit și a înviat.

Hristos a înviat!

† **BARTOLOMEU**

Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului

12 Mt. 25, 13.

† ANDREI

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL ALBA IULIEI,

Iubitului cler, cinstitului cin monahal şi dragilor noştri credincioşi, har şi bucurie de la Hristos cel înviat din morţi, iar de la noi arhierească binecuvântare.

„Vrăjmaşul cel din urmă, care va fi nimicit, este moartea".

(I Cor. 15, 16)

Iubiţi credincioşi,

Sărbătoarea Paştilor este sărbătoarea vieţii. Domnul Hristos călcând **„cu moartea pe moarte"** a înviat din morţi, dăruind viaţă veşnică tuturor. Şi cum cel mai mare vrăjmaş al oamenilor este moartea, ne dăm seama de ce bucuria pascală este unică. La oraş ca şi la sat, pentru credincioşii practicanţi ca şi pentru cei mai înstrăinaţi de biserică, Sfintele Paşti aduc în suflete un fior sfânt şi o clipă de înălţare. George Coşbuc, retrăind bucuria sărbătorii copilăriei sale, spune atât de inspirat: **„Şi cât e de frumos în sat! / Creştinii vin tăcuţi din vale / Şi doi se-ntâlnesc pe cale / Îşi zic: Hristos a înviat! / Şi râde-atâta sărbătoare / Din chipul lor cel ars de soare /".**

Din păcate, în actuala stare în care se găsesc, oamenii nu realizează faptul că modul în care trăiesc îi apropie mai mult de moarte decât de viaţă. De aceea cu prilejul acestui praznic plin de lumină vom face câteva consideraţii asupra morţii şi asupra vieţii. Hristos a spus simplu: **„Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa"** (Ioan 14, 6). Iar în Evanghelia de la Liturghia de astăzi Sfântul Ioan, referindu-se la Mântuitorul, zice: **„Întru El era viaţa"** (Ioan 1, 4). Toate fiinţele le-a creat Tatăl prin Fiul şi toate îşi au viaţa din El, pentru că **„fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"** (Ioan 1, 3).

Aflăm din Sfintele Scripturi că omul a fost creat nemuritor şi că **„Dumnezeu n-a făcut moartea şi nu se bucură de pieirea celor vii"** (Înţ. 1, 13). Şi totuşi moartea este o realitate tristă, pe care o întâlnim la tot pasul, şi ne punem întrebarea firească de unde vine ea? Sfântul Apostol Pavel ne spune limpede că izvorul morţii este păcatul: **„printr-un om a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea"** (Romani 5, 12). Iar concluzia logică o trage Sfântul Vasile cel Mare: **„Moartea este o ur-**

mare necesară a păcatului; te apropii de moarte, pe măsură ce te îndepărtezi de Dumnezeu, care este viața; moartea este lipsa vieții. Adam, îndepărtându-se de Dumnezeu, s-a expus morții".

Așadar moartea este consecința separării de Dumnezeu, a îndepărtării de Dumnezeu. Ea a apărut pentru că omul l-a pierdut pe Dumnezeu, s-a întors de către Dumnezeu, a încercat să dobândească prin propriile sale mijloace cunoștințele pe care nu le putea obține decât cu ajutorul lui Dumnezeu. În loc de a trăi în strânsă legătură cu Dumnezeu, și prin El cu semenii, omul a ales egocentrismul, autonomia și implicit moartea. Omul întorcându-se de către Dumnezeu și începând să contemple spațiile infinite ce-l înconjurau, Dumnezeu unica sursă a vieții, a dispărut din ochii lui și nu i-a rămas altă alternativă decât moartea. Această îndepărtare de Dumnezeu, spune Sfântul Grigorie de Nyssa, a produs toate relele: **„întoarcerea de la viață a adus moartea; părăsirea lumii a adus întunericul; dispariția virtuții a adus păcatul; și așa toate formele binelui au fost înlocuite, una câte una, de relele contrare".**

Iubiți frați,

Din fericire, atunci când a venit plinirea vremii, Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său în lume **„ca să se mântuiască prin El lumea"** (Ioan 3, 17). **„Domnul moare,** zice Sfântul Ioan Damaschinul, **primind în locul nostru moartea, se aduce pe Sine însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl și El trebuia ca să-l primească pe El în locul nostru, preț de răscumpărare ca astfel să ne elibereze pe noi de condamnare".** Cât de mângâietoare este o cântare de la înviere care afirmă același lucru: **„Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, astăzi mă scol împreună cu Tine, înviind Tu; M-am răstignit ieri împreună cu Tine, Însuți mă preamărește, Mântuitorule, în împărăția Ta".**

În moartea lui Hristos păcatul, stricăciunea, moartea și puterea diavolului sunt distruse. Omul cel vechi este omorât, potrivnicul este înlănțuit și puterea lui anihilată. Mântuirea împlinită de Hristos îi cuprinde pe toți oamenii, din toate vremurile. **„El a intrat o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfintelor, nu cu sânge de țapi și de viței, ci cu însuși sângele Său, și a dobândit o veșnică răscumpărare"** (Evrei 9, 12).

Prin învierea lui Hristos, moartea este învinsă. Chiar dacă toți pământenii, pentru o vreme, trebuie să ne coborâm în țărână, știm sigur că vom învia. Despărțirea sufletului de trup este vremelnică. Însăși moartea în creștinism capătă o altă față, ea fiind doar poarta prin care Cel nemuritor ne cheamă de la moarte la viață.

În Vechiul Testament moartea era o despărțire definitivă a omului de Dumnezeu. Șeolul, sau iadul, Vechiului Testament, era locul în care lipsea Dumnezeu. Prin învierea lui Hristos, prin pogorârea Sa la iad, Dumnezeu este prezent și în locuința morților. Creștinul și în moarte este cu Dumnezeu. Sfântul Petru ne spune că Hristos **„omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul... S-a pogorât și a propovăduit și duhurilor ținute în închisoare"** (I Petru 3, 18-19).

Numele Mântuitorului este Iisus, de la ebraicul Yéchûa, care înseamnă **„Yahweh mântuieşte"**. Sfântul Chiril al Ierusalimului accentuează acest lucru, spunând că **„în limba ebraică Iisus înseamnă Mântuitor, iar în limba greacă Cel ce vindecă. Căci El este doctorul sufletelor şi al trupurilor şi tămăduitorul celor ţinuţi de duhuri rele. El vindecă şi ochii orbilor, dar în acelaşi timp luminează şi minţile. Este doctorul şchiopilor, dar îndreaptă şi picioarele păcătoşilor spre pocăinţă. Spune paraliticului: să nu mai păcătuieşti; dar spune şi: ia-ţi patul tău şi umblă! Pentru că trupul lui se paralizase din pricina păcatului sufletului, a vindecat mai întâi sufletul ca să aducă prin aceasta vindecare şi trupului"**. El izbăveşte din păcat şi din moarte dăruind viaţă.

Dreptmăritori creştini,

Din nefericire pentru noi oamenii moderni a dispărut conştiinţa păcatului, păcat care aduce suferinţa şi moartea. Lucruri foarte grave ca pruncuciderea, desfrâul, homosexualitatea, drogarea, beţia, egoismul, sunt pe cale de a fi socotite fapte normale, atâta timp cât nu-i deranjează pe cei din jur. Neînţelegerile şi ura, începând din cercurile politice şi terminând cu confesiunile religioase, se întâlnesc la tot pasul. Două valori esenţiale ale poporului român, credinţa ortodoxă şi dragostea faţă de neam, sunt ţinta săgeţilor purtătoare de venin trase de către cei ce se fac unelte ale răului.

În această situaţie stai şi te întrebi dacă nu sunt actuale astăzi cuvintele Sfântului Pavel, care spune **„că, în zilele din urmă, vor veni vremuri grele; Că vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginţi, lăudăroşi, trufaşi, hulitori, neascultători de părinţi, nemulţumitori, fără cucernicie. Lipsiţi de dragoste, neînduplecaţi, clevetitori, neînfrânaţi, cruzi, neiubitori de bine, trădători, necuviincioşi, îngâmfaţi, iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu. Având înfăţişarea adevăratei credinţe, dar tăgăduind puterea ei"** (II Timotei 3, 1-5). Toate acestea le vor face tocmai pentru faptul că nu au noţiunea păcatului. De aceea ne permitem să vă dăm cea mai simplă definiţie a păcatului: păcatul este încălcarea liberă şi conştientă a legii morale sau împotrivirea conştientă şi liberă faţă de voia lui Dumnezeu, exprimată în legea morală. Ori această lege morală se cuprinde în Sfintele Scripturi şi în Învăţătura de credinţă a Bisericii, pe care le cunoaştem atât de puţin.

Citind **Sfânta Scriptură** a Noului Testament, citind **Catehismul,** ne vom întâlni cu Hristos cel înviat din morţi şi singurul care ne poate oferi viaţa. Vom începe să mergem la biserică şi ne vom căuta un duhovnic care să ne dezlege de păcate şi să ne povăţuiască pe calea lui Dumnezeu. Vom participa la Sfânta Liturghie şi vom încerca după puterile noastre să facem bine altora. Aceasta e singura soluţie, atât pentru oamenii simpli, cât şi pentru intelectuali; atât pentru săraci, cât şi pentru bogaţi: apropierea de Dumnezeu, care este viaţa.

Omului, care deocamdată stă cu spatele la Dumnezeu, Hristos îi spune: **„Fiindcă tu zici: sunt bogat şi m-am îmbogăţit şi de nimic nu am nevoie! Şi nu ştii că tu eşti cel ticălos şi vrednic de plâns, şi sărac şi orb**

și gol. Te sfătuiesc să cumperi de la Mine aur lămurit în foc, ca să te îmbogățești, și veșminte albe ca să te îmbraci și să nu se dea pe față rușinea goliciunii tale" (Apoc. 3, 17-18). Aurul este bogăția credinței, iar veșmântul alb este îmbrăcămintea pe care creștinul o primește la Botez și o spală mereu prin Taina Spovedaniei.

Iubiții noștri fii sufletești,

Acum, la Sfintele Paști, avem încă o dată prilejul ca **„noi cei purtători de lumină să ne apropiem de Hristos, Care a ieșit din mormânt ca un mire, și să prăznuim cu cetele cele iubitoare de praznice Paștile lui Dumnezeu cele mântuitoare"**. Avem prilejul, noi toți cei obosiți și îngrijorați de criza politică și economică prin care trece țara, în această perioadă de tranziție, să prindem curaj.

Cei săraci și neliniștiți de faptul că mâine s-ar putea să nu mai aibă un loc de muncă, atunci când Îl vor găsi pe Hristos, își vor da seama că aveau nevoie de pâinea cea de toate zilele, dar mai mare nevoie aveau de Dumnezeu. Cei bogați și nepăsători față de sărăcia în care trăiesc semenii lor, dacă Îl vor găsi pe Hristos, își vor da seama că bunurile lor nu sunt decât **„gunoaie"** (Fil. 3, 8), și vor deveni milostivi și făcători de bine. Cei bolnavi, atunci când își vor regăsi sănătatea trupului, prin bunăvoința lui Dumnezeu, vor înțelege că mai prețioasă decât aceasta este sănătatea sufletului. Iar cei ce se străduiesc să statornicească pacea pe pământ, atunci când Îl vor găsi pe Hristos, își vor da seama că El singur poate aduce adevărata pace.

Are prilej o lume întreagă să înțeleagă, că nu moartea, ci viața își va spune ultimul cuvânt, **„căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia"** și că **„vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit, este moartea"** (I Cor. 15, 22; 26).

În acest gând plin de speranță vă îmbrățișez și vă binecuvintez pe toți încheind cu ultima cântare din slujbă: **„Ziua Învierii! Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi. Să iertăm toate pentru înviere și așa să strigăm: Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând, și celor din morminte viață dăruindu-le".**

† ANDREI

Episcopul Alba Iuliei

†IOAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL DE DUMNEZEU-PĂZITEI EPISCOPII ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini, har, milă și pace de la Iisus Hristos, Domnul nostru, iar de la smerenia noastră, arhierești binecuvântări

„Învierea Ta Hristoase, Mântuitorule, îngerii o laudă în ceruri și pe noi pe pământ ne învrednicește cu inimă curată să te mărim . . .".

(Stihoavna Praznicului)

Iubiții noștri credincioși,

Multe și deosebite sunt evenimentele ce le întâmpinăm pe cărările vieții, fiecare în parte, în familie sau în țara noastră. Evenimentul Învierii este unic și universal și condiționează evenimentele vieții noastre personale, ale familiilor și ale țării noastre.

Să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să ajungem încă o dată la sfânta și slăvita Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos, dându-I slavă pentru această plinire.

Iubiți credincioși,

Să încercăm a medita împreună cu adâncă smerenie la sensul, rostul și scopul acestui eveniment.

De unele evenimente ale vieții noastre nu ne aducem aminte cu plăcere și am dori chiar să le uităm, fiind adevărate drame și nenorociri. Altele am dori să le retrăim ca pe niște frumoase bucurii duhovnicești. Asemenea bucurii duhovnicești sunt legate implicit de viața Mântuitorului nostru. De ce? Pentru că fiecare dintre noi suntem recapitulați în El, adică legați prin firea noastră de Ipostasul Său dumnezeiesc, firea luată din Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria. Cum să fim nepăsători față de această legătură dumnezeiască de care depinde viața noastră prezentă și viitoare.

Uneori s-ar putea întâmpla să devenim asemenea unor copii neascultători față de părinții lor, în neascultarea noastră de Dumnezeu, dar este bine cunoscut că orice copil neascultător față de părinții săi ajunge rău, pierzându-și căldura comuniunii familiale, acea bucurie a casei părintești asemenea fiului rătăcit din Sfânta Evanghelie care și-a cheltuit moștenirea părintească în țări străine.

Părinții însă rămân aceia care nu-și împuținează dragostea față de copiii lor. Foarte sugestiv prezintă Sfinții Părinți exegeza textelor din Evanghelia fiului risipitor prezentându-l pe tatăl său, care în fiecare dimineață privind departe în zare, cu mâna la ochi, cu nădejdea că doar va zări pe fiul său întorcându-se din nou acasă la căldura căminului părintesc. Chiar dacă uneori ne înstrăinăm de Dumnezeu prin abaterile noastre, El niciodată nu și-a întors fața Sa de la noi. Care dintre noi ar mai ajuta pe vreunul care ne-ar întoarce spatele? Care dintre noi ar da cu pâine în cel ce ar fi dat în noi cu pietre?

Sf. Ap. Pavel ne atenționează că „Dumnezeu își arată dragostea Lui față de noi prin aceea că pentru noi Hristos a murit când noi eram încă păcătoși" (Rom. 5, 8).

Iubiți fii duhovnicești,

Așa precum ne facem noi planuri uneori străine de duhul cel bun, și Dumnezeu Cel slăvit în Sfânta Treime își face și El planuri pătrunse de duhul dragostei nefățarnice spre ajutorarea noastră. Când noi ne-am depărtat de El prin păcat, El plănuiește în Sfatul Sf. Treimi cum să ne mântuiască. Cel ce acceptă plinirea mântuirii noastre este Fiul, a doua Persoană a Sfintei Treimi, în înțelegere cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, pentru restabilirea comuniunii slăbită prin greșala lui Adam și a noastră a fiecăruia în parte.

Parafrazând hotărârea Fiului lui Dumnezeu, I s-ar putea aduce unele atenționări și anume: „Știi Mântuitorule că Te vor batjocori? Știi că te vor răstigni? În fața acestor întrebări Mântuitorul răspunde: Toate acestea le știu, dar mai știu și aceea că iubirea alungă frica. Și că iubirea e mai tare decât moartea. Deci orice voi suferi tot mă voi coborî la ei. Și astfel: „Cuvântul S-a făcut trup și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr" (Ioan 1, 14).

Undeva în textele sfinte se spune că **„cine iubește mult, suferă mult"**. Nici Mântuitorului drumul de la naștere și până la Înviere nu I-a fost lipsit de suferință. Am auzit suspinul: „Întristat e sufletul meu până la moarte". Oftatul dintru adâncuri: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit", precum și biruința iubirii: „Părinte, iartă-i pe ei că nu știu ce fac", încheindu-se toate cu acel „Săvârșitu-s-a" adică plinitu-s-au toate cele pentru mântuirea noastră care se vor continua apoi prin darurile Bisericii. Și după întunecata noapte a răstignirii apare strălucitoarea lumină a Învierii Sale.

Iubiți credincioși,

Evenimentul Învierii va rămâne pentru noi un izvor nesecat de „dar peste dar" cu promisiunea că va rămâne cu noi în toate zilele până la sfârșitul veacurilor".

De evenimentul Învierii rămânem legați permanent pentru că de el depinde toată viața noastră, curajul nostru, nădejdea noastră, bucuria noastră. Cum am putea fi nepăsători față de cel mai mare bine al vieții noastre.

Dacă sfatul Sfintei Treimi a fost dus la îndeplinire, nu fără grele suferințe, nici truda noastră de împreună-lucrare cu harul pentru restabilirea comuniunii cu Dumnezeu nu va fi fără jertfe după cuvântul Sf. Ciril al Alexandriei care ne învață **„că la Dumnezeu nu se intră decât în stare de jertfă".**

Să judecăm drept, să judecăm înțelept, să cumpănim bine, ori urcăm spre învierea noastră prin jertfe duhovnicești, ori coborâm în întunericul chinurilor descurajatoare străine de lumina Învierii. Dacă urcarea spre comuniunea cu Dumnezeu ni se pare grea, coborârea în adâncurile străine de Dumnezeu este suferință îngrozitoare.

Nu există nici o realizare fără suferință. Ea, suferința rămâne o mare taină, legată și de o pedagogie divină a fiecăruia în parte.

Iubți fii duhovnicești,

Experiențele învierii noastre le cunoaștem fiecare și răstignirile noastre. Prin ce sunt legate acestea de evenimentele vieții Mântuitorului. Prin aceea că orice eveniment prin care trecem noi și familia noastră a fost parcurs și de Mântuitorul personal. Deci El ne cunoaște toate încercările vieții, ne înțelege și mai presus de toate, ne poate ajuta.

Avându-L de model, de felul cum a primit și a trecut orice încercare grea ne învață și pe noi modul de trecere a acestor greutăți.

Uneori semenii noștri chiar dacă vor să ne ajute n-au puterea necesară a ne scoate din unele grele încercări. Singur Mântuitorul cel înviat și mereu prezent este în stare să mă sprijine pe mine, familia mea, țara noastră.

Asistăm azi la nenumărate cazuri de tulburări sufletești în societatea noastră. Încercăm și justificarea lor uneori. Poate nu credem că o bună parte din aceste tulburări sufletești se datorează înstrăinării noastre de la fața lui Dumnezeu.

Încercarea unei conștiințe cu atâtea mustrări și înstrăinarea mea de scaunul sfintei Spovedanii nu este oare o realitate ce mărește tulburarea și de care eu mă fac vinovat?

Moșii și strămoșii noștri deși trăiau departe de o lume atât de tehnicizată ca a noastră, aveau totuși mai multă tihnă sufletească bazată pe frica și nădejdea în Dumnezeu, cercetând sfintele slujbe bisericești, spovedindu-se și cuminecându-se cu Sf. Trup și Sânge al Domnului nos-

tru Iisus Hristos fiind părtaşi şi la alte daruri ale Bisericii. Toate acestea au contribuit în mod substanţial la acel echilibru sănătos atât de necesar şi pentru fiecare dintre noi şi pentru familiile noastre.

E vremea iubiţi credincioşi să redescoperim şi noi aceste frumuseţi duhovniceşti ale moşilor şi strămoşilor noştri, reactivându-le în viaţa noastră de toate zilele, ca să dobândim din nou bucuriile Învierii copilăriei noastre pentru care rugăm pe bunul nostru Dumnezeu să ne facă parte şi în anul acesta al Învierii Sale, la fiecare dintre noi şi familiilor noastre.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru rugător pentru binele tuturor
către Hristos Cel înviat din morţi

† I O A N

Episcopul Oradiei

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP DREPTCREDINCIOS, AL MARAMUREŞULUI ŞI SĂTMARULUI

Iubitului cler, cinului monahal şi dreptcredinciosului popor român, har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos.

HRISTOS A ÎNVIAT!

„Învierea lui Hristos văzând, să ne închinăm Sfântului, Domnului Iisus, Unuia Celui fără de păcat. Crucii Tale ne închinăm Hristoase, şi Sfântă Învierea Ta o lăudăm şi o slăvim; că Tu eşti Dumnezeul nostru, afară de Tine pe altul nu ştim, numele Tău numim. Veniţi toţi credincioşii să ne închinăm Sfintei Învierii lui Hristos că iată a venit prin cruce bucurie la toată lumea. Totdeauna binecuvântând pe Domnul, lăudăm Învierea Lui, că răstignire răbdând pentru noi, cu moartea pe moarte a stricat" — Din cântările Învierii. —

Iubiţii mei fraţi şi fii duhovniceşti,

Aceste cuvinte le rosteşte creştinul, după ce se Împărtăşeşte şi primeşte sfânta şi dumnezeiasca Cuminecătură în gura sa. Tot trupul i se umple de bucurie şi de lumină atunci — Sufletul său şi inima saltă. Pentru el — pentru Cel ce s-a împărtăşit este o mare sărbătoare în ziua aceea şi înălţându-se cu gândul către cer, mulţumeşte Prea Bunului Dumnezeu şi zice:

„O, Paştile cele mari şi preasfinte, Hristoase!
O, Înţelepciunea şi Cuvântul lui Dumnezeu şi Puterea!
Dă-ne nouă să ne împărtăşim cu Tine, mai cu adevărat,
în ziua cea neînserată a Împărăţiei Tale".

Iubiţii mei fraţi şi fii duhovniceşti,

Bucuria pe care o trăim când ne împărtăşim, o gustăm mai ales în această sfântă zi, ziua Învierii Domnului, care este „sărbătoarea sărbătorilor, praznicul praznicelor, în care toate se umplu de lumină şi cerul şi pământul şi cele dedesubt". Pentru că moartea acum a fost înfrântă, iadul a fost biruit, porţile raiului s-au deschis, iar noi toţi care credem

şi mărturisim că Hristos a înviat, care ne-am mărtursit păcatele, ne-am umplut de speranţă; că la sfârşitul vieţii, Domnul ne va întâmpina, în pragul împărăţiei Sale şi ne va zice:

„Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămând am fost şi mi-aţi dat să mănânc; însetat am fost şi mi-aţi dat să beau; străin am fost şi m-aţi primit; gol am fost şi m-aţi îmbrăcat; bolnav am fost şi m-aţi cercetat; în temniţă am fost şi aţi venit la mine... iar noi cu umilinţă vom zice: „Doamne, când, Te-am văzut flămând şi însetat şi străin şi gol, bolnav sau în temniţă şi am venit la Tine"? Împăratul, răspunzând, va zice:

„Adevărat, zic vouă, întrucât aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai mei, prea mici, Mie Mi-aţi făcut" (Matei 25, 34—40).

Iubiţi fraţi,

Iată, a sosit din nou Sfânta Înviere, pentru ca să se facă lumină în inimă, în casă, în viaţa noastră — să ne înseninăm chipul cu dragoste, cu milă şi binefacere, în aceste zile de sărbătoare.

Pentru un creştin sărbătorile sunt un dar de la Dumnezeu în care credincioşii prin fapte bune risipesc întunericul vieţii.

Şi noaptea Învierii Domnului, ca şi noaptea Naşterii Domnului, lumea este mai plină de lumină decât în cea mai senină zi de vară.

În noaptea Învierii Domnului, biserica pare un munte de lumină — cum a fost: muntele Sinai când Domnul Savaot s-a coborât înconjurat de cete cereşti şi i-a dat lui Moise tablele legii, ca muntele Taborului când Domnul s-a schimbat la faţă, şi a grăit despre lege şi profeţi cu Moise şi Ilie, ca muntele Fericirilor, unde Iisus văzând mulţimile, i s-a făcut milă de ele şi le-a arătat care este izvorul fericirii şi al bucuriei, (Matei 5, 1—12) ca muntele Golgota, care s-a cutremurat şi în faţa căruia soarele s-a întunecat când, Soarele Hristos Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul, şi-a dat viaţa pentru noi; ca muntele cel Sfânt, de pe care Domnul s-a înălţat la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui — de unde conduce lumea — pentru că l-a biruit pe Satana care a îndrăznit să-L ispitească, ducându-L pe un munte înalt de unde I-a arătat într-o clipă toate împărăţiile lumii, zicându-i: Ţie îşi voi da toată stăpânirea aceasta şi strălucirea lor... dacă Tu te vei închina înaintea mea.

Înapoia Mea, satano, i-a răspuns Mântuitorul, căci scris este: „Domnului Dumnezeului tău să te închini şi numai Lui Unuia să-I slujeşti" (Luca 4, 5—8).

A doua ispită, i-a venit Domnului din partea ucenicilor Săi, când unul dintre ei, din zel prea omenesc căuta să-l abată de la suferinţă, de patimi şi de la moartea Sa pe cruce.

Şi la acesta, Domnul, întorcându-se şi uitându-se la ucenicii Săi, i-a zis: „Mergi, înapoia mea, satano! Căci tu nu cugeţi cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor" (Marcu 8, 33).

„Eloi, Eloi, lama sabatani, care se tălmăceşte: Dumnezeul Meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?" (Mc. 15, 34) a fost al treilea moment greu din viaţa Fiului lui Dumnezeu. Când firea lui omenească a trecut prin cea

mai grea suferinţă, pentru că: „din cauza păcatelor noastre, Iisus Hristos, fiind răstignit pe cruce nu avea nici chip, nici frumuseţe ca să ne uităm la El şi nici o înfăţişare ca să ne fie drag".

Dispreţuit era şi cel din urmă dintre oameni, om al durerilor şi cunoscător al suferinţei, unul înaintea căruia să-şi acoperi faţa dispreţuit şi nebăgat în seamă. Dar El a luat asupra-şi durerile noastre şi cu suferinţele noastre s-a împovărat. Şi noi Îl socoteam pedepsit, bătut şi chinuit de Dumnezeu. Dar El fusese străpuns pentru păcatele noastre şi zdrobit pentru fărădelegile noastre.

El a fost pedepsit pentru mântuirea noastră şi prin rănile Lui noi toţi ne-am vindecat (Isaia 53, 2-5).

„Eloi, Eloi, lama sabatani? Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?", repeta Iisus Hristos cuvântul profetului (Ps. 21, 1).

Iată, cu ce preţ mare am fost răscumpăraţi, iată cât de mare a fost suferinţa prin care am ajuns la Înviere, care este cea mai mare biruinţă pentru noi toţi.

Atunci Iisus Hristos era acoperit de toate păcatele lumii, şi de aceea Tatăl şi-a întors faţa de la El. Atunci Iisus Hristos luase asupra Lui vina tuturor oamenilor. Atunci asupra Domnului apăsau toate fărădelegile şi nedreptăţile, prin care creatura a fost în stare să-L rănească pe Dumnezeu.

Acolo, pe cruce, în momentul acela, cu trupul plin de răni şi cu sufletul sângerând şi mai dureros, se afla Fiul lui Dumnezeu, când a strigat: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce m-ai părăsit?"

În acest strigăt era glasul tuturor fiilor lui Adam, a tuturor celor care din pricina păcatelor L-au pierdut pe Dumnezeu.

Rănile Domnului nu s-au închis încă, Mielul lui Dumnezeu sângerează şi acum. Hristos, împreună cu Biserica Sa, suferă pentru fiecare suflet care este rănit, lovit şi ispitit de satana şi de slujitorii lui.

El, Domnul, a fost răstignit pe cruce de către fiii întunericului, de poporul pe care Dumnezeu l-a ales ca să pregătească calea pentru Fiul pe care Tatăl L-a trimis, ca să mântuiască tot neamul omenesc de osândă, de moarte, de iad. Dar după cum a spus Duhul Sfânt, prin Sfântul şi luminatul apostol şi evanghelist Ioan, Cuvântul şi Fiul lui Dumnezeu prin care toate s-au făcut din câte s-au făcut, „Întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit" (Ioan 1-11).

Chinuit şi răstignit a fost Fiul lui Dumnezeu şi de lumea păgână, care era în agonie, total robită de satana, care umpluse lumea de idoli, de dumnezei străini, care îi înstrăina pe oameni, de Dumnezeu cel adevărat şi viu.

Toţi zeii şi dumnezeii în care credeau şi se închinau toate popoarele înainte de venirea Fiului lui Dumnezeu, erau demoni, înşelători, care nu aduceau nici o lumină sau bucurie pe pământ.

Răstignit este Domnul şi astăzi de eretici, de toţi cei ce strecoară în potirul cu învăţătura cea curată a Bisericii lui Hristos, otrava ucigătoare a ereziei răstălmăcind scripturile „spre a lor pierzare", după cum zice Scriptura, (II Petru 3, 16), şi hulind pe Duhul Sfânt care conduce Biserica Ortodoxă, aceştia falsifică Scriptura şi închid drumul ce-i duce

pe oameni către cer. Ereticii, răstălmăcind Cuvântul lui Dumnezeu, fără să-și dea seama de multe ori, îi duc pe oameni pe o cale fără har și fără viață ce duce la iad, după cum zice Scriptura: „Unele căi par drepte în ochii omului, dar sfârșitul lor sunt căile morții" (Pilde 14, 12).

Ereziile au adus un rău mult mai mare pentru mântuirea lumii, decât a adus lumea păgână.

Răstignit a fost și este Iisus Hristos de ateismul, materialismul și nihilismul modern care a ucis zeci de milioane de creștini, au profanat și au dărâmat mii de biserici și de altare, și continuă să lupte și azi împotriva Crucii lui Hristos.

Răstignesc și însângerează adânc pe Iisus Hristos și acum, ura și dușmănia dintre frați. Egoismul, răceala și nepăsarea față de cei sărmani, de văduve, de bătrâni, de orfani, față de cei neputincioși și bolnavi, față de toți cei rătăciți pe căile pierzaniei.

Fiecare casă de toleranță, fiecare cârciumă, fiecare local în care domnește desfrâul și păcatul, provoacă lui Iisus Hristos dureri mult mai mari, decât durerile pe care le-a suferit pe Golgota.

Iubiți fii duhovnicești,

Am primit îndemnul să vă vorbesc despre patimile, despre suferințele, despre rănile Mântuitorului, în această zi plină de lumină, în care toți creștinii sunt îmbrăcați în haine de sărbătoare, zi în care bisericile parcă sunt un munte de lumină, zi în care bisericile noastre sunt mai vesele parcă. Zi în care cugetele și mintea tuturor este mai limpede și inima mai curată, zi în care preoții s-au îmbrăcat în veșmintele cele mai frumoase, și în care clopotele tuturor bisericilor cântă mai vesele și ne cheamă mai cu putere să ne trezim, să ne ridicăm, să ne înarmăm cu armele duhului: adevărul, pacea, credința și dragostea (Ef. 6, 14-17).

Să ne aducem aminte că suntem creștini, „Neam sfânt, popor ales de Dumnezeu". (I Petru 2, 9).

Aceasta este ziua Domnului, în care trupul nostru este mai curat, și sufletul nostru mai luminat, pentru că toți cei ce sunteți aici, ați trecut prin baia pocăinței, v-ați mărturisit păcatele, v-ați împărtășit cu Trupul și Sângele Domnului.

În această zi aveți și voi în trupul vostru un strop din Sângele lui Iisus Hristos, și un strop din lacrima lui Iisus Hristos și a Maicii Domnului în ochiul vostru.

Iubiții mei frați creștini,

În această zi mi-am îndreptat gândul și sufletul către toți cei ce preamăresc ziua mare a Învierii Domnului, și în dragoste și respect și cu încredere vă rog să mă ascultați.

Lumea stă azi pe un vulcan. Popoarele stau pe un munte de foc. Este greu pământul de unelte diabolice, de arme care sunt în stare să pustiiască tot pământul. Este destul un semn, și cultura și civilizația să dispară de pe pământ. De acest lucru suntem convinși toți. De acest

lucru sunt conștienți adevărații oameni de știință, toți oamenii luminați de pe pământ. De aceea, cei ce nu sunt robiți de patimi rele își îndreaptă gândul și pașii lor spre Dumnezeu. Se apropie cu sufletul de Iisus Hristos. Cei cu inimă curată știu că mântuirea lumii este în Hristos, în Evanghelia lui Iisus Hristos, în Cuvântul lui Dumnezeu, în ascultarea de poruncile lui Dumnezeu.

Acestea sunt necesare și vitale pentru salvarea lumii. Iar noi, iubiții mei frați și iubite surori, să păstrăm atmosfera sfântă din ziua de Paști, în sufletul nostru, tot anul.

Lumina aceasta sfântă pe care am primit-o de la Sfântul Altar să o păstrăm aprinsă în inima noastră, în casa noastră, și în viața noastră.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Prăznuind luminata și preamărita zi a Învierii Domnului ce-a deschis Calea care duce la mântuire (Ioan 14, 6). Văzând binefacerile pe care El le-a făcut pentru noi, să-i mulțumim și împreună cu toți cei ce poartă preafrumosul nume de creștin să mărturisim: „Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia? ... Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpânirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălțimea, nici adâncul și nici o altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru" (Romani 8, 35, 38-39).

Nimeni nu ne desparte de Biserica lui Hristos care este „Stâlp și temelie a adevărului" (I Timotei 3, 15).

Din această Sfântă zi, când ne-am aprins și noi luminile din lumina lui Hristos, să ascultăm cuvântul lui Dumnezeu care zice: „Fiți fii ai luminii" (Ioan 12, 36); „Ca fiii luminii să umblați" (Efeseni 5, 8).

Aceasta este porunca, care vine de la Mântuitorul.

Prin viața noastră, prin faptele noastre, prin credința și dragostea noastră, să luminăm lumea. Să-i înălțăm pe oameni — să arătăm lumii că suntem fiii învierii, fiii lui Dumnezeu, după cum zice Scriptura: „Toți sunteți fiii lui Dumnezeu prin Credința în Hristos" (Galateni 3, 26).

Închinându-ne și cântând „Hristos a înviat din morți cu moartea pe moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le", cu credință să-i mulțumim Stăpânului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, căruia I se cuvine slava, cinstea și mulțumirea în vecii vecilor.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru al tuturor, neîncetat rugător
către Dumnezeu cel în Treime lăudat
- Amin -

† JUSTINIAN CHIRA

Episcopul Maramureșului și Sătmarului

† IOAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL COVASNEI ŞI HARGHITEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal şi dreptcredincioşilor creştini, har, milă şi pace de la Dumnezeu-Tatăl, iar de la noi, părintească binecuvântare.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Praznicul Sf. Paşti ne aminteşte de fiecare dată că piatra de temelie a învăţăturii Bisericii creştine o formează credinţa puternică şi statornică în Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, cât şi în învierea tuturor celor morţi, de la Adam şi până la sfârşitul acestei lumi.

Credinţa în învierea morţilor exista şi în Vechiul Testament, despre aceasta vorbind în mod direct sau în vedenii, unii dintre prooroci. În cartea sa, Isaia scrie: **„Morţii Tăi vor trăi şi trupurile lor vor învia"** (Is. 26, 19), iar Iezechil ne redă o vedenie în care este dus de Domnul într-un câmp plin de oase uscate şi i se porunceşte să proorocească astfel: **„Aşa grăieşte Domnul Dumnezeu: Duhule, vino din cele patru vânturi şi suflă peste morţii aceştia şi vor învia"** (Iez. 37, 9).

Credinţa în învierea morţilor exista şi la evreii din timpul Mântuitorului, ceea ce se poate vedea din răspunsul Martei, sora lui Lazăr, când Mântuitorul a asigurat-o că fratele ei va învia: **„Ştiu că va învia la înviere, în ziua cea de apoi"** (In. 11, 24).

Despre învierea morţilor, Mântuitorul nostru Iisus Hristos a vorbit clar în numeroase rânduri:

„Şi aceasta este voia Celui ce M-a trimis, ca dintre toţi pe care Mi i-a dat Mie să nu pierd pe nici unul, ci să-i înviez pe ei în ziua cea de apoi" (In. 6, 39), iar în alt loc aflăm:

„Vine ceasul în care toţi cei din morminte vor auzi glasul Lui şi vor ieşi cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieţii, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii" (In. 5, 28-29).

Tot în acest sens, Sf. Apostol Pavel zice: **„Pentru că Însuşi Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului şi întru trâmbiţa lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer şi cei morţi vor învia întâi"** (I Tes. 4, 16).

Sfinţii Apostoli, propovăduind Evanghelia lui Hristos, au vestit nu numai evreilor ci şi celorlalte neamuri, învierea morţilor. În Faptele

Apostolilor se spune: **„Mâniindu-se ei că învaţă poporul şi vestesc întru Iisus învierea din morţi“** (F. Ap. 4, 2).

Mai departe, Sfinţii Părinţi vor continua să pună un accent important în scrierile lor despre învierea morţilor. Astfel, Sf. Iustin Martirul spune că toţi creştinii mor în credinţa învierii, aşteptând cu încredere redobândirea trupurilor lor la înviere, cu toate că, acestea, murind, au fost supuse stricăciunii.

Învierea morţilor a devenit realitate pentru contemporanii Mântuitorului, ca şi pentru cei ce cred în Evanghelia Sa, prin cele trei minuni ale învierilor pe care le-a făcut: învierea fiicei lui Iair (Mt. 9), învierea tânărului din cetatea Nain (Lc. 7), învierea lui Lazăr (In. 11) şi îndeosebi prin propria Sa înviere din morţi (Mt. 28, Mc. 16, Lc. 24, In. 20).

Învierea din morţi a Mântuitorului nostru constituie baza învăţăturii şi credinţei că învierea noastră este o consecinţă directă a învierii lui Hristos.

Sfântul Pavel, Apostolul neamurilor, le prezintă în mod deosebit corintenilor adevărul învierii morţilor pe temeiul învierii din morţi a lui Iisus Hristos, deoarece unii dintre ei se îndoiau că va fi învierea morţilor.

În capitolul 15 al Epistolei I, le arată corintenilor adevărurile fundamentale ale Evangheliei lui Hristos, pe care le-a binevestit-o personal, pe care ei au primit-o, în care stau şi prin care se vor mântui, dacă vor ţine la ea cu tărie.

Sfântul Apostol Pavel mărturiseşte că aceste adevăruri, el însuşi le-a primit de la Domnul, prin descoperire, iar cel dintâi dintre ele este că Hristos a murit pentru păcatele noastre, că S-a întrupat şi că a înviat a treia zi, după Scripturi, că S-a arătat apostolilor şi altor credincioşi din care unii încă trăiesc, iar mai la urmă i s-a arătat şi lui.

„Dacă nu este înviere a morţilor, nici Hristos n-a înviat. Şi dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră şi deşartă este credinţa noastră“
(I Cor. 15)

Între învierea morţilor şi învierea lui Hristos este cea mai strânsă legătură, învierea morţilor fiind consecinţa directă a învierii lui Hristos care prin învierea Sa, s-a făcut începătură a învierii morţilor: **„Dar acum Hristos a înviat din morţi, fiind începătură a învierii celor adormiţi. Că de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om (Hristos) a venit şi învierea morţilor. Căci precum în Adam toţi mor, aşa şi în Hristos toţi vor învia. Dar fiecare la rândul cetei sale: Hristos începătura, apoi cei ai lui Hristos la venirea Lui“** (I Cor. 15-23).

Prin învierea Sa din morţi, Hristos a nimicit mai întâi puterea morţii în propriul Său trup, pentru ca la sfârşitul veacurilor, când trupurile înviate ale morţilor se vor îmbrăca în nemurire, moartea să poată fi întrebată:

„Unde îţi este, moarte, biruinţa ta? Unde îţi este, moarte, boldul tău?“ (I Cor. 15, 55).

Sf. Ap. Pavel, în Epistola sa către Romani spune: **„Dacă am crescut împreună cu El prin asemănarea morții Lui, atunci vom fi părtași și ai învierii Lui“** (Rom. 6, 5), ceea ce înseamnă că la această înviere și trupurile stricăcioase ale oamenilor se vor îmbrăca în nestricăciune și nemurire, după asemănarea trupului lui Hristos celui înviat. Atunci se va îndeplini cuvântul Domnului grăit prin proorocul Isaia: **„El va înlătura moartea pe vecie“** (Is. 25, 8), ca și al proorocului Osea: **„Unde este, moarte, biruința ta?** (Os. 13, 14). Iar atunci când moartea va fi biruită, se vor împlini cuvintele Psalmistului: **„Zis-a Domnul Domnului meu: Șezi de-a dreapta mea până ce voi pune pe vrăjmașii tăi așternut picioarelor tale“** (Ps. 109.1). Și astfel, după ce Domnul va supune Fiului și ultimul vrăjmaș, moartea: **„atunci și Fiul însuși Se va supune Celui ce I-a supus Lui toate ca să fie totul în toate“** (I Cor. 15, 28).

Este drept ca trupurile să învieze, pentru ca aceia care au făcut fapte bune în viață să-și ia răsplata în trup, adică și sufletul și trupul să se împărtășească de răsplată, întrucât împreună au săvârșit faptele bune, iar cei ce au făcut cele rele să-și ia pedeapsa tot în trup, aceeași dreptate pretinde ca atât răsplata cât și pedeapsa pentru faptele făcute în viață, să fie primite de aceleași trupuri care au făcut cele bune sau cele rele și nu de alte trupuri.

Este firesc și drept ca, acela care a fost chinuit trupește pentru credință, îndurând martiriul, să ia cununa cea nevestejită a slavei în același trup care a fost umilit, precum tot atât de firesc și de drept este ca, acela care a trăit în desfătări, făcând din trupul său mădular al necurăției, să sufere pedeapsa în același trup cu care a păcătuit.

Iubiți credincioși,

Hristos a înviat! Înseamnă că există o lume cerească, că moartea nu poate cuprinde făptura noastră întreagă, că Dumnezeu este cu noi, prin Iisus Hristos, în veșnicie și că prin Hristos ne întoarcem acasă la Dumnezeu-Tatăl.

Numai cel ce trăiește împreună cu Hristos în această viață, va fi împreună cu El și în cea viitoare. Hristos este prezent cu noi prin Evanghelia pe care ne-a lăsat-o, prin dragostea Sa, în Biserică prin Sfânta Taină a Euharistiei, prin care ne unim cu El, devenind mădulare ale trupului Său tainic.

„Cel ce vrea să se unească cu Hristos — zice Nicolae Cabasila — **trebuie să se împărtășească cu trupul Lui, să guste din dumnezeirea Lui și să-și lege viața sa de moartea și Învierea Domnului. Astfel noi ne facem una cu Cel ce S-a întrupat și S-a îndumnezeit, cu Cel ce a murit și a înviat pentru noi“.** Hristos Domnul zice: **„Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi“** (In. 4, 54).

Sfântul Ioan Gură de Aur, vorbind despre unirea adâncă ce se naște între Hristos Domnul și noi, spune:

„După cum pâinea, formată din multe boabe de grâu, este astfel închegată încât boabele nu se mai văd nicăieri, deşi există, tot aşa şi noi ne unim unii cu alţii şi cu Hristos".

În cartea numită Didahia celor doisprezece Apostoli, se păstrează o veche rugăciune euharistică în care se spune:

„Precum această pâine frântă, odinioară risipită pe coline, a fost adunată în aşa fel ca să nu mai fie decât una, aşa adună Biserica Ta, Doamne, de la marginile pământului în Împărăţia Ta".

Sfânta Euharistie ne dă aici pe pământ arvuna învierii noastre, a unirii veşnice cu Mântuitorul Iisus Hristos. Unitatea care se naşte prin comuniunea euharistică cu Iisus Hristos ne face părtaşi ai dumnezeirii Sale.

Comuniunea şi unitatea între creştini izvorăşte şi se întreţine şi prin dragoste, cununa virtuţilor.

„Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire" (I In. 4, 8).

Învierea lui Hristos înseamnă biruinţa vieţii asupra morţii, a binelui asupra răului, a dragostei asupra răutăţii, a dreptăţii şi adevărului împotriva minciunii, tot aşa şi unitatea noastră creştinească prin comuniunea Sfintei Împărtăşanii ne aduce **„unirea credinţei şi împărtăşirea Sfântului Duh".**

Sfânta Euharistie şi Învierea, sunt două culmi către care trebuie să tindem şi pe care să le căutăm şi să le dorim în viaţa noastră creştinească.

Iubiţi credincioşi,

Înviind din morţi, Domnul nostru Iisus Hristos a făcut dovada că moartea poate fi înfrântă; El ne-a convins desăvârşit că moartea nu este atotputernică. Fiind urmare a păcatului, de îndată ce păcatul îşi pierde tăria, moartea este biruită.

Lipsit de păcat, Domnul nostru Iisus Hristos, **„ieri şi azi acelaşi este şi în veci: sfânt, fără răutate, fără de pată, osebit de păcătoşi şi mai înalt decât cerurile"** (Evr. 13, 8). De aceea El **„n-a fost lăsat în locaşul morţilor şi nici trupul Lui n-a văzut stricăciune"** (F. Ap. 2, 31). Dar, golindu-se pe sine de mărirea Sa dumnezeiască şi luând trup asemenea nouă, pentru mântuirea noastră, El a luat asupra Sa păcatele noastre. Iar pentru a ne izbăvi pe noi de sub robia morţii **„S-a dat pe Sine pentru noi prinos şi jertfă lui Dumnezeu întru miros de bună mireasmă"** (Efes. 5, 2).

„Duhul celui ce a înviat pe Iisus din morţi locuieşte în noi, El, cel ce a înviat pe Iisus Hristos din morţi, vii va face şi trupurile voastre muritoare, prin duhul Său care sălăşluieşte în noi" (Rom. 8,11).

Având în noi puterea nestricăciunii și nemuririi, noi toți vom învia la a doua venire a Domnului, la arătarea Mântuitorului întru mărire.

Iată câteva motive pentru care sufletele noastre se umplu astăzi de bucurie; moartea a fost nimicită și la viață veșnică suntem chemați.

Biruința învierii Domnului nostru Iisus Hristos a fost speranța românilor năpăstuiți, răstigniți și jertfiți de atâtea ori pe altarul istoriei, dar după săptămâna patimilor și a crucii, lumina învierii le-a adus bucuria izbândei.

Glasul clopotelor de la acest mare Praznic al Învierii Domnului, ne îndeamnă să alungăm ura și vrajba dintre noi și să ne îmbrăcăm în lumina dragostei: și unii pe alții să ne îmbrățișăm . . . și așa să strigăm:

„Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând
și celor din morminte viață dăruindu-le".

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor,

† I O A N

Episcopul Covasnei și Harghitei

FACTORI ISTORICI ȘI PERSONALI ÎN GENEZA BISERICILOR ORTODOXE ORIENTALE

PRELIMINARII

Toți istoriografii bisericești sau profani sunt unanimi în a recunoaște faptul că Sinodul de la Calcedon din 451, intrat în conștiința Bisericii Creștine ca al IV-lea Sinod ecumenic, reprezintă un moment important și o piatră de hotar în istoria aproape bimilenară a creștinismului.[1]

Prin problemele teologice și bisericești deosebit de spinoase pe care le-a abordat dar le-a și soluționat, prin hotărârile dogmatice și canonice pe care le-a luat, prin numărul mare al participanților ca și prin implicarea curții imperiale a Bizanțului în desfășurarea lui, și nu în ultimul rând prin epoca critică în care și-a desfășurat lucrările, sinodul de la Calcedon este considerat de o egală importanță ca și cel de la Niceea din anul 325, primul Sinod ecumenic, a cărui operă o continuă și o amplifică benefic în viața și doctrina Bisericii lui Hristos. Ambele Sinoade, atât cel de la Niceea cât și cel de la Calcedon, se constituie în stâlpi de susținere și chei de boltă ale edificiului doctrinar al Bisericii.

Dacă Sinodul I ecumenic stabilea împotriva învățăturii greșite a lui Arie, dumnezeirea adevărată și proprie a lui Iisus Hristos „ca om adevărat și Dumnezeu adevărat", „lumină din lumină, deoființă cu Tatăl", Sinodul al IV-lea ecumenic stabilea împotriva altor două erezii: nestorianismul și monofizitismul, realitatea umanității lui Hristos, unită ipo-

1 Bibliografia pentru Sinodul IV ecumenic:
A. Grillmeyer, H. Bacht, *Das Konzil von Chalkedon*, vol. I-III, Würzburg, 1962.
Ch. I. Hefele, Dom H. Leclercq, *Histoire des Conciles*, Paris, 1907—1908.
R. V. Sellers, *The Concil of Chalcedon*, Londra, 1953.
Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Definiția dogmatică de la Calcedon*, Ort. 1951 (III), nr. 2—3, pag. 295—440.
Teodor M. Popescu, *Importanța istorică a Sinodului al IV-lea ecumenic*, Ort. 1951 (III) nr. 2-3, pag. 188—294.
Justinian (Patriarhul României), *Valabilitatea actuală a canonului 28 al Sinodului IV ecumenic de la Calcedon*, Ort. 1951 (III), nr. 2-3, pag. 173—187.
Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Definiția doctrinară de la Calcedon și acceptarea ei în Biserica Ortodoxă*, în Ort. 1969 (XXI), nr. 4, pag. 499—506.
Parys M. Van, *Le Concile de Chalcedoine et son histoire, Implications oecumeniques* M.O. 1970 (XXIII), nr. 7-8, pag. 793—805.
Pr. Dr. Nicolae Dură, *Sinodul de la Calcedon în tradiția dogmatică a Bisericii Etiopiene*, Ort. 1975 (XXVII), nr. 3, pag. 459—464 ș.a.

static cu Dumnezeu: două firi, dumnezeiască și omenească în Persoana Unică a Tatălui.

Sinodul de la Calcedon continua, completa și întărea hotărârile dogmatice luate la Niceea. În același timp el a avut un rol important în acțiunile de pacificare a Imperiului și mai ales pentru consolidarea organizației Bisericii și a simfoniei dintre aceasta și statul Bizantin.

Cu toate aceste realizări Sinodul și-a avut și „neîmplinirile“ lui prin faptul că deși adevărul dogmatic a ieșit biruitor, totuși promotorii ideilor greșite împreună cu simpatizanții lor s-au separat de Biserica **„cea una, sfântă, sobornicească și apostolească“** și s-au constituit în „Biserici“ proprii, în așa-numitele Biserici monofizite, care odată constituite au fost acceptate tacit ca realități istorice.

Aceste Biserici monofizite sau necalcedoniene, mărturii ale unui trecut de lupte aprige din viața Bisericii de Răsărit și-au pierdut însă de-a lungul vremii mult din tezaurul lor doctrinar și liturgic, precum și din importanța lor, dar ele se mențin până în zilele noastre.[2]

*
* *

Formarea Bisericilor Orientale nestoriană, monofizite, iar după Sinodul al VI-lea ecumenic și monotelite ca Biserici naționale dizidente a fost rezultatul unui proces istoric lung și complicat. La acest proces au conlucrat factori naturali și umani, politici și religioși, generali și regionali, permanenți și temporali.[3]

Ca toate faptele omenești și acest proces se încadrează și se explică în spațiul și în timpul său istoric. Dacă, condițiile și cauzele lui au trecut odată cu colbul vremii, efectul lui a rămas și din păcate se constituie într-un act istoric dureros până astăzi contribuind la sfâșierea „trupului“ lui Hristos — Biserica.

Geneza schismei în urma căreia au apărut Bisericile Vechi-Orientale trebuie așadar judecată prin prisma factorilor enunțați mai sus, și mai ales prin întoarcerea la vremea și condițiile istorice de atunci pentru a vedea dacă mai există o justificare pentru vremea noastră în această problemă.

Schisma vechilor Orientali este întâi de toate o concepție și o atitudine eterodoxă față de Ortodoxie; ea este deci de interes prim bisericesc.

Ea, Schisma, n-ar fi putut lua proporțiile cunoscute și n-ar fi avut urmările pe care le cunoaștem până astăzi dacă n-ar fi fost favorizată de anumite împrejurări, tendințe și scopuri care au generat în probleme pasionale ireductibile.

---

2 Pr. Prof. Dr. Milan Șesan, *Despre Bisericile orientale necalcedoniene*, M. A. 1969 (XIV), nr. 7-8, pag. 480—498.

Pr. prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor monofizite la Ortodoxie*, în Ort. (1951) (III), nr. 4, pag. 586—636.

3 Teodor M. Popescu, *Condițiile istorice ale formării vechilor Biserici Orientale*, în Ort. (XVII), nr. 1, ian.—martie 1965, pag. 28.

În cele ce urmează vom încerca să trecem în revistă, fie chiar şi pe scurt, câţiva dintre factorii istorici şi personali ai genezei schismei Vechilor Orientali.

Imperiul roman se găsea în secolul IV, secolul **„de aur"** al Bisericii într-o stare de adâncă transformare atât pe plan politic cât mai ales pe plan religios. Pe plan politic se trecea de la un imperiu latin la unul elenistic şi oriental, iar pe plan religios se făcea trecerea de la păgânism la noua religie creştină.

În secolul V, în care are loc Sinodul IV ecumenic, Imperiul şi Biserica aproape coincideau ca întindere.[4] Imperiul forma cadrul geografic al Bisericii. El se numea lumea (oikoumeni) şi tindea să devină o lume nouă, una ideală.

Limba latină ceda încetul cu încetul, locul său fiind luat de către cea greacă, iar cultura, în general, şi îndeosebi arta primeau elemente orientale.

Pe tronul imperial din secolul al V-lea încep să ajungă împăraţi din Orient, iar interesele şi eforturile imperiului se îndreptau din ce în ce mai mult spre Orient.

Pe de altă parte migraţiile popoarelor nomade au produs mari tulburări imperiului, iar vecinătatea cu perşii şi apoi cu arabii constituia un motiv serios de îngrijorare şi pricinuia dese conflicte, unele soldate chiar cu pierderi materiale. Nemulţumiri sociale şi politice, mişcări, revolte sângeroase, lovituri de stat, uzurpări de tron erau semne şi consecinţe fatale ale poziţiei, componenţei şi stării Imperiului. La toate acestea se adăugau însă şi ereziile hristologice şi neînţelegerile bisericeşti care provocau mult scandal şi care de fapt erau o împotrivire făţişă faţă de autoritatea statală şi bisericească.[5]

Nu e mai puţin adevărat că şi din punct de vedere bisericesc lucrurile nu stăteau tocmai aşa cum trebuiau. De multe ori pe scaunele patriarhale dar şi pe cele episcopale se aduceau oameni cu influenţă la palat sau de interes de moment. Cei care se opuneau politicii imperiale erau depuşi sau în cel mai fericit caz exilaţi la marginea imperiului.

Statul se amesteca în problemele bisericeşti atât în virtutea dreptului imperial exercitat în interesul Bisericii de la Constantin cel Mare cât şi în virtutea interesului conducerii imperului roman de a-şi asigura liniştea internă căci feluritele popoare care vieţuiau în cadrul imperiului comunicau în aceeaşi credinţă creştină.

Creştinismul devine astfel factorul cel mai important de unificare şi de coeziune a Imperiului cosmopolit, ameninţat dinafară de popoarele barbare, care căutau să pătrundă şi să se aşeze pe teritoriul său, iar dinăuntru de mişcările discordante şi centrifuge care erau ereziile.

Deci cele două pericole majore pentru unitatea şi liniştea imperiului erau la vremea aceea: barbarii şi ereticii. Cei dintâi năvăleau în

---

4 Idem, *Importanţa istorică a Sinodului al IV-lea ecumenic,* în Ort., anul III, nr. 2—3, 1951.

5 Idem, *Condiţiile istorice ale formării vechilor Biserici Orientale,* în Ort. (XVII), nr. 1, ianuarie—martie 1965, pag. 29.

Imperiu, jefuiau, distrugeau, ucideau, luau prizonieri, tulburau viața economică și socială a provinciilor pe unde treceau sau se așezau, iar ceilalți, ereticii, în acțiunile lor concertate împotriva doctrinei oficiale a Bisericii, degenerau, cum era firesc, în separatism și tendință de opoziție și independență și în cele din urmă erezia se transforma în mișcare populară și producea agitație în rândul maselor.

Dacă Biserica oficială vedea în împărat un apărător, un **„episcop al celor dinafară"** sau chiar un **isapostolon** (egal cu apostolii), ereticii îi contestau drepturile de a se amesteca în treburile interne ale Bisericii și în a impune credința lui. „Quid est imperatori cum ecclesia"[6] protestau în Africa donatiștii care se declarau pe față dușmani ai religiei oficiale cât și ai sistemului politic.

În fața acestor pericole comune, atât Biserica cât și Statul doreau nu numai generalizarea religiei creștine în granițele imperiului cât și răspândirea acesteia dincolo de granițele lui la popoarele vasale. Pentru Biserică acest lucru era o datorie care ținea de misiunea ei în lume, iar pentru Stat era un interes politic asigurându-i acestuia pacea dinafară atât de necesară dezvoltării lui.

Nu e de mirare deci că toate controversele teologice cu toată gama lor de motive și mai ales cu urmările lor interesau deopotrivă atât Biserica cât și Statul.

În situația politică și în condițiile etnice ale imperiului, controversele monofizite și monotelite au tulburat profund imperiul și au periclitat liniștea și unitatea lor religioasă.

Populația acestuia era un adevărat mozaic de neamuri și de credințe: nu toată îmbrățișase creștinismul, mai existau încă destui păgâni mai ales în Asia Mică, Mesopotamia și în Persia. Perșii reprezentau pericolul numărul unu al Imperiului Bizantin până la zdrobirea definitivă sub împăratul Heraclius,[7] iar după ei arabii uniți în jurul noii idei religioase a islamismului au constituit un pericol permanent pentru imperiu, dându-i lovituri fatale până la desființarea lui în acea zi fatidică de 29 mai 1453.

Dizidența monofizită, iar mai apoi cea monotelită au provocat, precum era și de așteptat, îngrijorarea atât a Bisericii cât și a Statului bizantin. Și teama nu era inutilă pentru că de aceste dezbinări religioase din imperiu profitau din plin vecinii, neprieteni ai lui. Ba mai mult, aceștia aveau și sprijinul celor nemulțumiți din punct de vedere bisericesc și politic, cum s-a întâmplat cu monofiziții și cu monoteliții la sosirea arabilor care s-au bucurat să scape de „protecția" melkiților adică a basileilor bizantini.

De fapt încă după Sinodul III ecumenic, nestorienii s-au refugiat în Persia unde au fost primiți cu bucurie, ba chiar tolerați și aceasta din cauza aversiunii perșilor față de bizantini.

---

6 Optat de Mileve, *De schismate Donatistarum*, Migne P.L. 11.
7 Theofan, *Chronografie*, Migne, P.G. tom. XVIII.

Prezenţa nestorienilor în Persia a întărit, cum era de aşteptat, sentimentul antibizantin al perşilor, şi nu de puţine ori nestorienii s-au manifestat destul de violent împotriva ortodocşilor din Persia.

Perşii mazdeişti au încercat să impună religia lor şi creştinilor din teritoriul lor, precum şi teritoriile cucerite de ei în cuprinsul Imperiului Bizantin.

Este arhicunoscută replica regelui persan Chosroe al II-lea la propunerea de armistiţiu a Împăratului bizantin Heraclius „Să ştie stăpânul vostru că nu voi înţelege să vorbesc de nici o condiţie, înainte ca el şi supuşii lui să părăsească pe Dumnezeul cel răstignit ca să adore Soarele, Dumnezeul suprem al perşilor“.[8]

În faţa unor asemenea primejdii şi provocări dinafară, pe lângă cele existente dinăuntru este de la sine înţeles de ce împăraţii bizantini căutau să asigure unitatea, solidaritatea şi pacea religioasă în imperiu. Provinciile în care mai ales s-a întins pericolul sectar erau limitrofe, şi aceasta îl făcea mai de temut.

Vom prezenta în cele ce urmează situaţia politică şi bisericească din provinciile unde monofizitismul şi monotelismul, precum şi nestorianismul au avut cel mai mare impact asupra populaţiei creştine. În Siria — şi prin extindere în Mesopotamia şi Armenia — ideile monofizite erau alimentate din plin şi de prezenţa şi apariţia nestorianismului. Să nu uităm că Siria era patria lui Nestorie şi a înaintaşilor săi în ideile greşite pe care le propovăduia.

Monofizitismul era poziţia hristologică total opusă nestorianismului şi deşi în momentul condamnării lui Nestorie egiptenii erau consecvenţi cu teologia şcolii lor alexandrine, ca nestorienii cu a celei siriene antiohiene, monofiziţii sirieni de pe poziţia lor antinestoriană au acceptat punctul de vedere alexandrin, a cărui greşită şi forţată interpretare i-a aruncat în tabăra contrară.[9]

În ţara vecină Siriei, Palestina, monofizitismul s-a răspândit nu atât din interese politice cât datorită legăturilor provinciale cu Siria şi cu Egiptul, precum şi prin acţiunea unor agenţi monofiziţi sirieni. Nu-i mai puţin adevărat că şi Evdochia, văduva împăratului Teodosie al II-lea, a favorizat răspândirea acestei erezii, în gelozia ei pe cumnata ei Pulberia, pentru meritele acesteia în reuşita Sinodului al IV-lea ecumenic.

În Egipt însă, monofizitismul s-a propagat, s-a organizat şi s-a întărit mai mult decât oriunde şi aceasta pentru că atât atmosfera cât şi condiţiile erau din cele mai favorabile. Egiptul era patria lui Chiril al Alexandriei campionul Ortodoxiei împotriva lui Nestorie şi patria lui Dioscor al Alexandriei condamnat de Sinodul de la 451.

În Egipt mai ales monofizitismul era un prilej de împotrivire faţă de elenismul şi bizantinismul de la Bizanţ şi în acelaşi timp un mijloc de emancipare faţă de administraţia imperială prin opoziţie confesională.

---

8 J. Hefele — H. Leclercq — *Histoire des Conciles*, vol. III, I (1909), pag. 324.
9 Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 31.

Egiptul își păstrase în cadrul imperiului un fel de semiindependență, ca un viceregat și era condus de un prefect imperial cu puteri speciale.

Să nu se uite apoi rolul important jucat de scaunul episcopal al Alexandriei în istoria bisericească răsăriteană, mai ales până la Sinodul al II-lea ecumenic, când scaunul de Alexandria era cel mai important din Orient.

Abisinia (Etiopia) era dincolo de marginile imperiului și cu toate că era izolată, ea își primise organizarea bisericească de la Alexandria, motiv pentru care a devenit independentă de aceasta.

În anul 640, Egiptul fiind cucerit de arabi, Biserica Ortodoxă de aici a început să fie persecutată de către arabi ca fiind grecofilă. Au început atunci zile grele și pentru Biserica din Abisinia, dar cea monofizită a fost agreată de către cuceritorii arabi, motiv pentru care Biserica Ortodoxă din Abisinia a ajuns să depindă de cea Coptă din Egipt și să devină astfel și ea monofizită. Totuși, monofizitismul etiopian a fost mai moderat și mai reținut, el neavând subtilitatea celui vechi egiptean și nici impetuozitatea aceluia.

În fine, ultima provincie în care monofizitismul a excelat rămânând până în zilele noastre, Armenia a avut istoria și destinul său aparte. Aflată în vecinătatea perșilor, ea a fost împărțită între romani și perși, aceștia din urmă au impus la o parte dintre locuitori religia lor mazdeistă. În cele din urmă, însă asupra Armeniei s-a abătut o grea persecuție făcând numeroși martiri, dar și multe apostazii. Armenii n-au putut trimite delegați la Sinodul al IV-lea de la Calcedon și astfel hotărârile sinodului le-au rămas străine și fără de interes.

Dacă nestorianismul n-a avut succes în rândul populației din Armenia, în schimb ideile monofizite s-au răspândit cu repeziciune și au sfârșit prin a domina. Ideea greșită sugerată de monofiziți cum că la Calcedon în 451 au triumfat ideile nestoriene, precum și aplecarea armenilor spre ideile lui Eutihie privind firea dumnezeiască a lui Hristos au făcut ca armenii să îmbrățișeze monofizitismul.

Pe drept cuvânt cardinalul istoric Hergenröther sublinia „direcția particulară a credinței armenilor caracterizată prin aversiune față de hotărârile Sinodului de la Calcedon, s-a contopit treptat cu aspirațiile lor politice naționale, desigur îndreptățite în bine și ambele momente sprijinindu-se reciproc... au îngreunat tot mai mult o ieșire rodnică din cercul de izolare bisericească creat de la sine dintru început.[10]

Cu toate acestea au fost încercări de contact dintre Biserica Armeană și cea Ortodoxă, de pildă la Sinodul de la Sirakavand (862) catolicosul Zaharia a restabilit raporturi mai amicale cu marele patriarh Fotie

---

10 Articol *„Armenien"* în *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon*, ed. 2, t. I (1882), col. 1334.

M. Ormonian, *The Church of Armenia*, Londra, 1965.

K. Sarkissian, *The Council of Chalkedon and the Armenian Church*, Londra, 1965.

K. Sislian, *Etudes sur la réforme arménienne*, Paris, 1968.

al Constantinopolului, ca mai apoi să se facă alte încercări de apropiere între ele. Bunăoară la Sinodul zis „ecumenic" de la Tars (1196) arhiepiscopul de Tars, Nerses de Lambron, a ţinut o cuvântare celebră în favoarea recunoaşterii Sinodului de la Calcedon pe care un istoric o numea „o adevărată oază în grozav de pustia sahară a acestor tratative despre credinţă". El vorbeşte deopotrivă atât pentru greci cât şi pentru armeni zicând: „dar tu (grecul) zici: Eu mă despart ca să nu fiu întinat de armean sau eu care sunt armean, mă despart ca să nu fiu întinat de latin... Dar cercetaţi în ce constă această pătare? Nu în purtare, nu în fapte, ci într-o singură mărturisire că Hristos este Dumnezeu şi om. În timp ce ambele ţări stăruiesc într-o credinţă, ne ţinem pătaţi unii pe alţii din cauză de cuvinte şi de expresii.[11]

Nu este de tăgăduit nici faptul că şi bizantinii au dat uneori motive de ură oamenilor. Armata îi privea pe armeni cu un dispreţ total, iar un catolicos armean (Chatşik al II-lea) a fost închis de trei ori la Constantinopol sub împăratul Constantin Dukas.

Ezitarea cu care Biserica Armeană a primit monofizitismul, fluctuaţiile ei între Sinodul de la Calcedon şi monofizitism, pronunţările ei trecătoare pentru Sinod, polemica în care s-a aflat uneori cu monofiziţii sirieni, încercările de unire fie cu grecii, fie cu latinii dovedesc că monofizitismul armean era de o concepţie şi de o ţinută deosebită faţă de celelalte curente monofizite — de factură siriană.

Să încercăm acum în câteva cuvinte să vedem ce a însemnat monofizitismul la fel ca şi monotelismul de mai târziu pentru Imperiul Bizantin. Mai întâi pierderile ce i-au fost provocate au fost foarte mari atât pe plan politic cât şi pe plan bisericesc. Imense regiuni ale Imperiului au scăpat de sub controlul administraţiei bizantine, iar apoi invazia musulmană a menţinut şi a înăsprit condiţiile vitrege pentru creştini. Cu toate încercările unor împăraţi sau patriarhi ortodocşi de a pacifica Biserica fie chiar cu preţul unor concesii sau compromisuri, acest lucru nu s-a putut realiza în aşa fel că ruptura produsă atunci s-a menţinut până în zilele noastre. Trebuie să recunoaştem şi faptul că situaţia lor nu a fost deloc uşoară, că misiunea lor irenică, în mediul şi atmosfera în care se găseau, era deopotrivă grea şi că au ţinut să ia cunoştinţă de probleme în măsurile ce au luat.

Atât împăratul Iustinian cât şi Heraclius s-au iniţiat teologic în obiectivul controverselor religioase pentru a înţelege primejdia şi nevoia potolirii lor, iar Iustinian îndeosebi se declara **„împărat şi arhiereu"** şi studia cu tot dinadinsul problemele bisericeşti.

După situaţia creată de Sinodul de la Efes (449), cunoscut sub numele de „tâlhăresc" şi care a produs o mare nemulţumire şi agitaţie în întreaga Biserică, iniţiativa convocării Sinodului de la Calcedon (451) a fost salutară. Se dorea o spălare a ruşinii produse de Sinodul tâlhăresc şi o readucere a păcii în Biserică şi în Imperiu. În şedinţa a V-a din 22 oc-

---

11 Articol, *Armenien*, în *„Realencyclopädie für protestantische Teologie und Kirche"*, ed. 3, t. II (1897), p. 82, citat la T.M. Popescu, *op. cit.*, p. 34.

tombrie 451 sinodalii au definit doctrina bisericească a celor două firi din persoana lui Hristos, prin arhicunoscuta formulă de credinţă:

„Noi învăţăm şi mărturisim cu toţii pe Unul şi acelaşi Fiu, pe Domnul nostru Iisus Hristos care este Dumnezeu adevărat şi om adevărat. Ca Dumnezeu El s-a născut din Tatăl, iar ca om s-a născut din Sfânta Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu şi este întru toate asemenea nouă afară de păcat... Unul şi acelaşi Hristos, Fiu, Domn, Unul-Născut, cunoscut în două firi în chip **neamestecat** şi **neschimbat** (contra ereziei lui Eutihie) şi **neîmpărţit** şi **nedespărţit** (contra ereziei lui Nestorie), deosebirea firilor nefiind nicidecum distrusă prin unire, păstrându-se mai ales însuşirea fiecăreia şi întâlnindu-se împreună într-o singură persoană şi un singur ipostas".[12]

După terminarea Sinodului creştinii se împărţeau în **ortodocşi** sau „calcedonieni" numiţi de adversarii lor şi „sinodiţi" şi **monofiziţi** sau „anticalcedonieni" care nu primeau doctrina oficială a Bisericii Ortodoxe despre cele două firi în persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos şi se opuneau hotărârilor dogmatice ale Sinodului IV ecumenic. Între monofiziţi se distingeau două curente — cel extremist al aşa-zişilor eutihieni care au adoptat în întregime doctrina lui Eutihie şi severinienii — curentul moderat — numit aşa după numele patriarhului Sever al Antiohiei (512—518), pe care Leontin de Bizanţ îi numeşte şi „diacrinomei", adică cei ce ezită să se pronunţe precis asupra doctrinei celor două firi.

Măsurile de stat luate în fapt împotriva ereziilor hristologice ivite în secolul al V-lea, au variat după împăraţi şi după situaţie. Leon I (457—471), urmaşul lui Marcian, a consultat la 458 episcopatul asupra Sinodului de la Calcedon. Peste 1600 episcopi s-au pronunţat în favoarea Sinodului. Monofiziţii au repudiat pe Eutihie dar au opus Sinodului pe Chiril al Alexandriei, care murise cu câţiva ani înainte. Zenon (474-491) din monofizit a devenit ortodox, dar uzurpatorul său Vasilisc (475—477) a făcut o politică contrară Bisericii, fiind pe faţă un sprijinitor al monofizitismului. El este cel care a dat în 476 o **Enciclică** prin care erau repudiate toate hotărârile Sinodului IV de la Calcedon, şi la care din nefericire au subscris un număr de 500 de episcopi de teama prigoanei împăratului.[13] Rezistenţa populaţiei constantinopolitane precum şi afrontul călugărilor l-au făcut pe Vasilisc să dea în cele din urmă o **Antienciclică** (477), şi să-şi piardă şi tronul pe care revenea Zenon. Acesta a restabilit ordinea religioasă în Capitală şi în imperiu, a depus pe cei doi patriarhi monofiziţi aduşi de Vasilisc, şi a încercat să împace pe ortodocşi cu monofiziţii, şi în acest sens a dat celebrul act unificator **(Henoticonul)** în 482, care inter-

---

12 Mansi VII, 116; Ioan G. Coman, *Definiţia dogmatică de la Calcedon şi acceptarea ei în Biserica Ortodoxă Orientală*, în Ort. XXI, (1969), nr. 4, p. 499—506.

13 George Cron;, *La lutte contre l'herésie en Orient jusqu'au IX-e siecle"*, Péres, Conciles, empereurs, Paris, 1933.

I. Parigoire *L'église byzantine de 527 à 847*, („Bibliotheque de l'einseignement de l'Histoire ecclesiastique), ed. 3, Paris 1923, p. 1 şi 43.

Eusebie Popovici, *Istoria bisericească universală*, Cartea I, vol. (II), ed. 2 Cernica, 1926.

zicea discuţiile teologice pe seama celor două firi ale lui Hristos, legifera credinţa ortodoxă a celor trei sinoade ecumenice, cele 12 capitole ale lui Chiril contra lui Nestorie, şi anatemiza pe Nestorie şi pe Eutihie.

Dar Henoticonul nu era pe placul nici al monofiziţilor şi nici al ortodocşilor. Primii cereau o condamnare fermă a Sinodului de la Calcedon, iar pentru ortodocşi acesta a însemnat începutul schismei acachiene (484—519) prin anatemizarea patriarhului de Constantinopol de către papa Felix al III-lea. Mult timp nu s-a ştiut la Roma nimic despre publicarea Henoticonului. După papa Simplicius (468—483) care a murit fără să afle despre existenţa lui, abia urmaşul acestuia papa Felix al III-lea (483—492) a aflat despre el şi despre faptul că a fost semnat şi de către patriarhul Acachie al Constantinopolului, precum şi de patriarhii monofiziţi, motiv pentru care papa l-a excomunicat pe patriarhul Acachie.

Împăratul Anastasie (491—518) deşi a promis la încoronarea sa să recunoască Sinodul de la Calcedon, totuşi a fost favorabil monofizitismului şi semnării Henoticonului. În timpul său mulţi episcopi ortodocşi au fost depuşi din scaune şi înlocuiţi cu monofiziţi. Nemulţumirea ortodocşilor a făcut ca generalul ilirian ortodox Vitalian să pornească război împotriva lui Anastasie. Acesta a rechemat pe toţi episcopii ortodocşi depuşi şi a promis ţinerea unui sinod ecumenic în Iraclia sub conducerea papei; sinod ce n-a mai putut fi ţinut, episcopii fiind trimişi acasă de către împărat.

Politica lui Anastasie precum şi atitudinea patriarhului Timotei I monofizant intrus au ajutat consolidării monofizitismului în imperiu.

Pe timpul împăraţilor Iustin I (518—527) şi Iustinian I (527—565) situaţia bisericească s-a îmbunătăţit. Episcopii monofiziţi au fost nevoiţi să fugă în Egipt, iar ca un fapt îmbucurător la Paştile anului 519 s-a pus capăt schismei acachiene reluându-se legătura cu scaunul Romei.

Împărat înţelept, dublat de un teolog rafinat, Iustinian şi-a pus toată priceperea sa în pacificarea spiritelor ecleziastice prin conferinţe şi întâlniri între ortodocşi şi monofiziţi, prin scrieri teologice şi mai ales prin convocarea Sinodului al V-lea ecumenic (553). Iustinian era de bună credinţă şi ortodox convins şi dorea cu tot dinadinsul pacea Bisericii, dar monofiziţii erau intransigenţi şi protecţia împărătesei Teodora îi făcea să fie şi mai îndrăzneţi. Căpeteniile şi simpatizanţii monofiziţilor au convins pe împărat că dacă s-ar condamna ceea ce s-a numit istoric cele „trei capitole", atunci monofiziţii s-ar împăca cu ortodocşii şi ar reveni în sânul Bisericii Ortodoxe. Pentru a asigura liniştea şi pacea internă atât de necesară imperiului, împăratul Justinian, continuu frământat de gândul reîntoarcerii monofiziţilor la Ortodoxie printr-un edict promulgat după toate probabilităţile în anul 544 a condamnat cele **„Trei capitole"**. Era vorba despre persoana şi opera lui Teodor Mopsuestia — profesorul ereticului Nestorie —, scrierile lui Teodoret de Cyr îndreptate contra Sf. Chiril al Alexandriei şi contra Sinodului al III-lea ecumenic din Efes, şi scrisoarea lui Ibas din Edesa, adresată lui Maris, episcop de Ardaschir în Persia, contra Sf. Chiril al Alexandriei.

S-a sperat că această ultimă condamnare a unor persoane care muriseră în pace cu Biserica îi va determina pe monofiziţi să revină la Ortodoxie, dar ei au înşelat speranţele Bisericii Ortodoxe şi ale împăratului Justinian.

Din contră din timpul său, monofiziţii s-au organizat în Biserici separate de Bizanţ — copţii în Egipt, siro-iacobiţii în Siria, armenii în Armenia — care s-au perpetuat până azi.

Atât Justinian cât şi Teodora aveau în plan răspândirea creştinismului în Egipt şi în special în Nabatia care era păgână, dar problema era ce fel de creştinism, ortodox sau monofizit? În cele din urmă Teodora, simpatizantă a monofiziţilor va câştiga prin faptul că Nabaţia va fi convertită la monofizitism. La fel valea Nilului era destinată şi ea să devină monofizită. În Etiopia monofizitismul s-a consolidat prin misionarii din Siria şi din Egipt. S-au făcut încercări de convertire la monofizitism şi printre grupurile de arabi nomazi, dar fără succes.[14]

Năvălirea arabilor în prima jumătate a secolului al VII-lea, în Egipt, Siria, Palestina, Mesopotamia, Persia şi Armenia, a întărit Bisericile monofizite în adversitatea lor faţă de Bizanţ şi Ortodoxie. În genere monofiziţii au simpatizat cu arabii cuceritori socotindu-i un fel de eliberatori faţă de Bizanţul centralizator şi asupritor.

Mihail Sirianul, istoric dar şi patriarh monofizit-iacobit al Siriei (1166—1199), vorbind despre spiritul care domnea în ţările monofizite la venirea arabilor, se exprima foarte favorabil faţă de arabi, cu toate că după cucerirea lor de către aceştia, monofiziţii au fost persecutaţi la fel ca şi ortodocşii. Iată ce scria el: „Dumnezeul răzbunărilor a adus din regiunea de sud pe fiii lui Ismael pentru a vă elibera prin ei din mâna bizantinilor, chiar dacă noi am suferit într-adevăr oarecare pierdere datorită faptului că bisericile care ne-au fost luate şi au fost date calcedonienilor (ortodocşilor) au rămas acestora. Cu toate acestea n-a fost pentru noi un folos neînsemnat de a fi fost eliberaţi de cruzimea romeilor- — bizantinilor — de răutate, mânia şi felul lor crud faţă de noi şi a ne găsi liniştea."[15]

Problema monofizită rămânând nerezolvată prin formulele încercate în secolele V—VI, împăratul Heraclius (610—641) s-a văzut nevoit să încerce şi să caute o nouă formulă de unire, şi aceasta şi pentru faptul că situaţia imperiului era deosebit de grea. În Peninsula Balcanică era asaltat de slavi şi de avari, iar de la Răsărit de către perşi, care ajunseseră până la marginea capitalei cu invaziile lor. Sfătuit de patriarhul Serghie (610—639), împăratul organizează o expediţie împotriva perşilor pe care reuşeşte să-i distrugă definitiv. După ce pericolul perşilor fusese înlăturat, provinciile pierdute recâştigate, mai rămânea de rezolvat problema internă privind situaţia religioasă a imperiului.

---

14 W.H.C. Frend, *The Rise of Christianity*, Philadelphia, 1984, p. 846.

15 Mihail Sirianu, *Cronica*, Chronique éditée pour la première fois et traduite par U.B. Chabot, III, fasc. I, Paris, 1905, p. 417.

Împăratul cunoscuse situaţia la faţa locului în cursul expediţiilor militare şi ştia cât de importantă este solidaritatea religioasă a supuşilor săi.

Împreună cu patriarhul Serghie, Heraclius a ajuns la formula monotelită de unire **„două firi şi o singură lucrare“** exprimată în formula **„două firi şi o singură voinţă“** în persoana lui Hristos, lucrare şi voinţă divină.

Această formulă a găsit numeroşi adepţi fie între ortodocşi cât mai ales între monofiziţi cărora le convenea formula şi care ziceau cu emfază „Calcedonul a venit la noi, nu noi la el“. Deşi patriarhul Sofronie al Ierusalimului se opunea acestei formule dogmatice, totuşi împăratul a publicat o Expunere a credinţei (Ekthesis, pisteos) ce a fost aprobată la Sinodul din Constantinopol (683 şi 639).

Acest edict interzicea folosirea expresiilor **una** sau **două** feluri de lucrare în Hristos şi declara că în El este numai o singură voinţă (thelima) de unde şi numele de monotelism dat acestei noi învăţături.

Unii episcopi, şi nu puţini la număr, şi-au dat acordul între ei, chiar şi papa Honorius (625—638) al Romei.

În aceste condiţii tulburi pentru liniştea Bisericii şi-a ridicat glasul în apărarea dreptei credinţe Sf. Maxim Mărturisitorul care a demonstrat netemeinicia şi falsitatea învăţăturii cuprinse în Expunerea de credinţă a Împăratului Heraclius.[16]

Într-o asemenea atmosferă încinsă din cauza discuţiilor teologice noul împărat Constans al II-lea (642—668) a dat un alt document doctrinar **Typos** (648) interzicând cu severitate orice discuţie asupra persoanei divino-umane a Mântuitorului. Şi acest document avea lipsurile lui prin faptul că atât ortodocşii cât şi ereticii erau puşi pe acelaşi calapod. S-a simţit atunci nevoia convocării unui nou sinod ecumenic, ce a şi fost convocat de către împăratul Constantin al IV-lea Pogonatul, şi care va intra în istorie ca al VI-lea sinod ecumenic. Acesta a condamnat monotelismul şi pe cei care l-au susţinut şi a stabilit învăţătura despre cele două firi şi două voinţe în Hristos — dumnezeiască şi omenească, cea omenească supunându-se celei dumnezeieşti.[17]

---

16 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Hristologia Sfântului Maxim Mărturisitorul*, „Ortodoxia“, 3, 1988, pag. 67—72.
Pr. Mircea Nişcoveanu, *Probleme de doctrină în operele Sfântului Maxim Mărturisitorul*, „Glasul Bisericii“, 1—2, 1975, pag. 61—69.
Dalmais Irenee-Henri, *Viaţa Sf. Maxim Mărturisitorul reconsiderată?* Trad. şi note de Drd. Ioan I. Ică, „Mitropolia Ardealului“, 5, 1987, pag. 26—30.
Sherwood Polycarp, *Saint Maxime le Confesseur*, „Dictionnaire de spiritualite ascetique et mistique“, vol. 3, Beauchesne, Paris, 1957, pag. 295—300.

17 Hefele-Leclercq, *Histoire de Conciles*, vol. III, 1, pag. 317—581.
V. Grumel, *Recherches sur l'histoire de monothelisme*, în „Echos d'Orient“, nr. 27, 28, 29/1923, 1929, 1930.
D. Georgescu, *Sinodul II trullan*, Bucureşti, 1900.
Tr. Valdman, *Însemnătatea Sinodului al VI-lea ecumenic pentru codificarea canoanelor*, în „*Studii Teologice*“ XII, (1970), nr. 9—10, pag. 713.
V. Ioniţă, *Viaţa religioasă bizantină în secloul VII, şi canoanele Sino-*

Filippicus Bardanes (711—713) uzurpatorul tronului, monotelit a schimbat pe patriarh şi a repudiat toate hotărârile Sinodului VI ecumenic, şi a convocat în 712 un sinod în Constantinopol care a aprobat erezia monotelită. Mulţi episcopi s-au supus acestui sinod din frică, dar papa Constantin (708—715) a refuzat să-l recunoască.

Cel care va restabili situaţia şi va pune capăt disputelor teologice va fi împăratul Anastasie al II-lea (713—716) sub care monotelismul a fost condamnat definitiv.

El s-a întins însă pe urmele monofizitismului în Siria, în Cipru şi în Liban, unde a fost îmbrăţişat de călugării maroniţi şi unde unit cu Biserica Romano-Catolică el există până astăzi.

Cu aceasta s-a consumat ultimul act al controverselor hristologice care au urmat Sinodului al IV-lea ecumenic şi al încercărilor de înţelegere şi de unire între Biserica Ortodoxă şi Bisericile Orientale dizidente, cu rezultatele arătate mai sus, rezultate ce din păcate durează până astăzi.

Am încercat sumar să prezentăm câţiva din factorii istorici şi personali ai genezei Schismei vechilor orientali.

Din cele de mai sus se desprind clar câteva constatări şi concluzii.

Toate încercările de unire propuse celor care n-au acceptat hotărârile Sinodului de la Calcedon (451) n-au dat nici un rezultat.

Şi anume pentru că mai întâi de toate ele se făceau cu formule parţiale, echivoce, având caracter de compromis şi nu puteau avea nici un efect benefic.

Interesele personale fie ele de natură politică, fie naţională, au fost puse deasupra datoriei sfinte de unitate a Bisericii lui Hristos după porunca dumnezeiescului ei Întemeietor.

Dacă s-ar fi pus problema astfel, atunci unirea se impunea din credinţă, din convingere, din dragoste şi din interese superioare, bisericeşti. Încă de pe atunci Imperiul era într-o situaţie critică şi care până la urmă a dus la dezmembrarea lui şi apoi la dispariţia sa, deci cu atât mai mult Biserica cea Una, sfântă, sobornicească şi apostolească trebuia să rămână unitară şi unită.

Nu-i mai puţin adevărat că şi atmosfera şi spiritul în care s-au purtat discuţiile pe parcursul controverselor hristologice nu erau deloc favorabile păcii şi înţelegerii. O pasiune devenită patimă, fanatism şi intoleranţă a caracterizat, a degradat discuţiile zădărnicind scopul ce trebuia atins. Intoleranţa sectară, spiritul de frondă, îndărătnicia şi superficialitatea cu care dizidenţii tratau problemele hristologice erau în totală neconcordanţă cu importanţa, seriozitatea şi delicateţea problemei şi cu justeţea hotărârilor Sinodului ecumenic de la Calcedon.

Opoziţia sectară nu se baza pe o raţiune teologică legitimă şi nici pe o necesitate dogmatică evidentă ci pe o teză agitată cu prezumţie şi cu vanitatea de a nu accepta nicidecum hotărârile sinodale calcedoniene.

---

dului quinisext, în „Mitropolia Ardealului", XVI, (1971), nr. 7-8, p. 539. Idem, *Sinodul VI ecumenic şi însemnătatea lui pentru ecumenismul actual*, (teză de doctorat), S. T., seria II-a, 1978, nr. 5—8, pag. 357—485.

Ei nu puteau concepe că la Calcedon se făcuse o unitate dogmatică între Orient şi Occident şi că tocmai ei lipseau de acolo de unde prin supunere şi smerenie ar fi putut deveni părtaşi acestei unităţi a Bisericii lui Hristos.

În faţa acestei realităţi imperioase au prevalat însă consideraţii personale, locale sau temporare, idei sectare cu valoare de teologumen, interese politice obscure, combinate toate acestea cu acţiuni de vendetă şi de violenţă şi care au avut ca rezultat distrugerea unităţii Bisericii şi a zădărnicit înţelegerea, pacea şi unirea atât de mult dorită de către toţi.

Astfel s-a înscris în istoria Bisericii această pagină din păcate dureroasă cu răni adânci ce persistă până astăzi.

Şi de o parte şi de alta de-a lungul veacurilor s-au făcut constatări asupra consecinţelor dezbinării de atunci, precum şi asupra pierderilor mari simţite atât de ortodocşi cât şi de fraţii despărţiţi, şi în primul rând pierderea comuniunii între noi.

Trecutul suferit de către creştinii din Răsărit este o mare experienţă de viaţă bisericească, o mare lecţie şi totodată o ispăşire a greşelilor făcute. A trebuit să cunoaştem pe viu primejdia dezbinării ca să putem înţelege că Iisus Hristos este unul şi acelaşi pentru toţi şi importanţa marii porunci a unităţii proclamate şi lăsate nouă ca testament sacru de către Mântuitorul.

Şi la aceste neîmpliniri şi deziluzii a trebuit să se observe dezbinarea din nou a Bisericilor orientale monofizite prin propaganda uniată.

Astăzi se fac încercări de apropiere şi de împăcare dintre Biserica Ortodoxă şi Bisericile Vechi Orientale şi paşii care s-au făcut până acum precum şi consensurile la care s-a ajuns nu pot decât să ne dea tuturor speranţa că unirea va fi posibilă şi toţi creştinii fie ortodocşi fie vechi orientali vor fi în stare să reconstituie trupul tainic al Domnului şi cămaşa lui Hristos, adică Biserica, în aşa fel încât ea să devină din nou **„una"** şi să fie până la sfârşitul veacurilor **„stâlp şi temelie a adevărului"**.

Şi speranţa noastră este că vom ajunge la aceasta cât mai curând.

† VISARION RĂŞINĂREANU
Episcop-vicar
Sibiu

BISERICA ROMÂNEASCĂ ȘI REVOLUȚIA DIN 1848/1849 ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT

Revoluția românească din 1848/1849 reprezintă un moment deosebit din istoria bimilenară a poporului nostru, fiind o componentă a revoluției generale care a zguduit o bună parte a Europei. Ea a urmărit aceleași obiective ca și restul revoluțiilor europene: unitatea național-statală, prin înlăturarea oricărei opresiuni străine, iar pe plan social abolirea relațiilor feudale. Ca și în cazul revoluțiilor din țările central și vest-europene, în mișcările revoluționare din Moldova, Țara Românească, Transilvinia (inclusiv părțile ei de vest) și din Banat s-au implicat în primul rând tinerii intelectuali români. Dar la aceștia se adaugă și o serie de reprezentanți ai clerului: ierarhi, călugări, preoți de mir — mai ales din mediul rural —, profesori de teologie și elevi de la seminariile teologice. Participarea acestora la revoluțiile românești din cele patru „țări" românești de atunci se explică, înainte de toate, prin deplina „identificare" între cler și popor care poate fi urmărită la români în tot decursul istoriei, dar a fost impusă — mai cu seamă în Transilvania și Banat — de întreita asuprire la care era expus poporul român: națională, socială și bisericească.

În paginile de față vom prezenta câteva din marile acțiuni revoluționare ale anilor 1848/1849 în care au fost implicați și unii dintre slujitorii Bisericii. În Moldova, de pildă, deși toată acțiunea „revoluționară" s-a limitat la acel „memoriu" în 35 de puncte prezentat domnitorului Mihail Sturdza la 27 martie 1848 — prin care se cereau o serie de reforme în administrație, justiție, finanțe, învățământ, armată, biserică — totuși, el a fost semnat și de mitropolitul Meletie. Un alt ierarh, episcopul Veniamin Roset de la Roman, a fost exilat la mânăstirea Soveja pentru că s-a opus față de unele măsuri abuzive ale domnitorului; aceeași soartă au avut și câtiva călugări și preoți de mir. Arhiereul Iustin Crivăț de Edesa s-a refugiat la Cernăuți.

În Țara Românească, unde revoluția a fost pregătită din timp și s-a reușit ca în decurs de trei luni, din iunie până în septembrie 1848, să se pună în aplicare unele din hotărârile „Proclamației" de la Islaz, se constată o mai mare implicare a clerului în evenimentele acelui an. Un simplu preot de țară, Radu Șapcă din Celei, a făcut parte, pentru câteva zile, din primul guvern provizoriu, format la Islaz. Din numeroase sate și orașe se îndreptau spre București sau spre reședințele de județe, delegații ale acestora, — multe conduse de preoți — pentru a-și exprima adeziunea la programul de reforme inițiat de noile autorități. În multe loca-

lităţi preoţii făceau slujbe pentru izbânda revoluţiei, rosteau cuvântări în faţa poporului şi sfinţeau steagurile tricolore. Între „comisarii" trimişi prin judeţele ţării — la propunerea lui Nicolae Bălcescu — pentru ca să explice poporului principiile noii „Constituţii", s-au numărat mai mulţi călugări. Unul dintre ei, ieromonahul Ambrozie, slujitor la biserica „Sf. Dumitru" din Bucureşti, s-a remarcat prin curajul dovedit la 19 iunie, când s-a aruncat în faţa tunurilor îndreptate spre mulţime, pentru a evita vărsări de sânge, fapt pentru care va rămâne în istorie sub numele de „popa Tun". Mai târziu, un alt călugăr, ieromonahul Iosafat Snagoveanul, va lucra în aşa-numita „comisie pentru dezrobirea ţiganilor", alături de Ion Heliade Rădulescu şi Cezar Bolliac. Un preot „clăcaş", Neagu Benescu din satul Domniţa — Râmnicu Sărat, a făcut parte din aşa-numita „comisie a proprietăţii", însărcinată cu întocmirea unui proiect de lege pentru împroprietărirea ţăranilor, remarcându-se prin cuvântările lui vehemente prin care condamna opresiunea exercitată de marii boieri asupra ţăranilor.

Înăbuşirea revoluţiei de către trupele otomane şi ruseşti a dus la o serie de măsuri represive împotriva celor implicaţi în desfăşurarea ei. Preotul Radu Şapcă, de pildă, a fost exilat în Muntele Athos şi apoi la Brusa, în Turcia, de unde i s-a permis să se reîntoarcă în ţară abia în 1855; Iosafat Snagoveanul a fost nevoit să se expatrieze, trăind pentru tot restul vieţii la Paris, unde a întemeiat prima capelă ortodoxă pentru românii stabiliţi în capitala Franţei. Zeci de preoţi au fost trimişi în „aresturile" existente pe atunci la Mitropolie, la Episcopii sau „isprăvnicii", precum şi în închisoarea de la mânăstirea Văcăreşti. Profesorii celor patru seminarii teologice participanţi la revoluţie au fost înlăturaţi din învăţământ (între care şi ardelenii Dionisie Romano, Nicolae Bălăşescu şi Gavriil Munteanu), iar seminariile închise pentru trei ani.[1]

Antecedentele revoluţiei din Transilvania

Spre deosebire de Moldova şi Ţara Românească, revoluţia din Transilvania şi Banat s-a desfăşurat într-o perioadă mai lungă de timp, până în august 1849, ea având nu numai un caracter social, ci şi unul naţional. Considerăm că, în prealabil, sunt necesare câteva precizări. În 1687—1689, în urma unor îndelungate războaie austro-turce, Dieta de la Pozsóny (Bratislava de azi) a recunoscut Ungaria (până atunci sub ocupaţie otomană) ca regat ereditar al Habsburgilor, situaţie care se va menţine până în toamna anului 1918. În 1688 Principatul Transilvaniei (până atunci sub suzeranitate otomană) intră, de asemenea, în componenţa Imperiului habsburgic. Ambele anexări teritoriale sunt recunoscute apoi şi prin tratatul de pace austro-turc de la Carloviţ, din 1699. La rândul său, Banatul va fi anexat aceluiaşi Imperiu din 1718, după pacea de la Passarowitz. Potrivit unei statistici din 1844, în Principatul Transilvaniei locuiau

1 Amănunte la Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ed. II, Bucureşti, 1994, p. 348—352 şi bibliografie la p. 364.

1 291 000 români, 606 000 maghiari și secui, 214 000 sași; după o statistică făcută de austrieci, în 1850 existau 1 227 000 de români (59,6 %), 536 000 maghiari și secui (26,1 %), 192 500 sași (9,3%), 79 000 țigani (3,8%), 15 500 evrei (0,7%), 7 600 armeni (0,3 %), 3 700 slavi (0,2%) și 700 de alt neam. În așa-numitul „Partium" (comitatele Zarand, parțial, Solnocul de Mijloc, Crasna și districtul Chioar, anexate la Ungaria în 1836), trăiau 163 641 români și doar 61 124 maghiari. Alte comitate aparțineau de mult — sub raport administrativ — Ungariei (Maramureș, Sătmar, Bihor și Arad); se apreciază că numărul românilor de aici era — în 1846 — de 546 000. Potrivit unui act din 1848, în Banat locuiau 450 831 români, 63 196 unguri, 193 609 germani și 138 707 sârbi.[2]

Sub raport social, se impune precizarea că în preajma revoluției din 1848, cea mai mare parte a românilor erau iobagi. Situația celor din teritoriile aparținătoare „regatului Ungariei" („părțile ungurene") era mai bună, în sensul că acolo raporturile dintre nobili și iobagi au fost reglementate în mai multe rânduri, pe când în Transilvania reprezentanții celor „trei națiuni" (unguri, sași și secui), singurii care aveau reprezentanți în Dietă, s-au opus întotdeauna oricăror încercări de reforme sociale. Numărul total al satelor iobăgești din Transilvania propriu-zisă se ridica la 2 314; în părțile zise „ungurene" se apreciază că existau aproape un milion de iobagi români. Existau însă și țărani români liberi, mai cu seamnă în așa-numitul „pământ crăiesc" (teritoriile oferite sașilor), care nu erau legați de glie și obligați să presteze sarcinile iobăgești. O situație mai bună aveau și grănicerii români din regimentele de graniță cu sediul la Năsăud, Orlat (jud. Sibiu) și Caransebeș. Exista un număr infim de muncitori români, în întreprinderi manufacturiere ori care lucrau în mine de aur și fier. Aproximativ 5% din populația Transilvaniei era formată din nobili (nemeși), posesori de titluri și privilegii, împărțiți în trei categorii: aristocrați (21 de conți și 21 de baroni), nobilime de mijloc și nobilime mică. Existau și „nobili români", în număr redus, mai ales în comitatele Maramureș și Hunedoara sau în districtul Făgăraș.[3]

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea începe să se formeze și intelectualitatea românească, prin puținele școli îndrumate de cele două Biserici românești sau în gimnaziile maghiare și săsești existente în Transilvania. Câțiva absolvenți români ai acestor gimnazii și-au continuat studiile la Viena, Pesta, Roma (teologi uniți) sau Cluj (pentru studii juridice). Așa se face că în preajma revoluției din 1848, intelectualitatea românească din Transilvania se prezenta în felul următor: 38,1 % preoți ortodocși, 32,4% preoți uniți, 16,1 % dascăli ortodocși, 7,7% dascăli uniți, 1,8% funcționari, 1,6% avocați, 0,6 % canceliști, 0,6% ofițeri, 0,6% profesori, 0,5% medici.[4]

---

2 Date statistice luate din Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor în anii 1848—1849*, vol. V, Cluj, 1947, p. 36; Victor Cheresteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, București, 1966, p. 19—24.

3 S. Dragomir, *op. cit.*, p. 6—23; V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 45—70; Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790—1848*, București, 1986, p. 362—431.

4 L. Gyémát, *op. cit.*, p. 358—359.

În ce priveşte situaţia Bisericii româneşti din Transilvania, trebuie să notăm că după dezbinarea confesională a românilor, survenită în anii 1698—1701, s-a creat o Episcopie unită cu Roma, iniţial cu sediul la Alba Iulia, apoi la Făgăraş, iar din 1738 la Blaj, subordonată Arhiepiscopiei romano-catolice maghiare din Esztergom. Pentru „părţile ungurene" s-a creat o Episcopie unită la Oradea în 1777 (iniţial doar cu 21 de parohii), subordonată tot Arhiepiscopiei de Esztergom, cu ierarhi numiţi direct de Curtea imperială de la Viena. În Maramureş (anexat la Ungaria încă din 1732) credincioşii români au ajuns — prin forţa împrejurărilor — sub jurisdicţia episcopilor ruteni uniţi de la Muncaci (Mukačevo), mai târziu având un „vicariat român unit" cu sediul în Sighet. Sălajul şi Sătmarul au ajuns sub aceeaşi jurisdicţie eclesiastică; abia în 1824, parohiile româneşti unite din Sătmar au fost anexate la dieceza Oradiei, celelalte au rămas sub jurisdicţia Muncaciului până în 1853.

Vechea Mitropolie ortodoxă a Transilvaniei a fost desfiinţată în 1701, iar Curtea din Viena a acceptat refacerea ierarhiei ortodoxe abia în 1761, dar cu episcopi sârbi, cu sediul la Sibiu. Abia în 1810—1811 s-a restabilit ierarhia naţională, prin episcopul Vasile Moga († 1845), căruia i-a urmat Andrei Şaguna, ca vicar (1846), ales episcop în 1848. Episcopia ortodoxă a Transilvaniei a fost subordonată Mitropoliei ortodoxe sârbe de la Carloviţ până în 1864, când, datorită stăruinţelor lui Andrei Şaguna s-a reactivat Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, cu sediul tot la Sibiu. În Banat, după ce acest pământ românesc a ajuns sub stăpânire habsburgică (1718), Episcopiile ortodoxe de Timişoara şi Vârşeţ — Caransebeş au ajuns sub oblăduirea Mitropoliei ortodoxe sârbe de la Carloviţ (aflată între graniţele aceluiaşi Imperiu). Episcopia Aradului (înfiinţată în 1706), căreia îi aparţineau şi parohiile ortodoxe din Bihor, a fost subordonată tot Mitropoliei din Carloviţ.

Pentru că în paginile de faţă ne vom ocupa în chip deosebit de implicarea clerului român în evenimentele din anii 1848/1849, considerăm că se mai impune o ultimă precizare. În tot decursul istoriei românilor din Transilvania şi Banat, Biserica de aici a îndrumat nu numai viaţa spirituală a credincioşilor, ci şi cea culturală, socială şi naţională. Biserica era singura instituţie naţională a românilor şi, ca atare, mitropoliţii din Alba Iulia sau episcopii români erau consideraţi, de fapt şi de drept, şi conducătorii lor „politici".

În lipsa unui conducător politic, recrutat din rândul românilor, chiar şi autorităţile imperiale de la Viena şi guvernatorii Transilvaniei din secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a celui de-al XIX-lea, au socotit că problemele care îi priveau pe românii transilvăneni să le trateze cu episcopii uniţi de la Blaj şi cu cei ortodocşi de la Sibiu, pe care îi considerau ca adevăraţi conducători naţionali. Acelaşi rol îl îndeplineau — în „tractele" lor — şi protopopii, iar în mediul rural preoţii parohi. Aşa se explică şi implicarea episcopilor, a protopopilor şi a preoţilor rurali în evenimentele anilor 1848/1849, când potrivit unei tradiţii îndelungate, poporul i-a considerat drept conducătorii lui fireşti; iar pe de altă parte, revoluţio-

narii maghiari i-au tratat ca dușmani și instigatori împotriva revoluției lor.[5]

Începutul revoluției românești. La 15 martie 1848 a izbucnit revoluția antihabsburgică la Pesta, când s-a tipărit și difuzat un manifest în 12 puncte, prin care se cerea guvern propriu cu sediul la Pesta, desființarea cenzurii, desființarea servituților feudale, gardă națională etc.; dar în ultimul punct se cerea și „unirea Transilvaniei cu Ungaria". Încă de atunci apare ca adevărat conducător al mișcării Kossuth Lajos (1802—1894), un slovac maghiarizat. La 17 martie se formează un guvern la Pesta, sub conducerea lui Batthyány Lajos. Sub presiunea evenimentelor, Dieta Ungariei, întrunită la Pozsony (Bratislava de azi), votează o serie de legi, între care desființarea servituților feudale, dar și unirea Transilvaniei cu Ungaria, iar maghiara era declarată „limbă de stat" în toate comitatele — deci și în Transilvania și „părțile ungurene" —, în administrație, justiție și învățământ. La 11 aprilie 1848, Curtea din Viena a fost constrânsă să recunoască primul guvern maghiar independent, dar și cel 31 de legi votate de Dieta de la Pozsony.

Hotărârile adoptate de această Dietă au dus la agravarea contradicțiilor naționale dintre unguri și celelalte popoare din Ungaria istorică și Transilvania (români, slovaci, ruteni, sârbi și croați). Prin anexarea Transilvaniei la Ungaria se urmărea nu numai crearea unui stat maghiar independent de Austria, ci și consolidarea stăpânirii maghiare într-o țară în care românii constituiau majoritatea absolută a populației, iar prin declararea limbii maghiare ca limbă oficială se urmărea maghiarizarea tuturor etniilor din viitorul stat maghiar independent.[6]

După cum era de așteptat, maghiarii și secuii din Transilvania au aderat la mișcarea națională din Ungaria, în cadrul unor adunări și manifestații în marile orașe de aici, obiectivul lor principal fiind „uniunea" Transilvaniei cu Ungaria. Atitudinea sașilor transilvăneni față de această problemă a fost diferită: unii s-au pronunțat pentru unirea cu Austria, alții pentru unirea cu Ungaria, dar cu condiția de a-și menține vechile privilegii.

În felul acesta, **„națiunile nemaghiare sunt nevoite a-și pune dramatica întrebare a existenței"**, după cum constată istoricul Silviu Dragomir, cea mai vizată fiind națiunea română.[7] Drept aceea, la scurt timp, tinerii intelectuali români din Transilvania au luat atitudine față de revendicările naționaliste — și chiar xenofobe — ale maghiarilor și au decis să pornească propria revoluție. Au loc o serie de întruniri ale acestor intelectuali la Blaj, Cluj, Târgu Mureș, Abrud și în alte orașe. Printre cei care se ridică la luptă și se va impune ca „teoretician" sau „ideolog" al ei s-a numărat Simion Bărnuțiu (1808—1864), fost profesor la Blaj, acum student la Academia de Drept din Sibiu, viitor student în Drept la Viena

5 Keith Hitchins, *Laic și eclesiastic în mișcarea națională românească din Transilvania (1830—1869*, în vol. *Cultură și naționalitate în Transilvania*, Cluj, 1972, p. 30—34.

6 Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, tom. II, Viena, 1852, p. 4—5.

7 S. Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 101—104.

şi Pavia, apoi profesor la Academia Mihăileană şi la Universitatea din Iaşi. El este cel care a dictat — la 24 martie 1848 — colegului său mai tânăr Ioan Puşcariu (1824—1911), cunoscutul istoric şi jurist de mai târziu, o „provocaţiune către români", trimisă tinerilor intelectuali din marile oraşe ale Transilvaniei, urmând ca ea să fie copiată şi difuzată în satele româneşti. Era un aspru rechizitoriu la adresa nobilimii maghiare, în care prezenta apoi şi revendicările româneşti: repunerea naţiunii române în drepturile ei, înlăturarea iobăgiei, recunoaşterea limbii române ca limbă oficială, congres naţional românesc. Iată câteva fragmente din această „provocaţiune": **„Naţia română nu mai poate fi roabă ungurilor, secuilor şi saşilor. Limba noastră trebuie să aibe cinstea cuviincioasă înaintea statului şi legilor care le-am apărat şi le vom apăra cu sângele nostru. Naţia noastră trebuie să se recunoască şi să se asecureze".** Iar în partea finală scria: **„Afurisit să fie în veci oricare român va îndrăzni a face vreo unire până nu va fi proclamată naţia română ca naţie primită (receptă, n.n.) sensu politico".**[8] Era deci un adevărat program revoluţionar, prin care se cerea în termeni categorici înlăturarea privilegiilor celor trei naţiuni şi a iobăgiei, recunoaşterea românilor ca naţiune politică, accentuând în mod deosebit respingerea unirii Transilvaniei cu Ungaria, idee care va deveni piatra unghiulară a gândirii politice româneşti.

În zilele următoare au avut loc o serie de întruniri ale tinerilor intelectuali români: la Blaj, în casa canonicului Timotei Cipariu (1805—1887), cu participarea unor preoţi şi profesori de la şcolile din Blaj. La Târgu Mureş, cei aproximativ 30 de „cancelişti" români care se pregăteau pentru avocatură pe lângă „Tabla Regească" (Tribunalul) de acolo, s-au întâlnit la locuinţa colegului lor Avram Iancu (1824—1872), hotărând să convoace o adunare românească la Blaj, în Duminica Tomii, pentru „a se face paşii necesari în cauza naţională".[9]

La 12 aprilie 1848, profesorul Aron Pumnul (1818—1866), cunoscut teolog, filolog şi istoric literar, a redactat o proclamaţie (manifest) pentru convocarea unei Adunări naţionale româneşti la Blaj pentru Duminica Tomii, la care să participe **„toţi protopopii, câte doi preoţi şi câte doi oameni din tot satul românesc, fie unit, fie neunit, tot atâta îi, că toţi sunt români".** A fost copiată, iniţial în 42 de exemplare, apoi în 400, de către teologii şi elevii gimnaziului din Blaj, urmând să fie difuzate prin satele lor, cu prilejul vacanţei de Paşti, care începea atunci.[10] Manifeste asemănătoare au fost redactate şi de alţi cărturari români şi copiate tot de teologi sau elevi de gimnaziu şi difuzate de ei. Câţiva au fost arestaţi şi anchetaţi sub acuzaţia că au difuzat aceste proclamaţii prin care „instigau"

8 A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, tom. II, p. 97—98; Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politico-naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1904, p. 255—258; V. Cheresteşiu, *op. cit.*, p. 211—214; Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, Bucureşti, 1982, p. 401—403.

9 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. II, p. 101—109; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 112; Victor Cheresteşiu, *op. cit.*, p. 178—183.

10 Textul la Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, I, p. 253—254; vol. *Revoluţia de la 1848—1849 din Transilvania*, vol. I, Bucureşti, 1977, p. 451—452; Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 406—408.

pe români. Se semnalează încă din luna aprilie, cazuri de răzvrătire a țăranilor care refuzau să mai îndeplinească vechile îndatoriri iobăgești. Au urmat curând și represiuni din partea autorităților (pedepse cu lovituri de 30—100 bețe, arestare, închisoare).[11]

Guberniul Transilvaniei a interzis Adunarea convocată pentru Duminica Tomii, cerând și generalului-comandant al Transilvaniei, baronul Anton von Puchner, să trimită o companie de infanterie în satul Bucerdea Grânoasă și un escadron de dragoni la Sâncel (sate situate lângă Blaj), ca să intimideze pe cei care s-ar îndrepta spre Blaj. În pofida tuturor dificultăților, în ziua de 18/30 aprilie 1848 au fost prezenți în Blaj un număr de 4 000—6 000 de români, țărani și intelectuali (Avram Iancu, Ioan Buteanu, Simion Bărnuțiu, Alexandru Papiu Ilarian ș.a.). După Liturghia oficiată în catedrală, câțiva dintre acești cărturari și patrioți au luat cuvântul în fața țăranilor.

Deși n-a avut un program bine stabilit, Adunarea din Duminica Tomii a dat țăranilor români încrederea în forțele proprii și, în același timp, a consolidat legătura dintre țărani și tinerii intelectuali („domnii noștri"), considerați conducătorii lor firești, care proveneau tot din mijlocul lor, fiind fii de preoți sau de țărani. În cadrul aceleiași Adunări, Simion Bărnuțiu se impune ca un adevărat mentor sau îndrumător al mișcării, care a avut ocazia să stabilească acum — împreună cu ceilalți intelectuali prezenți — un program concret pentru Adunarea propriu-zisă din 3/15 mai 1848.[12]

Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848. La 26 aprilie 1848 guvernatorul Transilvaniei, Teleki Iózsef, și-a dat acordul pentru convocarea a două adunări românești, pe baze confesionale, deci la Blaj și Sibiu, cu participarea câtorva protopopi și cărturari mireni. În această situație, Simion Bărnuțiu și alți intelectuali mireni și teologi din Blaj au hotărât să trimită la Sibiu pe canonicii Timotei Cipariu și Ioan Sereni, ca să ia legătura cu Consistoriul ortodox și să fixeze definitiv programul unei singure Adunări naționale. La consfătuirea care a avut loc la Sibiu, la 8 mai st.n, la care au participat cei doi canonici, precum și protopopii — profesorii Ioan Moga și Moise Fulea din Sibiu (Șaguna fiind plecat tocmai atunci la Carloviț, pentru a fi hirotonit episcop), precum și Simion Bărnuțiu, August Treboniu Laurian, Alexandru Papiu Ilarian și alții, s-a acceptat moțiunea în trei puncte propusă de Bărnuțiu: **1. Proclamarea națiunii române; 2. Depunerea jurământului național; 3. Protestul împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria.**[13] Deci Sibiul ortodox s-a declarat de la început pentru o singură Adunare, la Blaj, trecându-se astfel

---

11 O prezentare a unora din aceste abuzuri la Mircea Păcurariu, *Revoluția româească din Transilvania și Banat în anii 1848—1849. Contribuția Bisericii*, Sibiu, 1995, p. 48—49.

12 Amănunte asupra primei Adunări la Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. II, p. 129—158; George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 96—105; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 152—159; Victor Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 298—320; Coriolan Suciu, *Cum a fost pregătit 3/15 mai 1848*, Blaj, 1925, p. 19—53.

13 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, II, p. 189 și 193; Coriolan Suciu *op. cit.*, p. 58; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 164.

peste neînsemnatele diferenţe confesionale şi consfinţindu-se încă o dată solidaritatea naţională, absolut necesară atunci. S-a mers chiar mai departe, încât un fost teolog de Blaj, reîntors acum din Ţara Românească, unde fusese profesor, Constantin Romanul Vivu (1821—1849) — care va fi apoi ucis de revoluţionarii unguri, — a ridicat problema reunirii celor două Biserici româneşti, „ca toţi să fie una". Cei prezenţi au considerat că nu era momentul potrivit să discute probleme confesionale, de vreme ce „românii şi până acum au fost uniţi când a venit la mijloc cauza naţională".[14]

Deşi Adunarea de la Blaj fusese convocată pentru 3/15 mai, totuşi în ziua de 2/14 mai s-a oficiat Sfânta Liturghie în catedrală în prezenţa celor doi episcopi, Ioan Lemeni de la Blaj şi Andrei Şaguna de la Sibiu (reîntors de la Carloviţ, unde a fost hirotonit arhiereu chiar la Duminica Tomii). Prezenţa celor doi episcopi este relatată de Alexandru Papiu Ilarian ca un adevărat act de unitate naţională şi bisericească, lucru obişnuit până atunci în rândurile clerului şi credincioşilor.[15] După Liturghie s-a deschis, tot în catedrală, conferinţa pregătitoare a Adunării, la care a participat numai „inteligenţa" românească. În cadrul acesteia, Simion Bărnuţiu a rostit cunoscutul său discurs, în care expunea relaţiile dintre români şi unguri, mai corect spus făcea o istorie a asupririlor îndurate de români, prezentând, în schimb, şi drepturile de care beneficiau celelalte etnii din Transilvania. Punctul central al cuvântării îl constituia problema anexării Transilvaniei la Ungaria, care ar fi dus la deznaţionalizarea românilor. În orice caz, discursul lui Simion Bărnuţiu era cel mai remarcabil program politic al românilor transilvăneni din secolul al XIX-lea, continuând memoriile episcopului Inochentie Micu, Supplexul din 1791, petiţiile episcopilor Vasile Moga şi Ioan Lemeni din anii premergători revoluţiei.[16]

În după-amiaza aceleiaşi zile, „inteligenţa" s-a reunit din nou în catedrală, dând formă definitivă programului care trebuia prezentat a doua zi.

Adunarea propriu-zisă s-a ţinut în ziua stabilită, deci la 3/15 mai 1848 pe un câmp larg în marginea oraşului, în preajma Târnavei Mari, numit de atunci „Câmpia Libertăţii". Au participat peste 40 000 de români din toate satele Transilvaniei, în frunte cu preoţii lor (dascăli, cântăreţi de strană, epitropi şi fruntaşii satelor, cum scria publicistul maghiar Jakob Elek). Lucrările au fost prezidate de cei doi episcopi, Andrei Şaguna de la Sibiu şi Ioan Lemeni de la Blaj; ca vicepreşedinţi au fost aleşi Simion Bărnuţiu şi George Bariţiu (1812—1893), iar între cei zece secre-

---

14 Nicolae Popea, *Memorialul arhepiscopului şi mitropolitului Andrei Şaguna sau luptele naţionale politice ale românilor*, tom. I, Sibiu, 1889, p. 52—53; Teodor Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 268—269.

15 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. II, p. 207—208.

16 Publicat în broşură, la Viena, apoi de Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. II, p. 307—363; Nicolae Popea, *op. cit.*, p. 83—130; Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 725—323; Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 446—484; vol. *Revoluţia din 1848—1849*, IV, p. 1—36; Simion Bărnuţiu, *Românii şi ungurii. Discurs rostit în catedrala Blajului.* Cu o introducere şi comentar de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924, p. 9—47; Simion Bărnuţiu, *Discursul de la Blaj şi scrieri de la 1848.* Prefaţa de la Ion Raţiu, Ediţie îngrijită de Ioan Chindriş, Cluj-Napoca, 1990, 127 p.

tari s-au numărat și doi clerici: canonicul Timotei Cipariu de la Blaj și protopopul Ioan Popasu de la Brașov, viitor episcop al Caransebeșului. Primul a luat cuvântul Simion Bărnuțiu, care a făcut patru propuneri — acceptate în unanimitate — cea mai importantă fiind ultima: **„Națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale".**

La 4/16 mai s-au reluat lucrările Adunării, în cadrul căreia August Treboniu Laurian a prezentat cunoscuta „petițiune națională" în 16 puncte, la discutarea căreia au luat cuvântul mai mulți participanți, între care și Andrei Șaguna. Era un adevărat program național al românilor transilvăneni, prin care se cerea recunoașterea independenței națiunii române, adunare națională anuală, gardă națională, libertatea tiparului, a cuvântului și a întrunirilor; pe plan social: desființarea iobăgiei și a dijmelor fără despăgubiri, libertate comercială și industrială, suportarea în comun a obligațiilor cetățenești; iar pe plan cultural, se cerea înființarea de școli românești de toate gradele.[16b].

Două din cele 16 puncte ale „petiției naționale" priveau Biserica și pe slujitorii ei. Punctul 12 cerea „dotarea clerului român întreg din casa statului, întocmai cu clerurile celorlalte națiuni". Cel mai important era, însă, punctul 2, în următoarea formulare: **„Națiunea română pretinde ca Biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de oricare altă Biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Mitropoliei române și a Sinodului general anual după vechiul drept, în care Sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii românești, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidațiune.** La aducerea aminte despre vechiul drept al românilor de a avea Mitropolie și **Sinod general anual, s-a proclamat de popor Mitropolia română transilvană cu aplauz unanim. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe viitor scaun în Dietă ca reprezentanți ai Bisericilor lor, dacă capitlulele vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcop și capitlulele lor".**

Se observă ușor că se cerea înlăturarea jurisdicțiilor bisericești străine: a Mitropoliei de Carloviț pentru ortodocși, respectiv a Arhiepiscopiei de Esztergom pentru uniți. Deși era o declarație categorică în vederea refacerii vechii Mitropolii, totuși n-au apărut cuvintele „unit" și „neunit", și nici nu s-a intrat în detalii cu privire la modul de refacere a Mitropoliei românești. În împrejurările de atunci, s-ar fi opus la preconizata unificare atât Curtea din Viena — cea mai interesată în divizarea confesională a românilor, — dar ar fi ridicat obiecții și cei doi episcopi, fiecare având interesul să procedeze la o eventuală unificare în sensul dorit de Biserica sa.[17]

---

16 bis. Publicată de Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. II, p. 246—249 și 294—298; G. Barițiu, *op. cit.*, II, p. 120—124; Nicolae Popea, *op. cit.*, p. 59—62; Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, vol. I, p. 330—332; Victor Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 459—465; Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 484—486; *Revoluția din 1848—1849*, vol. IV, p. 39—47.

17 Amănunte la Ion Matei, *Problema unității religioase în revoluția din 1848*, în vol. *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, București, 436, p. 469—490.

În aceeaşi zi au fost alese două „deputaţiuni" care să prezinte „cererea naţiunii" împăratului Ferdinand V al Austriei şi Dietei Transilvaniei. Prima delegaţie, condusă de Andrei Şaguna, avea 48 de membrii, între care August Treboniu, vicarul unit Alexandru Sterca Şuluţiu, viitorul mitropolit, protopopii Moise Fulea din Sibiu, Iosif Ighian din Abrud, Ioan Popasu din Braşov, preotul Sava Popovici Barcianu din Răşinari şi alţii. Din cea de a doua delegaţie, condusă de episcopul Ioan Lemeni, în care au fost aleşi 111 membrii, făceau farte protopopii Partenie Trombiţaş (ortodox) şi Ilie Faraga (unit) din Târgu Mureş, Petru Gherman din Braşov, Ioan Fechete din Cluj, Constantin Duma din Deva, vicarul Ioan Chirilă din Făgăraş, preotul Ştefan Moldovan din Pinticu (azi judeţul Bistriţa Năsăud), teologul Neagoe Popea (viitorul episcop Nicolae al Caransebeşului) şi mulţi alţi preoţi, avocaţi, comercianţi şi funcţionari.

Adunarea a ales, tot atunci, un „Comitet permanent", cu sediul la Sibiu, din care făceau parte: Andrei Şaguna, preşedinte, Simion Bărnuţiu, vicepreşedinte, apoi „asesorii" sibieni Moise Fulea, Ioan Moga, Ioan Panovici şi Ioan Bădilă, protopopul unit Nicolae Maniu din Sibiu, profesorii Aron Pumnul, Nicolae Bălăşescu (viitorul călugăr Nifon, profesor la Seminarul din Bucureşti), Constantin Romanul Vivu (unit, fost profesor în Ţara Românească) şi alţii.[18]

Adunarea s-a încheiat în ziua de 5/17 mai în piaţa din faţa catedralei, când s-au rostit alte cuvântări (între care şi Andrei Şaguna şi protopopul Ioan Popasu). Şedinţa s-a încheiat cu „Doxologia cea mare", cântată de protopopul — asesor Moise Fulea de la Sibiu.

Adunarea de la Blaj a impresionat nu numai prin numărul mare de participanţi, ci şi prin ţinuta demnă a tuturor românilor, lucru sesizat până şi de presa săsească. Istoricul Silviu Dragomir o considera ca „primul act politic al românilor din Transilvania în zorii luptei pentru libertate, elaborat în deplină conştiinţă a puterilor proprii şi cu o solidaritate desăvârşită între popor şi conducătorii săi".[19]

Din nefericire, presa şi oficialităţile maghiare au manifestat, în continuare, aceeaşi atitudine de ostilitate faţă de români, de nesocotire totală a doleanţelor lor formulate pe Câmpia Libertăţii. Însuşi Guberniul Transilvaniei, la 22 mai 1848, a făcut aspre mustrări celor doi episcopi pentru că au venit la Blaj prea mulţi români şi că Adunarea s-a numit „naţională", fapt pentru care nu erau recunoscute cele două delegaţii şi nici Comitetul permanent.[20] Aceeaşi atitudine intransigentă au adoptat şi membrii Dietei de la Cluj, cu prilejul primirii delegaţiei conduse de Ioan Lemeni, om în vârstă, nehotărât şi mai mult decât atât, adept al „uniunii". El a con-

---

18 Cele trei liste la Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 299—301 şi Victor Cheresteşiu, *op. cit.*, p. 470—472.

19 Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 202. Descrierea adunării în *Ibidem*, vol. V, p. 187—202; Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. II, p. 204—265; G. Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 106—128; Victor Cheresteşiu, *op. cit.*, p. 400—483; Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 487—587. Pentru rolul lui Şaguna vezi Keith Hitchins, *Ortodoxie şi naţionalitate, Andrei Şaguna şi românii din Transilvania, 1846—1873*. Trad. Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi, Bucureşti, 1995, p. 69—75.

20 *Revoluţia din 1848—1849*, vol. IV, p. 358—361.

vocat pe membrii delegației de la Cluj doar cu o zi înainte de deschiderea lucrărilor Dietei la 28 mai (au venit 120 de persoane, deci mai mulți decât au fost aleși, între ei numărându-se și membrii ai celeilalte delegații). În ziua următoare — deci înainte de deschiderea lucrărilor Dietei — s-au prezentat la guvernatorul Teleki József, la președintele Dietei, baronul Kemeny Ferencz și la generalul-comandant Anton von Puchner, fără ca vreunul din ei să intre în discutarea revendicărilor românești. Mai mult decât atât, în ziua următoare, deci la 30 mai, cei 22 de deputați sași și 5 români (renegați) membrii ai Dietei (între care însuși episcopul Lemeni și protopopul său Constantin Popfálvi din Hațeg), au fost siliți să voteze — alături de colegii lor maghiari și secui — „uniunea" Transilvniei cu Ungaria. Episcopul Ioan Lemeni și deputatul sas Konrad Schmidt au fost duși în mijlocul mulțimii, în stradă, unde au rostit câte un scurt cuvânt, după care au fost duși „în marș triumfal" în sala de ședințe.[21] Câteva zile mai târziu, același Lemeni a adresat o pastorală credincioșilor săi, prin care se desolidariza de hotărârile adoptate de români la Blaj, făcându-se astfel răspunzător în fața neamului său, întrucât „a înlesnit ungurilor una din victoriile răsunătoare ale istoriei lor, care a însemnat, însă, o nouă robie a poporului român".[22] Câteva zile mai târziu, la 10 iunie 1848, sub presiunea evenimentelor, împăratul Ferdinand V a sancționat „uniunea". Era o primă mare decepție pentru patrioții români ai anului 1848, care mai credeau încă în promisiunile — de atâtea ori neîmplinite — ale Curții imperiale din Viena. Acest lucru a contribuit la agravarea conflictelor dintre românii și maghiarii din Transilvania. Trebuie să menționăm că la 6/18 iunie 1848, aceeași Dietă de la Cluj a decis desființarea iobăgiei (cu despăgubiri, pentru foștii proprietari maghiari și foștii lor iobagi români.

Delegația românească la Viena. Andrei Șaguna se impune însă de acum ca „diplomatul" revoluției române, prin toată activitatea pe care o va desfășura de acum înainte. Deși o parte a membrilor delegației au plecat la Viena în scurt timp după închiderea Adunării de la Blaj, Șaguna a plecat abia la 1 iunie, fiind reținut la Cluj (se pare intenționat) în vederea depunerii jurământului ca nou episcop.

În acest răstimp, patru membrii ai delegației (Timotei Cipariu, Ioan Popasu, August Treboniu Laurian și Ioan Bran Pop de Lemeni) s-au deplasat la Innsbruck, unde era refugiată Curtea imperială, prezentând memoriul națiunii române adoptat la Blaj (a și fost pus în discuția Consiliului de miniștri la 1 iunie), apoi au fost primiți de împărat la 5 iunie. Li s-a promis că vor primi un răspuns în scris. Din nefericire, la 10 iunie împăratul a sancționat hotărârea de anexare a Transilvaniei la Ungaria. În luna următoare, celor patru delegați români li s-a comunicat o declarație imperială (redactată, se pare, de miniștrii unguri), în care Ferdinand V asigura „pe supușii săi" români că hotărârile luate de „Con-

---

21 Amănunte la Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 213; George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, p. 134—153.

22 *Ibidem*, vol. V, p. 225.

ferinţa" (!) de la Blaj „sunt rezolvate prin uniunea cu Ungaria hotărâtă în unanimitate de Dieta Transilvaniei" (!).[23]

Andrei Şaguna a sosit la Viena abia în 12 sau 13 iunie. La propunerea lui, s-a cerut o nouă audienţă la împărat. S-a redactat un memoriu, cu data de 18 iunie, în care erau reluate din nou postulatele româneşti formulate la Blaj, precizându-se că „tezaurul cel mai scump al românilor este naţionalitatea şi limba". Nici acest memoriu, prezentat acum de Şaguna şi ceilalţi membrii ai delegaţiei la 23 iunie, n-a avut darul de a schimba atitudinea Curţii imperiale faţă de români, totul limitându-se la promisiuni foarte vagi. Cu câteva zile înainte fuseseră respinse toate revendicările sârbeşti, iar la 28 mai, ministrul de Interne Szemere Bertalan preciza că „programul" Guvernului maghiar prevedea existenţa naţionalităţii române, dar limba română putea fi folosită numai în familie şi în biserică.[24]

De la Viena, Şaguna, împreună cu Timotei Cipariu, protopopul Iosif Ighian şi câţiva membrii mireni ai delegaţiei, s-au îndreptat spre Pesta, unde au discutat cu diferiţi oameni politici maghiari, mai cu seamă problema eliberării din închisoare a unor tineri intelectuali români. În cursul lunii iulie Şaguna a luat parte la lucrările Dietei Ungariei, în care a fost numit ca „regalist" (deci din partea împăratului). În acelaşi timp, împreună cu ceilalţi membri ai delegaţiei româneşti, a făcut parte dintr-o „comisie religioasă" mixtă care avea menirea de a discuta probleme legate de unirea Transilvaniei cu Ungaria, ca şi situaţia românilor. Şaguna a luat cuvântul în mai multe rânduri, reuşind să obţină anumite concesii, recomandând Guvernului să se acorde românilor dreptul de a folosi limba română în biserică şi şcoală, ca şi în adunările bisericeşti. În şedinţa din 18 august a cerut aceleaşi drepturi pe seama Bisericii sale, anunţând şi modul în care intenţionează să o reorganizeze. În sfârşit, la 18/30 august 1848, a prezentat Comisiei un memoriu privitor la revendicările româneşti formulate la Blaj, considerat de istoricul Silviu Dragomir ca „unul din cele mai semnificative acte publice". După ce prezenta o seamă de abuzuri din trecut, Şaguna protesta împotriva modului în care s-a votat „uniunea" de către reprezentanţii celor „trei naţiuni", fără consultarea românilor, care constituiau majoritatea locuitorilor Transilvaniei, făcând apel la „Europa civilizată" ca să judece ea dacă era admisibil să se petreacă asemenea lucruri într-o vreme când drepturile naţiunilor începeau să fie respectate.[25]

În a doua jumătate a lunii septembrie, delegaţii români au propus un proiect de lege privind recunoaşterea naţionalităţii şi a limbii române, folosirea limbii române în biserică şi în şcolile de toate gradele, ca şi în administraţie, dacă românii erau majoritari, despărţirea ortodoc-

23 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 364—368.

24 *Ibidem*, p. 369—371; *Memoriile* lui Andrei Şaguna, Sibiu, 1923, p. 17—21. Despre această primă misiune a lui Şaguna la Curtea imperială, vezi K. Hitchins, *op. cit.*, p. 77—79.

25 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 385—392; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 279—283; vezi şi *Memoriile* lui Andrei Şaguna, p. 21—25; K. Hitchins, *op. cit.*, p. 79—81.

şilor de ierarhia sârbă şi a uniţilor de „ierarhia latină", crearea de episcopii româneşti la Timişoara şi Vârşeţ, un Congres bisericesc cu deputaţi clerici (⅓) şi mireni (⅔). Proiectul a fost înaintat Guvernului, dar fără rezultat.[26] Şaguna — cu secretarul său Iacob Bologa — au reuşit să părăsească Pesta cu mare greutate, din cauza „revoluţionarilor" maghiari care le-au cauzat multe neajunsuri. Au sosit în Sibiu abia la 8 octombrie.

Trebuie notat şi faptul că în timpul celor patru luni cât a fost departe de păstoriţii săi, Şaguna le-a trimis trei circulare, prin care îi informa de toate demersurile sale, îndemnându-i la pace şi bună înţelegere cu toţi locuitorii Ardealului. Circularele au fost citite de preoţi în fiecare biserică.[27]

Revoluţia românească în Banat şi Crişana. Până în anul 1848, românii din Banat erau expuşi la o întreită oprimare. Prima se exercita pe plan naţional, prin aparatul administrativ de stat, pentru că Banatul era anexat la Ungaria încă din 1779. A doua, pe plan social, prin marii proprietari de pământ, care erau, de regulă, maghiari. A treia, bisericească, se exercita prin episcopii sârbi de la Timişoara şi Vârşeţ, ai căror „păstoriţi" erau în majoritate români (în 1822 eparhia Timişoara avea 294 532 români, Vârşeţul 220 297 români şi 28 959 sârbi, iar Aradul abia 11 629 sârbi).

În 1848, cercurile „liberale" maghiare din Banat (între ei Csernovics Péter, descendent din familia patriarhului sârb Arsenie III Cernoievici) au aderat la programul revoluţionarilor maghiari, al căror exponent principal era Kossuth Lajos, care dorea un stat unitar maghiar, dar fără să recunoască drepturi pe seama celorlalte naţiuni (în Banat, mai ales români şi sârbi). Ierarhia sârbă, reprezentată prin mitropolitul Iosif Raiacici de la Carloviţ şi episcopul Pantelimon Jivcovici de la Timişoara, era alături de Habsburgi, conştienţi că prin crearea unui stat maghiar independent (care urma să cuprindă şi teritorii sârbeşti) le erau periclitate naţionalitatea, limba şi credinţa ortodoxă. Cu toate acestea, ierarhia sârbească refuza să accepte ieşirea Bisericii Ortodoxe româneşti de sub jurisdicţia ei, căci eparhiile de Timişoara şi Vârşeţ îi aduceau cele mai mari venituri.[28] În plus, preoţii români şi sârbi din Banat, Arad şi Bihor au fost obligaţi — printr-o hotărâre a Dietei din Pozsony din 1840 — ca, după trei ani, toate „matricolele" bisericeşti din „regatul Ungariei" ca şi corespondenţa oficială să fie redactate în limba maghiară, chiar dacă în parohiile respectivi se folosea o altă limbă în cult. Protestele episcopilor sârbi şi ale celui român de la Arad (Gherasim Raţ, 1835—1850) au rămas fără rezultat.[29]

---

26 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 393—397.

27 Gheorghe Tulbure, *Mitropolitul Şaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulări şcolare. Diverse.*, Sibiu, 1938, p. 140—148; vezi şi *Memorialul lui Şaguna*, cit., p. 22.

28 I. D. Suciu, *Revoluţia de la 1848 în Banat*, Bucureşti, 1968, p. 38—39.

29 Gheorghe Liţiu, *Limba maghiară în matricolele bisericeşti şi corespondenţa oficială*, în rev. *„Biserica şi Şcoala"*, Arad, an. LXIX, 1945, nr. 5, p. 32—33 şi nr. 6—7, p. 41—43.

Inițial, românii și șvabii din Banat au privit cu simpatie revoluția maghiară care izbucnise la Pesta la 15 martie 1848, în speranța că noile legi care urmau să fie votate vor aduce și emanciparea politică și bisericească a românilor bănățeni. La 23 martie 1848, tinerii români bănățeni care studiau la Universitatea din Pesta „protestează împotriva oricărei despoții sârbești", cerând refacerea „Banatului timișan" (cu cele trei comitate existente și teritoriul regimentului de graniță), în frunte cu un „ban", separarea eparhiilor Arad, Timișoara și Vârșeț de Mitropolia sârbă de la Carloviț și „unirea lor cu cele transilvane sub un mitropolit român", alegerea ierarhilor de către un sinod, format din clerici și mireni, folosirea limbii române în toate școlile în care învățau români.[30]

La Arad, la 30 aprilie, s-a întrunit o adunare românească, în care s-a redactat o petiție către episcopul Gherasim Raț, prin care i se cerea înlocuirea ultimilor doi funcționari sârbi, considerând că eparhia trebuie să fie condusă „de români adevărați și zeloși spre folosul românilor", înlocuirea limbii slavone cu cea română în biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Arad și altele.[31]

În Oradea, la 9 mai, tinerii români lansează o proclamație către conaționalii lor maghiari, solicitând garantarea naționalității și a limbii române, numirea de funcționari români, proporțional cu numărul lor, înființarea de școli românești în toate satele, tipărirea de cărți românești pe cheltuiala statului. În ce privește Biserica, în același manifest se cerea emanciparea ei de sub ierarhia sârbă, dar și cea ruteană (eparhia de Muncaci, cu parohii românești în Maramureș și Sălaj).[32]

Paralel cu românii, s-au ridicat la luptă și sârbii din regatul Ungariei. O delegație sârbească s-a prezentat la Dieta din Pozsony, solicitând satisfacerea revendicărilor sârbești, formulate în 17 puncte, care au fost însă respinse de Kossuth. În aceste condiții, un „Congres al națiunii sârbești", întrunit la Carloviț la 1/13 mai 1848, ia o serie de hotărâri de mare interes pentru sârbii din imperiul habsburgic: proclamarea lor ca națiune liberă și independentă, acordarea titlului de patriarh mitropolitului Iosif Raiacici și urmașilor săi, crearea unui teritoriu național pentru sârbii din imperiu, sub numele „Voivodina", cu sediul în Timișoara urmând să fie unit, sub raport politic, cu „regatul Croației, Sloveniei și Dalmației". Două zile mai târziu, Congresul adresează o proclamație către români, cerându-le să se solidarizeze cu ei împotriva maghiarilor, dar fără să facă vreo mențiune privind o eventuală „independență" a Bisericii românești. Mai mult chiar, românii erau înștiințați că o bună parte din teritoriul Banatului urma să fie anexat la Voivodina sârbească. Deci Congresul de la Carloviț a dus la declanșarea unui conflict deschis între sârbi și ma-

30 I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 40—45; I. D. Suciu și Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timișoara, 1980, p. 679-680.
31 *Ibidem*, vol. II, p. 686—688.
32 Viorel Faur, *Participarea românilor bihoreni la evenimentele revoluționare din anii 1848—1849*, în *Revista de Istorie*, tom. 36, 1983, p. 443—446.

ghiari dar, în acelaşi timp, a dus la tensiuni între români şi sârbi pe tema „independenţei" Bisericii româneşti faţă de cea sârbă.[33]

În această conjunctură cu totul nefavorabilă pentru românii bănăţeni, ei au hotărât să-şi făurească singuri viitorul. De aceea, s-a convocat o primă adunare naţională românească la Lugoj la 4—5/16—17 mai 1848. Acolo s-a ales o delegaţie de 16 membri care să se deplaseze la Pesta, în vederea obţinerii aprobării pentru o nouă adunare românească, tot la Lugoj, cu o participare mai numeroasă.[34]

Concomitent, Emanuil Gojdu (1802—1870), avocat din Pesta, de origine aromân, născut în Oradea, mai târziu creatorul unei fundaţii culturale care îi va purta numele, a convocat o consfătuire la Pesta, în ziua de 3/15 mai. Au participat 39 de reprezentanţi ai românilor ortodocşi din Banat, Arad, Bihor şi din Pesta. Între participanţi s-au numărat şi câţiva reprezentanţi ai clerului, ca preoţii Nicolae Tincu Velia şi Ioan Marcu sau fratele lui Şaguna, Evreta, care locuia în Pesta. Discuţiile s-au prelungit până la 9/21 mai, când s-a semnat o „Înştiinţare către românii de lege răsăriteană", iar Guvernului din Pesta i s-a înaintat o „Petiţie a neamului românesc din Ungaria şi Banat", în care se cerea, în primul rând, „ocârmuire bisericească cu totul neatârnată de mitropolitul Carlovițului, apoi revendicări de ordin naţional: folosirea limbii române în biserică, şcoală şi administraţia de stat şi de ofiţerii români în regimentele de graniţă, crearea unei „secţii" speciale pentru problemele bisericeşti şi şcolare ale românilor în Ministerul Cultelor din Pesta. Tot în cadrul acestei consfătuiri s-a hotărât convocarea unei noi adunări naţionale româneşti la Timişoara, pentru 13/25 iunie 1848.[35]

Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Eötvös József a fost de acord cu această adunare, dar ea a fost obstrucţionată de episcopul Pantelimon Jivcovici al Timişoarei, care a cerut ministrului şi autorităţilor locale să nu permită respectiva adunare. În pofida dificultăţilor, câţiva delegaţi din Banat, Arad şi Bihor (trei protopopi bihoreni) s-au întrunit la data fixată în biserica din Timişoara Fabric, al cărei paroh era preotul Ştefan Iliev Bebanu, sub preşedinţia avocatului Mihail Cociuba din Arad. Cei prezenţi şi-au însuşit hotărârile luate în consfătuirea din Pesta, adăugând încă trei doleanţe, principala fiind recunoaşterea naţionalităţii române prin lege. Hotărârile de la Timişoara au fost înaintate Dietei de la Pesta, dar n-au fost luate în discuţie.[36]

O nouă fază în revoluţia română de aici începe după reîntoarcerea lui Eftimie Murgu (1805—1870) în Banat. El fusese profesor la Academia Mihăileană din Iaşi, apoi la Colegiul Sf. Sava din Bucureşti, de unde a fost expulzat, pentru că a făcut parte dintr-o organizaţie revoluţionară. Revenit la Lugoj, devine purtătorul de cuvânt al revendicărilor naţionale

---

33 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 229—237; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 337—341; I. D. Suciu, *Revoluţia în Banat*, p. 46—51.

34 I. D. Suciu *Revoluţia în Banat*, p. 57—62.

35 Teodor Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 343—347; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 331—336; I. D. Suciu, *Revoluţia în Banat*, p. 63—67.

36 Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. III, p. 19—23 şi vol. V, p. 365—366; I. D. Suciu, *Revoluţia în Banat*, p. 68—72.

şi sociale româneşti, fapt care îi aduce o detenţie la Pesta din 1845 până în primăvara anului 1848, când a fost eliberat, în urma protestelor tinerilor români.

Reîntors în ţinuturile natale, Murgu devine figura centrală a revoluţiei româneşti din Banat. El hotărăşte convocarea unei mari adunări populare româneşti la Lugoj, care a şi avut loc la 15/27 iunie, fiind prezenţi aproximativ 10 000 de români. Adunarea a adoptat o serie de hotărâri: formarea unei oşti româneşti, prin înarmarea poporului, sub conducerea lui Murgu, în calitate de „căpitan suprem“, recunoaşterea naţionalităţii române, introducerea limbii române în administraţie şi armată. Pe plan bisericesc, s-a proclamat „independenţa“ Bisericii româneşti din Banat, prin înlăturarea episcopilor Pantelimon Jivcovici de la Timişoara şi Ştefan Popovici de la Vârşeţ. În locul lor Adunarea a ales pe protopopul Dimitrie Petrovici Stoichescu din Lipova (1794—1861) ca „vicar mitropolitan“ la Timişoara — deci se preconiza restaurarea vechii Mitropolii a Banatului — şi pe protopopul Ignatie Vuia (1809—1852) al Vărădiei (cu sediul la Oraviţa), ca „vicar episcopesc“ la Caransebeş. Amândoi fuseseră profesori în „secţia românească“ a Seminarului din Vârşeţ, apoi protopopi. Ei n-au putut lucra nimic, pentru că ierarhii sârbi şi-au continuat activitatea, sprijiniţi de autorităţile habsburgice. Cei doi vicari români au fost recunoscuţi oficial de Guvernul maghiar abia în mai 1849, iar după înăbuşirea revoluţiei au avut mult de suferit, cum vom relata în alte pagini. Hotărârile adoptate la Lugoj, prezentate Guvernului din Pesta, au avut aceeaşi soartă ca şi cele adoptate la Blaj, la 3/15 mai, adică nici n-au fost puse în discuţia Guvernului maghiar.[37]

În lunile următoare câţiva deputaţi români din Dieta din Pesta — reprezentând Banatul şi părţile de vest ale Transilvaniei — au luat cuvântul şi în cadrul acestui for legislativ, cerând separarea ierarhică de Biserica sârbă, o Mitropolie românească şi mai multe episcopii, limba română în şcolile primare. Însuşi Eftimie Murgu a luat cuvântul la 26 august, făcând un aspru rechizitoriu Guvernului maghiar pentru că n-a recunoscut hotărârile de la Lugoj, cerând să se adopte un proiect de lege care viza mai ales organizarea viitoare a Bisericii ortodoxe româneşti. I-a răspuns însuşi Kossuth care îşi dezvăluia acum, în mod public, adevăratele sentimente faţă de români.[38]

Revoluţia românească din Transilvania în a doua jumătate a anului 1848. La 9/21 iunie 1848 a început revoluţia din Ţara Românească la Islaz, unde s-a citit cunoscuta proclamaţie întocmită de Ion Heliade Rădulescu, cu o serie de revendicări de ordin social, iar după două zile a început şi în Bucureşti, unde se constituie un guvern provizoriu. În lunile iulie şi august au activat — în calitate de „comisari de propagandă“ — mai mulţi profesori transilvăneni care activau acolo, la care se adaugă şi alţi câţiva care se implicaseră în revoluţia românească din Transilvania:

37 Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 342—365; I. D. Suciu, *Revoluţia în Banat*, p. 86—113.

38 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 398—403; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. V, p. 372—388; I. D. Suciu, *Revoluţia în Banat*, p. 145—170.

Aron Pumnul la Râmnicu Sărat, Alexandru Papiu Ilarian în Dâmbovița, Alexandru Bătrâneanu în Dolj, Ioan Pușcariu în Argeș. Alt profesor, Constantin Romanul Vivu, îndruma întreaga corespondență și legăturile dintre Țara Românească și conducătorii revoluției din Transilvania, iar August Treboniu Laurian și Ioan Maiorescu s-au pus, de asemenea, în serviciul noului Guvern din București, sprijinindu-l pe plan diplomatic în afara hotarelor.[39] În felul acesta s-a realizat o strânsă colaborare între cărturarii români de pe ambele versante ale Carpaților.

În acest timp, Dieta Transilvaniei și autoritățile locale au luat o serie de măsuri în vederea reprimării unor eventuale acțiuni românești. La 21 mai, guvernatorul Teleki a dizolvat Comitetul permanent român de la Sibiu. Cu toate acestea, el a continuat să funcționeze — deși unii membrii plecaseră în Țara Românească — sub conducerea lui Simion Bărnuțiu (Șaguna fiind la Cluj, apoi la Viena), sub ocrotirea administrației săsești a orașului și a grănicerilor români de la Orlat. În iunie 1848 Guvernul din Viena numește un nou comisar pentru Transilvania în persoana baronului Vay Miklós, care s-a pus în serviciul aristocrației maghiare de aici, intensificând acțiunile represive împotriva românilor. Se cer declarații de recunoaștere a „uniunii" de la fruntașii românilor, care au fost date publicității. Însuși episcopul Lemeni a adresat o circulară clerului și credncioșilor săi, la 4/26 iunie, prin care se desolidariza de Adunarea națicnală pe care a prezidat-o el însuși, cerând preoților să îndemne poporul la supunere și să aștepte hotărârile Dietei din Pesta, care - afirma el - vor soluțicna și revendicările românești. De aceste greșeli politice ale celor chemați să îndrume poporul român în acele vremuri tulburi, vor ști să profite cercurile conducătoare maghiare.

Îndată după Adunarea de la Blaj, au început și „pătimirile poporului român", cum le numea Alexandru Papiu Ilarian, mai corect spus un adevărat „genocid" împotriva românilor. Iată ce spune el însuși, ca martor ocular al evenimentelor: **„Ungurii, care aveau Dieta, publicară legea marțială, trimiseră coloane secuiești prin satele românești. Spre a teroriza poporul, începură acum cu toată furia ungurească a-i batjocori, a-i bate, a aduce execuții militare de secui pe sate, care mergeau din sat în sat, maltratau poporul fără nici un temei, rușinau femeile, jefuiau casele și storceau bani de la sate... Îi sileau să dea subscripțiuni pentru uniune, să se adune la alegerile lor de deputați pentru Dieta din Pesta. Prindeau pe inteligenți** (intelectuali n.n.), **tocmai și pe unii din deputații veniți de la Viena și-i aruncau în temniță. Cruzimile acestea nu încetară nici cu venirea comisarului unguresc Vay. Comitetul gonit; popii, mai cu seamă, prinși; mulți tineri care povățuiseră poporul fură siliți a trece în Țara Românească, locul de scăpare al ardelenilor în toate timpurile de primejdie".**[40]

---

39 Maria Totu, *Participarea românilor din Transilvania la revoluția de la 1848 în Țara Românească* în *Revista de Istorie*, XXIX, nr. 6, 1976; Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848*, București, 1987, p. 110—149; Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 694—697.

40 Al Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*. Schița tomului III. Publicată cu o introducere și note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, p. 35.

Vom semnala doar câteva cazuri de arestări și masacre, mai cu seamă din rândul clerului. Între cei arestați s-au numărat preoții Simion Balint din Roșia Montană, Ioan Pop din Budiu de Câmpie (azi Papiu Ilarian — jud. Mureș), tatăl lui Alexandru Papiu Ilarian, amândoi din iunie până în septembrie. Au fost arestați și doi membrii ai Comitetului permanent din Sibiu, August Treboniu Laurian și Nicolae Bălășescu, dar au fost eliberați de mulțimile de țărani din satele învecinate, veniți în frunte cu preoții lor, dar ulterior unități militare maghiare au terorizat satele respective.[41]

Șirul atrocităților secuiești au început cu satul Mihalț, pe valea Mureșului, nu departe de Blaj, „botezul de sânge al uniunii", cum scria George Barițiu, unde au fost uciși 12 (14) țărani români, alți 50 răniți, din care unii au murit la scurt timp.[42] Desființarea iobăgiei, la 18 iunie 1848, a dus la noi tensiuni între nobilii proprietari de pământ și foștii iobagi, care refuzau să mai lucreze. În această situație, cei dintâi au făcut apel la organele administrative și la trupele secuiești; au urmat noi masacre, arestări, jafuri în diferite părți ale Transilvaniei, descrise fie de Alexandru Papiu Ilarian, fie în rapoartele unor protopopi înaintate Consistoriului ortodox din Sibiu.[43]

La 11 iulie 1848 Dieta Ungariei de la Pesta a votat așa-numita „Lege a recrutărilor", propusă de Kossuth, care prevedea mobilizarea a 200 000 de soldați în armata revoluționară maghiară, care să lupte apoi împotriva oricăror aspirații de eliberare națională și socială a naționalităților nemaghiare. Rezistența românilor față de aceste recrutări forțate pentru o cauză cu totul străină de interesele lor, a accentuat tensiunile interetnice din Transilvania. Așa s-a ajuns la un alt masacru colectiv, în satul Luna, de lângă Turda, la 11—13 septembrie 1848, unde unități militare maghiare și secuiești, cu 60 de soldați polonezi (cu toții aproximativ 270 de oameni) au ucis (după unele izvoare) 30 de țărani, în afară de răniți, toți din Luna și din câteva sate învecinate.[44] Cazuri asemănătoare s-au petrecut și în alte zone ale Transilvaniei, inclusiv în părțile ei de vest, ca și în Banat.

Septembrie 1848. În cursul acestei luni au avut loc evenimente deosebite în toate „țările" românești. De pildă, încă la sfârșitul lunii august, Mihail Kogălniceanu publica la Cernăuți broșura intitulată **Dorințele Partidei Naționale din Moldova,** cu un larg program de revendicări sociale și politice. În Țara Românească însă, revoluția a fost înăbușită la 13/25 septembrie 1848, de intervenția trupelor otomane comandate de Fuad Efendi, urmată — după două zile —, de intrarea trupelor țariste rusești comandate de generalul A. N. Lüders. În această situație, mulți

41 *Ibidem*, vol. III, p. 47—54 și 70—71.
42 *Ibidem*, vol. III, p. 36—39; George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, p. 153—157; mai nou vezi lucrarea lui Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania, 1848—1849*, Cluj-Napoca, 1996, p. 46—50.
43 Amănunte la Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 98—104.
44 G. Barițiu, *op. cit.*, vol. II, p. 239—240; Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 900—907; detalii la G. Neamțu, *op. cit.*, p. 73—78.

dintre tinerii transilvăneni care activaseră în calitate de „comisari de propagandă", s-au întors acasă.

În imperiul habsburgic se petrec alte evenimente. De pildă, încă din iunie este înăbuşită o insurecţie a cehilor la Praga, iar în iulie—august forţele imperiale au înăbuşit o mişcare de eliberare naţională din nordul Italiei. La 12 august 1848 împăratul s-a putut reîntoarce la Viena. În astfel de condiţii favorabile pentru imperiul habsburgic, împăratul a refuzat să sancţioneze „legea recrutărilor". La începutul lunii septembrie 1848, banul Croaţiei, Iosif Jelacici, primeşte misiunea de a reprima mişcarea revoluţionară maghiară, iar generalul Francisc Lamberg este numit comandant suprem al armatei şi „comisar imperial" pentru Ungaria. În această conjunctură, la 22 septembrie se creează la Pesta un „Comitet de apărare a patriei", sub conducerea lui Kossuth, iar la 27 septembrie mulţimile — se pare instigate de Kossuth — l-au asasinat pe Lamberg pe unul din podurile de peste Dunăre. Acest lucru — care putea avea urmări grave pentru Ungaria — determină pe mulţi oameni politici — mai ales „liberali" — să se expatrieze sau să se retragă din viaţa politică. La 3 octombrie 1848, împăratul a dizolvat Dieta din Pesta, dar ea şi-a continuat, totuşi, activitatea, profitând de faptul că la 6 octombrie izbucneşte „a treia revoluţie" din Viena, când împăratul Ferdinand şi întreaga Curte imperială au fost nevoiţi să se refugieze la Olmütz (Olomouc). Revolta a fost înăbuşită, însă, spre sfârşitul lunii octombrie.

Schimbările politice survenite atunci, ca şi regimul de teroare instaurat de aristocraţia maghiară din Transilvania, au înflăcărat spiritul revoluţionar al românilor, determinând pe conducătorii lor să reexamineze situaţia şi să găsească noi mijloace de acţiune. Aşa se explică şi convocarea a două adunări populare, una la Orlat (10—11 septembrie) şi alta la Năsăud (14 septembrie), la care au participat trimişii satelor din cele două regimente româneşti de graniţă. Au fost redactate noi memorii, prin care erau reluate postulatele româneşti şi se protesta împotriva abuzurilor şi masacrelor din Transilvania.[45]

A urmat cea de-a treia Adunare românească de la Blaj, începând cu ziua de 15 septembrie; unii veneau de la adunarea din Orlat, alţii, în frunte cu Avram Iancu, veneau din Munţii Apuseni sau din alte părţi ale Transilvaniei. Erau prezenţi câteva mii de români, înarmaţi, la care se adaugă un număr însemnat de saşi, dar şi de foşti iobagi unguri. La 25 septembrie au venit din Orlat Simion Bărnuţiu, August Treboniu Laurian, Alexandru Papiu Ilarian şi câţiva ofiţeri. S-a putut constitui astfel Adunarea propriu-zisă, sub aspect formal, tot pe Câmpia Libertăţii. S-au întocmit memorii către împărat, generalul-comandant al Transilvaniei Anton von Puchner şi Parlamentul din Viena, cu expunerea aceloraşi revendicări formulate la 3/15 mai, inclusiv respingerea „unirii" Transilvaniei cu Ungaria. Tot acum a fost ales un nou Comitet naţional (numit „de pacificaţiune"), format din şase persoane: Simion Bărnuţiu, preşedinte, August Treboniu Laurian, Nicolae Bălăşescu, Timotei Cipariu, Florian

45 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 57—58 şi George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 184—190 şi 205—206.

Micaş şi Ioan Brad (ulterior şi George Bariţiu). El devine un adevărat guvern provizoriu al Transilvaniei. Se organizează acum şi primele gărzi naţionale româneşti, cu 6 000 de oameni, conduse de Axente Sever şi Iovian Brad.[46]

După încheierea lucrărilor Adunării de la Blaj, la 28 septembrie, în Transilvania s-a declanşat un adevărat „război civil", sau, mai corect spus, un „război de eliberare naţională", care va avea patru etape distincte: 1. **octombrie-noiembrie 1848**, când s-a instituit o administraţie românească în Transilvania; 2. **decembrie 1848 - ianuarie/martie 1849**, când Transilvania a fost cucerită de oştile maghiare conduse de generalul polonez Iosif Bem (cu excepţia Munţilor Apuseni) şi s-a reinstaurat administraţia nobiliară maghiară, inclusiv „tribunalele de sânge"; 3. **ianuarie 1849 - începutul lui iulie 1849**, când au avut loc eroicele lupte ale românilor din Munţii Apuseni conduşi de Avram Iancu, împotriva trupelor de ocupaţie conduse de generalul Bem; 4. **iulie-august 1849**, când oştile lui Avram Iancu au rămas neutre în faţa luptelor dintre trupele austriece aliate cu cele ruseşti, chemate în ajutor şi cele revoluţionare maghiare, care vor fi definitiv înfrânte la mijlocul lunii august.[47]

Vom urmări, în continuare, derularea evenimentelor, stăruind asupra implicării slujitorilor Bisericii şi mai cu seamă asupra atrocităţilor comise împotriva lor. În prealabil menţionăm că la 8/20 octombrie 1848 Comitetul naţional român din Sibiu lansează o proclamaţie către maghiari şi secui, prin care îi îndemna la pace şi sentimente mai bune faţă de români. La 9/21 octombrie acelaşi Comitet lansa o proclamaţie şi către români, prin care le cerea să respecte bunurile şi viaţa altora, indiferent de neam şi de orientarea lor politică.[48] În schimb, ziarul „Ellönor" cerea să fie spânzuraţi o mie de cărturari români, iar Kossuth declara în Dieta din Pesta, la 10 octombrie, că „ungurii vor măcelări cumplit pe români".[49] La rândul lor, cei doi episcopi au adresat scrisori-pastorale clerului şi credincioşilor lor, la începutul lui octombrie, dar fiecare cu o orientare politică diferită. Şaguna era de acord cu înarmarea românilor, pe când Lemeni făcea o adevărată apologie a unirii Transilvaniei cu Ungaria, cerând credincioşilor să nu se ridice împotriva ungurilor. Comitetul naţional român a şi luat atitudine faţă de circulara lui Lemeni. De altfel, la 9 noiembrie 1848, el a şi fost suspendat din funcţie de generalul Puchner, fiind acuzat de „necredinţă" faţă de Habsburgi şi de colaborare cu partidul revoluţionar kossuthist. A dispărut, deci, de pe scena istoriei, ierarhul pus în slujba asupritorilor neamului său.[50]

---

46 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 57—67; George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 184—190; Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 414—430; Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 907—916; Gelu Neamţu, *op. cit.*, p. 78—85.

47 Gelu Neamţu, *op. cit.*, p. 85—86.

48 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 75—77; George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 766—771; Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 454; Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 983—988 şi 1000—1001.

49 *Memorialul lui Andrei Şaguna*, p. 201—203; Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 72.

50 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 460—470.

În aceeaşi lună a început şi instaurarea administraţiei româneşti în Transilvania. Comitetul naţional din Sibiu era considerat ca un adevărat guvern românesc. Teritoriul Transilvaniei era împărţit în 15 (18) prefecturi, în frunte cu un prefect, cu atribuţii administrative şi militare, fiecare ajutat de unul sau mai mulţi subprefecţi; legiunile militare erau împărţite în cohorte (batalioane), comandate de un tribun şi un vicetribun, împărţite în centurii (100 de oameni) conduse de centurioni şi vicecenturioni, împărţite, la rândul lor, în decurii (cu câte 10 oameni), conduse de decurioni.[51] În fruntea prefecturilor au fost numiţi, ca prefecţi, cei mai capabili dintre tinerii cărturari implicaţi în mişcarea revoluţionară: Avram Iancu, prefect al Legiunii din Munţii Apuseni (Aurariu Gemina), Petru Dobra, tot în Apuseni (Submontana), Ioan Buteanu în Zarand (Crişana), Axente Sever la Blaj, Alexandru Bătrâneanu „pe Câmpie", teologul Vasile Moldovan pe Târnave (Cetatea de Baltă), Constantin Romanul Vivu la Reghin, Nicolae Solomon la Haţeg (Ulpia Traiana) şi alţii. La începutul lunii noiembrie au mai fost numiţi ca prefecţi preotul Simion Balint din Roşia Montană pentru Legiunea de pe Arieş şi preotul Nicolae Vlăduţ (Vlăduţiu) pentru Legiunea „de pe Câmpie" (după ce Al. Bătrâneanu a fost ucis de unguri). De la început, Avram Iancu avea ca viceprefecţi pe preoţii Ioachim Băcilă din Alba Iulia şi Simion Prodan Probu din Măgina (jud. Alba). Ca viceprefecţi au mai fost aleşi doi teologi de la Seminarul din Blaj, Elisei Todoran (în Legiunea lui Axente) şi Florian Lăscudeanu (în Legiunea lui V. Moldovan); amândoi îşi vor pierde viaţa în lupte; ca viceprefect de Reghin a fost numit preotul Ştefan Moldovan din Pinticu (unchiul lui Constantin Romanul Vivu).

Se reorganizează tot atunci şi administraţia în oraşe şi districte, cu funcţionari români numiţi de Comitetul din Sibiu şi confirmaţi de generalul Puchner, unii din ei fiind preoţi. De pildă, în Cetatea de Baltă, au fost aleşi ca „administratori" (numiţi uneori viceprefecţi) protopopul cărturar Ştefan Moldovan din Mediaş (1813—1900) şi pastorul sas luteran Stephan Ludwig Roth din Moşna (1796—1849). La 21 octombrie generalul Puchner şi-a dat acordul pentru constituirea, instruirea şi înarmarea celor 15 legiuni româneşti.

Dar în acelaşi timp au început şi noi acte de terorism ale ungurilor şi secuilor, mai ales după o mare adunare secuiască la Lutiţa (jud. Harghita), la care se apreciază că ar fi participat ca 60 000 secui şi unguri, sub preşedinţia noului guvernator al Transilvaniei, Mikó Imre, în prezenţa lui Berzenczei László, trimisul special al lui Kossuth; acolo s-a hotărât să se creeze o mare oaste secuiască. Cum era şi de aşteptat, în curând au început atrocităţile: în septembrie au fost spânzuraţi la Iernut 26 de români din dispoziţia tânărului baron Ápor György, care se plimba cu pipa în gură printre ei. În satul Bărăi (jud. Cluj), au fost ucişi, de husari unguri, 23 de ţărani români, iar prefectul Alexandru Bătrâneanu cu tribunul Vasile Simonis arestaţi, duşi la Cluj, maltrataţi şi după trei zile condamnaţi la moarte prin spânzurătoare şi executaţi. În

51 George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 309; Cornelia Bodea, *op. cit.*, II, p. 980—981.

satul Cătina au fost arestaţi preotul Vasile Turcu, cu 16 ţărani, duşi în cătuşe la Cluj, legaţi fiecare de câte un stâlp şi ţinuţi aşa două zile şi două nopţi, după care „tribunalul de sânge" din Cluj i-a condamnat la moarte prin spânzurătoare. La 16 octombrie, a fost spânzurat, lângă Târgu Mureş, tânărul teolog şi tribun din Sibiu, Vasile Pop din Nazna.

După adunarea de la Lutiţa, secuii încep acţiunile organizate împotriva românilor. Zeci de sate din părţile de vest ale Transilvaniei au fost jefuite şi distruse. Printre victime s-au numărat, în primul rând, preoţii: Aron Tămaş din Bord (lângă Târnăveni), tată a opt copii, Simion Precup din Şăuşa, tată a patru copii, Teodor Precup din Telec (azi jud. Neamţ), George Rusu, executat la Odorhei, Ioan Brejan din Gorneşti, asasinat de secui, Teodor Dumbravă din Bicaz, diaconul Isaia Popovici din Bobohalma etc. Alte atrocităţi s-au petrecut şi în multe sate româneşti situate în zona Odorhei — Sighişoara — Târnăveni.[52]

Acţiuni asemănătoare au avut loc şi în Zarand şi „părţile ungurene". De pildă, în zilele de 23—30 octombrie 1848, o bandă de 800 de „revoluţionari", sub conducerea maiorului Gaál Miklos (cărora li s-au alăturat unguri şi evrei din comitatele Zarand, Arad şi Bihor) au jefuit şi incendiat un mare număr de sate din Hălmagiu. De pildă, în Aciuţa au fost arse 86 de gospodării, iar 5 ţărani ucişi, în Gura Văii arse 38 de gospodării, în Hălmăgel, 11 ţărani au fost tăiaţi cu săbiile sau aruncaţi în foc, 161 de gospodării prefăcute în cenuşă, după care a urmat un nou masacru, cu 11 oameni împuşcaţi (între care şi un copil de trei ani) apoi aruncaţi în foc şi alţi 4 ţărani aruncaţi de vii în casele incendiate, alţi 70 de ţărani au fost condamnaţi la închisoare şi duşi la Brad. În ziua de 27 octombrie a fost atacată, lângă Baia de Criş, o „tabără românească", fiind ucişi peste o mie de oameni, iar câţiva grăniceri — din Regimentul de Năsăud, aflaţi acolo, — au fost arşi de vii. În 29 octombrie, s-a constituit „un tribunal de sânge" la Hălmagiu, care a condamnat la moarte prin spânzurătoare mai mulţi preoţi: Ioan Jude tatăl şi fiul, din Poienari, Pavel Feir din Şteia, Eftimie Popovici din Hălmăgel, Sinesie Grozav din Aciuţa, Pavel Fărcaş din Pleşcuţa, la care se adaugă foarte mulţi ţărani. Dintr-un raport al protopopului Iosif Basa al Zarandului, aflăm că în satul Mesteacăn au fost ucişi 45 de români, între care şi preotul Iosif Cazan, supus la un adevărat supliciu înainte de a fi împuşcat, iar preoţii Mihai Oprişa din Ţebea şi Traian Banciu din Brad au fost împuşcaţi. Tot el menţiona că în satul Brotuna ar fi fost ucişi sute de ţărani. După alte informaţii, tot acum au fost ucişi preoţii Avram Suba din Strâmba (azi Livada) şi Petru Incău din Brotuna, spânzuraţi; preo-

52 Amănunte la Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 116—122 (pe baza mărturiilor contemporane — în speţă George Bariţiu şi Al. Papiu Ilarian — ca şi a unei Cronici a preotului ortodox Ştefan Branea, publicată în rev. *Ţara Bârsei*, Braşov, an. VI, 1934, nr. 4, 5 şi 6 şi an. VII, 1935, nr. 1 (şi extras), ca şi pe baza unor acte din Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului.

tul Pantea din Țărățel a fost împușcat într-o duminică, după ce a terminat slujba; în Vața de Jos a fost ucis un preot cu numele Iosipaș.[53]

O parte din suferințele preoților și credincioșilor din fostul comitat Arad sunt cunoscute din rapoartele protopopilor către Episcopia Aradului, cerute în decembrie 1850. Și aici au fost incendiate sate românești, iar numeroși țărani și preoți au fost împușcați sau spânzurați în aceeași toamnă 1848. Între preoții uciși notăm pe Zamfir Pop din Șoimoș (împușcat la 28 noiembrie), Ioan Faur din Căpruța, spânzurat cu trei credincioși, Simion Groza din Gurahonț, spânzurat.[54]

Masacre și jafuri asemănătoare au avut loc și în comitatul Bihor. La 28 octombrie a fost executat preotul Petru Pantea din Tulca. Alții au fost închiși: Ioan Pop din Urviș, Petru Sabo din Feneriș, Ioan Groza din Săliște (mort în închisoare), Nicolae Popovici din Ștei (închis 9 luni), Nicolae Teaha din Câmp și mulți alții.[55]

În părțile Sălajului, Lăpușului și Sătmarului de asemenea se cunosc nume de preoți arestați și întemnițați, ca Mihai Gora din Someș Uileac, Ioan Dragomir din Băiuț, Teodor Coman din Poiana Botizii, Teodor Pop din Suciu de Sus și un mare număr de țărani.[56]

Dintr-o proclamație a „Consiliului de război" (austriac) din Timișoara, cu data de 21 noiembrie 1848, se cunosc câteva din atrocitățile comise de revoluționari maghiari în Banat. Preoții Jivoin Petrovici din Sânnicolaul Mic și Vasile Popescu din Alioș (frate cu arhimandritul Patrichie Popescu, vicarul Episcopei Vârșețului) au fost spânzurați la 13 noiembrie din ordinul vicecomitelui din Timișoara. Tot acum a fost ucis un preot român cu numele Novac Ștefanovici. Multe sate au fost devastate sau incendiate, iar locuitorii masacrați.[57]

Noi schimbări după luna decembrie 1848. În cursul acestei luni se înregistrează câteva schimbări care vor duce la agravarea „războiului civil" din Transilvania. La 20 noiembrie/2 decembrie 1848, împăratul Ferdinand V a abdicat, la Olmütz, urmându-i tânărul arhiduce Francisc Iosif, în vârstă de 18 ani, care va conduce destinele imperiului habsbur-

---

53 Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 129—133 (pe baza unor informații din Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului și alte izvoare ale anului 1848). A se vedea și Episcop Grigorie Comșa, *Ortodoxia și românismul în trecutul nostru*, Arad, 1933, p. 139—153; rev. *Transilvania*, an. 74, 1943, nr. 1, p. 44—61 și Nicolae Bocșan — Valeriu Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988, p. 80—137.

54 Grigore Comșa, *op. cit.*, p. 142—155; Nicolae Bocșan și Valeriu Leu, *op. cit.*, p. 92 și urm.; Pr. Gheorghe Lițiu, *Contribuții la istoria revoluției din 1848—1849 în părțile Aradului și Bihorului*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. XXXII, 1988, nr. 3, p. 13—16.

55 Gheorghe Lițiu, *op. cit.*, p. 17—18; Marin Mălinaș, *Biserica Ortodoxă Română din Bihor în timpul revoluției din 1848—1849*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. XCVII, 1979, nr. 1—2, p. 201—202.

56 Paul Abrudan, *Participarea românilor din comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna la revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, în vol. *Acta Musei Porolissensis*, II, Zalău, 1978, p. 158—160; Alexandru Doboși, *Mișcările revoluționare din anul 1848 în părțile sătmărene* în *Anuarul Institutului de Istorie Națională... 1928—1930*, Cluj, 1930, p. 456—458.

57 George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, p. 262; I. D. Suciu, *Revoluția din Banat*, p. 201 și 209.

gic până în 1916. La 7 decembrie Dieta Ungariei declara că nu-l recunoaşte ca rege al Ungariei, ci, dimpotrivă, îl declara „uzurpator". Între timp, trupele imperiale, comandate de generalul Windisgrätz, pătrund pe teritoriul Ungariei; la 1 ianuarie 1849 Dieta ungară şi „Comitetul pentru apărarea patriei" au fost nevoite să se refugieze la Debreţin. Încă de la 1 decembrie 1848 Guvernul kossuthist încredinţează comanda armatei revoluţionare maghiare generalului polonez Iosif Bem, căruia i s-a pus la dispoziţie un corp de armată de 10—11 000 de soldaţi, fiind trimis în Transilvania, cu misiunea de a o recuceri pe seama Ungariei. În câteva luni noua armată a reuşit să ocupe cea mai mare parte a Transilvaniei, cum vom relata în paginile următoare.

În acest răstimp are loc un alt eveniment de seamă în istoria revoluţiei româneşti şi anume Conferinţa sau adunarea intelectualilor români care a avut loc la Sibiu la 16/28 decembrie 1848, în sala mare a hotelului „Împăratul romanilor", prezidată de episcopul Şaguna. Au participat aproximativ 250 de persoane, între care şi mulţi protopopi şi preoţi de ambele confesiuni. După îndelungate dezbateri, conferinţa şi-a concretizat deziderate într-o „petiţie naţională" în 13 puncte, care urmau să fie prezentate noului împărat. Între altele, se cerea restabilirea autorităţilor locale în comitate, districte şi scaune, în raport cu numărul fiecărei naţionalităţi, înarmarea poporului, redeschiderea şcolilor, înfiinţarea de facultăţi juridice la Sibiu şi Blaj, ca şi a unei Universităţi româneşti, desfiinţarea Guberniului din Cluj şi anularea tuturor hotărârilor lui, recunoaşterea Comitetului naţional român printr-un decret imperial, o nouă Dietă a Transilvaniei, cu reprezentanţi ai tuturor naţionalităţilor şi dreptul, pentru români, de a-şi alege un „cap naţional" confirmat de împărat. Se protesta din nou împotriva „uniunii Transilvaniei cu Ungaria". Au fost aleşi trei delegaţi care să prezinte noului împărat revendicările româneşti: Andrei Şaguna, August Treboniu Laurian şi protopopul Ioan Popasu din Braşov.[58]

S-a convenit ca Laurian şi Popasu să plece prin Banat şi Zagreb, ca să ia legătura şi cu liderii românilor bănăţeni, ceea ce au şi făcut, la Lugoj. S-a stabilit acolo că trebuie ca toţi românii din imperiul habsburgic să aibă un singur conducător politic, dar şi un singur cârmuitor bisericesc, în persoana unui patriarh, cu sediul la Sibiu. Andrei Şaguna a plecat împreună cu secretarul său Iacob Bologa şi cu diaconul Grigorie Pantazi şi cu profesorul sas Gottfried Müller de la Academia de Drept din Sibiu. Din încredinţarea generalului Puchner şi a comitelui saşilor Franz Salmen, Şaguna a avut o întrevedere cu generalul rus Alexandru Nicolaevici Lüders, cerând intervenţia trupelor ruseşti din Principatele române în Transilvania, ameninţată de trupele maghiare comandate de generalul Bem. Din Bucureşti Şaguna a străbătut Moldova şi a ajuns la Cernăuţi, unde a luat legătura cu cărturarii de acolo, mai ales cu familia Hurmuzaki. De la Viena a plecat la Olmütz, unde, la 6 februarie 1849,

58 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 501—515 (inclusiv cuvântarea de deschidere rostită de Şaguna); George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 380—384; *Memorialul mitropolitului Andrei Şaguna*, p. 229—233.

a fost primit în audienţă de noul împărat Francisc Iosif I. La Viena s-a întâlnit cu ceilalţi delegaţi, dar şi cu reprezentanţi ai românilor din Banat, Bihor şi Bucovina. S-a redactat un memoriu în 8 puncte, cu data de 13/25 februarie 1849, semnat de 13 personalităţi româneşti, prin care se reluau vechile postulate, dar şi câteva noi. Între altele, solicitau unirea tuturor românilor din imperiul habsburgic într-o singură naţiune, independentă, împăratul urmând să devină „mare duce al românilor". Se cerea, de asemenea, un cârmuitor bisericesc „de sine stătător", instituţii administrative şi şcolare pentru români, reprezentarea lor în Dietă, folosirea limbii române în toate problemele care îi priveau. În final, se preciza că „naţiunea română nu poate şi nu trebuie să mai rămână subordonată nici uneia din naţiunile din statul austriac".[59]

Cu alte cuvinte se cerea o **administraţie naţională** (fără să se facă vreo menţiune despre un **teritoriu naţional).** Deci reprezentanţii românilor acceptau ideea unei federalizări a imperiului, considerând că era singura soluţie care le-ar fi permis românilor să ajungă la autodeterminare. Era actul care exprima cu toată claritatea idealul unităţii naţionale româneşti din monarhia habsburgică. Memoriul a fost predat împăratului de Şaguna, primind promisiunea că doleanţele „credincioasei naţiuni române", care „a adus jertfe grele pentru tronul meu şi monarhia întreagă", vor fi soluţionate.[60]

Duplicitatea noului împărat s-a dovedit curând, pentru că la 4 martie 1849 a semnat la Olmütz noua Constituţie a imperiului. Românii n-au primit decât asigurări vagi că vor beneficia de un tratament egal cu celelalte naţionalităţi din imperiu. Transilvaniei i-au fost încorporate acum comitatele din „Partium", Crasna, Solnocul de Mijloc şi Zarandul şi districtul Chioar, precizându-se că „va fi condusă după principiul deplinei neatârnări de regatul Ungariei şi al egalei îndreptăţiri a tuturor naţiunilor din această ţară". În schimb, comitatele Maramureş, Ugocea, Sătmar, Sabolci, Bihor, Bichiş, Cenad şi Arad, cu majoritate românească, au rămas anexate la Ungaria. Pentru saşi se crea „pământul săsesc" (Sachsenland), cărora ar fi urmat să le fie subordonate atâtea sate româneşti, iar pentru sârbi se crea „Voivodina" sârbească, cu pericolul de a-i fi încorporat întreg Banatul.[61] La 10 martie 1849 Consiliul de Miniştri a respins ideea unui ducat românesc.

Delegaţii români rămaşi la Viena au fost foarte indignaţi de acest tratament aplicat românilor şi au hotărât să continue lupta. În cursul lunilor martie şi aprilie 1849 înaintează noi memorii împăratului şi primului ministru, prinţul Felix Schwarzenberg. În luna aprilie au avut contacte cu reprezentanţii slovacilor, croaţilor şi sârbilor, înaintând un memoriu comun, la 26 aprilie 1849, semnat, din partea românilor, de Andrei Şaguna. Nici această petiţie „a naţiunilor unite", cum a numit-o istoricul Teodor Păcăţian, n-a avut nici un rezultat. A urmat un nou memoriu al

59 I. D. Suciu, *Revoluţia de la 1848 în Banat*, p. 210—211.

60 Memoriul publicat în *Memorialul mitropolitului Andrei Şaguna*, p. 247—250; Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 516—522; Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 960—966. Vezi aprecieri la K. Hitchins, *op. cit.*, p. 93—95.

61 Textul Constituţiei la Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 523—534.

românilor bănăţeni, cu data de 14/26 iunie 1849, un nou memoriu al liderilor ardeleni şi bănăţeni, cu data de 20 iulie 1849, cu revendicări bisericeşti pe seama românilor din Banat şi, în sfârşit, o audienţă la împărat, la 18 iulie 1849, în frunte cu Andrei Şaguna, când i s-a înmânat un alt memoriu, reluând revendicările din 25 februarie şi 26 aprilie, cea mai însemnată fiind „unirea tuturor românilor din monarhia austriacă într-un singur corp naţional". Din nefericire promisiunile împăratului au fost zadarnice, cum s-a dovedit chiar în aceeaşi zi, când au primit un răspuns la cererile lor anterioare, prin care li se arăta că libertăţile româneşti erau garantate prin Constituţia din 4 martie (!). La aceasta, delegaţii români au redactat o **Replică**, cu data de 30 iulie 1849, în care făceau constatarea dureroasă că dintre toate naţiunile imperiului, numai românii, care numărau peste trei milioane, nu aveau drepturi şi o „ţară" a lor. Nici audienţa acordată de împărat lui Şaguna la 13 august 1849, ziua capitulării armatei revoluţionare maghiare, n-a schimbat situaţia. Şaguna porneşte spre Sibiu la sfârşitul lui august 1849 tot prin Galiţia, Bucovina, Moldova şi Muntenia, unde a găsit reşedinţa distrusă şi jefuită, încât a fost nevoit să locuiască trei luni în casa baronului Brukenthal.[62]

„Războiul civil" în Transilvania în anul 1849. În timp ce se făceau aceste demersuri pe calea memoriilor — care n-au dus la nici un rezultat, — trupele lui Bem începuseră reocuparea Transilvaniei încă din decembrie 1848. În ziua de Crăciun st. n. a fost cucerit Clujul, urmat apoi de alte oraşe, ajungând, la 13 ianuarie 1849, în Târgu Mureş. Blajul a fost ocupat tot în ianuarie. Sibiul a fost cucerit cu multă greutate, la 11 martie, iar după opt zile Braşovul. În felul acesta, practic aproape toată Transilvania — cu excepţia cetăţilor Deva, Alba Iulia şi Munţii Apuseni — era în mâna trupelor maghiare conduse de generalul Bem. Cele mai însemnate victorii ale acestora au fost înregistrate în cursul lunii aprilie. Datorită acestora, la 14 aprilie 1849, Dieta Ungariei, întrunită la Debreţin, proclama independenţa Ungariei şi detronarea Habsburgilor. Comitetul de apărare a patriei este desfiinţat, Kossuth devine „guvernator" al Ungariei şi se formează un nou guvern, prezidat de Szemere Bertalan, care va activa până la 13 august 1849; portofoliul Comunicaţiilor a fost încredinţat faimosului Csányi Lászlo, autorul moral al atâtor condamnări pronunţate de „tribunalele de sânge" din Transilvania.[63]

În această situaţie dramatică, trupele imperiale comandate de generalul Puchner au fost nevoite să se retragă în Ţara Românească, pe Valea Oltului şi pe Valea Prahovei (vreo 3 000 de soldaţi, în bună parte români, au murit acolo, de foame sau de holeră). O dată cu aceste trupe s-au retras şi membrii Comitetului naţional din Sibiu la care se adăugau şi alţi intelectuali, preoţi şi saşi înstăriţi. Din dispoziţia caimacamului retrograd Constantin Cantacuzino (septembrie 1848 — iunie 1849),

62 Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 582—623; Silviu Dragomir, *op. cit.*, vol. I, Sibiu, 1944, p. XXVIII— XXXIX; Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Bucureşti, 1965, p. 238—253; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 95—99.

63 George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 409—4165; a se vedea şi Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 554—570.

mulți dintre ei au fost arestați și închiși: Timotei Cipariu, Nicolae Bălășescu și alții; Barițiu a fost arestat în Câmpina, închis două săptămâni în Ploiești, apoi trimis „ferecat în lanțuri" la Cernăuți; Bărnuțiu a fost arestat în mai multe rânduri, părăsind apoi Țara Românească și — prin Istanbul și Triest — a ajuns la Viena, unde s-a alăturat delegației conduse de Șaguna. Au mai fost arestați și alți câțiva ardeleni care activau mai demult în Țara Românească în calitate de profesori.[64] Printre cei refugiați s-au numărat și mulți preoți: Moise Fulea și Ioan Moga, profesori și „asesori consistoriali" la Sibiu, protopopii uniți Nicolae Maniu din Sibiu, Ștefan Moldovan din Mediaș (fostul viceprefect), Ilie Farago din Târgu Mureș, câțiva preoți ortodocși din jurul Sighișoarei și chiar din părțile Sibiului. Cei ortodocși au fost rânduiți — cu aprobarea mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei — să slujească în diferite parohii vacante din protopopiatul Câmpulung.[65]

În aceeași perioadă, episcopul Gherasim Raț de la Arad (1835—1850) a fost nevoit să se refugieze în satul Cuvin. În această situație, Ioan Dragoș, deputat în Dieta din Pesta, adept al politicii lui Kossuth, a fost numit „comisar" al Guvernului maghiar pentru eparhia Aradului, „fiindu-i lui încredințat bunul și ocârmuirea diecezei, prin sfătuire cu Consistoriul sau prin o adunare reprezentativă, după cum i se va părea, întru lucrare a lua". Venind la Arad, Dragoș, în înțelegere cu episcopul, a convocat o Adunare diecezană (Sinod) la 17/29 martie 1849, la Chișineu-Criș, deci într-o zonă situată în afara operațiilor militare. Au fost convocați preoți și mireni din eparhia Aradului, dar și din Vicariatul de Oradea, dependent de Arad. Cei 51 de delegați au ales un nou vicar eparhial la Arad, în persoana protopopului Ioan Chirilescu din Talpoș, patru „asesori", doi preoți și doi mireni, precum și un nou vicar pentru Oradea și anume protopopul Ioan Papp de la Beiuș, un egumen român la mânăstirea Hodoș-Bodrog, — Ghenadie Popescu. S-au discutat apoi și problemele de ordin școlar. Lucrările s-au încheiat la 21 aprilie. Evenimentele care au urmat au împiedicat punerea în aplicare a hotărârilor luate la Chișineu-Criș.[66]

Luptele din Munții Apuseni. După ce trupele imperiale au fost învinse și silite să se retragă în Țara Românească în martie 1849, practic Transilvania era sub stăpânirea revoluționarilor maghiari și a trupelor maghiaro-secuiești comandate de generalul Bem. Făcea excepție doar zona Munților Apuseni și anumite zone submontane, care reprezentau o zecime din teritoriul Transilvaniei, cu aproximativ 150 000 de locuitori. Zona respectivă a fost apărată de locuitorii ei, la care se adaugă circa 1 400 de lăncieri veniți din legiunile care luptaseră — alături de trupele imperiale — pe Valea Mureșului, Târnavelor și Someșului. Se apreciază că efectivele acestei oști populare se ridicau la 20—25 000 de luptători, din care prea puțini luptaseră în armata habsburgică, deci marea majo-

64 Amănunte la Stan Apostol, *op. cit.*, p. 326—337.

65 Pr. Ioan Răuțescu, *Preoți din Ardeal refugiați în județul Muscel la 1849*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. LIV, 1936, nr. 3—4, p. 149—151.

66 Despre acest sinod să se vadă: Marin Mălinaș, *op. cit.*, p. 203—207; Mișkolczy Ambrus, *Sinodul ortodox român de la Chișineu-Criș* (text maghiar și român), Budapesta, 1991, 182 p.

ritate nu aveau cunoştinţe militare, după cum nu aveau nici „conducătorii" lor militari improvizaţi (prefecţi, viceprefecţi, tribuni, centurioni, decurioni) recrutaţi din rândul unor jurişti, preoţi şi elevi sau absolvenţi de seminar. Se adaugă la aceasta penuria de arme şi alimente, uneori lipsa de disciplină şi coeziune necesare în lupte. Munţii Apuseni erau înconjuraţi de un „cordon militar", cu un efectiv care se ridica la 13—21 000 soldaţi maghiari şi secui, care trecea prin Ciucea - Huedin - Cluj - Turda - Aiud - Alba Iulia - Deva - Brad - Vaşcău - Oradea. Şi totuşi, această oaste improvizată a reuşit să înregistreze o serie de victorii împotriva trupelor maghiare bine organizate şi dotate cu armamentul necesar, comandate de ofiţeri, de carieră.[67] Dar conştiinţa că sunt stăpânii pământului pe care-l locuiesc şi mai cu seamă conştiinţa că trebuie să fie înlăturate atâtea nedreptăţi de ordin naţional şi social i-a dus la victorii militare surprinzătoare, prin care „şi-au făcut nume nemuritor în istoria românilor" şi „au salvat onoarea şi gloria naţiunii române".[68]

În pofida încercărilor generalului Iosif Bem, mai târziu ale lui Nicolae Bălcescu şi ale deputatului bihorean Ioan Dragoş, adept al politicii kossuthiste, de a se ajunge la o înţelegere cu ungurii, pentru crearea unei coaliţii anti-habsburgice, nu s-a putut realiza nimic, din moment ce Guvernul lui Kossuth refuza să recunoască românilor dreptul la existenţă.

Epopeea apărării Munţilor Apuseni de către oştile ţărăneşti comandate de Avram Iancu, împotriva încercărilor armatei maghiaro-secuieşti de a pătrunde în această zonă a început încă din ianuarie 1849, continuând până la începutul lunii iulie. În conducerea acestei rezistenţe, Avram Iancu a fost secondat de bravii săi prefecţi: avocaţii Ioan Buteanu şi Petru Dobra, preoţii Simion Balint din Roşia Montană şi Nicolae Vlăduţ (Vlăduţiu) din Bogata de Mureş, Ioan Axente Sever, fost teolog la Blaj; viceprefecţii Ioan Maior, avocat şi preotul Ioachim Băcilă din Alba Iulia; tribunii Amos Frâncu, fost teolog, Mihai Andreica, preoţii Simion Groza din Rovina (lângă Brad), Ioan Gomboş din Vidra de Sus, Ioan Fodoreanu din Cărpiniş, avocatul Vasile Fodor, fraţii Ioan şi Vasile Ciurileanu, fii de preot din Ciurila, învăţătorul Clement Aiudeanu, Nicolae Corcheş, diaconul-învăţător (mai târziu preot) Nicolae Begnescu; preotul centurion Ioan Muntenu din Bedeleu (azi Izvoarele) şi alţii (satele menţionate sunt situate în Munţii Apuseni).[69]

Nu intrăm în prezentarea luptelor din Munţi, pentru că ar depăşi tema noastră, ci vom consemna doar câteva din cele conduse de preoţi. Simion Balint, de pildă, numit „prefect" al zonei Arieşului de către Comitetul naţional din Sibiu, încă din 28 noiembrie/10 decembrie 1848, va fi considerat ca unul din marii apărători ai Munţilor, alături de Avram

67 Generalul Radu Rosetti, *Un episod din anii 1848—1849 în Transilvania. Apărarea Munţilor Apuseni în primăvara şi vara anului 1849*, în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj*, an. IV, 1926—1927, Bucureşti, 1929, p. 89.

68 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 99.

69 O listă a acestor conducători a alcătuit Silvestru Moldovan (1861—1915), publicată în vol. *În Panteon. Mormintele marilor noştri bărbaţi de la 1848—1849* (republicat la Cluj, 1929, p. 78—91); reeditată de Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 1063—1068.

Iancu şi Ioan Buteanu. El şi-a stabilit lagărul („loagăr", cum îl numeau ţăranii), la Ocolişu Mare, apoi la Sălciua, pe Valea Arieşului, respingând zeci de încercări ale adversarului de a pătrunde în munţi. În ianuarie, de pildă, a condus bătăliile de la Muntele Băişoarei, Iara, Lita şi Săvădisla. În februarie a condus noi lupte la Sălciua şi Valea Porcului, în martie la Cacova Ierii, Ocolişu Mic, în aprilie la Ocolişel, Cacova Ierii şi Băişoara, Maşca şi Hăşdate (aici a căzut în lupte şi preotul Vasile Moraru din Bicălatu).[70]

Zona Alba Iulia era apărată de prefectul Ioan Axente Sever, care a repurtat o victorie zdrobitoare în Valea Dosului; Zarandul era apărat de prefectul Ioan Buteanu, până în mai 1849, când a fost luat prizonier şi spânzurat din dispoziţia maiorului Hatváni Emeric, în satul Iosaş.[71]

În luptele de la Abrud din 9 mai 1849, sub conducerea directă a lui Avram Iancu, s-au remarcat preoţii Nicolae Vlăduţ şi Simion Groza. Însuşi Iancu scria mai târziu despre el: **„onoarea se cuvine mai mult decât tuturor prefectului Vlăduţ, care a hotărât totul... S-a distins prin curaj şi vitejie rară la orice împrejurare... Deşi este tată a trei copii şi avea cu el şi pe tânăra sa soţie, se bătu cu toate acestea în primele rânduri ale gloatei; la fiecare asalt prevăzut mergea el însuşi cu sabia în mână, totdeauna în frunte. Viteaz în bătălie, a fost nu mai puţin uman, după victorie; aşa de exemplu, la catastrofa de la Abrud a salvat el însuşi prin prestigiul său în faţa gloatei, viaţa multor nenorociţi".**[72]

În luptele de la Abrud şi din împrejurimi, din iunie 1849, s-au remarcat preotul Simion Balint, Nicolae Vlăduţ, Simion Groza, fostul prefect de Reghin, Vasile Moldovan (teolog), preoţii tribuni Ioan Gomboş şi Ioan Fodoreanu şi alţii. După nouă zile de lupte încheiate cu mari pierderi, comandantul maghiar locotenent-colonelul Kemény Farkaş, a fost nevoit să se retragă în zorii zilei de 17 iunie. Se spune că după ultima luptă ar fi exclamat: „dracu' să se mai bată cu popii", întrucât majoritatea comandanţilor improvizaţi erau preoţi sau teologi.[73]

În cursul luptelor care au avut loc în zona Brad - Abrud - expediţiile maghiare fiind conduse de ofiţerii Hatvány Emeric şi Kemény Farkaş — sunt cunoscute alte nume de preoţi luptători din satele din jurul Bradului: Ioan Oncu din Tomeşti, Ioan Faur din Juncu de Sus (azi Dumbrava de Sus) — care s-a remarcat în luptele de la Mihăileni şi trecătoarea de la Buceş — teologul Marian David din Juncu de Jos (azi Dumbrava de Jos), încredinţat cu strângerea alimentelor şi transportul lor la locurile de lupte (hirotonit preot la Sibiu la sfârşitul lui 1849), Lazăr Comşa din Ribiţa, participant la lupta de la Grohot, Avram Ciocan din Blăjeni-Plai, Iov Lupu din Vaca (azi Crişan) şi alţii.[74]

---

70 Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, p. 114—118. Vezi şi însemnările lui Balint publicate de Nicolae Bocşan şi Valeriu Leu, *op. cit.*, p. 178—183.

71 Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, p. 163—178.

72 Cornelia Bodea, *op. cit.*, vol. II, p. 1044 şi 1061.

73 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 119—124; George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 544—553.

74 Informaţiile despre aceşti preoţi au fost culese de episcopul Grigorie Comşa de la Arad în *vol. cit.*, p. 139—153.

În ultimele zile ale lunii mai, prefecţii Ioan Axente Sever, Simion Balint şi Nicolae Vlăduţ au repurtat alte victorii în luptele care au avut loc în jurul cetăţii Alba Iulia. În luptele de aici a fost grav rănit viceprefectul Cetăţii de Baltă Florian Lăscudean, teolog la Blaj, care, după trei zile de suferinţă, a murit în Alba Iulia; întreaga lui familie a fost exterminată din cauza participării sale la lupte.[75] Printre participanţii la luptele de aici s-a numărat şi preotul-tribun Nicolae Repede din Geoagiu.[76]

În 25 şi 26 iulie 1849, preotul Simion Balint şi tribunul Vasile Fodor au mai repurtat câteva victorii asupra unor unităţi militare maghiare în zona Aiud-Trascău.[77]

Tot în cursul verii, Ioan Axente Sever „pune coroana victoriilor române", prin despresurarea cetăţii Alba Iulia, în care se găseau trupe imperiale. Avea sub comanda sa 2 000 de „feciori", din care 600 conduşi de preotul Simion Groza. Dpuă ce au pătruns în cetate, au găsit acolo 128 de români ucişi de maghiari, pentru că aprovizionaseră cu alimente garnizoana austriacă.[78]

În împrejurările critice prin care trecea imperiul habsburgic, Guvernul din Viena şi împăratul Francisc Iosif I au solicitat asistenţă militară ţarului Rusiei Nicolae I. În urma acordului încheiat între cei doi împăraţi la Varşovia, în 21—23 mai 1849, trupele ruseşti aflate în Ţara Românească (încă din septembrie 1848) au intrat în Transilvania (inclusiv vechiul corp de armată al generalului Puchner). Efectivul armatelor austro-ruse era de 47 730 de oameni; se pare că la aceeaşi cifră se ridica şi efectivul trupelor maghiare ale generalului Bem. Au avut loc o serie de lupte, între care cea de la Albeşti, din 31 iulie, unde armata lui Bem a fost înfrântă, iar adjunctul său, poetul Petőfi Sándor, şi-a pierdut viaţa. Peste câteva zile a fost cucerit Sibiul. La 9 august Bem a suferit o nouă înfrângere în Timişoara. La 11 august Kossuth a trecut conducerea statului şi a armatei în mâna generalului Görgey Arthur. Dar după două zile, deci la 13 august, acesta capitula la Şiria. Kossuth cu fostul primministru Szemere şi generalul Bem se refugiază la Lugoj, în speranţa că vor relua luptele. Dar în curând şi-au dat seama că totul era pierdut. Cei trei reuşesc să treacă Dunărea în Turcia. Bem se angajează în armata turcă, trecând la islamism († 1850), iar Kossuth şi-a petrecut restul vieţii în Turcia, Anglia şi Italia († 1894).[79]

Suferinţele româneşti sub ocupaţie kossuthistă. Să ne reîntoarcem însă la teritoriile transilvane ocupate de trupele maghiare. Profitând de victoriile repurtate de generalul Bem, gărzile maghiare şi trupele secuieşti au inceput noi acţiuni represive împotriva românilor. La 2 martie 1849, noul comisar al Guvernului maghiar în Transilvania, Csányi László,

---

75 Vasile Moldovan, *Memorii din anii 1848—1849*, Braşov, 1895, p. 116—117; Cornelia Bodea, *op. cit.*, vo. II, p. 1085.

76 *Ibidem*, vol. II, p. 1067. Alte nume de preoţi şi teologi tribuni, vezi la Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 178.

77 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 128—129; George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 558—561.

78 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, vol. III, p. 102.

79 Amănunte la George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 584—618.

lansa o proclamaţie, prin care acuza pe români de trădare şi de toate vărsările de sânge. Însuşi Kossuth îi cerea lui Csany să nu acorde nici o amnistie, ci să procedeze la noi arestări. Un român renegat, locotenent-colonelul Czecz János, al cărui bunic fusese preot în Săsciori, propunea Guvernului kossuthist ca toţi românii să fie exterminaţi (!).

Reşedinţele vlădiceşti din Sibiu şi Blaj au fost jefuite şi distruse. Pentru că Şaguna era la Viena, iar „asesorii" săi refugiaţi în Ţara Românească, noile autorităţi maghiare au declarat scaunul episcopal vacant, iar conducerea eparhială a fost încredinţată secretarului eparhial, diaconul Ioan Hannia.[80]

Arătam în paginile anterioare că încă din toamna anului 1848, baronul Beöthy Ödön, fost comisar în Transilvania, instituie aşa-numitele „tribunale de sânge" (Cluj, Târgu Mureş, Turda, Odorhei, Dej, Uioara, Deva, Baia de Criş, Haţeg etc.), ca să judece pe românii arestaţi, precum şi „echipe de vânătoare" care cutreierau satele româneşti, exterminând uneori familii întregi, chiar fără nici o judecată. În Uioara, de pildă, un „tribunal de sânge", prezidat de baronul Kemény István, a condamnat la moarte 300 de români; într-o singură zi au fost împuşcaţi 150 din ei şi după fiecare execuţie, călăii strigau către cei rămaşi: „Cântaţi «Deşteaptă-te române»". În Sânger (jud. Mureş) au fost împuşcaţi 100 de români, în Sighişoara şi împrejurimi 40, la Daneş, lângă Sighişoara, alţi 38, din ordinul contelui Haller. Noi masacre în masă au avut loc pe valea inferioară a Mureşului, la Ibăneşti, Hodac, Rus, Morăreni, Icland, Iclănzel, Sântioana, Sâncrai, Şieul Mic.[81] Un singur om şi-a ridicat glasul în favoarea românilor, generalul Bem, dar nimeni nu l-a ascultat.

După cum era de aşteptat, printre cei dintâi care şi-au pierdut viaţa s-au numărat preoţii. Reţinem, în primul rând pe preotul viceprefect Ştefan Moldovan din Pinticu şi nepotul său prefectul Constantin Romanul Vivu (teolog de Blaj), care au fost închişi la Târgu Mureş timp de şapte săptămâni, apoi un „tribunal de sânge" i-a condamnat la moarte, fiind schingiuiţi şi apoi executaţi.[82]

Preotul Teodor Lupu din Hodac (jud. Mureş), cu soţia sa Lina şi 22 de credincioşi au fost arestaţi în ianuarie 1849, din dispoziţia baronului Bornemisza, condamnaţi la moarte, schingiuiţi în mod barbar şi apoi spânzuraţi. Preotul Dimitrie Anghel din Gurghiu a fost asasinat în închisoarea de la Turda, după trei luni de detenţie; preotul Leon Cornea (unchiul lui George Bariţiu) a murit în aceeaşi închisoare.

Într-o altă zonă, în satul Finişel, lângă Cluj, preotul Ioan Mitrofan, tată a cinci copii mici, a fost arestat în ziua de Sf. Ioan 1849, dus dezbrăcat în satul maghiar Săvădisla, legat de un stâlp, unde l-au ţinut o zi

80 Ilarion Puşcariu, *Mitropolia românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 35—37 (anexe).

81 George Bariţiu, *op. cit.*, vol. II, p. 666; Teodor V. Păcăţian, *op. cit.*, vol. I, p. 673.

82 Silviu Dragomir, *Un precursor al unităţii naţioale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu*. Discurs de recepţie la Academia Română, Bucureşti, 1929, p. 9—34; rev. *Ţara Bârsei*, an. VII, 1935, nr. 1, p. 33; Nicolae Bocşan şi Valeriu Leu, *op. cit.*, p. 224—225.

şi o noapte, după care l-au schingiuit şi împuşcat; după zece zile trupul i-a fost tăiat cu securile de locuitorii acelui sat.[83]

Potrivit altor izvoare au mai fost ucişi, tot în prima jumătate a anului 1849, şi preoţii: Mihai Pop din Nuşeni (azi jud. Bistriţa Năsăud), Ştefan Mora din Simioneşti (jud. Bistriţa Năsăud), amândoi împuşcaţi în Cluj, Vasile Popovici din Ţăgşoru (jud. Bistriţa Năsăud) şi teologul Alexandru Ţicudi din Dâmbu de Câmpie (jud. Mureş), împuşcaţi.[84]

Preotul Isac Oprea din Crăciunelu de Sus, lângă Blaj a fost scos din biserică pe când săvârşea slujba Învierii, torturat şi apoi ucis din ordinul „slogăbirăului" Mártonfy, de către cei 20 de soldaţi cu care venise. Preotul Alexie Molnar din Alecuş, lângă Blaj, nu s-a refugiat din sat, ca alţi preoţi, contând pe faptul că adoptase două fetiţe maghiare, ai căror părinţi muriseră la Aiud; cu toate acestea a fost arestat, dus la Ocnele Uioarei şi împuşcat în aprilie 1849. La 6 martie 1849 a fost ucis preotul Ioan Felfeoldi din Toderiţa, în părţile Făgăraşului. Preotul Nicolae Bucşa din Mercheaşa, lângă Rupea, a murit la trei săptămâni după devastarea satului de către unguri, în urma maltratărilor pe care le-a îndurat.

La date necunoscute — oricum în primele luni ale anului 1849 — au fost ucişi preoţii Ioan Papiu din Budiu de Câmpie (tatăl lui Al. Papiu Ilarian), spânzurat la Turda, împreună cu alţi 70 de români; Ioan Alpini din Mănărade, lângă Blaj, împuşcat; un alt preot de lângă Blaj — probabil cu numele Constantin Nemeş — a fost împuşcat împreună cu 12 ţărani; preotul din Agrişteu (jud. Mureş) — probabil Ioan Bucşa Moldovan — împuşcat; Mihai Ţârlea din Teiuş, împuşcat la Gherla, în prezenţa celor şapte copii; un preot cu numele Gregorian, împuşcat la Sibiu, alături de fiul său care era tribun; Lazăr Todor din parohia Grind, lângă Turda; Ioan Brăteanu din Sântion sau Sântioana de Câmpie, ucis pentru că avea un fiu refugiat în Moldova.

În vara anului 1849, la 11 iunie, a fost asasinat preotul Iosif Pop din Craiva (jud. Alba) şi tot în vara lui 1849 a fost împuşcat preotul Ioan Moldovan din Uioara de Sus, fratele prefectului Vasile Moldovan, de către un ofiţer ungur, cu sprijinul unui român renegat. La 5 august 1849 într-o zi de duminică, a fost omorât în stradă bătrânul preot Nistor Moldovan din Ghiriş, tatăl protopopului Ştefan Moldovan din Mediaş. Câteva zile mai târziu, la 15 august (deci după înăbuşirea revoluţiei), a fost împuşcat pe câmp preotul Ioan Crişan din Cămăraşu Deşert (azi jud. Cluj).[85]

În zona Orăştie - Deva, după luptele „de la podul Simeriei" din februarie 1849, au fost arse câteva sate, în care au fost ucişi bărbaţi, femei şi copiii nevinovaţi. Au fost ucişi atunci şi preoţii Ioan Sina din Spini, „tăiat în bucăţi", iar preoţii din satele Băcia, Petreni şi Căstău au fost spânzuraţi. Aceste lucruri le aflăm dintr-o cronică a preotului Nistor

83 Rev. *Transilvania*, an. XL, 1909, p. 27—28 (un raport despre suferinţele lui în Arhiva bibliotecii mitropolitane din Sibiu).

84 Rev. *Transilvania*, an. VIII, 1875, nr. 2, p. 19—20.

85 Lista acestor preoţi martiri întocmită după acte inedite din Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, revista *Transilvania* din 1875, *Şemantismul Arhidiecezei Blajului* din anul 1900 şi alte izvoare. Vezi Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 153—157.

Socaciu din Biscaria, lângă Simeria, martor al evenimentelor. Câţiva preoţi din aceeaşi zonă s-au refugiat în Ţara Românească.[86]

În acest context, trebuie consemnat şi numele pastorului evanghelic luteran Stephan Ludwig Roth (1796—1849) din Moşna, cu studii de teologie şi filozofie la Tübingen, fost profesor şi director al Gimnaziului săsesc din Mediaş. El militase pentru o bună convieţuire a naţiunilor din Transilvania şi sprijinise revendicările naţionale şi sociale româneşti, fiind prezent la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai şi protestase împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria, iar în noiembrie 1848 a fost numit „comisar imperial de pacificaţiune" la Cetatea de Baltă, împreună cu protopopul unit Ştefan Moldovan din Mediaş. Acestea au fost motivele pentru care a fost arestat — din dispoziţia lui Csányi László — şi dus în lanţuri la Cluj. La 11 mai 1849 un „tribunal de sânge" de acolo l-a condamnat la moarte, sentinţa fiind executată după trei ore.[87]

Numărul preoţilor care au fost arestaţi, bătuţi, jefuiţi de toate bunurile lor sau nevoiţi să-şi părăsească parohiile şi să fugă prin păduri şi sate de munte, departe de urgia maghiaro-secuiască dezlănţuită asupra lor, a fost mult mai mare. Spaţiul nu ne permite să facem o listă a tuturor, drept care vom menţiona doar câteva nume şi fapte. Preotul Ioan Pop Bariţ din Petridu, lângă Turda, tatăl lui George Bariţiu, a fost condamnat la moarte — împreună cu soţia, cinci fii şi o fiică, — dar au scăpat refugiindu-se în Munţii Apuseni, unde i-a adăpostit preotul Simion Balint. Preotul Vizantie Pop din Densuş, tatăl cărturarilor Aron şi Nicolae Densuşianu, „a fost bătut, întemniţat şi jefuit de toată averea sa mişcătoare", iar un alt fiu al său, Beniamin, tribun în Legiunea lui Nicolae Solomon, a fost condamnat la moarte prin spânzurătoare de „tribunalul de sânge" din Haţeg, dar a scăpat cu viaţă (ulterior a fost hirotonit preot).

În fostul comitat Zarand au reînceput suferinţele româneşti încă din primele zile ale lunii februarie, când soldaţii dintr-o unitate militară comandată de maiorul Csuták Kálmán, au incendiat şi au jefuit mai multe sate, au asasinat sute de bărbaţi, femei şi copii. De pildă, în satul Rişculiţa, lângă Brad, au fost incendiate 120 de case şi 3 mori şi au fost duse în Ungaria 300 de vite cornute, un număr mare de oi şi porci, 7 ţărani (între care şi un copil de 15 ani) ucişi cu săbiile şi baionetele, iar alţi 4 duşi pentru şase luni în închisoarea din Arad. Mai mulţi preoţi şi ţărani înstăriţi au fost nevoiţi să se răscumpere cu câte 500—600 de florini, sume enorme pe atunci. Iată „opera" armatei lui Kossuth, entuziastul propa-

---

86 Mircea Păcurariu, *Un preot cronicar la mijlocul secolului trecut: Nistor Socaciu din Biscaria*, în rev. *Mitropolia Banatului*, an. XXXVIII, 1988, nr. 2, p. 42-45.

87 Din bogata bibliografie asupra lui cităm doar câteva lucrări de referinţă: Otto Folberth, *Stephan Ludwig Roth şi raporturile lui cu românii*, Bucureşti, 1939, 18p.; Ioan Lupaş, *Un martir al Transilvaniei: preotul Stephan L. Roth*, în vol. *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, III, Sibiu, 1941, p. 247—254; Carol Göllner, *Stephan Ludwig Roth. Viaţa şi opera*, Bucureşti, 1966 (ediţie bilingvă); Michael Kroner, *Stephan Ludwig Roth. Viaţa şi opera*. Cluj, 1974, 327 p.

gator al libertății și al frăției în cadrul viitorului stat maghiar care urma să se întindă de la Marea Adriatică până la Marea Neagră.[88]

Multe jafuri și suferințe s-au abătut și asupra satelor românești din actualele județe Mureș, Harghita și Covasna. În câteva localități cu populație mixtă, românii ortodocși au fost trecuți abuziv la alte confesiuni, în vederea deznaționalizării lor. Așa a fost în Vârghiș și filialele sale (azi jud. Covasna), unde credincioșii ortodocși au fost siliți să treacă la unitarianism, iar banii bisericii noastre au fost folosiți pentru zidirea unei școli maghiare. În octombrie 1849, credincioșii cereau revenirea la Ortodoxie.[89] La Sângeorgiu de Pădure (jud. Mureș), biserica ortodoxă a fost demolată, iar materialul folosit pentru construirea unei școli maghiare. Biserica din satul învecinat Veța a fost transformată în biserică reformată; clopotele bisericilor din Sângeorgiu și Moșuni au fost topite. Preoții acestor trei parohii au fost alungați, iar credincioșii siliți să treacă la confesiunea reformată-calvină. După înăbușirea revoluției au revenit la Ortodoxie.[90]

Un bilanț tragic. Este imposibil de făcut o „evaluare" a tuturor suferințelor românești sau mai corect spus a genocidului din anii 1848—1849. Zeci de conducători ai legiunilor românești au fost spânzurați sau împușcați, aproximativ 40 000 de români — de toate vârstele și stările sociale, dar mai ales țărani — au fost asasinați în diferite forme (spânzurați, împușcați, tăiați cu săbiile), peste o sută de sate arse în întregime, alte aproximativ 230 arse parțial, bunuri materiale — în valoare de zeci de milioane de florini — distruse sau jefuite.[91] Zeci de preoți uciși în diferite forme, alții arestați și schingiuiți. Dintr-o scrisoare a lui Andrei Șaguna către starețul Neonil de la mânăstirea Neamț, din 12 iulie 1850, reiese că **„în decurgerea celor doi ani sângeroși ni s-au ars 40 de biserici, 315 s-au jefuit și una s-a dărâmat până la pământ"**.[92] În situația grea în care se zbătea eparhia sa, Șaguna a făcut apel la românii de dincolo de Carpați, primind cărți de slujbă și veșminte de la starețul Neonil și de la alți clerici și mireni. Devastări asemănătoare s-au abătut și asupra unor biserici unite.

Suferințele românilor nu s-au încheiat, însă, în august 1849. În toate țările supuse Imperiului habsburgic s-a introdus un „regim absolutist" care a dăinuit până în 1859, când a fost introdus un așa-numit „regim liberal", care va dăinui apoi până în 1867, la crearea statului dualist Austro-Ungaria. În fruntea Transilvaniei a fost numit, ca guvernator, feldmareșalul Ludwig Wohlgemuth (iulie 1849 — februarie 1851), urmat de prințul Karl von Schwarzenberg (1851—1858) și de generalul Friedrich Lichtenstein (1858—1860). Ce s-a întâmplat cu românii îndată

88 Vezi Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 157—160 (pe baza unor mărturii și documente inedite), dar mai ales Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 101—108 și 121—149.

89 Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, actul 178 din 1852.

90 *Ibidem*, actele 17 și 102 din 1849.

91 Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, vol. I, p. 672—674.

92 Nicolae Bănescu, *Un capitol din istoria mânăstirii Neamțului. Starețul Neonil și corespondența lui cu C. Hurmuzachi și cu Andrei Șaguna*, Vălenii de Munte, 1910, p. 85.

după revoluție? O spune istoricul Silviu Dragomir: «**Judecătorii „tribunalelor de sânge" și călăii lor se plimbau fără grijă prin țară, în timp ce conducătorii poporului român sunt arestați la cel mai neînsemnat denunț al sașilor și ungurilor**».[93] Acte din Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului dezvăluie zeci de nume de preoți arestați din jurul Sibiului, din părțile Hunedoarei, din jurul Târgu Mureșului și de pe Câmpia Transilvaniei. Reținem numele preoților Vasile Rotaru din Sângeorgiu de Pădure (a cărui biserică a fost demolată de unguri), Ioan Popescu din Râpa de Sus (jud. Mureș), arestat în 1851, protopopul Zaharia Matei din Gurghiu, Ion Neamțu, dintr-un sat „de pe Câmpie", care s-a îmbolnăvit în închisoare și a murit și mulți alții. Membrii Consistoriului din Sibiu făceau, în 1851, trista constatare că „**arestuirea preoțimii noastre din partea diregătoriilor districtuale au început a fi un lucru de toate zilele**".[94]

Se pare că soarta unor preoți bănățeni a fost și mai tristă. Protopopul vicar Ignatie Vuia s-a refugiat la timp în Serbia, pe valea Timocului, unde a primit o parohie († 27 februarie 1852). În schimb, celălalt vicar, Dimitrie Stoichescu Petrovici, a fost arestat în septembrie 1849, din dispoziția episcopului Pantelimon Jivcovici și aruncat în închisoare, unde mai erau peste 30 de preoți români. În cursul lunii februarie 1850, protopopul Dimitrie Stoichescu și preoții Gheorghe Petcu din Șag (jud. Timiș) și Ștefan Iliev Bebanu din Timișoara Fabric au fost „despreoțiți" în mod public de același episcop pe o tribună ridicată în piața Timișoarei. După acest act, au fost predați autorităților militare, care i-au judecat și condamnat la 19 februarie 1850: Dimitrie Stoichescu și Ștefan Iliev la 12 ani „arest în fiare", iar Gheorghe Petcu, la „patru ani în fiare", cu confiscarea averii tuturor. Primul și-a executat pedeapsa în celebra închisoare de la Kufstein în Munții Tirolului (fiind grațiat după patru ani), iar ceilalți în închisoarea de la Olmütz (Ștefan Iliev a murit în detenție). Un alt preot, Ștefan Chirilescu din Murani (jud. Timiș), a fost condamnat la doi ani închisoare și confiscarea averii, fiind caterisit de același episcop, care a rămas un dușman înverșunat al românilor până la moarte († 10 martie 1851). Într-un raport al preotului Dimitrie Teodori din Lugoj, arestat și el, adresat împăratului Francisc Iosif la 16 septembrie 1850, apar aceste rânduri deosebit de concludente: „**Peste 70 de clerici din eparhia Timiș și mai mult de 100 din eparhia Vârșeț au fost batjocoriți, iar unii mai zac și acum în arest, iar alții sunt suspendați din parohiile lor, fiind aduși, cu numeroasele lor familii, în mizerie și nevoie, în urma unor calomnii ale dușmanilor dintotdeauna, arătați ca atare, ai națiunii române ...**".[95] Toți preoții care și-au reluat numele românești în timpul revoluției, au fost obligați să le reia în forma lor sârbească; tuturor preoților români din cele două eparhii bănățene li s-a pus în vedere să nu mai folosească alfabetul latin.

---

93 Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, p. 265.

94 Mircea Păcurariu, *Revoluția românească*, p. 184—187.

95 I. D. Suciu și Radu Constantinescu, *Documente*, vol. II, p. 754—761; amănunte la Mircea Păcurariu, *Revoluția românească*, p. 187—191.

În încheierea acestui studiu, se pot formula câteva constatări. În primul rând, trebuie să reţinem activitatea politico-diplomatică desfăşurată de episcopul Andrei Şaguna. Chiar dacă a fost acuzat de unii istorici pentru „dinasticismul" său, totuşi, în împrejurările de atunci, nu numai Şaguna, ci şi Simion Bărnuţiu, Avram Iancu şi ceilalţi lideri români erau convinşi că numai prin Curtea imperială de la Viena s-ar putea înlătura opresiunea naţional-socială la care erau expuşi românii transilvăneni din partea nobilimii maghiare şi că numai prin colaborarea cu „imperialii" vor putea fi respinse pretenţiile unora de anexare a Transilvaniei la Ungaria. Chiar dacă Şaguna şi ceilalţi patrioţi ardeleni ai anilor 1848—1849 s-au înşelat în aşteptările lor, totuşi câţiva ani mai târziu au putut beneficia de o oarecare „răsplată" imperială: aprobarea apariţiei „Telegrafului Român" în 1853, acordul pentru înfiinţarea Astrei în 1861 şi autograful imperial privind reînfiinţarea Mitropoliei Ortodoxe în 1864.

Considerăm că este mai bine să lăsăm un istoric străin, profesorul american Keith Hitchins, să aprecieze activitatea lui Andrei Şaguna în anii 1848—1849: **„Două figuri au dominat Adunarea (de la Blaj, 3/15 mai 1848, n.n.): Bărnuţiu şi Şaguna. Bărnuţiu nu avea egal ca erou popular; el a fost cel care a dat cea mai limpede expresie entuziasmului şi aspiraţiilor intelectualilor. Dacă n-ar fi fost ei şi sprijinitorii lor, programul naţional adoptat pe Câmpia Libertăţii ar fi fost probabil limitat la o exprimare a loialităţii faţă de Casa domnitoare şi la câteva generalităţi despre oportunitatea reformei. Rolul lui Bărnuţiu ca mentor al mişcării naţionale a fost similar aceluia al lui Giuseppe Mazzini în Italia. Şaguna, pentru a extinde comparaţia, nu s-a deosebit de Cavour (om politic italian, prim-ministru al Italiei unificate, n.n.); ambii s-au distins în cadrul mişcărilor lor naţionale ca organizatori şi diplomaţi care n-au prea fost dominaţi de entuziasmul momentului. Şaguna a cântărit situaţia dată pentru a determina ceea ce era atât corect — adică compatibil cu „spiritul epocii", cu principiile spirituale ale Ortodoxiei şi cu prerogativele autorităţii civile, — cât şi realizabil în această ordine. Doar după aceea a acţionat. Prudenţa şi deliberarea sunt calităţi care cu greu produc un erou popular, dar caracterul direct al lui Şaguna a produs respectul deopotrivă al prietenilor şi oponenţilor din rândul intelectualilor şi a exercitat o mare influenţă asupra ţărănimii, în virtutea funcţiei sale ecleziastice"**.[96]

În ce priveşte clerul de mir, s-a putut constata că marea majoritate a preoţilor au acţionat în deplină concordanţă cu interesele păstoriţilor lor (cazul episcopului Lemeni şi al câtorva protopopi uniţi sunt excepţii). Mulţi profesori de teologie, protopopi şi chiar preoţi din parohii rurale au făcut parte din cele două delegaţii alese în cadrul Adunării naţionale de la Blaj din mai 1848; câţiva au făcut parte din Comitetul permanent de la Sibiu. Alţii au fost aleşi în noile organe de conducere românească în toamna anului 1848. Un mare număr de preoţi şi teologi au devenit conducători de oşti în cadrul oştirii populare comandate de Avram Iancu,

96 Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 75—76.

remarcându-se prin faptele lor de vitejie, iar unii dându-şi viaţa pentru cauza revoluţiei.

Din miile de preoţi săteşti — ortodocşi sau uniţi — care păstoreau atunci, cea mai mare parte a lor au îndurat fel de fel de suferinţe şi umiliri în anii 1848—1849 şi chiar mai târziu, ei fiind consideraţi ca „instigatori" faţă de statul „naţional maghiar unitar" şi de „legea recrutărilor" şi trataţi ca atare. De aceea unii din ei au fost executaţi — prin împuşcare sau spânzurătoare — din dispoziţia unor comandanţi ai armatei kossuthiste ori pe baza sentinţelor aşa-numitelor „tribunale de sânge"; alţii au fost condamnaţi sau urmăriţi pentru simplul motiv că fii sau fraţi ai lor făceau parte din oastea lui Iancu. Erau adevăraţi martiri ai neamului lor. Mulţi preoţi au fost nevoiţi să se refugieze în Ţara Românească de teama unor represiuni, după ocuparea Transilvaniei de trupele kossuthiste; alţii siliţi să se refugieze prin păduri sau prin sate de munte în faţa urgiei dezlănţuite împotriva lor de trupele kossuthiste sau de gărzile maghiaro-secuieşti. Cei mai mulţi dintre ei — ca şi credincioşii lor — au fost jefuiţi de bunurile lor materiale, strânse cu trudă de-a lungul unei vieţi. Jertfa atâtor preoţi de acum un veac şi jumătate — care stă, într-un fel, şi la temelia statului naţional român unitar creat în 1918 —, demonstrează din plin că ei şi-au făcut „slujba deplin" faţă de neamul lor şi faţă de credincioşii pe care-i păstoreau. Cu adevărat **„o istorie de sate şi preoţi e istoria Ardealului românesc"**, cum o considera Nicolae Iorga în 1902.

Pr. Prof. Dr. MIRCEA PĂCURARIU

ÎMPREJURĂRILE ÎN CARE PETRU MAIOR ȘI-A SCRIS „PROCANONUL“ SĂU

Se știe că dintre toate popoarele Europei francezii au fost cei dintâi care au dat lumii încă de pe la 1650 o „aristocrație intelectuală“, limba franceză devenind punctul de comunicare al tuturor popoarelor europene. Cărțile, limba, obiceiurile, chiar decorul în care se desfășura viața, nu mai puțin croiul hainelor, al rochiilor și al perucilor, toate sunt după moda franceză. Unde să mai adăugăm că între anii 1670—1677 se retipăreau tragediile, comediile, fabulele, arta poetică, predicile episcopului B. Bossuet, care toate au devenit repede opere clasice. Căutând să explice „radiografic“ dezvoltarea acelei lumi aflate în plină transformare, profesorul de la Paris Paul Hazard mărturisește în lucrarea sa intitulată „Criza conștiinței europene“ că oricâtă admirație ar produce asupra noastră operele amintite și oricâtă „autoritate regală“ și oricâtă „autoritate religioasă“ ar fi depus regele Ludovic XIV- supranumit „Regele Soare“, pentru promovarea progresului și culturii, totuși „istoria“ a vrut să se înregistreze și lovituri grele, din motivul că nu totdeauna îndrumătorii vieții sociale s-au arătat deschiși față de cerințele vremii.[1]

Așa, bunăoară, se cunoaște că cel din urmă dintre împărații germani care s-au lăsat să fie încoronați de Papa de la Roma a fost Carol V (1530), după care în viața publică se resimte tot mai mult procesul de laicizare. De acum înainte suveranii catolici și protestanți luptă tot mai insistent pentru „legitimarea“ dreptului de „placetum regium“, potrivit căruia autoritatea papalității este tot mai restrânsă. În acest sens se știe că oricât de mult s-au zbătut iezuiții să promulge în 1564, prin Sinodul tridentin, dogma infailibilității papale, totuși starea de spirit reformist în plin veac al XVI-lea va aduce în sine mai curând desființarea ordinului iezuit în 1777. În semn de liberalizare a cugetării religioase mai amintim de hotărârea papală „în coena Domini“, potrivit căreia în 1664 toți ereticii, inclusiv protestanții, urmau să fie anatemizați în fiecare Joi din Săptămâna Mare, dar în urma unor grele proteste s-a desființat „praznicul“.

Cu timpul cam același destin au avut și alte ingerințe.

După studii temeinice canoniștii statului venețian s-au convins că Papalitatea nu poate folosi bunuri materiale decât „in temporalibus“;

1. Paul Hazard: Criza conștiinței europene 1680—1715, traducere de Sanda Sora, București, 1979, pag. 58 și urm.

de aceea Papa a fost nevoit să-şi retragă interdictul şi automat au fost alungate şi ordinele monahale al iezuiţilor, al capucinilor, al teatinilor, care voiseră să întemeieze acolo baze proprii. Tot cam în felul acesta s-au petrecut lucrurile şi în 1615 în Sicilia, de unde au fost alungaţi 3000 clerici, care se supuseseră între timp interdictului. În anul 1650 atitudinea antipapală a Bisericii din Portugalia devenise atât de virulentă încât ierarhii din acea ţară au preferat să rămână mulţi ani în scaunele episcopale neocupate, fiind pe punctul de a întemeia o biserică „shismatică" naţională dacă Papa n-ar fi cedat în anul 1669.

Dar starea de spirit cea mai frământată s-a dovedit a fi în Franţa, pe de o parte pentru că nicăieri în altă parte simţul de libertate al poporului nu era atât de dezvoltat ca acolo, iar pe de altă parte independenţa regelui Ludovic XIV în cele politice şi dreptul lui de control asupra Bisericii au creat tulburări şi greutăţi sociale neaşteptate.

Încă în 1594 juristul Pierre Pithou de la Sorbona publica o carte cu titlul „Libertăţile Bisericii Galicane", în care se afirma că în Biserică autoritatea supremă o are sinodul, iar nu persoana Papei, iar pentru că cercurile conducătoare din jurul Papii s-au opus publicării operelor teologului conciliarist J. Gerson (1429), care susţinuse acest lucru încă la sinoadele conciliariste din secolul XV, dascălul Edm. Richer s-a pus sub ocrotirea universităţii Sorbona şi astfel au putut fi publicate în trei volume scrierile renumitului teolog J. Gerson. Curentul de opinie antipapală a crescut curând după ce Ludovic XIV a luat în propriile sale mâini (1662) conducerea regatului francez. Ambasadorul Créqui de la Roma s-a văzut atacat într-o bună zi cu focuri de armă. Regele scrie injurios papii din pricina acestui „act barbar", ambasadorul acestui azil este rechemat în ţară, iar domeniile papale Avignon şi Venaissin au fost confiscate. Papa a fost nevoit să-şi ceară scuze în public, gest care trebuie să fi mulţumit cel mai mult pe acest suveran, ca unul care anula adeseori dispense şi decizii papale şi suprima ordine călugăreşti făcând şi alte acţiuni de felul acesta. Dar cele mai supărătoare fapte de acest fel proveneau din însuşirea pe baza „dreptului regalian" a unor venituri din episcopiile vacante, asupra cărora regele a ştiut să-şi extindă pretenţiile în aşa măsură încât el devenea stăpân a peste 35 de episcopii.

Şi astfel, în 1682, la convocarea regelui Ludovic XIV şi sub influenţa episcopului de Meaux, Bossuet şi a altor clerici şi mireni s-a proclamat cunoscuta „Declaraţie a clerului galican", al cărui text îi era cunoscut şi învăţatului român Petru Maior şi al cărei conţinut se cuprinde în 4 capitole, adică:

1. Papa nu are autoritate „în temporalibus", în cele pământeşti, ci numai „în spiritualibus".

2. Autoritatea Papii, chiar şi în afaceri bisericeşti, mai e limitată de sinoadele generale, după cum a fost hotărât la sinodul din Constanţa (1415).

3. Autoritatea Papii, limitată de canoane, mai e limitată în Franţa şi de vechile libertăţi ale Bisericii Galicane.

4. Deciziile dogmatice ale Papii nu sunt infailibile și neatacabile, ele devin astfel numai prin consimțământul Bisericii.

Ideile democratice ale acestei „Declarații" fuseseră formulate încă în 1663 de către o autoritate recunoscută (Universitatea „Sorbona"), iar acum i s-a adăugat și o „Apologie" promulgată cu putere de lege, care obliga pe orice profesor de teologie s-o semneze, iar cei care nu vor face acest lucru, nu vor fi lăsați să ceară confirmare de la Roma. Se știe apoi că un număr de 35 de episcopi rămăseseră „nehirotoniți". E drept că „Declarația" va fi arsă la Roma, iar intervențiile repetate ale celor trei papi: Inocențiu XI, Alexandru VIII și Inocențiu XII au salvat Biserica Franței de primejdia nașterii unei „schisme" pe teritoriul Franței (1693). Pe de altă parte, e mai mult decât sigur că spiritul liberal care a pătruns în Franța mai mult decât în alte țări, se datorește zguduitoarelor și sângeroaselor lupte confesionale dintre francezii catolici și dintre hughenoții calvini, pe de altă parte. După ce timp de peste 56 de ani această „minoritate protestantă" din Franța a fost mereu hărțuită pentru că n-avea statut legal, ci constituia „erezie primejdioasă", s-a încercat legalizarea lor prin edictul de la Nantes în anul 1598, care le acorda libertate de cult, autonomie civilă în localitățile unde calvinii formează 1/2 sau 1/3 din populație, iar drept garanție li se aproba mai multe fortărețe (La Rochelle, Nîmes, Montauban etc.). Din păcate relațiile s-au înrăutățit din clipa în care regele Ludovic XIV nu le mai putea „suporta" situația de „stat în stat" și astfel „ceea ce nu s-a putut obține pe cale pașnică, s-a căutat să se realizeze prin forță", după cum s-a exprimat un istoric francez.[2] Sfetnicii Regelui Soare, Mazarin și Colbert, au căutat să „covertească" minoritatea celor aproximativ 2 milioane de hughenoți. Mai întâi s-au făcut presiuni asupra căpeteniilor (ofițeri, magistrați etc.). După ei s-a oferit ajutoare celor mai săraci. În sfârșit, pentru cei mai „încăpățânați" s-a făcut apel la serviciul armat al dragonilor, pe care-i cunoaștem din „dragonadele" cu care Curtea de la Viena va căuta să sprijine și în sec. XVIII în satele ardelene Unirea cu Roma. Istoricii timpului ne-au păstrat știri înfiorătoare despre aceste „convertiri": „ori primiți catolicismul, ori (dacă nu) vă ucidem".[3] Acesta era refrenul străzilor produs de „Revocarea edictului de la Nantes" din 17 octombrie 1685. Sute de mii de oameni care n-au vrut să se catolicizeze au emigrat prin Olanda, Anglia, Brandenburg și chiar la noi, în Banat, iar tinerii care au putut lua arma, și-au sfârșit zilele fără să poată da „dreptate" urmașilor lor, că în Franța trăiesc azi numai catolici.

Între mulții emigranți care au fost nevoiți să-și caute altă patrie se număra la loc de cinste și fostul profesor de drept internațional Van Espon (+1728), al cărui manual s-a găsit și în biblioteca lui Petru Maior din Reghin. Ideea principală a acestui manual duce la concluzia că papalitatea este o instituție lumească, întrucât puterea și autoritatea episcopală, pe care o are Papa de la Roma sunt întru totul egale cu

2. Jacques Bainville: Histoire de France, Paris 1924, 215 și urm.
3. P. Hazard, op. cit., pag. 82.

ale oricărui episcop instituit canonic. Studiind temeinic manualul lui Van Espon şi îmbogăţindu-l cu alte mărturii, un episcop titular din Trier (Germania), care şi-a luat pseudonim Iustinus Febronius (în realitate numele lui adevărat era Ion Nicolae Hontheim, +1790) a păşit în 1763 cu o carte intitulată „Despre starea Bisericii şi despre autoritatea legitimă a episcopului Romei, scriere anume compusă spre a împăca pe toţi creştinii cu Biserica lui Hristos". Cartea a produs o puternică impresie dat fiind că există şi o vie unire cu protestanţii, aşa încât în scurtă vreme cartea a fost tradusă în multe limbi, germană, franceză, italiană, portugheză, spaniolă, olandeză. Întrucât s-au pus tot felul de întrebări, autorul a mai tipărit încă 4 volume de „completări". Dintre cei care s-au arătat mai interesaţi amintim în primul rând „intelectualii" din jurul împăratului Iosif II, despre care Petru Maior notează în „Procanonul" său atunci când afirmă că „Prea Puternicul Împărat Iosif II „a dat afară multe decreturi, pe care „şi a se vesti ţinea au poruncit, carele... pe urmă, pe limba noastră întoarsă le voi adăuga".[4] Păcat că Petru Maior nu ne-a mai completat ştirile promise, iar pentru credincioşii ortodocşi reformele împăratului Iosif II n-au adus altă îmbunătăţire decât edictul de toleranţă din 1781. În situaţia aceasta când războaiele napoleoniene şi alte răsturnări politice au ajutat Vaticanului să reînfiinţeze şi ordinul iezuiţilor, nu-i mirare că papalitatea reuşeşte să obţină retragerea din circulaţie a cărţilor lui I. Febroniu.

Şi totuşi studiile de drept canonic au răscolit adânc conştiinţele mulţimilor de toate confesiunile. Aşa trebuie tălmăcită şi „Conferinţa episcopală de la Băile Ems", ţinută în anul 1786, la care arhiepiscopii — electori de Mainz, Trier, Köln şi Salzburg au protestat împotriva papii pe motiv că administraţia Curiei Romane a înfiinţat în 1785 un post de nunţiu în oraşul München, prin care electorii se socoteau nedreptăţiţi din punct de vedere economic. Urmarea a fost că Papa a renunţat la propunerea sa, iar electorii şi-au retras protestul lor.

La astfel de conflicte dintre Biserică şi Stat, pe de o parte, ori dintre organismele bisericeşti, pe de altă parte, conflicte care până la urmă se aplanează — într-un fel sau altul, amintim aici despre neînţelegerile dintre Papa Pius VI şi Împăratul Austriei Iosif II, care între altele au avut drept urmare vizita la Viena a Papei, care a creat o atmosferă puţin obişnuită. Aceasta întrucât Iosif II declara încă în 1782 „de când m-am suit pe tron am făcut filosofie legislatorul Imperiului. În consecinţă — spunea el — Austria va lua altă formă şi autoritatea Bisericii va fi restrânsă. Voi destitui pe călugări şi voi desfiinţa mânăstirile". Drept aceea între 27 februarie şi 22 aprilie anul 1782, Papa s-a aflat în Viena. „S-a discutat mult şi greu", dar fără succes, împăratul a confirmat libertatea de credinţă a supuşilor, dar cele peste 600 mânăstiri şi aşezăminte rămân secularizate, amenajându-le în tot felul de „instituţii umanitare". Cine ştie ce s-ar fi ales din reforma

4. „Procanon"-ul, ediţia Gr. Marcu, Sibiu, 1948, pag. 69.

acestui împărat-filosof, care se ştie că ea n-a durat decât câţiva ani. Şi totuşi aceşti „câţiva ani" n-au fost cu totul pierduţi, ei au creat o etică proprie bazată pe ordine şi pe „placetum regium", ceea ce înseamnă o subordonare a Bisericii de către Stat.

Cine va fi urmărit expunerea noastră, acela se va fi convins că acelaşi curent a circulat în veacul 17 când s-a vorbit despre jansenism şi galicanism, că apoi după anii 1763 aceleaşi mărturii se reîntâlneau, desigur adâncite, în cărţile lui Iustin Febronius şi că, în sfârşit, canoniştii şi alţi colaboratori ai împăratului Iosif II (deci „iosefinişti") caută să susţină adevărul aceloraşi teze. Ceea ce este mai interesant de subliniat pentru noi, românii, este faptul că aceeaşi ideologie se întâlneşte atât în „Procanonul" lui Petru Maior, cât şi în modul în care colaboratorii lui Iosif II au prezentat „reforma" împăratului austriac. În Biblioteca Muzeului Bruckenthal se află mult material, care ar aduce concluzii noi. Ne-am oprit deocamdată la câteva broşuri, unele fiind colegate mai multe la un loc, dar toate stând în legătură cu vizita papii Pius VI la Viena, deci datând toate din anul 1782.

Trecem în revistă câteva din ele. Notăm că toate publicaţiile acestea au fost tipărite în limba germană. Noi am dat o traducere liberă a lor.

Cota V — I — 14641: Şapte capitole din istoria „reclădirii aşezămintelor mânăstireşti, Viena 1782, 156 pagini. Reproducere de pe pagina 119: „Fraţilor! Dacă Dumnezeu vi s-ar adresa şi v-ar întreba: ce aţi prefera mai bucuros în viaţă: moşii multe ori mai curând să duceţi o viaţă liniştită, pe care nici o furtună să nu vă tulbure? Nu ştiţi oare că o viaţă cinstită şi o bună creştere sunt singurele care aduc fericire şi că aşa ceva poate cultiva numai pastoraţia unui preot harnic? Să ştiţi că numai pe această cale poate fi socotit preotul un colaborator şi un îndrumător, iar nu un cerşitor, numai pe această cale clădirile uriaşe ale mânăstirilor se transformă în cămine călduroase pentru cei nevoiaşi ..."

Cota V — I — 14642: Alois Blumenau: „Prolog profetic", versuri, un fel de urare de bun venit pentru Papa Pius VI, Viena 1782. Se citează de pe pagina 6: „De ce n-ar merge şi Împăratul la Papa? E bine să ştie şi unul şi altul de ce se vizitează cei doi".

Cota V — I —14647. Acelaşi Alois Blumenau: „Epilog la plecarea Papii Pius VI". Versuri, Viena 1782: „Conducătorul Bisericii se întoarce fără diadem şi desculţ".

Cota V — I — 14693. Von Rautenstrauch: „De ce vine Papa Pius VI la Viena?" O apreciere patriotică, Viena 1782. Autorul a fost profesor de filosofie. Broşura sa se termină cu următoarele cuvinte: „Poate că pentru istoria veacurilor următoare vizita Papii Pius VI la Împăratul Iosif II, va însemna o epocă în care oamenii s-ar putea îndrepta şi în care-şi vor recunoaşte păcatele".

În cele următoare vom rezuma 2 *broşuri,* una intitulată *„Ce-i un Papă?",* cealaltă *„Ce-i un episcop?"* Descrierea lor se face într-un limbaj simplu, popular, dar în strânsă legătură şi cu vizita Papii

Pius VI, întrucât discuţiile despre galicanism, despre febronianism şi despre iosefinism pluteau pretutindeni în Europa, aşa că ele trebuie să fi fost cunoscute şi lui Petru Maior. Acesta, credem că a fost şi sensul „decretelor" Împăratului Iosif II, pe care învăţatul român avea de gând „să le întoarcă pe limba noastră".

(V — I — 14698 Eybel): *Ce-i un papă?* Viena 1782, pag. 48, Presburg 1782, 36 pagini. Acelaşi text şi la cota V — I — 14645).

„Papa vine la Viena, vrea să facă o vizită împăratului. Ciudată întâmplare! De 6 săptămâni, din Nord şi până în Sud, toate gazetele numai despre asta vorbesc. Unii îşi dau cu socoteala cam ce ar însemna evenimentul acesta, căci începând de la Heinricii şi de la Fridericii cei de demult şi până la luminatul Iosif II, nici un alt papă n-a mai dat pe la noi. Alţii spun că Împăratul Iosif II vine să-şi ia în primire moşia. Eu, care nu-s nici obraz politic şi nici figură călugărească, cuget că poporul trebuie să ştie ce fel de om e acest „Papă", căci, în definitiv Papa nu-i nici semizeu, după cum cred oamenii fără carte, care tremură când aud de un papă, dar nu-i nici un liber cugetător sau o buruiană rea, care creşte oriunde, după cum îl descriu gurile slabe atunci când spun că papa îşi întinde stăpânirea sa peste toate cele trei împărăţii (Fil. 2, 10) sau atunci când omul pune pe cap o anumită scufie roşie, sau un anumit brâu, ca în legendele cu Sfinţii Gheorghe, Hristofor..."

„Pe de altă parte, numai un creştin luminat şi smerit mai crede că Papa e urmaşul Sfântului Petru câtă vreme noi ştim că el este egal cu toţi ceilalţi apostoli şi cu ceilalţi episcopi. Eu scriu aşa ca să mă înţeleagă toţi, după principiile clare ale Sfintei Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi.

„Se sperie visătorii că vine acum la Viena cineva ca şi care n-a mai trăit pe lume, cineva care are puterea cheilor, chiar de Dumnezeu celui pe care l-a zidit ca să fie vicarul lui, supremul Său judecător? Iată, în faţa concetăţenilor mei voi încerca să împrăştiu în linişte orice nedumerire.

„Să urmărim, aşadar, iubiţi credincioşi, ce ne spune Sfânta Evanghelie după Ioan: „Şi grăind acestea a suflat şi le-a zis: „Luaţi Duh Sfânt: Cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate, cărora le veţi ţinea, vor fi ţinute (Ioan 20, 21, 22). Or, după felul în care li s-a adresat însemnează că aceeaşi putere le-a dat-o tuturora. Căci numai să ascultăm pe Sfântul Ieronim, şi om vedea că şi el în acelaşi fel le-a greşit: toţi preoţii primesc în acelaşi fel se întemeiază şi Biserica (Liber I, adv. Jovinium).

„Dar să ascultaţi şi modul în care se exprima şi Sfântul Ciprian: „Şi ceilalţi apostoli erau tot ceea ce a fost Petru înzestraţi cu aceeaşi onoare şi putere, dar începutul pleacă de la unul pentru ca şi Biserica lui Hristos să se arate în unitatea sa" (Lib. de unit. Eccl.).

„Să ne ascultaţi iarăşi ceea ce ne-a vorbit însuşi Mântuitorul prin Evanghelistul Ioan (20, 21), dar să nu vă opriţi cu gândul la lucrarea săvârşită de un apostol, să fie el chiar Petru, şi atunci as-

cultaţi ce ne spune Sfântul Pavel în epistola către Galateni, 1, 1: Pavel, Apostol nu de la om, nici prin om, prin Papă, ci prin Iisus Hristos".

„Şi ascultaţi-l acum şi pe Sfântul Ambrozie: „Apostolul e personificarea lui Hristos, el este şi locţiitorul lui Dumnezeu (Comentar la I Cor. XI, 10).

„Să ascultaţi şi cuvântul fericitului Augustin. Episcopul trebuie să întreacă cu atât mai mult prin nevinovăţie, cu cât el e locţiitorul lui Dumnezeu (Quaest vet. et nov Testam. Cap. 127).

„Să ascultaţi acum şi ce zice Sfântul Vasile cel Mare: „Un episcop nu-i altceva decât un bărbat care reprezintă persoana lui Hristos (Constimonah 22).

„Toţi sunteţi datori să cinstiţi pe mai marii şi pe păstorii voştri ca pe părinţii voştri, ascultându-i ca şi pe adevăraţii locţiitorii lui Hristos" (ni se spune în Colecţia de Canoane a lui Hardouin, Paris 1715, tom. IV coll 1466; coll 1480, tom. V col 468.

„N-aţi auzit destul, fraţilor, că nu numai Papa, ci orice episcop e locţiitor al lui Hristos şi că zilnic puteţi vedea câte un astfel de locţiitor, care are aceeaşi putere de a lega şi a dezlega întrucât are aceleaşi chei, pe care ziceţi că Papa le-a primit nemijlocit de la Dumnezeu? Va trebui să ştim că Sfânta Scriptură, Sfinţii Părinţi şi Sinoadele ecumenice, cu toţii recunosc că nu Papa, ci Biserica Universală este cea care are puterea când e vorba de adevărurile de credinţă. În Evanghelia după Matei 18, 15—17, nu ni s-a spus: cine „nu" ascultă de Petru, ci „cine nu ascultă de Biserică să-ţi fie ca un păgân şi vameş".

Iar despre Biserică ni se spune la I Tim. 3, 15, că este „stâlp şi temelie a adevărului", după cum mărturiseşte Fericitul Augustin. Atunci înţelegem limpede cerinţele Sfintei Scripturi când trăim după rânduielile Bisericii Universale, cum prescrie Scriptura (Contra lui Crescens (cap. 31—33).

„Nici eu nu m-aş încrede să aprob, zice acelaşi Sfânt Părinte (de Baptismo, cap. I, lib. II, 4, 8, II, IV, 6) ceea ce a hotărât Papa Ştefan dacă părerea unanimă a Bisericii universale nu m-ar întări în credinţă, părere la care desigur şi Sf. Ciprian ar fi cedat dacă s-ar fi acoperit cu adevărul timpului său şi ar fi fost stabilit de un sinod universal".

„Sfântul Pavel s-a opus şi lui Petru, pentru că nu umbla după adevărul Evangheliei (Gal. 2, 11).

„Pavel şi Varnava n-au cerut lămuriri de la Petru în cearta pentru cele ceremoniale (adecă dacă să se taie împrejur toţi creştinii), ci acest lucru să-l decidă adunarea apostolilor şi a bătrânilor (Fapte, 15).

„Pentru păcatele împotriva credinţei şi eu pot fi judecat de Biserică, declara papa Inocenţiu III (Sermo 2 de Confes. Pontif.).

„Sinodul „ecumenic" de la Constanţa (1414—1415) afirmă că „acest sinod universal ar fi avut putere directă de la Dumnezeu şi ei trebuie să i se supună orice creştin, fie el chiar Papă în ceea ce pri-

veşte reforma Bisericii „in caite et membris". Papa Eugeniu IV a recunoscut şi el aceste fapte (Cod. dipl. Mogunt. IV, 290).

„Silvestru II a declarat la un moment dat: O spun odată pentru totdeauna că chiar şi dacă Papa Romei greşeşte faţă de un frate şi nu ascultă de repetata dogmă a Bisericii, acela e un păgân şi vameş. (Epist ad Sequin Arhiep.).

Cât despre Papa Grigorie cel Mare se ştie că el a mărturisit adeseori că lui nu-i trebuie titlul de „episcop al episcopilor", pentru că „toţi episcopii sunt egali în vrednicie cu Papa Romei".

Şi mai apăsat îi scria papii din timpul său (sec. XII), Sfântul Bernard de Clairvaux, (în scrierea sa intitulată „De consideratione cap. V), următoarele cuvinte: „Gândeşte-te numai că Biserica Romei, pe care tu o conduci acum nu-i chemată să conducă alte biserici, ci e mama altor biserici. De aceea nici tu nu eşti chemat să fii stăpân peste alţi episcopi, ci să fii un frate cu ei. Doar Domnul a spus: „Între voi să nu fie aşa". Iar dacă vrei să ai şi stăpânirea şi slujire, le pierzi pe amândouă.

„Trupul Bisericii — nu trebuie să se asemene cu alte corporaţii căci însuşi Hristos este în el", de aceea să-l fereşti de rău, se spunea şi la Sinodul din Basel (epist. 10, către episcopii din Iliricum).

„Vă încurcă cumva titulaturile ce-şi dau episcopii?

„Până în secolul IX ei îşi spuneau unul altuia „frate". Grigorie cel Mare nu putea suferi titluri mari, numind pe orice episcop „Sfinţia Ta", iar alţi episcopi se mai numeau „papi" şi „părinţi" (Cf. T. Mamachi: Origo Ecclesiae IV, 304). În sec. IX papa Grigorie IV introduce titulatura „Părinte"[5], în loc de „frate". (Bibl. Patr. Max XIV, 315).

„Orice om, fie cât de strâmtă priceperea de înţelegere a cuvintelor luate din Sfânta Scriptură şi din literatura Sfinţilor Părinţi, sub cuvântul „piatră" trebuie înţeleasă credinţa mărturisită de Apostolul Petru în legătură cu divinitatea lui Hristos. Aşa a făcut şi istoricul Alexandru Natalis (Istoria bisericească, vol. VIII, 375), argumentând prin citate adevărul respectiv. Alţii înţeleg prin „piatră" pe Hristos însuşi, iar alţii se duc cu gândul la Apostolul Petru ca reprezentant al tuturor Apostolilor, cum crede episcopul francez Bossuet: nici porţile iadului nu pot fi forţate căci i-am putea aduce o mie de mărturii împotrivă (Defens Declar. Cleri Gallic. XV, cap. 34).

... „Nimeni n-are voie să se supere pe mine pentru că am adus drept mărturie atâtea citate patristice. Iată Sfântul Ambrozie ne ajută dintr-odată cu trei mărturii întrucât repetă de trei ori în faţa Mântuitorului că-L iubeşte pentru ca să-I declare tot de atâtea ori „Paşte oile Mele". Şi încă ce oi! Ce turmă a primit! Cea care ni s-a dat şi nouă deodată şi în acelaşi fel, ca să fim o turmă şi un păstor? (Lib. de dign. fac. cap. 2).

---

5. Papa Grigorie IV a păstorit între anii 827—844.

„Şi fericitul Augustin declară că rostirea acelor cuvinte „Paşte oile Mele" se referă la ramificarea turmei.

„Tot acelaşi înţeles are şi declaraţia Mântuitorului de la cuvintele din Luca 22, 32: „M-am rugat pentru tine ca să nu cazi din credinţă". Te miri că aveau şi Apostolii lipsă de întărire? Sau nu ştiţi că sfinţirea şi întărirea mergeau împreună până în secolul XIV şi că de atunci s-au separat? (L.B. van Espen: Jus ecclesiasticum univers 1700, I tit., 15).

„Despre abuzurile pe care le-au făcut papii în decursul veacurilor, ne-au lăsat multe ştiri învăţaţii istorici şi canonişti Fleury, Themassiea, Petru de Marca, Alexandru Natalis şi alţii".[6]

[Cota cărţii V I — 14646, autor Val. Eybel: Ce-i un episcop? Viena 1782, pagini 28. Există şi un exemplar tipărit în tipografia lui I. Kurtzboek].

„Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos nu-i cu nimic mai mult decât un simplu episcop, asta ca să vorbim de vrednicia Lui de ierarh, zicea odată episcopul Guillaume de Paris (în tratatul despre puterea episcopilor, scriere dedicată episcopatului din Portugalia pag. 7).

„Însuşi Hristos Domnul şi-a trimis ucenicii în misiune după cum şi El însuşi fusese trimis de Tatăl (Ioan, 20, 21); or dacă episcopii sunt urmaşii Apostolilor, atunci urmează că şi ei sunt trimişi şi au aceeaşi demnitate, pe care a avut-o Hristos ca Dumnezeu şi ca om.

„Hristos le-a dat toată puterea, cum ni s-a spus la Matei 28, 12, deci putere mai mare decât cea episcopală nu există în Biserică. De aici urmează că nici puterea unui episcop nu-i mai mare decât cea a altui episcop. Peste el nu este autoritate mai mare decât cea a „sinodului".

„Dacă textele Scripturii ar putea grăi, ar zice: „Înapoia Mea, Petre"; iar pe de altă parte, ar zice: „cu tine sunt până la sfârşitul veacurilor"; „precum m-a trimis Tatăl, şi Eu te trimit pe tine; în schimb numai tu, Petru iei Duh Sfânt? Închipuiţi-vă ce contradicţii şi nelegiuiri ar ieşi din ambiţiile de mărire ale papilor! Or pretutindenea unde Apostolii şi episcopii „au primit de la Hristos puteri" (Matei 28, 18; Lc. 14, 42, Ioan 20, 21.22; Fapte 2, 1 etc., peste tot se vorbeşte în formă plurală, pentru toţi.

„Ar fi invers şi textul de la Ciprian („Despre unitatea Ecclesiei cap. IV): şi ceilalţi („apostolii" au fost tot ceea ce a fost Petru") şi ar fi avut tot aceeaşi vrednicie şi putere ca şi Petru (când a greşit), scriind şi el ca şi canoniştii medievali. Or ceilalţi Apostoli nu s-au conformat ca Petru (cel din istorie).

„N-ar fi scris nici Sfântul Ieronim (Adv. Iovii. 1) că toţi Apostolii au primit în mod egal cheile Împărăţiei cerurilor şi putere de

---

6. Trebuie spus că în volumul lui Florin Febroniu citatele patristice copleşesc cu mult pe cele din „Procanon".

mântuire, ci ar fi zis: numai Petru a primit acele chei și numai pe el s-a zidit Biserica"!.

„Și Sfântul Augustin ar fi zis (Sermo 118, de div. cap. II C 4, de agine christ. c. 30), „cheile le are numai în Biserică, numai Petru ar fi păstorit oile. Așa păstoresc toți?

„Alegerea diaconilor (Fapte 6, 2) nu a însemnat o confirmare de către Petru, căci capitolul 15 din aceeași scriere vorbește altfel despre Pavel și Varnava: „Așa a plăcut Duhului Sfânt și nouă", precum se mărturisește și prin cuvintele din cap. 16, 4: „și când treceam Pavel și Varnava învățau să păzească învățăturile rânduite de Apostoli și de preoții din Ierusalim, deci de Sinod. La fel se spune și la Fapte 20, 28, apoi la Galateni, cap. 2".

„Ca să faci din cardinali putere mai mare decât a episcopilor (când bine se știe că vrednicia cardinalilor, nici nu e amintită măcar în Sfânta Scriptură) ar fi prea mult! Purpura vine de la cel rău!

„Și mai puțin bine s-ar putea vorbi despre dreptul cancelariei papale de a împărți feude, de a lua rezervațiile pensiilor, de a da dispensă la cununii, a legaliza avorturi, a se înstrăina bunuri ale Bisericii, unirea ori desfacerea, respectiv desființarea unor parohii, dispensarea de voturi și de jurăminte „toate acestea se reduc în ultimă instanță la legătura cu simonia (Fapte 8).[7]

„Sfântul Ciril al Alexandriei spune în legătură cu citatul de la Ioan Evanghelistul 5, 22—23, că puterea dată Apostolilor s-a extins nu numai la cei prezenți, ci și la ceilalți (Toma), ceea ce înseamnează că și episcopii de azi, toți au fost la fel, căci altfel nici urmașii lui Petru n-ar avea o dovadă că ea nu se primește direct.

„Sfântul Grigorie cel Mare afirmă în epistola către Evlaghie (ep. 30, libr. VIII, indict I) că ceea ce distinge viața episcopilor nu sunt „titlurile", ci frăția cu Bisericile de pretutindeni". Același părinte argumentează că numai în felul acesta, „fiecare episcop e loctiitor al lui Hristos", după cum mărturisește și Sf. Ignatiu de Antiohia în epistola către Efeseni, capitolul 3, la care se adaugă ca mărturii Sf. Ambrozie în Comentarul la I Corinteni XI, 10, apoi Fericitul Augustin (în Quest Veter et Nov Test. 127, apoi Vasile cel Mare, în Const. monnast. cap. 22, după cum le înșiră pe toate Colecția de canoane a lui Hardouin).

„Crezi oare că Sfântul Ciprian n-ar fi rupt-o definitiv cu episcopul Romei și n-ar fi vorbit în batjocură în sinodul din Cartagina, ținut în anul 255 „nimeni din voi nu se face pe sine episcop al episcopilor! Așa ceva numai niște tirani ar fi putut-o face".

„Că l-a lăudat Ieronim (în scrierea sa „Contra lui Pelagiu, cap. I), spunându-i lui Petru „prinț al Apostolilor", așa cum Platon a fost numit „prinț al filosofiei"? Dar oare nu același Ieronim scrie (în Epis-

7. Istoriografia mai nouă începe să recunoască paginile de decadență de care vorbea cronicarul Cezar Baroniu precum și lipsa de smerenie.

tola către Jovin), „oriunde ar trăi episcopul, în Roma, în Efes, în Rhegium, la Tani, — aceeaşi putere are orice episcop.

„Nimeni nu tăgăduieşte că episcopul Romei este pe locul „prim", dar putere mai mare de câtă au alţii, nimeni nu-i poate da. Oare nu tot aşa grăia şi Sfântul Augustin atunci când zicea: „noi episcopii suntem, după demnitate, unul ca şi altul, cu toate că după mărime şi după vechime avem scaunul cel mai distins (adv. pelag. 1).

„O onoare deosebită s-a dat Romei vechi prin canonul 28 al sinodului de la Calcedon, cam aşa cum au faima lor oraşele Viena, Paris, Madrid, având fiecare un fel de întâietate, dar această întâietate dovedeşte că aici e vorba de aşezăminte omeneşti, iar nu dumnezeieşti (Vitriar. Illustr. ton I. pag 316; Launoy. Hist. Eccl. Lib. IV. cap. II; Hardouin: Coll. can. tom. 8, col. 1325).

„Deci puterea supremă în Biserică este cea a episcopului, a fiecăruia pentru sine şi în sinod pentru toţi, aşa se conduce în Biserică".

„Nici un episcop nu poate face ingerinţe peste altul" (Van Espen I lib. 19, cap. 5).

„Deci oricare episcop exercită jurisdicţia peste oricare credincios din episcopia sa, pe când azi, iată că vin alţii (călugării) şi spun: eu sunt exempt! O Doamne! Dar ce zice Sfântul Ciprian! Cine nu-i cu episcopul, acela nu-i în Biserică". (De unit. Eccl. 5).

„La sfârşitul sinodului IV din Calcedon stă scris: „toţi călugării din oraşe şi din sate trebuie să se supună episcopului locului" (Canon 4).

„Tot aşa zice şi sinodul din Orleans (canonul 19), iar Bernard se plânge de lipsa de smerenie a călugărilor (Tract. de mor. et off. Ep. c. 9).

Iată ce scrie acelaşi Bernard către papa Eugeniu III (De consid. III, 4): „n-aştept de la tine să spui că-s folositoare libertăţile monahale, care stingheresc totul, dar nici să văd că le-ai uitat pe toate...".

„Şi Sfântul Francisc s-a plâns de exemptiunile călugărilor (Baronius (ad an. 667, nota 5).

„Câte nereguli n-au adus aceste stări de lucruri? (Rainaldi d. an. 1310). La fel Fleury (Ist. Bis. XIX, l. 91 cap. 52).

„Câte abuzuri l-au făcut pe papa Paul III să spună[8] că-s „intolerabile"!

„Despre consensul prinţilor[9] nu mai găseşti ocazii de a se scrie (Van Espen: Jus eccl. t 20 c. 3).

---

8. E vorba de papa Paul III, care a păstorit între anii 1534—1549, unul din cei mai însemnaţi „papi ai Renaşterii", care a avut însă şi curajul de a tipări la Roma în anul 1538: „Sfetnic" al cardinalilor şi al altor bărbaţi care caută îmbunătăţirea stărilor de lucru din sânul Bisericilor Catolice". A se vedea manualul de Istorie bisericească a lui Fr. X. Kraus Trier, 1896, ed. IV, pag. 572 (în lb. germană).

9. „Consensul prinţilor" era dorinţa de a se ajunge, prin tratative, la înţelegere între reprezentanţii Bisericii şi ai mirenilor.

„Ce să mai zicem despre disciplina din biserici, despre interdict, despre abuzul cu indulgențe, despre superstiții, despre dușmănii dintre națiuni? Se vede că ați uitat rânduielile vechi care sunt mai curate decât cele de azi? Meritați o reformă nouă. N-ați auzit de Voltaire, de Locke, de Newton[10], voi nu simțiți că ați deformat Reforma?"

Pr. prof. dr. TEODOR BODOGAE

10. Era firesc să auzim, acum înainte de încheiere și alte capete de acuză, care au fost tot atâtea slăbiciuni care stăteau în calea unirii Bisericii, așa cum sunt disciplina bisericească, vinderea indulgențelor, superstițiile, spre a nu mai aminti de cugetători ca Voltaire, Locke, ori Newton, care ne aduc învinuiri atât de fundamentale încât să se creadă că „am merita o reformă nouă".

CONFESIUNE ŞI LIBERTATE ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI XVI*

Preocupat de problema libertăţii religioase în Europa în secolul XVI şi XVII, Hans R. Guggisberg îşi punea, retoric, întrebarea: „Poate un supus, care nu are aceeaşi religie ca stăpânirea, să fie, totuşi un supus loial?"[1] Având în vedere confruntările religioase violente din Europa în timpul Reformei, Guggisberg a ajuns la următoarea concluzie: „Principiul *cuius regio eius religio,* aşa cum a fost el aplicat din 1531 în Elveţia şi din 1555 în regatul german era, de fapt, o soluţie de compromis care ocolea pluralismul. Tolerarea practică a celor de o altă credinţă în fiinţa unuia şi aceluiaşi stat putea merge mai departe în mod diferit. Pe treapta cea mai de jos se afla simpla recunoaştere a libertăţii conştiinţei, cu condiţia că ereticul să nu-şi exprime convingerea în mod public. Mai departe urma permisiunea exercitării cultului privat, apoi dreptul consfinţit prin documente, de a celebra slujbe în mod public. Treapta cea mai înaltă a libertăţii religioase era atinsă atunci când un regim dădea libertate nelimitată tuturor cultelor de pe teritoriul controlat de el. Aceasta s-a întâmplat în secolul XVI însă numai în Polonia (Confederaţia de la Varşovia din 1573) şi în Principatul Transilvaniei".[2]

Aceeaşi idee o exprimă şi Karl Völker într-un studiu dedicat politicii religioase a lui Ştefan Bathory în Polonia. Referindu-se la plecarea acestuia din Transilvania în Polonia, Völker scrie: „Ştefan Bathory venea aşadar din Transilvania, o ţară în care însăşi problema toleranţei şi-a găsit o rezolvare într-un mod paşnic cum nu exista nicăieri în Europa. Situaţia politică a Transilvaniei a făcut ea însăşi ca aici să poată fi constituite astfel de relaţii în domeniul confesional".[3] Şi, mai departe, după ce arată că în Transilvania, principii trebuiau să întreţină relaţii bune cu toate păturile populaţiei, fără deo-

---

* Referat ţinut în „Aula Magna", a Universităţii din Cluj-Napoca la Simpozionul internaţional „Etnie şi confesiune", mai 1993.

1. Hans R. Guggisberg, **Wandel der Argumente für religiöse Toleranz und Glaubensfreiheit im 16. und 17. Jahrhundert**, în vol.: „Zur Geschichte der Toleranz und Religionsfreiheit", hrrg. von Heinrich Lutz, Darmstadt 1977, p. 465.

2. Ibidem, p. 466 Vezi şi: Janusz Tazbir, **A State without Stakes: Polish, Religious Toleration in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, Warszawa, 1973, p. 90 u: E.M. Wilbur, **A History of Unitarianism in Transylvania, England and America**, Cambridge, Mass., 1952, p. 48 u.

3. Karl Völker, **Ştefan Bathorys Kirschenpolitik in Polen**, în vol. „Zur Geschichte der Toleranz und Religionsfreiheit", p. 66.

sebire de apartenența confesională,[4] amintește, în treacăt, că este vorba de cele „trei națiuni recepte". După care reliefează cele spuse citând hotărârea dietei de la Turda, din 6—13 iunie 1568, care stipula în privința celor religioase că: „nu-i este permis nimănui să amenințe cu închisoarea sau retragerea funcției din cauza învățăturii (bisericești n.n.), întrucât credința este un dar al lui Dumnezeu". Această hotărâre va fi aprobată și de dieta din Târgu-Mureș, din anul 1571.[5] Despre populația românească ce se afla „în stare socială neliberă", se amintește că „aparținea în cea mai mare parte Bisericii greco-ortodoxe", dar se adaugă imediat: „Aceasta era, adică, ne-„receptă", însă, în ciuda multelor restricții a fost, totuși, permisă".[6] Ca și când totul s-ar fi petrecut în pace și deplină înțelegere. De altfel, ideea unei coexistențe libere în Transilvania în secolele XVI—XVII este foarte iubită de cei ce vor să treacă cu ușurință peste anume realități care nu le fac plăcere. Ba chiar se laudă cu „larga libertate confesională de la Turda".[7]

Fără îndoială, hotărârea dietei din Turda are, din punct de vedere teoretic, dar și din cel al celor „trei națiuni recepte" o importanță deosebită, întrucât se stipulează libertatea religioasă a cetățenilor principatului. Numai că această libertate nu-i cuprindea pe toți, ci doar pe cei ce aparțineau celor „trei națiuni recepte": maghiarii, sașii și secuii care, de fapt, alcătuiau o minoritate, în raport cu numărul covârșitor al românilor ortodocși, considerați doar tolerați în propria lor țară.

Pentru a înțelege mai bine cele afirmate, să ne întoarcem doar cu câțiva ani înainte de dieta de la Turda, din 1568.

În anul 1517, când Luther afișa pe ușa bisericii din Wittenberg cele 95 de teze[8] care vor revoluționa lumea, Transilvania era nevoită să accepte gravele formulări ale *Tripartitului* lui Ștefan Verböczi, ca-

---

4. Ibidem.

5. Ibidem, p. 67. Vezi și Friedrich Teutsch, **Geschichte der evangelischen Kircke in Siebenburgen**, 1. Bd. 1921, p. 284 u.

6. Karl Völker, art. cit., p. 67: Ioh Crisian, **Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Union der Romänen in Sieben-bürgen unter Leopold I.**, 1882, p. 11 u.

7. Iată ce spunea domnul episcop Laszló Tökés la Conferința ecumenică de la Cluj, din 1 aprilie 1993: „Aniversăm tocmai în acest an 425 ani de la acea pace religioasă de la Turda care a proclamat pentru prima dată în lume libertatea religioasă — în accepțiunea modernă a cuvântului — efectele benefice ale căreia s-au extins asupra tuturor confesiunilor din Ardeal, la românii ortodocși, devenind sursă ideologică a **toleranței ardelene** ce se simte până astăzi". Cf. raportului său „**Aplanarea conflictelor dintre etnii și culte prin intermediul Bisericilor**, manuscris dactilografiat, p. 3—4.

8. Vezi la Kurt Dietrich Schmidt, **Grundriss der Kirchengeschichte** 6. Auflage, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1975, p. 271—360: Friedrich Heyer, Konfessionskunde, Walter de Gruyter, Berlin/New York 1977, p. 632—676: R. Kottje und B. Moeller, **Ökumenische Kirchengeschischte Bd. II. Mittelalter und Reformation**, Mainz/München, 1988, p. 284—408: Joseph Lortz și Erwin Iserloh, **Kleine Retormationgeschichte**, Herder Bücherei, Freiburg, Basel, Wien, 1969.

lificat de Nicolae Iorga „cea mai crudă proclamaţie de şerbie pe care o cunoaşte Europa" sau „cartea veşnicei osânde".[9]

După bătălia de la Mohacs (29 August 1526), Ungaria va deveni paşalâc turcesc, în timp ce Transilvania se va organiza ca principat autonom, ceea ce va permite şi răspândirea ideilor Reformei în aceste ţinuturi. Saşii vor îmbrăţişa luteranismul în timp ce ungurii vor accepta calvinismul şi unitarianismul, iar secuii rămâneau catolici. Dietele transilvane vor admite doar cele trei naţiuni: nobilii (ungurii), saşii şi secuii şi doar 4 confesiuni, aşa-numite recepte: apuseană-catolică; luterană (1557), calvină (1564) şi unitariană (1571). Cele „3 naţiuni privilegiate şi 4 confesiuni recepte vor fi denumite „Cele 7 păcate istorice ale Transilvaniei".[10]

În acelaşi timp, cea mai numeroasă parte a locuitorilor Transilvaniei o formau românii ortodocşi, pe care vor încerca să-i atragă atât saşii la luteranism, cât şi ungurii la calvinism.

Cei dintâi au început prin a cere, în 1543, ca toţi locuitorii de pe „Pământul crăiesc" indiferent de naţionalitate, să primească noua învăţătură a lui Luther. Pe atunci Sibiul era condus de un luteran convins, Petru Haller.[11] Ceva mai târziu, în anul 1544 va apare la Sibiu „Catehismul românesc", probabil tot sub influenţa luterană,[12] deşi unii istorici contestă acest lucru. Cert este că saşii şi-au dat curând seama că românii nu puteau fi convertiţi la luteranism, aşa încât activitatea tipografică de la Sibiu şi Braşov va avea un caracter comercial, cartea era pentru ei un *„articol de negoţ"*.[13] Apoi, nefiind un popor politic, stăpân pe toate mijloacele administrative, legislative şi judecătoreşti, ei nu-şi puteau impune cu forţa propaganda prozelitistă. Şi apoi, fiind un popor privilegiat, o eventuală convertire a tuturor românilor la luteranism ar fi însemnat automat periclitarea situaţiei privilegiate a saşilor care îşi vor păstra mai departe spiritul de castă.[14]

Cu totul altfel se prezintă situaţia în cazul calvinilor maghiari care, dispunând de puterea politică şi judecătorească, vor încerca să organizeze o ierarhie româno-calvină, cu toată împotrivirea românilor. Aceasta, mai ales în timpul principelui Ioan Sigismund (1559—1571), fiul lui Ioan Zapolya (1526—1549).

Înainte însă de a vedea cum s-a impus prozelitismul calvinesc în rândurile românilor trebuie precizat un lucru: Prima grijă pe care

---

9. Cf. David Prodan, **Problema iobăgiei în Transilvania 1700—1848**, Bucureşti, 1989, p. 355—363; Nicolae Iorga, **Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria**, Bucureşti, 1989, p. 91.

10. Ioan Lupaş, **Istoria românilor**, Sibiu, 1944, p. 235—236.

11. Mircea Păcurariu, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 581.

12. **Ibidem**, Părintele M. Păcurariu respinge ipoteza că acest Catehism ar fi fost tradus după Catehismul mic al lui Luther, fapt pentru care nu-l numeşte Catehismul **luteran**, în timp ce Jakó Zsigmond îl consideră ca luteran, în lucrarea **Philobiblon Transilvan**, Bucureşti, 1977, p. 125.

13. Ştefan Meteş, **Istoria Bisericii Româneşti din Transilvania**, vol. I, Sibiu, 1935, p. 80.

14. **Ibidem**.

o vor avea în tot timpul cele trei *naţiuni recepte* (nobilii maghiari, saşi şi secui) este aceea de a-şi păstra privilegiile pe care le cuprindeau în legile date de dieta transilvană. Tot dieta va stabili şi raportul dintre confesiunile la care aceştia au aderat. Nu de puţine ori, ea trebuie să intervină pentru a împăca diferitele ramuri ale protestanţilor transilvăneni.

Iată, de pildă, ce spune dieta de la Turda, ţinută între 4—11 iunie 1564, la punctul 5: „Pe lângă aceasta, în afacerile religioase şi mai ales în timpul împărtăşirii — până acum fiind diferite certuri, dispute, încăierări şi schimburi de vorbe între supraveghetorii şi păstorii bisericilor din Cluj, ai naţiunii maghiare, şi cei ai naţiunii săseşti din Sibiu, pentru a îndepărta asemenea certuri şi a împăca conştiinţa ambelor părţi, pentru liniştea locuitorilor regatului, s-a hotărât ca de acum înainte, ambele părţi să fie libere — să ţină fie religia şi mărturisirea bisericii din Cluj sau Sibiu, astfel, încât dacă un păstor al unei cetăţi, oraş sau sat, doreşte să predice religia şi credinţa bisericii din Cluj şi să silească poporul la aceasta, să nu o poată face, — ci oricare religie, o cetate, oraş sau sat ar dori să o ţină, predicatorul acelei credinţe să o poată ţine, iar pe cei contrari să-i poată îndepărta; acelaşi lucru să fie respectat şi în dieceza bisericii Sibiene".[15] Prin aceasta se recunoşteau cele două noi direcţii protestante: luterană la Sibiu şi calvină la Cluj.

Întrucât neînţelegerile dintre catolici şi aderenţii noii învăţături-evanghelicii — persistau, dieta din Sighişoara, din 21—24 iunie 1564 stipula următoarele: „În ceea ce priveşte situaţia religiilor şi diverselor controverse, le-a plăcut domnilor regnicolari, ca tot omul să îmbrăţişeze credinţa pe care o doreşte şi ca nici una din aceste părţi să nu pricinuiască alteia vreo pagubă, silă sau injurie".[16] Aceeaşi dietă este nevoită să ia şi unele măsuri practice pentru a stopa neînţelegerile celor două tabere care se confruntau la Caransebeş. „Întrucât — spune dieta — în districtul Caransebeş a început să se predice Sf. Evanghelie, iar în mijlocul lor a apărut o neînţelegere între cei ce mărturisesc religia romană şi evanghelică — a plăcut majestăţii sale sacre a nu se transmite cunoaşterea divergenţelor între părţile în litigiu, ci să se prevadă în legi publice ca liturghia să se slujească în bisericile publice, de fiecare parte în zile diferite. Astfel încât într-o zi cei de religie romană, în alta evanghelicii, să asculte în acelaşi templu cuvântul Domnului şi să asiste la oficierea ceremoniei divine, şi nici una din cele două părţi să nu cuteze a tulbura sau împiedica într-un fel oarecare cealaltă parte în ziua şi timpul său atunci când

15. Cf. Szilagyi Sándor, **Erdélyi országgyülési emlékek**, Ed. Academiei Budapesta, vol. II, p. 231—232. Apud Dr. Alexandru Herlea, Dr. Valeriu Şotropa şi Arhid. Dr. Ioan N. Floca, **Vechile Legislaţii Transilvane I. Approbatae Constitutiones, 1653**, în „Mitropolia Ardealului", Anul XXI (1976), Nr. 7—9, p. 601, Nota 3. (Mai departe: V.L.T.p.).

16. Szilagyi..., vol. II, p. 223—224: V.L.T. p. 600—601.

se oficiază slujba, la predică sau la împărtăşanie".[17] În caz contrar se vor aplica pedepse.

Pe fundalul pierderii terenului deţinut până atunci de catolici, protestanţii vor câştiga tot mai mulţi adepţi. Odată însă cu acest succes, apare o nouă scindare între ei prin naşterea unitarianismului sau antitrinitarismului, care s-a răspândit între unguri şi care va fi recunoscut în anul 1571, anul când se stingea şi protectorul protestanţilor, principele Ioan Sigismund.[18]

Noul principe, Ştefan Báthory (1571—1576) era catolic, fapt care va uşura pătrunderea iezuiţilor în Transilvania.[19] Nobilii reformaţi vor avea însă grijă să-şi impună dorinţele, aşa încât dieta de la Turda, din 25—29 mai 1572 va decide ca: „în ceea ce priveşte problemele religioase... toate hotărârile care au existat în timpul măriei sale a răposatului fost principe, să rămână în acea stare şi vigoare, anume ca, conform hotărârilor de atunci, nimănui să nu i se facă nici un rău în religia sa".[20]

Deşi la 1576 Ştefan Báthory va deveni rege al Poloniei, familia sa va domni în Transilvania până la cucerirea acesteia de Mihai Viteazul. În tot acest timp, ei, deşi catolici, vor trebui să ţină seama de opţiunile reformaţilor transilvăneni: luterani, calvini şi unitarieni. Respectarea libertăţilor acestora va fi stipulată, de pildă, de dieta de la Cluj, 1—10 mai 1581[21] şi preluată de dieta de la Alba Iulia, din 25 aprilie — 2 mai 1581[22] şi de la Mediaş, din 8—23 decembrie 1588. Întrucât relaţiile catolicilor cu protestanţii erau foarte tensionate, la punctul 7, dieta stipula următoarele: „Pentru ca să se liniştească şi să fie mulţumite conştiinţele milostivilor noştri domni şi a tuturor celorlalţi magnaţi de religie romană, măria sa să ţină pentru nevoile măriei sale predicator cucernic, preot sau călugăr de *naţionalitate maghiară* (s.n.), pe care să-l plătească din tezaurul său. La fel şi ceilalţi domni ai noştri şi rudele lor nobile să poată ţine pentru ei, la casele lor câte un învăţător din acelaşi ordin, nu mai mult, *dar nimeni să nu constrângă prin forţă conştiinţa nimănui, nici a sărmanului supus, nici a altora, ca în felul acesta să se respecte libertatea religiilor, conform conţinutului articolelor vechi*" (s.n.). Şi, ca să nu existe confuzie, la punctul 11 se precizează: „În problemele religioase am hotărât cu toată ţara, ca cele două ordine religioase, cu excepţia confesiunei augustane, să se respecte, precum s-a observat până acum, la fel şi de acum înain-

---

17. Szilágyi, loc. cit., V.L.T., loc. cit.
18. Ioan Lupaş, **Istoria Românilor**, Sibiu, 1944, p. 233—235.
19. **Ibidem**, V. Biró, **La politique religieuse et scolaire d'Etienne Báthory en Transylvanie**, în vol. „Etienne Báthory, roi de Pologne, prince de Transylvanie", Ungarische Akademie der Wissereschaften, Polnische Akademie der Wissenschaften, Krakau, 1935, p. 47—70; Karl Völker, **art. cit.**, p. 64—92.
20. Szilágyi..., II, p. 528; V.L.T. p. 601.
21. Szilágyi ..., III, p. 157; V.L.T. p. 601.
22. Aceasta hotăra următoarele: „în problemele religiei am dat o asemenea hotărâre, ca în toate părţile şi articolele privind religia să se observe ceea ce s-a hotărât în adunarea de la Cluj, în prima zi de mai în anul 1581, şi să se respecte libertatea religioasă, conform articolelor anterioare", Cf. Szilágyi, III, p. 203; V.L.T., p. 601.

te, conform articolelor anterioare, și nimeni să nu fie deranjat în aceasta".[23] O nouă precizare se va face de dieta de la Alba Iulia, din 16 aprilie — 2 mai 1595, unde se spune: „În ceea ce privește problemele religioase, am hotărât ca în țară să se respecte pretutindeni libertatea religiilor recepte, anume catolică sau romană, luterană, calvină și antitrinitariană".[24]

Ultima dietă pe care o amintim în demersul nostru este cea din scaunul săsesc Sepsi, din 25 octombrie — 4 noiembrie 1600. Iată ce spune dieta: „Am hotărât ca în această țară să se admită libertatea religioasă celor patru religii recepte, anume: catolică sau romană, luterană, calvină și unitariană: ca oricare patron (proprietar) de religie romană să poată ține preot de religia și credința sa, în comuna sa, unde ar avea reședința sa, iar acolo unde s-ar fi introdus astfel de preot contrar voinței credincioșilor prin violență și prin înnoire, în afară de acel loc, fie sat, fie oraș, să fie îndepărtat, dacă nu a fost primit și nu voiesc să-l păstreze, și dacă vreun oficiant al religiei a fost înlăturat, să fie repus din nou".[25]

Ne oprim aici cu schițarea cadrului juridic religios creat de dietele transilvane până la 1600. Se poate vedea, din cele spuse, că legile privind libertatea religioasă sunt, într-adevăr, în sensul dietei de la Turda, din 1568, foarte avansate pentru perioada când Europa era pustiită de războaiele interconfesionale, când asistăm la evenimente de genul „Nopții Sfântului Bartolomeu" sau arderea pe rug, la Geneva, a lui Mihail Servet (1553). Privită doar prin prisma celor amintite, realitatea transilvană dă impresia unei societăți în care libertatea religioasă ar fi fost ceva foarte ușor de realizat.

O prezentare obiectivă a societății transilvane din sec. XVI—XVII, și chiar de mai târziu, va trebui însă să aibă în vedere și un alt element: elementul românesc, majoritar și ortodox. Căci, în perioada aceasta, avem de-a face cu o situație destul de nefirească: o minoritate etnică supune și conduce o majoritate pe care o consideră doar tolerată. Ea își creează pentru aceasta un cadru juridic în care românii nu au nici un loc, ba, mai mult, asupra lor se va duce o intensă propagandă de convertire la calvinism. Ceea ce dietele stipulau în vederea realizării libertății religioase se extindea doar asupra celor trei națiuni-maghiara, săsească și secuiască — și a celor patru religii recepte — catolicismul, luteranismul, calvinismul și unitarianismul. Românii, ortodocși, nu făceau parte din „staturi" și, ca atare, nu erau recunoscuți ci doar admiși, „tolerați, „usque beneplacitum Principum et Regnicolarum".[26] Se observă astfel, o dublă discriminare a românilor: una etnică, iar alta religioasă. Sub aspect social, marea majoritate a lor era iobăgită căci nobilimea care trecuse înainte la catoli-

23. Szilágyi, III, p. 240; V.L.T. p. 601.
24. Szilágyi, III, p. 472; V.L.T., p. 601.
25. Szilágyi, III, p. 551—552; V.L.T., p. 662.
26. Andrei, Baron de Șaguna, Istoria Bisericii Ortodoxe Răsăritene Universale de la întemeierea ei, până în zilele noastre, Tomul I, Sibiu, 1866, p. 98; V.L.T. p. 445.

cism se maghiarizase. Calvinii ştiau acest lucru. Şi mai ştiau că prin aderarea românilor la noua confesiune, legăturile lor cu fraţii de peste munţi, din Moldova şi Valahia se vor rări treptat şi astfel Principatul transilvan se va întări tot mai mult, separat de Ţările Române. Căci, din punct de vedere etnic, românii sunt deosebiţi de celelalte popoare conlocuitoare, întrucât fac parte din familia popoarelor romanice, având o limbă proprie, obiceiuri, credinţe şi îmbrăcăminte proprie. Ei sunt legaţi de totalitatea poporului român dinspre răsărit, spre deosebire de unguri, care „prelungesc masa poporului lor din apus".

La distincţia etnică se adaugă distincţia lor religioasă căci ei sunt ortodocşi, legaţi de lumea ortodoxă. Ierarhic chiar, ei sunt supuşi mitropoliei Ţării Româneşti, şi prin ea Patriarhiei din Constantinopol, spre deosebire, de pildă, de catolici, care gravitează spre scaunul papal. S-a creat aici nu numai o deosebire între confesiuni, ci si o opoziţie între „creştini" şi „schismatici". Şi este interesant că această opoziţie creată încă din timpul prozelitismului catolic, s-a păstrat şi în timpul Reformei. Rezistând şi Reformei, ortodoxia, rămâne distinctivă, devenind „legea românească". Alături de celelalte elemente distinctive, ea va întreţine o conştiinţă de „neam românesc", prezentă mereu în procesul de devenire istorică.[27]

Şi, pentru a demonstra cele spuse mai sus, din noianul de exemple vom lua doar câteva:

De pildă, la 16 noiembrie 1523, Paul Thomory, arhiepiscop de Kalocsa şi de Vac, fost castelan de Făgăraş, scria o scrisoare de răspuns saşilor sibieni, în legătură cu poziţia pe care trebuie să o aibă faţă de români.[28] Paul Thomory, bun cunoscător al românilor, le recomandă saşilor şi castelanilor din Făgăraş calea dreptului, a justiţiei în rezolvarea tuturor neînţelegerilor şi înlăturarea pagubelor ce s-ar ivi. „Să ştiţi domniile voastre — se adresează el fruntaşilor saşi — că nici un lucru şi nici o sarcină nu apasă atâta pe supuşi decât atunci când una din părţi nu vrea să se supună judecăţii, ci doreşte, prin vreo pornire neobişnuită, să-şi repare singură dreptăţile sale. Din astfel de pricini, crescură odinioară între români furturile, incendierile, prădăciunile în acea ţară, pe care, cum ştiţi şi dumneavoastră, cu cele mai mari osteneli şi cu osândirea la moarte a unora ca aceia, am readus-o în stare bună". Prin aceasta Paul Thomory recunoaşte indirect că românii au fost împinşi la violenţă de abuzurile saşilor, de ocolirea şi din partea acestora a justiţiei. Şi, totuşi principiul inferiorităţii românului persistă, discriminarea în raport cu românii fiind un lucru de la sine înţeles.[29] Căci, iată ce spune mai departe, acelaşi Thomory: „Lăsăm la o parte plângerile castelanilor (de la Făgăraş), care se răspund la scrisorile noastre şi care ne-au spus şi personal; atâta este doar că *sasul trebuie să aibă întâietate faţă de român* (s.n.), cum era

27. David Prodan, **Supplex Libellus Valachorum**, Bucureşti, 1984, p. 101—105.
28. Hurmuzaki, **Documente...**, vol. XV/I, p. 275, nr. 500.
29. Ioan-Aurel Pop, **Sensibilităţi etnice şi confesionale în Transilvania în timpul lui Nicolae Olahus** (manuscris), p. 5.

și pe vremea noastră, altfel, țara aceea ar ajunge curând la egalitate, dacă s-ar cumpăni cu aceeași măsură interesul catolicului cu al românului".[30] Prin urmare, calea dreptății trebuie urmată de către toți, numai că pentru români justiția se cuvenea neapărat împărțită cu altă măsură decât pentru ceilalți, pentru a nu se ajunge la egalitate. În scrisoare — așa cum remarca Ioan-Aurel Pop — se recunoaște deschis și se recomandă discriminarea. De aici apare și justificarea prădăciunilor și incendierilor de care erau acuzați românii: neavând cuvânt în fața legii, ei își făceau singuri dreptate.[31]

Același principiu discriminatoriu, aplicat și recomandat de Thomory îl găsim într-un alt document, provenit din anul 1548, în care se spune: „În primul rând românii făgărășeni să nu-și mâne oile lor spre pământul săsesc, dacă nu este făcută înțelegerea în acest sens, în fața justiției".[32] Dacă ar mâna totuși, oile, sasul are dreptul în anumite împrejurări, să-l ucidă pe român.[33] Deși pare incredibil, hotărârea de mai sus nu este singulară prin stilul său discriminatoriu căci, iată ce se spune într-un document sibian din 1583: „Dacă un român din Poplaca (sat aproape de Sibiu) decojește un copac pentru a-l face să se usuce, el va fi spânzurat de o creangă a acelui copac; dacă vinovatul nu poate fi prins, comuna Poplaca va trebui să dea un alt român pentru a fi spânzurat în locul celui care a fugit".[34] Și aceasta, într-o perioadă când dietele legiferează libertate și egalitate pentru națiunile și religiile recepte.

De fapt, chiar dietele susțineau această discriminare prin legile pe care le emiteau. Iată, de pildă, ce spune regulamentul pentru executarea articolului 29 al dietei din Târgu Mureș, din 1552, cu privire la urmărirea și pedepsirea răufăcătorilor: Românul să nu poată denunța (extrăda) pe ungur sau pe sas, dar ungurul sau sasul să poată denunța pe român.[35]

Doi ani mai târziu, în 1554, dieta hotăra că „nici un țăran maghiar nu poate fi acuzat doar cu trei martori, ci este necesară adevărata și cunoscuta mărturie a șapte oameni de încredere"; românul însă poate fi pedepsit prin pronunțarea a trei oameni de încredere.[36]

O conotație interesantă o aduce articolul 20 al dietei din 1555, care stipulează următoarele: „De asemenea, omul țăran și creștin (deci ungur sau sas) poate fi ridicat prin jurământul a șapte creștini, româ-

---

30. Hurmuzaki, loc. cit., N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, București, 1989, p. 103; E. Meteș, La vie menée par les Roumains du XVI-e au XVIII-a siècle, în vol. „La Transylvanie", II, Ed. Académie Roumaine, Bucarest, 1938, p. 263.

31. Ioan-Aurel Pop, art. cit., p. 5.

32. Hurmuzaki, vol. cit., p. 524—525. Vezi și Ioan-Aurel Pop, Solidarități medievale românești pe bază social-economică (sec. XIV—XVI), în vol. „Istorie și civilizație. Profesorului C. Cihodaru la a 80-a aniversare", Iași 1988, p. 502—504.

33. Ioan-Aurel Pop, Sensibilități..., p. 7.

34. Friedrich Teutsch, Geschichte der Siebenbürgen Sachsen, Bd. I, 1921, p. 265; E. Meteș, art. cit., p. 264.

35. Monumente Comitialia Regni Transylvaniae, I, Ed. A. Szilágyi, Budapesta, 1875, p. 395.

36. Hurmuzaki, II/5, p. 206—207, nr. 90.

nul prin jurământul a trei creștini, șapte români trebuind să fie martori pentru un român".[37]

Cu alte cuvinte, discriminarea etnică este dublată prin discriminarea religioasă. În anul când luteranismul primea libertatea de a exista, românii ortodocși nici nu mai erau considerați creștini. Nu mai sunt nici măcar „schismatici", ci sunt de-a dreptul excluși dintre confesiunile creștine. Perechea de termeni *Christiani-Valachi* apare obsedant în documente, semn nu numai al faptului că român era sinonim cu ortodox, dar și că ortodox sau român era socotit altceva decât creștin.[38]

Aceasta va avea ca revers accentuarea atât a conștiinței naționale, cât și accentuarea caracterului național al ortodoxiei, dar și adâncirea prăpastiei dintre „recepți" și „tolerați".

Sistemul religiilor recepte, oficializat până în anul 1572 „n-a făcut decât să mențină, sub altă formă, privilegiile acelei minorități care, altădată, era compact catolică". Sistemul numit al „toleranției" a agravat situația românilor ortodocși, termenul însuși de „tolerat" având în acest caz sensul peiorativ de „răbdat". Confesiunile recepte, asigurându-și drepturile lor, resping religia românilor ca schismatică, purtătoare de superstiții, de idolatrie, o exclud chiar dintre religiile creștine, opunând pe români creștinilor.[39] De pildă, dieta din 1566, ridicându-se împotriva idolatriei, voia să o stârpească mai ales printre români, „ai căror păstori fiind orbi, conduc orbi"; aceștia, dacă nu primesc cuvântul adevărului, să fie înlăturați, de la episcop până la preot și călugăr.[40] Aceeași dietă de la Turda, din 6—13 iunie 1568, care stipula egalitatea celorlalte religii, se arăta îngrijorată de lipsa progresării prozelitismului calvin între români și cerea principelui să ordone luarea de măsuri pentru susținerea acestui prozelitism. Iată ce spunea dieta: „Cu plecăciune, informăm pe înălțimea Voastră, că sunt mulți în țara Domniei Voastre, cei care nu ascultă pe episcopul valah (superintendentul calvin, n.n.), episcop care a fost ales din Voia Domniei Voastre, ci urmează pe preoții cei vechi și ascultând pe ei, i se împotrivesc, nepermițându-i să-și exercite funcția; Vă îndemnăm, Înălțimea Voastră să ordone — în baza ordinelor anterior date — înaintarea în Evanghelie și cei care contravin acesteia, să fie pedepsiți".[41]

Nu este aici locul de a insista nici asupra ierarhiei româno-calvine, nici asupra influențelor benefice pe care în ansamblu, Reforma le-a avut, totuși, asupra românilor.[42] Pentru perioada de care ne-am

37. **Ibidem**, p. 227, nr. 115.
38. Ioan-Aurel Pop, **Sensibilități . . .**, p. 13.
39. David Prodan, **Supplex . . .**, p. 108.
40. **Ibidem.**
41. **Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae**, II, p. 341.
42. A se vedea în acest sens următoarele lucrări: Ștefan Meteș, **Istoria Bisericii Românești din Transilvania**, vol. I, Sibiu, 1935, C. Sassu, **Românii și ungurii. Premize istorice**, București, 1940; N. Iorga, **Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor**, Vălenii de Munte, vol. I, 1908 și vol. II, 1909; Dr. Alexandru Gramaț, **Instituțiunile calvinesci în beserica românească din Ardeal**, Blaj, 1895: August Treboniu Lau-

ocupat, impresia generală pe care o făcea Transilvania, era, însă, aceea de „ţară a unei grave discriminări şi a unei mari nedreptăţi".[43] Este edificatoare, în acest sens, mărturia unui bărbat care nu poate fi bănuit de simpatie faţă de români: Anton Verancsics, care spunea că ţara „este locuită de trei naţiuni, secuii, ungurii, saşii; el adăuga, totuşi, şi pe români, care, deşi îi ajung uşor la număr pe ceilalţi, totuşi nu au nici o libertate, nici o nobilime, nici un drept al lor, afară de un număr mic, locuind în districtul Haţeg, în care se crede că a fost capitala lui Decebal, şi care, pe vremea lui Ioan de Hunedoara, băştinaş de acolo, au dobândit nobleţea, pentru că întotdeauna au luat parte neobosit la lupta împotriva turcilor. Ceilalţi sunt toţi oameni de rând, iobagi ai ungurilor, fără locuri ale lor; răspândiţi pretutindeni, prin toată ţara" şi ducând „o viaţă nenorocită".[44] Aşadar, mult lăudata „ţară a toleranţei" oferă imaginea unui popor — cel mai numeros — aflat în gravă servitute faţă de alt neam: românii sunt iobagi ai ungurilor, spune Verancsics. Şi situaţia nu se va schimba repede, căci interesele păturii sus puse nu coincideau cu cele ale românilor, dimpotrivă. Prin noile „Approbatae Constitutiones" din 1653 starea de „toleranţă" a românilor se va accentua. Ca şi exploatarea lor. De aceea, nu ne surprinde deloc afirmaţia baronului Samuel von Brukenthal, din 1773 care spunea: „În înţeles juridic, valahii nu sunt o naţiune, ci o plebe sau popor; ei sunt toleraţi de către legi, însă, în acelaşi timp, sunt excluşi de la orice libertăţi şi drepturi ale celorlalte naţiuni. Ei nu constituie de fapt nici o pătură (Stand) sau cerc, ci sunt împărţiţi între celelalte naţiuni şi cercuri şi locuiesc ici şi colo, parte în sate izolate, parte în alte sate. De aceea, ei nu au nici statute şi nici legi ...".[45]

Şi suntem departe de Turda anului 1668, dar în ajunul lui 1784.

Pr. conf. dr. IOAN VASILE LEB

rian, Documente istorice despre starea politică şi ieratică a românilor din Transilvania, Viena, 1850: Augustin Bunea, Ierarchia Românilor din Ardeal şi Ungaria, Balş, 1904; Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii Româneşti din Transilvania, Cluj, 1993.

43. Ioan-Aurel Pop, Sensibilităţi ..., p. 11.

44. Ibidem, Mon. Hung. Hist., II, Scriptores, vol. II, p. 136: David Prodan, Supplex ..., p. 105.

45. Emanuel Turcynski, Konfession und Nation. Zur Frühgeschichte der serbischen und rumänischen Nationsbildung, Pädägogischer Verlag Schwann Dusseldorf, 1976, p. 91: N. Albu, Istoria învăţământului românesc din Transilvania până la 1800, Blaj, 1944: Istoria învăţământului din România, vol. I (de la origini până la 1821), Editura Didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1983.

IMPORTANȚA NECROLOGULUI ÎN PASTORAȚIE

I. Preliminarii

Cu toate că din punct de vedere creștin moartea este considerată doar un *prag*, o *trecere* spre veșnicie, pentru familiile îndoliate ea reprezintă un moment greu al vieții, de o sfâșietoare durere, uneori foarte apropiată de pragul deznădejdii. Chiar dacă știu punctul de vedere creștin, părinții care petrec la groapă un copil, spre exemplu, foarte greu pot fi consolați. De fapt, se întâmplă acest lucru chiar în multe din cazurile deceselor considerate *normale*. Timpul ce se scurge din momentul decesului și până la pecetluirea gropii, constituie pentru familie o succesiune de alergări, zile de lacrimi, nopți fără somn, eforturi nenumărate de pregătiri etc. Toți cei care au trăit un astfel de eveniment cunosc calvarul inevitabil la care familia îndoliată trebuie să se supună. Preotul, alături de toți ceilalți parohieni, sensibil la durerea survenită în sânul unei familii, își va face datoria sub toate aspectele, începând cu oficierea slujbei „stâlpilor", continuând cu slujba prohodului ș.a. Solidar cu evenimentele din viața păstoriților, preotul se va călăuzi după cuvântul Sf. Apostol Pavel care spune: *Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plângeți cu cei ce plâng (Romani,* XII, 15). Prin sufletul slujitorului autentic trec și se resimt atât bucuriile, cât și necazurile fiilor sufletești. El este neîncetat alături de ei, identificându-se sufletește cu stările lor de bucurie sau de tristețe. Același Sfânt Apostol ne-a lăsat un alt cuvânt edificator în acest sens: *Căci deși sunt liber față de toți, m-am făcut rob tuturor, ca pe mulți să dobândesc* (I Cor. IX, 19) și, puțin mai departe: *Tuturor toate m-am făcut, ca în orice chip, să mântuiesc pe unii* (vers. 22). Dacă la evenimentele de bucurie, însoțite de actul liturgic corespunzător, preotul va spori înălțarea sufletească printr-un cuvânt adecvat, la evenimentele triste cu atât mai necesară este rostirea unui cuvânt de mângâiere, care să-i ajute pe cei întristați să depășească mai ușor încercarea respectivă. Acest cuvânt se cere, însă, minuțios pregătit și rostit cu maximum de tact pastoral. Durerea familiei îndoliate poate fi micșorată printr-un cuvânt corespunzător, sau, Doamne ferește, poate fi sporită dacă necrologul este superficial pregătit și prezentat. Slujba de înmormântare adună la un loc creștini de toate vârstele și categoriile sociale și religioase. Sunt prezenți membrii familiei, dar și prieteni, cunoscuți, concitadini etc., între care nu lipsesc nici membrii altor culte, veniți uneori din atașament față de cel decedat, ale-

ori din simplă (sau iscoditoare) curiozitate. Rostirea unui necrolog este așteptată de toată lumea. De aceea, subliniem dintru început *obligativitatea* actului omiletic, prin care preotul va mângâia și încuraja familia îndurerată, dar va evidenția și o învățătură din tezaurul revelațional ortodox. Ca și în cazul celorlalte pareneze, pentru necrolog trebuie avută o grijă specială cu privire la *tematică* și la *modul de redactare și rostire*. Tematica se va inspira cu precădere din doctrina ortodoxă, dogmatică, morală și liturgică. *Dogmatică*, în special învățătura despre moarte și înviere; *morală*, prin evidențierea normelor de conviețuire creștină; *liturgică*, prin valorificarea simbolismelor actelor și obiectelor liturgice care țin de ceremonialul funerar. Abordarea acestor trei dimensiuni presupune o cunoaștere temeinică a lor. Orice aproximație va determina o relativizare a tezaurului ortodox înaintea ascultătorilor, implicit o pierdere incalculabilă a autorității pastorale a vorbitorului. O prestație omiletică palidă va arunca, inevitabil, o umbră asupra cultului ortodox, din vina exclusivă a slujitorului.[1] Pentru prevenirea unor astfel de eșecuri, creionăm câteva norme de bază, atât cu privire la *materia* necrologului, cât și la *metodele* cele mai eficiente de redactare și rostire.

Datorită importanței majore a necrologului și impactului extraordinar ce-l are în viață păstoriților, el presupune cunoașterea unor reguli precise de redactare și rostire. Înainte de a le prezenta, socotim, însă, potrivit să facem un scurt excurs etimologic și istoric.

Din punct de vedere etimologic, necrologul este alcătuit din doi termeni nekros (=mort) și logos (=cuvânt).[2] Dicționarele limbii grecești clasice nu au cuvântul în această formă combinată. Abia cele de neo-greacă îl includ,[3] ceea ce ne arată că termenul a apărut mai târziu. Pentru discursul funebru s-au întrebuințat inițial termenii de epitaphia (epi=pe; taphos = mormânt)[4] și cel de logos panegirikos

1. Prot. dr. Simion RADU, într-un excelent studiu, **Marginalii la problematica necrologului** (în vol. **Culegere de predici**, Timișoara, 1984), după ce constată că **„necrologul a devenit în multe cazuri o cuvântare de conveniență"**, face remarca tristă că **„se alcătuiește din câteva date biografice culese în grabă, ca aprecieri stereotipe, fără contur, vagi și incoerente și, cu indulgență fie zis, ineficiente. Improvizații facile! Vorbe de năimit!"** p. 251. Autorul se întreabă și apreciază, apoi: **„Să fie necrologul o specie atât de facilă încât să nu necesite temeinice pregătiri? Să fie ceva ce ține de însăși condiția umană? Ceva la îndemâna oricui, natural, spontan, ca ciripitul păsărilor, ca foșnetul frunzelor? Nimeni, având conștiința misiunii sale, nu crede în valoarea cuvântării „spontane"**. Predica de orice specie, este, în ultimă analiză, un act complex de creație, **care implică „darurile" înnăscute și dobândite, potențialul de simțire, de vibrație, de comunicare, fondul ideatic, rezultat de acumularea, prin efort îndelung și consecvent, a unor cunoștințe cât mai variate și cât mai clare..."**, p. 252 (subl. n.).

2. A. BAILLY, Dictionnaire grec-francais, HACHETTE, 26-e Edition, Paris, 1965, p. 1317, col. II, respectiv, p. 1200, col. I:

3. De ex. L. PEȚINIS consemnează termenul nekrologhia = discurs funebru, necrolog: **Dicționar grec-român**, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 296, col. II.

4. **„La locul de înmormântare al oamenilor folositori creștinătății, se țineau discursuri funebre numite de greci epitafia, întru lauda acestor încetați din viață în Domnul, pentru a-i da pildă și altora din cei vii, și spre a arăta întristarea pentru**

(cuvânt panegiric, de laudă), acesta din urmă datorită faptului că discursul funebru era mai mult un cuvânt de laudă, rostit la mormântul celui trecut în veșnicie. Dimitrie Gusti, în *Ritorică pentru tinerimea studioasă*, spune în acest sens: *„Cuvântul de mort este un fel de panegiric consacrat spre amintirea răposaților. El datează încă din timpurile cele mai străvechi: în Egipt, Grecia, Roma, Scandinavia și însăși America... În Grecia era consacrat gloriei comune a cetățenilor ce au pierit în lupte apărând libertatea patriei. Așa este funeralul rostit de Pericles în onoarea luptătorilor căzuți la Samos"*.[5] Facem precizarea că nu trebuie făcută confuzie între *necrolog* și *panegiric*, nici astăzi, nici pentru trecut, cu toate că, în general, așa cum vom vedea mai departe, necrologul conține și o parte panegirică, encomiastică. Termenul logos panegirikos a fost întrebuințat întâia oară de un comandant al corintenilor, pe vremea războiului peloponeziac, *Isocrate* (436—338). Termenul se asociază unui discurs scris în cinstea cetății Atena, la care a lucrat 15 ani și pe care l-a publicat în anul 380.[6]

Cel mai cunoscut *panegiric-necrolog* din istoria antichității este cel pomenit deja, rostit de Pericle în cinstea eroilor de la Samos. Scopul rostirii lui nu este numai de a-i elogia pe luptători, ci și de a le fi urmat exemplu de urmași: *„Imitați, dar, pe acești bravi cetățeni, cugetați la exemplul lor, cugetați că fericirea stă în libertate și că libertatea stă în mărimea sufletului"*[7]. Este îndemnul pe care îl putem include și în necrologul creștin, cu deosebire la înmormântările celor virtuoși.

---

adormirea lor. Așa, Eusebiu (de Cezareea n.n.) la înmormântarea lui Constantin cel Mare, Ambrozie la a împăraților Teodosie cel Mare și Valentinian ș.a.m.d.", dr. Badea CIREȘEANU, Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de răsărit, București, Tom III, p. 375.

5. D. GUSTI, Ritorică pentru tinerimea studioasă, București, 1948, Secțiunea IV, Elocvența sacră, p. 334—335. Pericle = conducător atenian, 495—429 î.d.Hr.; Samos = insulă grecească în Marea Egee (vezi LAROUSSE, Paris, 1995, p. 1586, col. III, respectiv p. 1660, col. III): de asemenea, a se vedea și precizările făcute de V. FLORESCU: „După o mărturie a lui Tucidide (în lucrarea Războiul peloponesiac, n.n.), în anul 341 s-a stabilit prin lege ca funeraliile publice ale soldaților căzuți în război, să se încheie printr-un discurs solemn rostit de către cel mai bun orator al vremii. Alegerea oratorului era obiectul multor deliberări oficiale, iar publicul larg era foarte interesat în această privință", RETORICA ȘI NEORETORICA, București, 1973, p. 63. Vezi, de asemenea, mențiunea pr. dr. N. BRÂNZEU: „Predicile la morți sunt de origine veche. Se țineau cuvântări funebrale la egipteni, greci, romani ș.a....", în vol. Semănătorul. II. Omiletica modernă, tom. II, Lugoj, 1944, p. 140.

6. Amănunte, la pr. dr. C. DUȚU, Panegiricul ca formă a predicii în trecut și astăzi. Actualitatea lui pastorală, Teză de doctorat, în Ortodoxia, an. XLIV, nr. 1—2/1992, p. 112 sq. Raportul între predica encomiastică (panegiricul) și predica funebră se vede și în schema prezentată de același: predica encomiastică (de laudă), se împarte, odată, în două ramuri, celestă (= transcendentă) și terestră (= imanentă): prima se ramifică, la rândul ei, în adorativă și venerativă, iar a doua în protocolară și elogios-funebră (ibidem, p. 141); în această ramură, elogios-funebră, se inscrie necrologul, așa cum este cunoscut el în epoca patristică.

7. Fragment din Cuvântarea lui Pericle la mormintele luptătorilor din Samos; vezi THUCYDIDES, Războiul peloponesiac, Cartea a doua, Editura științifică, București, 1966, p. 254—262.

Necrologul creştin, ca formă consacrată a predicii, îşi are paternitatea la Sfântul Grigorie de Nazianz, în Răsărit, şi la Sfântul Ambrozie, în Apus. Asupra lor şi asupra altor sfinţi părinţi, care ne-au lăsat astfel de pareneze, vom face mai jos evocările necesare. Cum va fi fost cuvântarea funebră mai devreme, în creştinismul primar, este greu de precizat. Părintele dr. Ioan Zugrav, care a consacrat un studiu special cultului morţilor, face următoarea menţiune: *„Rânduiala înmormântării la primii creştini trebuie să fi fost simplă. Pe lângă unele din obiceiurile rămase de la evrei, respectiv de la popoarele şi religiile la care aparţinuseră înainte, se vor fi adăugat şi altele nu curat creştine. Ritul înmormântării va fi fost compus din cele patru elemente ale cultului: citiri, cântări, predică şi rugăciuni"*.[8]

II. Necrologul în perioada patristică şi postpatristică.

Părerile unanime converg asupra faptului că Sfântul Grigorie de Nazianz este *„creatorul acestui gen literar în literatura patristică"*.[9] De la el ne-au rămas cele mai multe necrologuri, dintre care unele pot fi uşor confundate cu panegiricul, datorită preponderenţei aspectului encomiastic. Astfel, a rostit discursuri funebre în lauda fratelui său Cezar,[10] a surorii Gorgonia,[11] a tatălui său Grigorie (numit şi *cel bătrân*)[12] şi în cinstea Sf. Vasile cel Mare.[13] Precum se vede, trei dintre ele sunt rostite pentru membrii familiei, obicei mult răspândit în vechime. De altfel, părintele Ioan Coman atrage atenţia că Sf. Grigorie de Nazianz s-a inspirat în discursurile funebre din literatura păgână, la fel ca şi ceilalţi pionieri ai genului.[14] Până acum, în limba română s-au tradus numai necrologul în cinstea Sf. Vasile, elogiul funebru

8. Pr. dr. I. ZUGRAV, Cultul morţilor, Cernăuţi, 1937, p. 11.

9. Pr. prof. dr. Ioan Gh. COMAN, Patrologie, Manual pentru Institutele Teologice, Bucureşti, 1956, p. 180.

10. Funebris in laudem Caesarii fratris oratio, superstitibus adhuc parentibus, MIGNE, P.G., tom. XXXV, col. 755—788.

11. Funebris oratio in laudem sororis Gorgoniae, MIGNE, P.G., tom. XXXV, col. 789—818.

12 Funebris oratio in patrem, praesente Basilio, MIGNE, P.G. tom. XXXV, col. 985—1044.

13 MIGNE, P.G., 36, col. 493—608, trad. rom. de pr. prof. Nicolae DONOS, în vol. Apologia şi elogiul Sf. Vasile, Huşi, 1931. Vezi şi PSB vol. 17, Introducere, în care pr. prof. dr. D. FECIORU reproduce multe pasaje din acest elogiu, în demersul reconstituirii vieţii Sf. Vasile cel Mare, p. 8—33.

14. „... modelele sale (ale Sf. Grigorie, n.n.) au fost laudele-enconomia în literatura păgână...", Patrologie..., p. 180. Părintele arhim. Veniamin MICLE, remarcabil ostenitor în câmpul omileticii româneşti, arată că „pentru a dobândi o imagine cât mai cuprinzătoare a slujirii învăţătoreşti a Sf. Grigorie de Nazianz se recomandă studierea şi celorlalte genuri pe care le-a abordat: predici dogmatice, îndeosebi Cele cinci cuvântări teologice, predici sociale, ca cele despre pace şi cele despre iubirea de săraci, predici apologetice, cu deosebire Cuvântul de apărare, sau despre fugă din care se desprinde că succesul deosebit pe care l-a câştigat Sfântul Grigorie Teologul în activitatea sa predicatorială, decurge din următoarele însuşiri personale: cunoaşterea aprofundată a Sfintei Scripturi, cunoştinţe vaste asupra realităţilor vieţii credincioşilor şi sfinţenia vieţii sale...", TREPTE SPRE AMVON, Rm. Vâlcii, 1993, p. 58.

al lui Cezarie[15] şi fragmente din necrologul rostit pentru tatăl său.[16] Dar şi numai acestea ne pot da o imagine vie, totuşi, asupra geniului Sfântului Părinte şi la acest capitol. Necrologurile Sf. Grigorie au dubla calitate a conţinutului şi formei. Conţinut teologic, care ţinteşte permanent spre câmpiile veşniciei şi formă literară de o frumuseţe unică: „Ele rămân, fără îndoială, perle de compoziţie în literatura creştină. Eliberate, însă, de tuşul poetic, uneori destul de puternic, găsim evocate fapte istorice şi chipuri reale... Sf. Grigorie s-a condus după un şablon: cuvântul prin care cinsteşte amintirea mamei se aseamănă cu acela adresat memoriei Sfintei Gorgonia, iar necrologul pentru bătrânul episcop şi mai ales cel adresat fratelui său Cezar, se aseamănă în terminologie cu acela adresat Sfântului Vasile. Cu toate acestea, Sfântul Grigorie nu inventează fapte ci numai scoate în evidenţă părţile pozitive ale personajelor, evitând pe cele negative"[17].

După cum Sf. Grigorie de Nazianz s-a remarcat în privinţa necrologului în Răsărit, aşa Sf. Ambrozie în Apus. De la el ne-au rămas trei cuvântări mai cunoscute: la moartea fratelui său Satirus[18] şi la moartea împăraţilor Valentinian[19] şi Teodosie.[20] Dintre acestea, prima parte a primului necrolog beneficiază de o frumoasă traducere în limba română, datorată pr. conf. dr. Alexandru I. Stan,[21] traducere

15. Trad. de Petru PAPADOPOL, la Rm. Vâlcea, 1939, sub titlul **Elogiul funebru al lui Cezarie şi despre Macabei.**

16. Alegem două fragmente pentru ilustrare: 1. Din necrologul pentru Vasile: „... **Zăcea Vasile, aproape să-şi dea cea din urmă suflare; era aşteptat să fie luat în primire de corul ceresc, către care multă vreme îşi aţintise privirile. Împrejurul lui era adunat tot oraşul, care nu se putea deprinde cu ideea acestei pierderi; blestema moartea ca pe un tiran, voind parcă să-i apere sufletul, ca şi cum, fie cu mâinile, fie cu puterea rugăciunilor, ar fi putut să-i constrângă sufletul să rămână în trup... La urmă s-au văzut biruiţi, că trebuia să se arate că şi el nu-i decât un om; şi Vasile, rostind cuvintele: „în mâinile Tale îmi dau sufletul", şi-a dat sufletul în mâinile îngerilor, care aveau să-l ducă la cer; dar aceasta după ce mai întâi a dat celor prezenţi învăţături asupra credinţei şi prin sfaturile lui i-a făcut să ajungă mai buni...**", trad. pr. N. DONOS, op. cit., p. 200, apud pr. D. FECIORU, op. cit., p. 31. 2. Din necrologul rostit pentru tatăl său: „**Pe tata l-am putea asemăna cu un măslin sălbatic, schimbat prin altoire în chip desăvârşit în măslin roditor. Atât de bine s-a pătruns de rodirea măslinului celui bun, încât i-au fost încredinţate pentru altoi şi i s-au dat pentru cultivarea sufletului, sufletele altora. Ajuns la treapta cea mai înaltă de păstor, ca un al doilea Aron sau Moise, a fost socotit să se apropie de Dumnezeu şi să împartă cuvântul dumnezeiesc celor ce se ţin departe de credinţa noastră. Blând, fără mânie, cu înfăţişare senină, cu suflet înflăcărat, bogat în tot ceea ce apare privirii, dar mai bogat în ceasuri lăuntrice...**", P.G. XXXV, col. 760 A, apud magistrand C. CORNIŢESCU, **Sfântul Grigorie de Nazianz despre familia sa**, S.T. 5—6/1964, p. 353.

17. **Caracterizare făcută de** magistr. C. CORNIŢESCU, op. cit., p. 366.

18. **De excessu fratris sui Satyri. Libri duo,** MIGNE, P.L., tom. XVI,, col. 1345 A — 1372 C (partea I) şi col. 1372 D — 1414 B (partea II-a).

19. **De obitu Valentiniani consolatio,** P.L. tom. XVI, col. 1418—1444.

20. **De obitu Theodosii oratio,** P.L., tom. XVI, col. 1447—1468.

21. **Conţinutul teologic al cuvântării Sfântului Ambrozie, la trecerea din viaţă a fratelui său Satyrus (sec. IV),** în G.B. nr. 2—3/1989 (comentariu şi traducere). Părintele conf. dr. AL. STAN, evidenţiază în introducerea consacrată acestei traduceri, gândirea teologică a sfântului părinte asupra morţii, grija pentru combaterea unor cre-

care ne ajută să ne facem o imagine măcar parțială a înaltei cugetări și exprimări a sfântului părinte apusean.[22]

Revenind în Răsărit, notăm trei din cele mai cunoscute necrologuri rămase de la Sf. Grigorie de Nyssa[23]: pentru fratele său, Sf. Vasile cel Mare,[24] la moartea Pulcheriei[25] și pentru împărăteasa Placilla.[26] Nici unul dintre ele, însă, nu este tradus în limba română.

Și alți sfinți părinți ai veacului de aur ne-au lăsat scrieri apropiate de conținutul necrologului, chiar dacă nu avem de la ei cuvântări funebre propriu-zise. Cităm în acest sens câteva dintre ele: *Omilie despre învierea morților* a Sf. Ioan Gură de Aur, tradusă de părintele D. Fecioru;[27] *Cuvânt de moarte*[28] a Sf. Vasile cel Mare; *Despre grija pentru morți*, a Fericitului Augustin.[29]

---

dințe greșite, dar și preocuparea pentru viața socială a contemporanilor: „Dacă se pare uneori că Sf. Ambrozie se pierde în amănunte, mărind considerabil cuvântarea sa, trebuie spus că el procedează astfel tocmai pentru a-i face pe ascultători și cititori să intre într-o altă atmosferă decât aceea apăsătoare a doliului. Și reușește. Către sfârșit, îndeosebi, Sf. Ambrozie — după ce a epuizat argumentarea sa în favoarea sau pentru susținerea credinței creștine în înviere — nu se sfiiește să arate netemeinicia unor credințe transmigraționiste care circulau destul de mult în antichitatea creștină printre păgâni. Astfel, stilul personal, de confesiune a unei dureri, se transformă și devine, treptat, stilul unei mărturisiri teologice, de credință, pusă în slujba Cuvântului lui Dumnezeu și a slujirii bisericești...", p. 65.

22. Pentru exemplificare, am selectat paragraful 31: „Eu, însă, frate, ca și în floarea vârstei, te socotesc fericit întru liniștea morții. Că nu nouă ne-ai fost răpit, ci primejdiilor. Nu te-ai lipsit de viață, ci ai fost scutit de groaza amărăciunilor ce stau să năvălească. Căci milostivire a sufletului sfânt erai tu față de ai tăi, dacă ai ști acum cât este de amenințată Italia de dușmanul aflat atât de aproape, ai suspina îndelung și ți-ai construi din lemnele doborâte un zăbranic sfiiciunii, văzând ce dureri se pregătesc pentru siguranța noastră pe crestele Alpilor. Prin această lovitură, cu firea ta simțitoare te-ai mâhni că ai tăi sunt împresurați de amândouă părțile de dușman, de un dușman spurcat („impurq", n.trad.), și crud, care nu cruță nici sănătatea, nici rușinea...", Trad. cit., p. 76. Observăm, deodată, gândirea teologică asupra morții, dar și preocuparea pentru viața socială, amenințată atunci de agresiune străină.

O remarcabilă caracterizare a necrologurilor sf. Ambrozie ne-a lăsast René PICHON, în a sa **Histoire de la littérature latine**, Paris, 1928, p. 842. R. Pichon observă că atunci când Sf. Ambrozie laudă pe cei cărora le rostește necrologul (de ex. împărații Valentinian și Teodosie), are în vedere calitățile lor politice, dar mai ales devotamentul lor vis-à-vis de creștinism, prin „ortodoxia" lor, pietatea lor, etc., sacrificiul lor pentru republică, această republică pe care bunii imperatori au considerat-o înaintea părinților și a fiilor lor: **republica quam boni imperatores et parentibus et filiis praetulerunt"** (vezi și comentariul la discursul funebral al lui Tacitus, **„Viața lui Agricola", ibidem).**

23. Amănunte despre viața și opera Sf. GRIGORIE DE NYSSA, în P.S.B., vol. 29, Sf. GRIGORIE DE NYSSA, **SCRIERI, Partea I-a**, Trad. pr. prof. D. STĂNILOAE și pr. Ioan BUGA, București, 1982, p. 5—18.

24. **In laude Basilii fratris**, MIGNE, P.G. XXXIV, col. 787—818.

25. **In funere Pulcheriae**, MIGNE P.G., XXXIV, col. 863—892.

26. **Oratio funebris de Placilla**, MIGNE, P.G., XXXIV, col. 878—892.

27. În colecția **Izvoarele Ortodoxiei**, nr. 5, București, 1942.

28. MIGNE, P.G., XXXII, col. 1245—1256, trad. de pr. SAMUIL MICU CLAIN, în vol. **Propovedanie sau învățătură la îngropăciunea oamenilor morți**, Blaj, 1784, p. 74—103.

29. **De cura gerenda pro mortuis.** Vezi **Oeuvres complètes de Saint Augustin**, trad. par Peronne, Vincent & comp., Paris, 1870, vol. XXII, p. 144—166.

Cât priveşte epoca post-patristică, până la Bossuet (1627—1704), necrologul nu şi-a mai găsit un loc reprezentativ în literatură omiletică, precum în veacul de aur. De altfel, predica, în general, cunoaşte o anumită decădere. În privinţa necrologului pot fi menţionaţi doar următorii: Teodor Studitul (†826) cu *Cathechesis funebris ad matrem suam*, Petros, episcop de Argos († după 920), cu o cuvântare funebră la Atanasie, episcop de Methona, Mihail Psellos, cu un necrolog la moartea lui Ioan Xifilinos (2 aug. 1075).[30] În Evul Mediu se constată aceeaşi sărăcie a necrologului. Intoricul francez Philippe Ariès,[31] într-o carte de dimensiuni apreciabile, *Omul în faţa morţii*,[32] în care a inclus capitole precum *Serviciile la înmormântare; slujba la Biserică în ziua înmormântării; slujbele funerare în cursul zilelor de după înmormântare*,[33] nu pomeneşte nimic de existenţa necrologului. Mai mult, sunt evidenţiate opţiunile acelora care preferau *„funeralii extrem de discrete"*,[34] întrucât devenise aproape o modă prin secolul al XVIII-lea să se exprime prin testament dorinţa ca ceremoniile să se facă într-un mod cât mai simplu, fără pompă.[35] Necrologul a cunoscut, însă, un secol de glorie fără precedent, al XVII-lea, în Franţa, prin reprezentanţi deja celebri în literatura omiletică universală: *Bossuet Jacques Bénigne* (1627—1707), *Bourdaloue Louis* (1632—1704), *Fléchier Esprit* (1632—1760), *Mascaron Jules* (1634—1703) şi *Massillon Jean Baptiste* (1663—1742).[36] Dintre aceştia s-a remarcat în chip deosebit J. B. Bossuet, episcop de Meaux, care a creat un puternic stil personal, caracterizat prin fastuozitate şi pompă, cunoscut în tratatele omiletice sub numele de stil „à la Bossuet".[37] În privinţa necrologurilor, se evidenţiază un element comun tuturor predicatorilor enumeraţi mai sus: cuvântările sunt excesiv de lungi. De exemplu, o singură cuvântare funebră, cu pronunţat caracter panegiric, *Oraison*

30. Vezi K. KRUMBCHER, **Geschichte der byzantinischen Literatur**, München, 1897, p. 167, 171, apud † NICOLAE CORNEANU, **Culegere de predici** (Cuvântări la cununii şi înmormântări), Timişoara, p. 325, nota 5.

31. Philippe ARIÈS, 1914—1984, are încă două lucrări mai cunoscute: **Histoire des populations françaises et leurs attitudes devant la vie depuis le XVIII-e siècle** (1948) şi **L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime** (1960).

32. Trad. şi note Andrei NICULESCU, Edit. **Meridiane**, Bucureşti, 1996, vol. I (420 p.) şi II (460 p.).

33. Vol. I, p. 191—243.

34. Titlu de capitol, vol. II, p. 386—389.

35. Vezi cap. **O simplitate voită a funeraliilor şi a testamentului**, vol. II, p. 41.

36. Comentarii pertinente asupra unora din aceşti predicatori, vezi la R.P. RAMBAUD, **Traité moderne de la prédication**, Lyon-Paris, 1941, cap. **Les maitres de la prédication**, p. 45 à 66; Pentru Bossuet, separat, a se vedea volumele: **Oraison funèbres**, Paris, 1876; **Sermons choisis, publié par** Alfred Rébelliau, IX-e édition, Paris, 1909; Vezi, de asemenea, Daniela BORDEA, **Eléments de christologie dans les sermons de Jacques Bénigne Bossuet**, Teză de licenţă, Bucureşti, 1996, în special paragraful 4.8. **L'Éternité de Jésus-Christ et le caractere éphémère de l'homme**, p. 35—38, în care este analizată predica **Sur la Mort**, rostită la Louvru în 1662 (ibidem, nota 62); pentru ceilalţi predicatori menţionaţi, a se vedea volumele: **Massillon, Fléchier, Mascaron, Oraisons funèbres, précédes de l'essai sur l'oraison funèbre par** VILLEMAIN, Paris, 1875; **Bourdaloue, Fléchier, Massillon, Sermons oraisons funèbres**, Choix, f.a., 181 p.

37. R.P. RAMBAUD, **op. cit.**, p. 74.

funèbre de Marie-Thérèse d'Autriche (1638—1683), rostită de Bossuet, se întinde pe aproape 40 de pagini tipărite.[38]

III. *Necrologul în Biserica Ortodoxă Română*

Menţionăm dintru început că din categoria necrologului face parte *cea mai veche predică păstrată în limba română: Cuvântarea lui Neagoe-Vodă Basarab la a doua îngropare a oaselor mamei sale Neaga şi copiilor săi Petru, Ioan şi Anghelina la mânăstirea din Argeş*, publicată pentru prima oară de Nicolae Iorga, alături de alte câteva cuvântări funebre.[39]

Predica datează din prima jumătate a secolului al XVI-lea, „*după anul 1519*", cum se menţionează într-o cunoscută istorie a predicii la români.[40] Cuvântarea este deosebit de valoroasă, nu numai sub aspectul vechimii, ci şi al conţinutului şi limbajului. De la un capăt la celălalt se observă o adâncă recunoştinţă a fiului faţă de mama sa, exprimată într-o smerenie totală: „*O, maica mea şi dulceaţa inimii mele şi roaba Dumnezeului meu, câtă dosadă ai avut pentru mine, fiind multă vreme însărcinată cu mine, ziua şi noaptea, şi încă nu numai ziua şi noaptea, ci în toată vremea şi în tot ceasul*

---

38. În vol. **Oraisons funèbres et panégyriques**, Paris, 1870, p. 65—103. Evident, o lucrare specială acordată necrologului, din punct de vedere istorico-filologic, nu va putea face abstracţie de poziţia prioritară a acestui gen omiletic dobândită de predicatorii francezi citaţi. Dincolo de caracterul pronunţat panegiric-personal, necrologurile acestor predicatori conţin numeroase elemente de doctrină, morală, etc., valabile şi astăzi, expuse într-o formă literară aleasă. Pentru o scurtă exemplificare, reproducem un fragment din Bossuet, extras din **Oraison Funèbre de Marie Thérèse d'Autriche**: **„Quelle assemblé l'apôtre saint Jean fait paraître!"** (Aluzie la **motto-ul** care prefaţează cuvântarea, din Apocalipsă, XIV,5. „Ei sunt fără vină înaintea tronului lui Dumnezeu!"). **Ce grand prophète nous ouvre le ciel, et notre foi y découvre „sur la sainte montagne de Sion", dans la partie la plus élevée de la Jerusalem bienheureuse, l'Agneau qui ôte le péché du monde, avec une compagnie digne de lui. Ce sont ceux dont il écrit au commencement de L'Apocalypse..., op. cit.** p. 65—66. R. P.G. LONHAYE, în remarcabilul volum consacrat criticii predicii clasice, **La prédication. Grands maîtres et grand lois**, Paris, 1927, remarcă la Bossuet următoarele caracteristici: **„l'ampleur patiente, lumineusse, progressive, qui naît de la réflexion achevée et porte aux esprits la lumière facile; -la vérité abstraite sans cesse revêtue d'images exactes et voyantes, prenant cors et figure pae un perpétuel rapprochement avec le monde sensible et les objects d'expérience quotidienne; -le sentiment continuu et souple animant toutes choses, mais d'ailleurs montant au descendant au gré des objets..."**, Ibidem, p. 234.

39. N. IORGA, **Cuvântări de înmormântare şi pomenire (din veacul al XVI-lea până la 1850)**, Vălenii de Munte, 1909, p. 7—17. Dintre cuvântările incluse de N. Iorga în acest volum, **Cuvântul de îngropăciune pentru Ştefan cel Mare**, aflat şi în manuscris la BAR, cu nr. 1667 (vezi vol. II, **Catalogul...** lui G. Ştrempel) este dovedit a fi un fals din secolul al XIX-lea. În acelaşi an, când apărea culegerea lui Iorga, Ovid Densuşianu a publicat în „Viaţa nouă", V, 1909, nr. 13—14, p. 278—285, un studiu intitulat **„O falsificare literară: Panegiricul lui Ştefan cel Mare"**.

40. Gh. COMŞA, **Istoria predicii la români**, Bucureşti, 1921, p. 15; cu privire la prioritatea cronologică, autorul acestei istorii menţionează: **„Cea mai veche urmă sub raportul predicei o găsim în veacul al XVI-lea, pe timpul lui Neagoe Basarab... Despre Neagoe se poate spune că a trăit în pace nu numai ca domnitor, ci şi în calitate de creştin adevărat. Creşterea bună primită de la mama sa Neaga o vedem ilustrată în o cuvântare care poartă titlul: Cuvântarea lui Neagoe..."**, Ibidem, p. 14.

ai fost însărcinată și împovărată cu trupul meu până la vremea ce-ți veni porunca lui Dumnezeu să mă naști. Atunci, o, maica mea atâtea griji și scârbe ai avut, câte ai avut și la moarte. Deci, cu porunca lui Dumnezeu, adaose Sfinția Sa ție viață și mie naștere. Și după aceea, încă multe ostenele și scârbe ai petrecut pentru mine, cât stau și eu de mă mir de mulțimea lor și nu pot să socotesc și să număr ostenelele tale cât te-ai ostenit pentru mine...".[41] Atitudinea smerită a vorbitorului reiese chiar și din acest pasaj. Dar și mai elocvent din următorul: *„Părintele meu, chir Macarie, și voi, egumeni și preoți, și alți frați câți vă aflați întru Hristos, toți pe care v-am rugat și mai înainte să am iertare și blagoslovenie de la voi, ca să fac puțină rugă către oasele maicii mele. Pentru aceea, cât am putut pricepe dintr-o parte oarecare, eu am zis și m-am rugat, dar să vă fie fără supărare ca să mă rog către Domnul nostru Iisus Hristos pentru sufletul maicii mele. Că de aș fi vrut să mă rog mai înainte, eu n-am îndrăznit a grăi cuvânt către Dumnezeul meu, că sunt îngreunat și însărcinat de păcate, iar cu ajutorul și blagoslovenia voastră, acum eu voi îndrăzni a grăi și a mă ruga lui Dumnezeu, împreună cu voi, cu toți...".*[42] Gândurile de recunoștință exprimate atât de smerit, sunt pilduitoare pentru toți slujitorii cuvântului. Ele conțin implicit, la tot pasul, îndemnuri morale specifice acestui gen de pareneză. Domnul creștin nu uită să citeze și Sfânta Scriptură în sprijinul argumentării celor rostite, alegând versete potrivite scopului propus, ca *Din pământ ești și în pământ te vei întoarce* (Facere III, 19), sau *Pe cel ce vine la Mine nu-l voi scoate afară* (Ioan, VI, 37).

Prezența necrologului se semnalează constant de acum încolo, nu numai în cărțile tipărite, ci și în numeroasele manuscrise păstrate, dintre care cele mai multe sunt catalogate la Biblioteca Academiei Române.[43] Cel mai reprezentativ volum de predici din veacul al XVII-lea este cel publicat de preotul Ioan Zoba din Vinț (Alba), numit *Sicriul de Aur.*[44] Filologul Gheorghe Ceaușescu îi consacră un studiu special în vol. *Crestomație de literatură română veche,*[45] considerând lucrarea ca prim text *„în literatura română originală omiletică".*[46] Propovedaniile tipărite de preotul Ioan Zoba sunt nu doar cuvântări de mângâiere pentru cei întristați de pierderea cuiva drag, ci și lecții de morală creștină, cu țintire spre viața veșnică: *„Nice un bine nu să agonisește cu muncă, cu osteneală și cu grijă mai mare*

41. Apud N. IORGA, **Op. cit.**, p. 8.
42. Ibidem, p. 14.
43. Vezi G. ȘTREMPEL, **Catalogul manuscriselor românești**, vol. I—IV, BAR, București, 1978, 1983, 1987, 1993. Semnalăm faptul ca cel puțin 75% din manuscrisele catalogate de G. Ștrempel, au conținut religios; dintre acestea aprox. 40% sunt omilii și predici, iar aprox. 25% sunt necrologuri. Prezența necrologului este mai preponderentă în Ardeal, ca de altfel predica în general.
44. Tipărit în 1683, la tipografia din Sebeș, Alba.
45. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, sub coordonarea I.C. CHIȚIMIA și Stela TOMA, vol. II, p. 90—92.
46. **Ibidem, p. 92.**

ca spăsenia de vecie a sufletelor... Întâiu. Oca iaste aceasta. Că bunătăţile pământeşti şi avuţiile de multe ori le agonisesc cu strâmbătate; că furul cu furtişagul, vrăjitoriul cu vrăjitura, năsălnicul cu năsălnicia agoniseşte ceva cu păgubitura sufletului său. Iară spăsenia nime nu-şi poate dobândi, fără numai prin poarta strâmtă şi prin calea îngustă, cu truda şi cu grija, numai singur... Auziţi, creştinilor, că cu nice un preţ nu să poate agonisi spăsenia, fără numai cu sângele Domnului Iisus Hristos? De unde puteţi lua aminte direptatea învăţăturii, care iaste aceasta, că nice un bine nu să poate agonisi cu muncă, cu osteneală şi cu grije mai mare ca spăsenia de vecie...".[47]

Secolul al XVIII-lea este dominat, pe tărâmul propovăduirii, în prima parte, de geniul lui Antim Ivireanul, nu numai la modul general, ci şi în privinţa necrologului. *Didahiile* publicate postum conţin şi cuvântări funebre, alături de cunoscutele predici pentru duminici si sărbători.[48] În a doua jumătate a secolului se remarcă *propovedaniile la morţi* ale pr. Samuil Micu Clain,[49] totodată traducerile funebre ale acestuia din opera Sf. Vasile cel Mare.[50] Secolul al XIX-lea este dominat tot de reprezentanţi ardeleni, prin zelul de excepţie al altor doi mari corifei, Petru Maior[51] şi Zaharia Boiu.[52]

În secolul XX predica funebră beneficiază, în prima jumătate, de predicatori cunoscuţi, ca episcopul Grigorie Comşa de Arad,[53] pr. Ioan

47. Propovedania a treisprezecea, la Gh. CEAUŞESCU, op. cit., p. 91. Pentru Sicriul de Aur, a se vedea şi ediţia critică publicată de Anton GOŢIA, Editura Minerva, Bucureşti, 1984. Merită reţinută evidenţierea caracterului moralizator al propovedaniilor, pe care A. Goţia o face: „Discursul literar se dezvoltă pornind de la un pasaj scriptural, prilej pentru o pledoarie morală, comentat şi întregit cu numeroase citate din întregul evantai al cărţilor sacre. Comentariile ajung să trateze multiple alte probleme diferite de tema centrală, funebră, cum ar fi relaţiile între părinţi şi copii, căsătoria, viaţa familială. Sicriul de Aur înseamnă o încercare de transpunere în limba românească a unei terminologii teologice, deci el reprezintă o contribuţie demnă de luat în seamă la constituirea limbii literare româneşti. Din punct de vedere literar, pe lângă plasticitatea unor imagini, se remarcă utilizarea dialogului, autorul imaginându-şi un interlocutor care i-ar pune întrebări..." (Studiu introductiv, p. VIII). Cercetătorul a sesizat un fapt esenţial în elaborarea şi expunerea predicii: predica nu este un monolog, ci un dialog cu credincioşii, în care, desigur, vorbitorul pune întrebări în numele ascultătorilor şi tot el răspunde potrivit aşteptărilor lor, pe care el trebuie să le intuiască.

48. Spre exemplu, ediţia din 1962, sub îngrijirea lui G. ŞTREMPEL, include Cuvânt de învăţătură la pogrebania omului prestăvit (p. 289—290) şi Cuvânt de învăţătură iară la prestăvirea omului (p. 291—292). Pentru aspecte inedite în opera lui Antim Ivireanul, vezi şi Mihai RĂDULESCU, Antim Ivireanul, învăţător, scriitor, personaj, Edit. Ramida, Bucureşti, 1997, în special cap. Rolul peisajului în dezvăluirea personalităţii autorului, p. 15—42 şi Cugetări comentate din opera lui..., p. 43—69.

49. Propovedanie sau învăţătura la îngropăciunea oamenilor morţi, Blaj, 1784.

50. Cuvânt despre moarte, P.G. XXXII, 1245—1256, vol. cit., Propovedania VIII-a, p. 74—103.

51. Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi, Buda, 1809 şi Didahii, adecă învăţături pentru creşterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morţi, Buda, 1809.

52. Seminţe în agrul lui Hristos, Tom III: Cuvântări bisericeşti la înmormântări, parastase şi alte festivităţi funebrale. Adaos de texturi biblice pentru cuvântările funebrale, Sibiu, 1899.

53. De la leagăn până la moarte, Arad, 1927.

Lupaş,[54] pr. Marga Iacob,[55] pr. David Voniga[56] ş.a. În a doua jumătate a secolului, cărţile de predici funebre sunt destul de puţine. Cele mai cunoscute s-au tipărit prin sârguinţa Î.P.S. Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului[57] şi pr. prof. Ioan Bunea de la Cluj.[58] Dacă numărul volumelor tipărite este redus, în schimb revistele bisericeşti conţin un mare număr de necrologuri, inclusiv studii consacrate acestuia.[59]

Necesitatea şi scopul necrologului.

Petru Maior, cărturarul care şi în privinţa necrologului a ostenit exemplar, spune într-una din *propovedaniile* sale: *„O, de câte ori s-a întâmplat, cât cel ce a venit să asculte propovăduirea pentru o zăbovire deşartă, ba aorea şi pentru ca să cârtească asupra curgerii graiului propovăduitorului, îndulcindu-se de râul cel ritoricesc au ascultat cu luare aminte adevărul cel vecinic, care pătrunzându-i cele din lăuntru ale inimii lui, cu darul Duhului Sfânt, mai îndreptat s-a întors acasă...".*[60] Vorbind de necesitatea necrologului, în paralel trebuie să subliniem scopul lui. Observaţia corifeului şcolii ardelene surprinde pe scurt şi direct scopul: cel ce-l ascultă să se întoarcă mai *îndreptat* acasă. Ştim că termenul de *îndreptare* este folosit în teologia dogmatică drept un sinonim pentru *mântuire*.[61] Aşadar, rostirea necrologului îl poate ajuta pe ascultător să se apropie de Dumnezeu. Părintele profesor Dumitru Belu, care s-a ocupat de necrolog cel mai mult în ultimii 30 de ani la noi, creionează astfel scopul acestei categorii de pareneze: *„Lăsând la o parte scopul final al necrologului, care se încadrează în acela al propovăduirii în general, prin cuvântarea funebră se urmăresc ca scopuri apropiate:*

— manifestarea părerii de rău pentru pierderea unuia din membrii organismului parohial, potrivit cuvântului Sf. Pavel care zice: „Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună. . ." (I Cor. XII, 26);

— mângâierea celor îndoliaţi;

— avertizarea credincioşilor participanţi la înmormântare de a se lepăda de păcat, de a se hotărî pentru o viaţă nouă şi de a merge cu hotărâre pe calea aceasta;

---

54. **Căzut-a cununa capului nostru. Cuvântări** funebrale, Arad, 1918.

55. **Predici la morţi,** Cluj, 1922.

56. **Cuvântări ocasionale şi funebrale (pentru toate ocasiunile ce obvin în oficiul pastoral al preotului),** Orăştie, 1908.

57. **Culegere de predici. Cuvântări la cununii şi înmormântări,** Timişoara, 1974 (o antologie cu cei mai cunoscuţi predicatori români contemporani).

58. **Cuvinte de învăţătură la botez, cununie şi înmormântare,** Cluj-Napoca, 1986.

59. De ex. pr. prof. dr. Dumitru BELU, Cu privire la necrolog, MA 4—6/1965, p. 348—370; pr. dr. Gh. LIŢIU, **Necrologul. Studiu,** BOR 9, 1978, p. 1124—1134; pr. drd. Constantin GRIGORAŞ, **Structura şi importanţa necrologului în secol I de aur al predicii,** ST. 1—2/1980, p. 166—178; pr. dr. Simion RADU **Pentru o tematică creştină a necrologurilor,** M.A. 7—8/1972, p. 572—594; pr. STĂNESCU Florian, **Despre cuvântările funebre,** M.B., 1—3/1964, p. 60—64.

60. **Propovedanii...,** p. 12.

61. **Teologia Dogmatică Ortodoxă,** Manual pentru Institutele Teologice, Edit. Institutului Biblic şi de misiune al BOR, Bucureşti, 1958, vol. II, p. 699 sq.

— instruirea atât a celor îndoliaţi cât şi a tuturor celorlalţi participanţi...".[62]

Într-un mod cu totul original se exprimă Dimitrie Gusti, în cunoscuta-i *Ritorică pentru tinerimea română: „Scopul cuvintelor funerale, ca unele ce astăzi purced tot din geniul creştinismului, este întâi de a arăta cu admirare, recunoştinţă şi emulaţiune virtuţile şi talentele ce au strălucit în cele întâi ranguri ale societăţii; al doilea de a face ca să cunoască în orice treaptă a societăţii nimicia măririlor lumei aceştia, în momentul când este de a trece în cealaltă...".*[63]

Astfel de pledoarii, şi altele asemenea, nu au darul, din păcate, să-şi găsească răspuns în practica liturgică cea de toate zilele. Se ştie că rostirea necrologului la înmormântări, departe de a fi o regulă, a devenit o excepţie. Nu discutăm aici motivele, mai mult sau mai puţin justificate. Unul sigur nejustificat, desigur, este, însă, lipsa de râvnă pastorală a unor slujitori. Pe la mijlocul secolului nostru, părintele Nicolae Brânzeu făcea o amară constatare, care nu este departe de zilele noastre: *„Nu putem decât să regretăm dacă în unele părţi preoţii nu predică la morţi, decât în cazul că sunt plătiţi!"* (subl.n.).[64] Este adevărat că unele manuale de liturgică lasă libertate slujitorilor de a vorbi sau nu,[65] dar e vorba de *libertatea de a predica*, nu „libertatea" de a fi nepăsător faţă de cuvântul Domnului. Un singur caz ar fi, şi acesta discutabil, unde predica poate lipsi, întrucât se interzice săvârşirea slujbei: la înmormântarea sinucigaşilor, a ereticilor etc. Astfel, Părintele I. Floca, în *Dreptul canonic ortodox*, menţionează: *„Este interzisă înmormântarea după ritualul bisericesc a necreştinilor, ereticilor, schismaticilor, a celor aflaţi sub excomunicare sau anatemă, a celor ce refuză primirea Sfintelor Taine şi se opun înmormântării creştine, precum şi a sinucigaşilor"*[66]. Precizarea face trimitere la canonul 14 al Sf. Tiomotei al Alexandriei.[67] Desigur, fiecare caz este singular şi trebuie

62. Cu privire la necrolog, M.A. 4—6/1965, în vol. Culegere de predici... Timişoara..., p. 221.

63. D. GUSTI, op. cit., p. 335.

64. Omiletica..., p. 140.

65. Pr. prof. dr. Ene BRANIŞTE, Liturgica Specială, Manual pentru Institutele Teologice, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1980, p. 481, la Rânduiala slujbei înmormântării, spune: „Acum (după apolis, n.n.), de e cazul, se ţine cuvântarea funebră". Acest „de e cazul", lasă, desigur, libertate slujitorului să aprecieze dacă sunt condiţii pentru rostirea unui necrolog sau nu, dar nu trebuie înţeles ca o abandonare a misiunii învăţătoreşti, în momente când sunt de faţă oameni din toate categoriile sociale, de toate vârstele şi, uneori, participanţi ai altor confesiuni. Vezi în acest sens şi precizările făcute de pr. dr. Ioan MIRCEA, în studiul Cultul morţilor în Biserica Ortodoxă, după Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie, în O. 3/1985, p. 465—495.

66. Arhid. prof. dr. I. FLOCA, Drept canonic ortodox, Bucureşti, 1990, Vol. II, p. 131.

67. „Este dator clericul a face deosebire dacă a făcut aceasta (dacă s-a sinucis n.n.), aflându-se ieşit din minte pentru că de multe ori rudele aceluia, voind a-l învrednici de liturghie şi de rugăciunile cuvenite, spun neadevărul şi zic că nu era în toate minţile. Uneori a făcut aceasta din persecuţia oamenilor, sau din supărare şi nu

tratat ca atare. Pe de altă parte, respectarea canoanelor este indiscutabilă. Și totuși, în cazul sinucigașilor, de pildă, atunci când nu se pot cunoaște deplin împrejurările nefericitului eveniment, când familia respectivului este atât de îndurerată, nu credem că este bine ca preotul să nu acorde măcar o minimă asistență religioasă, inclusiv să rostească câteva cuvinte de bună-sfătuire, mângâiere ș.a.[68]

Exceptând, așadar, aceste ultime cazuri, discutabile prin delicatețea lor, toate celelalte împrejurări trebuie onorate cu o pareneză, chiar dacă unele tratate de predică se exprimă oarecum restrictiv.[69] Trebuie, de asemenea, amendată părerea greșită care se mai vehiculează pe alocuri, că predicile la morți ar fi de origine protestantă.[70] Unde erau „protestanții", când părinții capadocieni, sau, mai târziu, Teodor Studitul rosteau cunoscutele necrologuri?

A nu rosti un cuvânt de mângâiere la slujba înmormântării, înseamnă, deodată, a-i lipsi pe cei prezenți de un cuvânt ziditor și în același timp a abdica de la una din datoriile fundamentale ale slujirii preoțești. Totodată a fi de acord cu păreri păgâne, atee, de genul celei exprimate de Plaut: *Nihil iuvat ad sepulcrum mortuo narrare logos.*[71]

Redactare și rostire

Tematica sau materia necrologului

Ca și în cazul altor pareneze, un prim izvor al acestui gen de cuvântare îl constituie *conținutul slujbei*, al textului liturgic și obiectelor ce țin de ceremonial, cu referire expresă la înțelesul (simbolismul) rugăciunilor, gesturilor și materialelor întrebuințate. În acest sens, mergând pe firul rânduielii slujbei, propunem următoarele teme posibile: — *simbolismul spălării mortului și al îmbrăcării cu haine noi;*

---

trebuie a se face liturghie pentru el, deoarece s-a făcut sieși ucigaș. Deci clericul trebuie a cerceta cu amănuntul, ca să nu cadă în păcat...", PIDALION, sub îngrij. arhim. Zosima TARALĂ și pr. Haralambie POPESCU, București, 1933, p. 201.

68. Vezi și studiul pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, Este îngăduit să săvârșim slujba înmormântării sinucigașilor?, în vol. Tradiție și înnoire în slujirea liturgică, Galați, 1996, p. 269—271. Autorul face distincție netă între cazurile unde sinuciderile s-au datorat unor tulburări mintale („în asemenea situații preotul poate săvârși înmormântarea după rânduiala obișnuită, dar cu mai multă sobrietate și temperanță, ca un fel de pogorământ", p. 271), și cazurile când constatările pledează pentru o sinucidere cu bună știință și cu mintea întreagă. Aici „preotul poate și trebuie să refuze săvârșirea înmormântării", Ibidem, p. 272. Întrucât astfel de cazuri sunt extrem de delicate, se recomandă sfătuirea cu ierarhul locului, prezentându-i acestuia toate datele problemei (Ibidem.).

69. R. P. RAMBAUD, în Traité moderne de prédication..., afirmă: „Acest gen de predică este cel mai puțin frecvent și nu este indicat a fi rostit decât dacă este absolut necesar...", p. 74.

70. Vezi N. BRANZEU, Omiletica..., p. 140 și concluzia autorului: „Este, deci, o mare greșeală a spune că predicile la morți sunt de proveniență protestantă", Ibidem.

71. Nu ajută la nimic să-i ții mortului cuvântare la mormânt, PLAUTUS Titus Maccius († 184 î.Hr.), Bacchides, 4,7, 18—19, în vol. Proverbe și cugetări latine, Edit. Albatros, București, 1976, p. 129.

— *semnificaţia „stâlpilor" ce se citesc în serile precedente înmormântării;*[72]

— *semnificaţia crucii şi a prapurilor (steagurilor);*

— *importanţa săvârşirii slujbei înmormântării în biserică, sau în capele speciale;*

— tâlcuirea sedelnei gl. 6 *„Cu adevărat deşertăciune sunt toate"...*[73]

— dezvoltarea unui cuvânt pe baza condacului *„Cu sfinţii odihneşte..."*[74].

— tâlcuirea icosului *„Tu singur eşti fără de moarte..."*.[75]

— tâlcuirea stihirii gl. II, *„Vai câtă luptă are sufletul când se desparte de trup..."*[76]

— tâlcuirea *fericirilor*, cu stăruire asupra acelora care corespund virtuţilor celui răposat;

— tâlcuirea *Apostolului* (I Tes. IV, 13—17);

— tâlcuirea *Evangheliei* (V, 24—3);

— explicarea sintagmei *„sărutarea cea mai de pe urmă..."*[77];

— *„testamentul răposatului"* sau tâlcuirea slavei gl. 6, *„Văzându-mă zăcând..."*[78]

— tâlcuirea cântăriii *„veşnică pomenire"*;

— semnificaţia colivei, colacilor, pomilor împodobiţi (în unele zone) etc.;[79]

Tematica semnalată până acum confirmă precizările făcute de părintele D. Belu,[80] conform cărora *materia* necrologului se cuprinde în următoarele elemente: *tezaurul revelaţional* (în special învăţătura ortodoxă despre moarte şi înviere: nemurirea sufletului, despre judecată, iertarea păcatelor, viaţa de veci, despre cruce, despre comuniunea dintre cei vii cu cei morţi, rugăciunile pentru cei morţi ş.a.), *persoana credinciosului decedat*, referiri la *familia îndoliată* şi, totodată, la *credincioşii prezenţi* (făcându-se un instructiv *„memento mori"*[81]).

Tematica se va inspira, apoi, din problematica locală. Avem în vedere în special parohiile unde există culte neo-protestante, în care preotul trebuie să-şi edifice credincioşii, cu timp şi fără timp, asupra punctelor de credinţă controversate: *despre sfânta cruce, Maica Domnului, sfintele icoane* etc.[82]

---

72. Aceste prime teme vor fi abordate, seara, la citirea stâlpilor.

73. **PANIHIDA,** edit. IBMBOR, Bucureşti, 1992, p. 26—27.

74. **Ibidem,** p. 29.

75. **Ibidem....**

76. **Ibidem,** p. 32.

77. **Ibidem,** p. 40.

78. **Ibidem,** p. 42.

79. Alături de aceste subiecte, din conţinutul slujbei pot fi luate şi altele asemenea.

80. **Cu privire la necrolog,** în **Culegere de predici...** Timişoara, cit., p. 229—230.

81. Expresia **„memento mori"** aparţine filosofului PHOCYLIDES (†540 a.Hr.); vezi **Sententiae,** 104, apud Th. SIMENSCHY, **Dicţionarul înţelepciunii...,** p. 617.

82. Ortodocşii sunt confruntaţi, pe alocuri, cu învăţături greşite venite şi din partea catolicilor. Una dintre acestea este problema **purgatoriului.** În sprijinul susţinerii

O altă sursă de inspiraţie a tematicii o constituie cărţile consacrate morţii şi vieţii de dincolo de mormânt:

— comunicarea celor vii cu cei adormiţi;[83]

— *taina de dincolo de mormânt* (pareneză eshatologică);[84]

— *pareneză despre rai şi iad;*[85]

— *combaterea noilor curente care derutează pe credincioşii ortodocşi neavizaţi: reîncarnarea sufletelor,*[86] *fatalismul*[87] etc.

Trebuie să facem precizarea că nu tot ce este eterodox este şi inutil pentru necrolog. Unii gânditori păgâni au exprimat opinii despre moarte care nu vin în contradicţie cu doctrina ortodoxă. Aşa de pildă, *Cicero,* spune despre moarte că *este sfârşitul necazului („finis miseriae mors est")* sau că *este sfârşit firesc al vieţii, nu o pedeapsă („mors naturae finis est, non poena").*[88] Asemenea cugetări pot fi întâlnite şi la alţi gânditori necreştini, mai vechi şi mai noi, ceea ce ne obligă a nu respinge *in principio* utilizarea unor astfel de surse.

Un izvor inepuizabil pentru tematica necrologului îl reprezintă şi *tradiţiile locale,* care se cer explicate. Desigur, cele care nu contravin doctrinei ortodoxe vor fi promovate, celelalte vor fi combă-

---

doctrinei ortodoxe, semnalăm un excelent studiu comparativ, **Rugăciunile pentru cei adormiţi în învăţătura Bisericii romano-catolice şi ortodoxe**, semnat de pr. mgs. I. CHIRVASIE, B.O.R., 3—4/1959, p. 385—394; P.C. Sa arată un fapt curios: rugăciunile pentru morţi din vechile rânduieli, catolice, **nu cuprind elemente care să susţină purgatoriul.** Spre exemplu, în cartea de cult **Missae în agenda defunctorum**, Roma, 1813, nu se întâlnesc rugăciuni care să susţină purgatoriul. Abia în cărţile mai noi au fost introduse rugăciuni de genul: **„Doamne Isuse, a Cărui bunătate este nesfârşită, Te rog cu toată umilinţa să ai milă din sufletele din purgator...",** p. 391.

83. MITROFAN DE KONEWETS, **Viaţa repausaţilor noştri**, Bucureşti, 1933, **vol. I**, în special cap. **Despre legătura şi comunicarea lumii pământene cu lumea spirituală în general**, p. 77—81.

84. Idem, vol. II, ediţia a II-a, Bucureşti, 1996, cap. I, **Viaţa viitoare, în general**, p. 11—34. Părinţii Bisericii noastre sunt foarte reţinuţi privitor la viaţa sufletelor după moarte, întrucât şi referirile biblice sunt puţine. Nu este în spirit ortodox ca predicatorii să se lanseze în consideraţii riscante în acest subiect, respectând caracterul tainic al problemei. Sectarii de toate nuanţele, dimpotrivă, fac din neprevăzutul eshatologic un subiect preferat, în intenţia câştigării, prin înfricoşare, a unui mai mare număr de adepţi. Atenţi a nu cădea în astfel de greşeli, noi nu vom renunţa total, totuşi, la propovăduirea a ceea ce se ştie, potrivit Sfintei Scripturi, Sfinţilor Părinţi şi manualelor (şi altor scrieri) autorizate de Biserică.

85. Serafim ROSE, **Sufletul după moarte**, trad. C. Jinga, Bucureşti, 1996, cap. **Viaţa de dincolo...**, p. 181—200. Apreciem această carte ca pe o încercare remarcabilă de a pune de acord doctrina ortodoxă a Sfintei Scripturi şi a Sfinţilor Părinţi şi gândirea modernă în acest subiect.

86. Vezi Olivier CLÉMENT, **Trupul morţii şi al slavei**, trad. Eugenia VLAD, edit. **Christiana**, Bucureşti, 1996, p. 108—113.

87. Adriènne von SPEYR, **Misterul morţii**, Bucureşti, 1996. Această carte, apărută la editura **Anastasia**, şochează prin confuzia pe care o pot crea unele capitole, atât ca titulatură cât şi prin conţinut. Spre ex. cap. **Moartea ca soartă** (p. 12—17)... Cuvintele „soartă", „destin", des întrebuinţate în lucrare, nu fac parte din limbajul ortodox. Ştim, însă, că ele sunt întrebuinţate inconştient de către mulţi din creştinii noştri. De aceea preotul va combate concepţiile greşite despre viaţă şi moarte, propovăduite involuntar, poate, chiar de edituri care se consideră ortodoxe.

88. **PRO MILONE**, 37, 101, în **Proverbe şi cugetări latine**, ed. **Albatros**, Bucureşti, 1976, p. 128.

tute și înlăturate, cu tactul necesar. Un exemplu admirabil de descriere a acestor tradiții locale îl constituie cartea pr. Simion Fl. Marian, *Înmormântarea la români.*[89] Aici întâlnim prezentate tradiții locale precum: *steagul și bradul, toiagul, pausul, podurile, slobozirea apei* etc., dintre care unele poe constitui elemente pentru pareneză.

O ultimă semnalare pe care o facem cu privire la fixarea temei, o constituie *tetxul biblic* de la care pornește pareneza. Aici intrăm oarecum în spațiul *tehnicii redactării.* Întrucât importanța *textului biblic* pentru necrolog o vom evidenția în capitolul următor, aici vrem doar să arătăm că în cele mai multe cazuri textul anticipează și determină tema parenezei. Literatura noastră omiletică dispune de mai multe culegeri de texte biblice pentru necrolog, începând cu cea alcătuită de părintele Zaharia Boiu.[90] Cea mai recentă este inclusă în *Culegerea de predici* redactată la Timișoara în anul 1984.[91] Dar cea mai bogată este rodul ostenelii pr. dr. Simion Radu, publicată în revista *Mitropolia Ardealului,*[92] însumând peste 400 de versete biblice, distribuite pe virtuțile creștine religios morale.[93] Din această culegere pot fi alese texte pentru toate categoriile de teme, vârste și profesii ale celor decedați. Dăm câteva exemple:

— *Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, de va și muri, viu ca fi* (Ioan, XI, 25), pentru tema *credința în înviere;*

— *Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne...* (Lc. II, 29—31), pentru înmormântarea unui om foarte vârstnic;

— *Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioșilor lui* (Psalm CXV, 6), pentru necrolog la înmormântarea unui creștin virtuos ș.a.m.d.

Elemente concrete care vizează tehnica redactării și rostirii necrologului

Necrologul trebuie să fie ca un steag al biruinței fluturând peste răceala mută a mormintelor, afirmă programativ părintele D. Belu.[94] Scopul dublu al acestui gen de pareneză trebuie urmărit cu mare atenție: întâi, unul apropiat, *mângâierea celor îndoliați,* al doilea, cu viziune mai largă, *instruirea păstoriților* cu privire la învățăturile de bază legate de moarte și viața veșnică. Cu precădere se va urmări accentuarea efectului limitat al morții: ea nu este ultimul cuvânt al

---

89 Studiu etnografic, ed. I — București, 1892; ed. a II-a, București, 1995 (ediție îngrijită de Teofil TEAHA, Ioan ȘERB și Ioan ILIȘIU). Trecut în veșnicie la numai 60 de ani (1907), membru al Academiei Române la 34 de ani(!), Simion Fl. MARIAN, „a fost unul din cei mai de seamă folcloriști și etnografi români, realizând o operă încă neegalată în literatura de specialitate", pr. prof. dr. M. PĂCURARIU, **Dicționarul teologilor români**, Edit. „Univers enciclopedic", București, 1996, p. 248, col. II.

90. În **Cuvântări funebrale și memoriale**, Sibiu, 1889, p. 207—238.

91. P. 306—319.

92. Nr. 7—8/1972, p. 576—594.

93. Credința, nădejdea, dragostea, adevărul, dreptatea, bunătatea, blândețea, răbdarea, îngăduința, pacea, armonia, solidaritatea soteriologică, sfințenia vieții;

94. **Cu privire la necrolog**, în **Culegere de predici...**, p. 236.

vieţii, ci un prag. Sau, cum se exprimă Hartmut Wenzel, *nu moartea, ci Dumnezeu scrie ultima pagină a vieţii (Nicht der Tod, sondern Gott schreibt die letzte Seite im Buch unseres Lebens).*[95] Atitudinea preotului trebuie să fie caldă şi sobră (demnă) în acelaşi timp: „... duios şi sincer, nu encomiast (lăudând exagerat, n.n.), dar nici răzbunător pătimaş; cuvântul său va fi dreaptă apreciere a persoanei răposatului, mângâierea în Domnul a celor rămaşi în urmă ..."[96]. Tot în cadrul recomandărilor pentru un necrolog eficient, evocăm câteva din precizările făcute de R.P. Rambaud, pe care le considerăm întrutotul actuale:

— este contraindicat a se utiliza un ton solemn, de la început până la sfârşit, prin adoptarea unei maniere pompoase „à la Bossuet";

— alocuţiunea trebuie să rămână tot timpul naturală, cu un stil simplu, în aşa fel încât linia generală să se armonizeze la maximum-posibil cu importanţa şi caracterul celui decedat;

— să nu se cadă în laude excesive sau în reticenţe care tulbură. Se cere abţinere atât de la patetismul dulceag, cât şi de la exprimarea rece, care contrastează cu starea sufletească, de doliu, a celor prezenţi;

— dacă persoana decedată nu a avut nişte calităţi care să stârnească admiraţia, vorbitorul va face referiri nuanţate, care să împace adevărul cu uzanţele, în aşa fel încât vorbele rostite să fie acceptate în mod favorabil de ascultători, fără a provoca reacţii nedorite; în concluzie, se cere măsură, delicateţe, apropiere sufletească, căldură în expunere ...[97].

Metodologia redactării va ţine seama de momentele logico-psilogice ale necrologului: *textul biblic, formula de adresare, introducerea, tratarea şi încheierea.*

a. *Textul biblic.* Părintele dr. Simion Radu, în studiul consacrat necrologului, semnalat mai sus[98], precizează trei avantaje pe care le prezintă textul biblic în fruntea necrologului: 1. *textul zideşte duhovniceşte;*[99] 2. *textul obligă la adevăr;*[100] 3. *textul dă metoda tratării;*[101]; Evident, textul va fi ales în funcţie de datele concrete ale vieţii

---

95. Apud Horst NITSCKE & comp., **An Grabe Predigten, Gebete, Predigtanalysen**, 2 Auflage, Gütersloh, 1976, p. 61.

96. Pr. dr. Ioan ZUGRAV, **Cultul morţilor**, studiu liturgic-pastoral, Cernăuţi, 1937, p. 46.

97. **Traité moderne de prédication ...**, p. 74—75.

98. Vezi supra, nota 1, p. 1 şi nota 59, p. 9.

99. „Când necrologul începe cu un text biblic, se pare că se aude un tunet din cer care cutremură inima celor prezenţi. Aceştia se trezesc din deznădejde şi prinde a se înfiripa tot mai puternic sentimentul încrederii şi al nădejdii în Dumnezeu care este de faţă la durerea familiei ..., **Pentru o tematică creştină a necrologului ...**, p. 572.

100. Adică îl fereşte pe vorbitor a face afirmaţii excesiv laudative, sau critice, **ibidem**, p. 573.

101. Textul **reprezentând** firul roşu pe care se structurează corpul parenezei, **ibidem.**

celui decedat. Uzitarea *textului biblic* o întâlnim și la unii predicatori clasici francezi, ca de exemplu Massillon[102] și Fléchier.[103] Textul biblic poate lipsi uneori, desigur. Cei mai mulți predicatori îl recomandă, însă.[104]

b. *Formula de adresare*. Cea mai frecventă formulă de adresare este: *întristată (îndoliată) familie, întristați (îndoliați) credincioși*. La cazuri mai grave de deces (morți premature de ex.), se întrebuințează formula *mult-întristată familie*... Pentru a nu se accentua prea tare atmosfera de tristețe se poate folosi, în partea a doua, și adresarea *întristată familie, iubiți credincioși*. O formulă mai rar auzită, dar cu o încărcătură pedagogică și stilistică aparte este adresarea *cucernică asistență*...[105].

c. *Introducerea*, va fi legată de *textul biblic*, dar și de *tema necrologului* și, evident, de *biografia celui decedat*.[106]

d. *TRATAREA* are în vedere prezentarea unei învățături de credință, în datele esențiale, potrivit temei alese de vorbitor și o scurtă schiță biografică, evidențiindu-se anumite calități ale defunctului care pot constitui exemple pentru ascultători. În Ardeal, necrologul urmează, de obicei, această ordine. În alte zone se prezintă întâi viața celui decedat, sub formă *encomiastică*, iar la urmă se creionează anumite învățături *dogmatico-morale*, sub formă *parenetică*. Credem că acest ultim procedeu este mai indicat și mai practic. În privința învățăturilor dogmatice, morale etc., structurate pe *tema* fixată, nu vedem greutăți prea mari de întâmpinat. O grijă specială trebuie avută, totuși, cu privire la *dozarea* conținutului în această parte a tratării, în sensul de a prezenta strictul necesar, într-o formă clară, cu argumente scripturistice, patristice și din viața cotidiană.

Cu privire la *biografia decedatului*, preotul va avea o atenție sporită pentru a nu cădea în extreme: laude excesive sau mustrări tăioase. Părintele Simion Radu recomandă; următoarele: *„Biografia decedatului să nu umbrească tema necrologului, deoarece ușor putem devia dacă ne lăsăm duși de tristețea momentului și de șuvoiul lacrimilor, dacă nu suntem stăpâni pe noi înșine, pe firea noastră emoțio-*

---

102. De ex. textul din Înțelepciunea lui Solomon, VIII, 10—13, la „Oraison funèbre de François-Louis de Bourbon, vezi vol. Oraisons funèbres..., Paris, 1875, p. 66; sau textul din Eclesiast, LI, 20, la Oraison funèbre de messire de Villars, ibidem, p. 3.

103. Textul de la I Cor. VII, 31, în Oraison funèbre de M-me Marie de Wignerad, în Oraisons funèbres..., p. 226.

104. Vezi precizările făcute de pr. prof. dr. D. BELU, Curs de omiletică, dactil, Biblioteca Facultății de Teologie Sibiu, ms. 485, p. 263—264.

105. Este formula preferată a părintelui prof. C. GALERIU, Cuvântul cucernic are rolul pedagogic de a invita pe cei prezenți la o vaiță cucernică, evlavioasă. (Dicționarul explicativ al limbii române moderne, specifică: cucernic — adj. „evlavios, cuvios, religios, pios, smerit", București, 1957, p. 202, col. II).

106. Introducerea își poate scoate cuprinsul din textul ales; din împrejurarea care determină rostirea cuvântării funebre; din întristarea pricinuită de pierderea suferită de cei îndoliați, de parohia întreagă, de locul de muncă unde era angajat; din constatarea că toate zilele vieții noastre, începutul, desfășurarea și sfârșitul lor sunt sub cârma Atotputernicului Dumnezeu, etc., pr. D. BELU, Curs... p. 264.

nală şi, mai ales, dacă nu suntem temeinic pregătiţi la alegerea textului de la început, ca să ştim precis locul fiecărei idei în ansamblul subiectului pe care îl tratăm".[107] În acest scop, părintele Radu propune respectarea unui principiu de bază în prezentarea biografiei: *să spunem adevărul în cadrul iubirii; să ne arătăm iubirea în limitele adevărului.*[108]

e. *Încheierea* va cuprinde îndemnuri pentru ca adormitul să nu fie dat uitării, virtuţile lui să fie urmate, iar cei rămaşi să facă rugăciuni pentru odihna sufletului său.[109]

Problema „iertăciunilor"

Una din problemele spinoase ale necrologului o constituie „iertăciunile", prezente în Ardeal, atât la oraşe cât şi la sate. Cu toate că mulţi dintre predicatori, chiar şi ardeleni, se pronunţă împotriva utilizării lor, ele continuă să vieze, în virtutea unei tradiţii a cărei vechime nu se poate preciza. Petru Maior o consemnează ca atare, acum aproape 200 de ani, încercând chiar o îmbunătăţire a lor: *„Să iai sama bine, ca cele ce grăieşti spre lauda mortului să fie adevărate, că alminterea pe tine te vei face mincinos şi mortului mai mare ocară îi agoniseşti decât dacă ai tăcea. Deci, când mortul nu e vrednic de laudă înaintea oamenilor, zi numai* Propovedania, *de faptele mortului nu pomeni nimica. La călcâiul propovedaniilor acestora am adaos iertăciuni, însă nu din cele până acum obicinuite, a căror roadă se şterge odată cu lacrimile. Ci eu întru iertăciuni număr pe scurt osebitele ale staturilor datorii, ca ascultătorii să se deştepte spre cunoştinţa osebitelor datorii..."*[110]. Către sfârşitul aceluiaşi secol, preotul etnograf acad. Simion Fl. Marian va consemna datina *iertăciunilor* nu numai în proză ci şi în versuri: *„În vechime (...!?) era datină atât în Bucovina cât şi în Transilvania de a se lua iertăciune în numele celui mort nu numai în proză ci şi în versuri, care au se recitau ca un fel de oraţie, au că se cântau de către cantorul bisericesc ori de către un alt orator sau cântăreţ, care cele mai multe ori le-a compus singur..."*.[111] Dă apoi ca exemplu două iertăciuni versificate, pe care le catalogheză drept *populare în vremea sa*[112].

---

107 **Pentru o tematică creştină a necrologului...,** p. 574.

108 **Ibidem,** p. 575.

109. Poate fi invocat adesea textul slavei gl. VI, **Văzându-mă zăcând fără glas şi fără suflare...,** a cărui parte finală suna ca un testament lăsat de cel plecat pentru ca cei rămaşi să facă rugăciuni pentru el (vezi **Panihida...,** p. 42).

110. P. MAIOR, **Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi,** Buda, 1809; ediţie nouă — Cluj, 1906, p. 15.

111. Simion Fl. MARIAN, **Înmormântarea la români,** Bucureşti, 1995 (Ediţia a II-a), cap. XXIII — **Prohodul ...,** p. 201.

112. Citâm din prima: **Taica care-a adormit / Prin mine cel umilit / Se roag-acum de iertare / Cu obidă şi cu jale.**

Mai întâi şi mai degrabă / La a lui soţie dragă / Strigând tare şi grăind / Şi din inimă oftând: Oh! Iubita mea cea dulce / De la tine nu m-aş duce / Dar dacă a rânduit / Acela ce ne-a zidit / Acum să ne despărţim / Mai mult să nu ne-ntâlnim... Că eu ţi-am greşit mă iartă / Ca să capeţi în cer plată..., Ibidem.

Slujitorii din Ardeal cunosc faptul că *iertăciunile* sunt încă prezente, ba în unele locuri au căpătat forme îngrijorător de complicate, atât în proză cât și în versuri, mai ales la sate. Părintele D. Belu face la rându-i următoarele precizări: *„În unele părți e obiceiul ca la sfârșitul necrologului, preotul vorbitor să ia în numele mortului „iertăciuni" de la rudele și prietenii acestuia. Dar în loc să aducă vreo mângâiere, iertăciunile intensifică și mai mult durerea celor îndoliați, încât e mai recomandabil ca în locul lor să se insiste asupra obligației pentru rude și cunoscuți de a nu-l uita pe cel decedat, de a-l urma în virtuțile lui și de a se ruga pentru el".*[113] Din cele recomandate, se poate observa că autorul opinează pentru desființarea acestei practici. Ușor de zis, greu de împlinit! Cine cunoaște situația pe teren, *de vivo*, își dă seama că iertăciunile nu pot fi încă eradicate întru totul, așa cum ar fi de dorit.[114] Î.P.S. Nicolae al Banatului, se întreabă retoric: *„... Cum să renunți, bunăoară, la* iertăciunile *devenite obligatorii la înmormântări?".*[115]

Deosebit de realist în abordarea acestei probleme, părintele Simion Radu, conștient că preoții ardeleni nu vor renunța brusc la acestă practică, propune următoarele: *„Iertăciunile să fie moderate, scurte și educative, nicidecum lungi și interesate. Să nu cuprindă un pomelnic nesfârșit de cunoscuți, fiecare „după numele său", cum cer unele familii, din dorința de afișare în fața celor prezenți. Procedeul acesta trezește uneori resentimente, invidie și supărare, care distruge tot efectul duhovnicesc al necrologului în unii ascultători... El* (necrologul, n.n.) *trebuie să întărească legătura frățească în familie, între rudenii, în parohie, între semeni, să integreze în comunitatea de viață cu Dumnezeu și cu aproapele și aceasta începe prin viața în duhul dragostei față de toți...".*[116]

Care ar fi, așadar, cauzele pentru care iertăciunile sunt încă prezente în cadrul necrologului? Credem că, în principal, următoarele:

— tradiția veche, bine înrădăcinată în unele zone;

— teama unor slujitori că neutilizarea lor ar atrage suspiciuni și supărări din partea familiei îndoliate;

— înțelegerea greșită asupra *scopului* necrologului. Astfel, unii consideră greșit că scopul principal este de a provoca lacrimi celor prezenți;[117]

— incapacitatea acelorași slujitori de a redacta și rosti un necrolog autentic, ziditor, structurat pe învățăturile ortodoxe fundamentale. În „compensație" recurg la „iertăciuni" pentru a-și ascunde această neputință.

---

113. **Curs de omiletică...**, p. 266.

114. Subsemnatul, ca preot misionar în jud. Bistrița-Năsăud, între anii 1985—1988, am făcut pe teren această constatare.

115. Vezi **Prefața** la **Culegere de predici...**, Timișoara..., p. 5.

116. **Op. cit.**, p. 576.

117. Este adevărat că la înmormântări creștinii, mai ales membrii familiei, **simt** nevoia să **plângă**, plânsul fiind adesea o ușurare a durerii. Dar plânsul trebuie să fie liniștit, în nădejdea că cel plecat **a trecut din moarte la viață**.

— dorinţa condamnabilă de a culege facil aprecieri, din partea unui auditoriu nu întotdeauna avizat, printr-o retorică ieftină, artificială, şi, de cele mai multe ori, ridicolă.

În concluzie, conştienţi că suntem departe de a fi epuizat problematica spinoasă a „iertăciunilor", apreciem că ele nu pot fi înlăturate ex *abrupto*, mai ales în satele ardeleneşti unde curiosul obicei s-a împământenit adânc. Membrii familiei celui răposat se vor simţi ofensaţi dacă la înmormântarea celui drag al lor nu vor auzi iertăciuni, aşa cum au auzit în alte zeci, poate sute, de astfel de împrejurări... Vor fi înclinaţi să-l suspecteze pe preot că înadins o face, că a avut „ceva' cu cel răposat, sau, poate, cu careva din cei vii ai familiei. În astfel de situaţii, chiar preoţi bine pregătiţi şi cu mare conştiinciozitate pastorală, se văd nevoiţi să utilizeze, fie şi într-o formă discretă, această practică. Aşadar, dacă uneori iertăciunile nu pot fi eradicate total, pot în schimb să fie *stilizate, reduse la strictul necesar*, prin renunţare la fraze provocatoare de lacrimi, vecine uneori cu grotescul.[118] În loc de expresii ca *„şi acum, sufletul răposatului îşi cere iertare, prin mine slujitorul, de la..., zicând unele ca acestea: dragă ... ştii câte am petrecut împreună în viaţă..."* etc. etc. (cuvinte care pot declanşa şuvoaie de lacrimi, deschizând mai tare rănile durerii, în loc să se pună balsam mângâietor pe aceste răni), preotul poate înfăţişa succint învăţături creştine care să evidenţieze relaţii model, demne de urmat, ale celui decedat cu cei rămaşi.[119] Spre exemplu, în necrologul semnat de pr. prof. C. Galeriu *(Podoaba neveştejită a mamelor)*, se scot în relief relaţiile minunate dintre mama care pleacă şi soţul dimpreună cu copiii care rămân: *„Viaţa ei a fost o continuă oferire în slujire, a soţului şi a copiilor. Ea a simţit viu, conştient, cum fiii ei au răsărit, au crescut, s-au împlinit, din viaţa, din carnea şi sângele ei, din osteneala şi neodihna ei, din roadele muncii ei..."*.[120]

Iar în loc de acel „pomelnic" interminabil al iertăciunilor, se poate folosi o chemare generală, de genul: *„De încheiere, vă îndemnăm, iubiţi credincioşi, să-i iertaţi greşelile cu care iubitul nostru confrate, în viaţa pământească, v-a putut supăra şi să rugăm cu toţii pe Bunul Rumnezeu să-i răsplăttască străduniile. Amin."*[121]

---

118. Unii preoţi folosesc la iertăciuni persoana a III-a sg (de ex. Răposatul îşi cere iertare... Răposatul vă roagă...), ceea ce, în contextul general din Ardeal, reprezintă un pas inteligent de „rezolvare" al problemei. Nu suficient, însă. Ideal este a se renunţa definitiv la acest mod de iertăciune, mai ales că toţi cei de faţă, prin însăşi prezenţa lor, mărturisesc implicit nu numai că dau iertare, dar că şi cer iertare de la cel răposat.

119. Bernhard KLAUS în tratatul său pentru predica ocazională este de părere că nu este atât de important ca predicatorul să înfăţişeze în cuvântul său o imagine obiectivă asupra celui decedat (deşi acest fapt nu trebuie neglijat), cât a prezenta o imagine obectivă dintre defunct şi cei rămaşi din familie. Vezi, Begebnis-Homiletik. Trauerhilfe Glaubenshilfe und Lebenshilfe für Hinterbliebene als Dienst der Kirche, Claudius Verlag, München, 1975, p. 40.

120 În Culegere de predici..., Timişoara, p. 149.

121 Pr. prof. dr. Sebastian ŞEBU, Râvna pentru cele sfinte (cuvânt la înmormântarea unui epitrop), în Culegere de predici... Timişoara, p. 214.

1. *Model de necrolog* (la înmormântarea unui creştin apropiat de Biserică).

Plan

Text: *Fericiţi cei morţi, cei ce de acum mor întru Domnul!... Odihnească-se de ostenelile lor, căci faptele lor vin cu ei* (Apoc. XIV, 13).

Formula de adresare: întristată familie, cucernică asistenţă.

Introducere: — spre deosebire de Vechiul Testament, în cel Nou moartea este un moment fericit pentru credinciosul virtuos; propriu-zis, *drepţii n-au nici o moarte, ci o trecere la viaţa de veci* (Sf. Atanasie cel Mare[122]);

— faptele bune ale creştinului îl însoţesc la trecerea peste pragul dintre pământ şi cer. Ele sunt aducătoare de odihnă binemeritată pentru cei ce au ostenit cu râvnă în ogorul Domnului, după cuvântul dumnezeiesc al Mântuitorului: *Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi* (Matei, XI, 28);

TRATARE: a) partea encomiastică

— am săvârşit slujba înmormântării, după rânduiala noastră ortodoxă; *am săvârşit*, adică ne-am rugat cu toţii. Slujba n-a fost făcută numai de preot şi cântăreţi ci de către toţi cei prezenţi.

— în centrul atenţiei noastre se află credinciosul... a cărui viaţă suntem datori să ne-o reamintim acum, măcar în datele ei importante: *obârşia, copilăria, tinereţea, şcolile, căsătoria, îndeletnicirea, copiii, ataşamentul faţă de Biserică, relaţiile cu semenii.*

b) partea parenetică

— dintre faptele enumerate mai sus, pilduitoare pentru noi, *dragostea lui faţă de Sfânta Biserică* s-a evidenţiat în chip deosebit, aşa cum toţi cei de faţă ştiu;

— ce înseamnă a fi membru viu al Bisericii? Înseamnă a fi o *mlădiţă* roditoare în *viţa Hristos* (In. XV, 5), bineştiindu-se că *Biserica este Trupul lui Hristos* (Efeseni, I, 23);

— moartea, pentru cei drept-credincioşi, este doar o trecere a sufletului din Biserica luptătoare, pământească, *de pe cale*, în Biserica cerească. De aceea sunt *fericiţi cei ce mor în Domnul.*

Încheierea: — noi cei rămaşi avem câteva datorii creştineşti: să-i imităm faptele bune săvârşite; să împlinim cele ce dânsul n-a mai apucat să împlinească; să ne rugăm pentru sufletul său, care se îndreaptă către judecata rânduită (aşa cum glăsuieşte, *ca un testament* slava gl. VI); să-i facem parastasele îndătinate, însoţite de milostenii în numele său.

---

122 Apud Nicolae MOLDOVEANU, **Comori dezgropate**, Dicţionar de înţelepciune patristică, edit. Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1997, p. 339.

Necrologul dezvoltat

Fericiți cei morți, cei ce de acum mor întru Domnul! ... Odihnească-se de ostenelile lor, căci faptele lor vin cu ei (Apoc. XIV, 13).

Întristată familie, cucernică asistență,

A fost voia Domnului să-l cheme la Sine pe creștinul..., ca să-l răsplătească pentru toate ostenelile din viața sa pământească. Cu toate că credem și mărturisim acest lucru, întristarea s-a așternut peste sufletele noastre, ale tuturor, dar mai ales ale celor din familie, întristare datorată despărțirii care, omenește vorbind, este dureroasă. De aceea, pentru mângâiere și încurajare, am invocat cuvintele Scripturii Noului Testament, pe care le-ați auzit. Dacă în Vechiul Testament, se puteau auzi mărturisiri de genul *„oare morților vei face minuni, sau cei morți se vor scula și Te vor lăuda pe Tine?"* (Psalm LXXXVII, 1:), așadar un motiv de tristețe pentru moartea cuiva, în Noul Testament avem încredințarea că *cei morți în Domnul,* adică creștinește, *sunt fericiți!* Sau, cum mărturisește un sfânt părinte al Bisericii, Atanasie cel Mare, *drepții n-au nici o moarte, ci o trecere la viața de veci.* Sfântul părinte a grăit așa pentru că știa cuvintele Mântuitorului: *Cel ce ascultă cuvântul Meu și crede în cel ce M-a trimis are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viață* (Ioan V, 24).

Această mutare este spre odihnă binemeritată, așa cum ne încredințează cuvântul auzit la început, *odihnească-se de ostenelile lor, căci faptele lor vin cu ei.* Căci am auzit cântarea: *Deșertăciuni sunt cele omenești. Câte nu rămân după moarte! Nu merge cu noi bogăția, nu ne însoțește mărirea...* Dar ce ne însoțește, totuși, dincolo? Doar faptele bune însoțesc sufletul peste pragul dintre cer și pământ. Ele sunt aducătoare de odihnă binemeritată pentru cei ce au ostenit cu râvnă în ogorul Domnului, după cuvântul dumnezeiesc al Mântuitorului: *Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi!* (Matei XI, 28).

Iubiți credincioși,

Am săvârșit slujba înmormântării, după rânduiala noastră creștină ortodoxă. *Am săvârșit,* adică *toți* ne-am rugat. Slujba n-a fost făcută doar de preot și cântăreți, ci de către toți cei de față. Prin însăși prezența d-voastră, prin florile aduse, prin lumânările aprinse, prin lacrimi și închinăciuni, prin ascultarea cu atenție a rugăciunilor și cântărilor. Prin rostirea din tot sufletul a creștinescului *Dumnezeu să-l ierte.* Prin toate acestea, ați slujit și d-voastră.

Iată, avem în mijlocul nostru pe cel care cu puțin mai'nainte vorbea cu noi, iar acum se petrece spre întâlnirea cu cei dragi, adormiți întru Domnul. Suntem datori în aceste clipe să ne amintim de viața sa pământească, măcar în datele ei mai importante: *obârșia, copilăria, tinerețea și școlile prin care a trecut, căsătoria, îndeletnici-*

rile, copiii, atașamentul față de sfânta biserică, frumoasele relații cu cei din jurul său. Ne vom călăuzi, în înfățișarea scurtei biografii de un precept înțelept, care îndeamnă: *de morți, numai de bine („de mortuis nihil nisi bene").*

Viața omului se aseamănă, într-un fel, cu anotimpurile anului... Astfel, răposatul întru Domnul a trecut prin *primăvara copilăriei*, prin *vara tinereții*, prin *toamna maturității*, iar la urmă prin *iarna bătrâneții*, a neputințelor, dar și a înțelepciunii. Dvs. cei din familie îi cunoașteți mai bine decât noi firul vieții, cu bucuriile și necazurile pe care, ca orice om, le-a avut. Cu o purtare exemplară, cu muncă cinstită și credință tare în Dumnezeu, s-a dovedit biruitor. El a murit nu ca un învins, ci ca un învingător, ridicându-se, prin virtute, deasupra patimilor acestei lumi, întărit de cuvântul Mântuitorului: *„În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea!"* (Ioan, XVI, 33). În contextul acestui cuvânt ne amintim de un minunat exemplu, dat de Avva Iosif din *Pateric*: *„S-au adunat frații odată la Avva Iosif și șezând ei și întrebându-l se bucura el, și cu toată osârdia le zicea: eu împărat sunt astăzi. Căci am împărățit peste patimi!"* [123]

Iubiți credincioși,

Biruința răposatului întru Domnul și-a avut izvor în *dragostea lui față de sfânta biserică*, fapt constatat de noi toți. Aceasta credem că a fost una din virtuțile definitorii. Nu numai în duminici și sărbători, ci și în multe alte prilejuri, dânsul era nelipsit de la biserică. Era, cum se spune în limbaj teologic, *membru viu al Bisericii*. Era o mlădiță roditoare în vița Hristos (Ioan, XV, 5), bineștiindu-se că *Biserica este Trupul lui Hristos* (Efeseni, I, 23). Mulți neștiutori afirmă, sărmanii: *eu nu mă duc la biserică, pentru că o am în suflet*... Sau: *eu mă rog acasă, de ce trebuie să mă mai deplasez?* Sau: *știu atâția care merg la Biserică, dar se comportă ca niște necredincioși*... etc. Acestora le aducem aminte cuvintele Sf. Ciprian: *„În afara Bisericii nu există mântuire"*[124] și *„Cine nu are Biserica de mamă, nu poate avea pe Dumnezeu de tată"*.[125]

În același duh grăiește și Fericitul Augustin: *„În afara Bisericii poți avea totul în afară de mântuire. Poți avea cinstire, poți deține Evanghelia, poți avea credința și să predici în numele sfintei Treimi, dar niciodată nu vei putea găsi mântuire decât în Biserică"*.[126] Cât despre faptul că și cei ce frecventează Biserica se comportă uneori ca cei necredincioși, ca oameni supuși greșelii, evocăm cuvintele cunoscutului teolog Origen: *„Cel mai rău membru al Bisericii nu poate fi*

123. Pateric, Ediția Iași 1913, p. 118.

124 Scrisoarea 73, 21, apud Învățătura de credință ortodoxă, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1952, p. 142.

125. De unitate Ecclesiae, 6, MIGNE, P.L. vol. IV, col. 503.

126. Apud N. MOLDOVEANU, op. cit., p. 44.

comparat cu nimeni din adunările omeneşti".[127] Biserica îi cuprinde nu numai pe sfinţi, ci şi pe cei păcătoşi, care, oricât de răi ar fi, au şansa de a deveni — prin strădania corespunzătoare — sfinţi. Avem atâtea exemple în istoria Bisericii! Aşadar, ferice de credinciosul care iubeşte Biserica, *stâlp şi temelie a adevărului* (I Tim. III, 15). Ferice de răposatul întru Domnul..., care s-a mutat acum în Biserica cerească, după ce mai întâi s-a dovedit iubitor a Bisericii pământeşti. In duhul acestei realităţi înţelegem acum cuvântul scripturistic prin care am început rostirea: *„Fericiţi cei morţi, cei ce de acum mor întru Domnul.."*.

Iubiţi credincioşi,

Sufletul răposatului întru Domnul... se călătoreşte acum spre sălaşurile cereşti, după ce mai întâi se va înfăţişa, ca tot pământeanul, înaintea Dreptului Judecător. După mărturiile unor sfinţi părinţi, judecata sufletului, numită şi *particulară* sau *personală*, va avea loc peste 40 de zile.[128] În acest timp noi avem datoria să ne rugăm fierbinte pentru sufletul său, să-i facem parastasele îndătinate, cu deosebire cel de 40 de zile, totodată să facem milostenie în numele său. Dar nu numai atât. Faţă de memoria dânsului mai avem câteva datorii: să-i imităm faptele bune, să-i împlinim sfaturile date nouă mai ales în anii din urmă, când înţelepciunea s-a împletit cu bogata-i experienţă a vieţii, să împlinim ceea ce el n-a apucat să mai încheie. Toţi cei de faţă, prin prezenţa noastră, mărturisim regretul că ne despărţim de el, totodată, mărturisim *că dorim reîntâlnirea cu el*. Pentru aceasta este nevoie, desigur, să vieţuim în aşa fel încât Dumnezeu să ne găsească vrednici de o astfel de reîntâlnire, cu el şi cu ceilalţi dragi ai noştri plecaţi în veşnicie.

Suntem aici şi pentru a-i da creştineasca iertare pentru cele ce în viaţă, ca om, va fi greşit faţă de noi, *dar şi pentru a ne cere noi înşine iertare de la dânsul* pentru cele ce i-am greşit. De încheiere, socotim potrivit să evocăm un fragment dintr-o cântare a slujbei înmormântării, fragment ce poate fi socotit *testament sufletesc al răposatului: „Văzându-mă zăcând fără glas şi fără suflare, plângeţi toţi pentru mine, fraţilor şi prietenilor, rudelor şi cunoscuţilor... Şi veniţi toţi care mă iubiţi şi mă sărutaţi cu sărutarea cea mai de pe urmă... Ci vă rog pe toţi şi cu stăruinţă cer vouă, să vă rugaţi neîncetat lui Hristos-Dumnezeu pentru mine, ca să nu fiu rânduit, după păcatele mele, la locul de pedeapsă, ci să mă aşeze unde este lumina vieţii"*.[129] Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească. Amin.

2. *Pareneza la parastas*

Un scurt cuvânt la parastas este bine venit, atât la cel de obşte cât şi la cel particular. Rostirea lui va face o bună impresie, credin-

127. Contra lui Cels, 3, 29, MIGNE, P.G., XI, col. 957.

128. Vezi Teologia dogmatică ortodoxă, Manual pentru Institutele Teologice, Edit. Institutului Biblic şi de misiune al BOR, Bucureşti, 1958, vol. II, p. 943.

129. Panihida..., p. 42—43.

cioșii apreciind *atenția* slujitorului față de cei prezenți. Nimeni nu trebuie să se îngrijoreze că slujba se va prelungi cu 5—7 minute. Acest răstimp nu va părea nimănui lung dacă preotul va rosti o pareneză închegată, la obiect, într-un limbaj corespunzător etc. De aceea vom preciza, mai întâi, câteva lucruri legate de *tematică* și *redactare*.

Tematica va fi în consonanță cu dublul scop al acestei pareneze, același cu cel al necrologului: *mângâierea* celor îndoliați și *edificarea* lor cu privire la doctrina ortodoxă legată de slujbele pentru cei adormiți. Mângâierea și edificarea se pot face simultan, în cadrul aceleiași pareneze, printr-o proporționare potrivită a elementelor componente. În paralel cu tema abordată, se vor include și cuvinte mângâietoare, încurajatoare în perspectivă eshatologică, pentru cei prezenți.

Între temele posibile menționăm următoarele: *folosul rugăciunilor pentru cei adormiți;*[130] *soroacele de pomenire a morților; semnificația cuvântului „parastas"; semnificația colivei și a ofrandelor, în general; importanța milosteniilor făcute în numele celor adormiți; viața moral-creștină a urmașilor, semn de prețuire pentru cei adormiți; rătăcirile sectare cu privire la pomenirile morților; virtuțile celui răposat, ca exemple pentru urmași; despre judecata particulară și universală a sufletelor; despre rai și iad; despre comuniunea dintre vii și adormiți;*

Cu privire la *redactare* menționăm că, indiferent de tema abordată, se impune o pregătire atentă. Cuvântul va fi scurt, cuprinzând datele esențiale din punct de vedere doctrinar, la care se vor adăuga elementele de circumstanță. Spiritul eclectic, organizatoric și de adaptare al vorbitorului trebuie valorificat la maximum. Întrucât la parastase participă, de obicei, și creștini care frecventează mai rar Biserica (sau deloc!), preotul are prilejul să-i câștige, printr-un cuvânt elaborat cu grijă și rostit corespunzător. Când parastasul este individual și preotul cunoaște biografia celui răposat, în pareneză vor fi evocate acele elemente din viața defunctului care constituie exemple demne de urmat pentru ascultători. La parastasele *de obște* (sâmbetele morților), preotul va aborda teme cu caracter general.[131] Pentru reușita parenezei se va ține seama și de *alegerea momentului oportun* pentru rostire. În această privință recomandăm două momente, din care se va alege cel mai potrivit cu situația concretă: fie între Sf. Liturghie și parastas, fie în timpul parastasului, înainte de „veșnica pomenire". Din practica liturgică am constatat că primul este mai potrivit la pa-

---

130. Pentru această temă, una din cele mai frecvent abordate, a se vedea următoarele studii: pr. prof. dr. N. NECULA, **Rugăciunile pentru cei adormiți**, în „Îndrumătorul bisericesc", Buzău, 1983, p. 66—69: drd. C. STRUGARIU, **Grija pentru morți în cultul și spiritualitatea ortodoxă**, în B.O.R., 9—10/1983, p. 679—691; pr. drd. V. GORDON, **Rugăciunile pentru cei adormiți în expunere catehetică**, în G.B. 1—2/1984, p. 93—106.

131. Un model de pareneză pentru sâmbetele morților a publicat pr. D. SOARE, sub titlul **La sâmbăta lăsatului sec de carne**, G.B. 1—2/1969, p. 28—30, în care expune sistematic mărturii scripturistice și patristice în sprijinul rugăciunilor pentru cei adormiți. Materialul este foarte util pentru astfel de pareneze, dar forma în care se prezintă este prea dezvoltată pentru o singură cuvântare, depășindu-se timpul optim de rostire.

rastasele de obște, al doilea la cele particulare. După „veșnica pomenire" credincioșii sunt deja în mișcare, se pregătesc pentru împărțit, dau semne de nerăbdare, încât încercarea de a vorbi acum este contraindicată.

Plan (pentru una din sâmbetele morților)

Text: Cu sfinții odihnește Hristoase, sufletele adormiților robilor Tăi, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit.

Formula de adresare: iubiți credincioși (sau „drept-măritori creștini").

Introducere: — pentru cei adormiți ne putem ruga în fiecare zi și în orice loc, dar Biserica a rânduit și zile speciale de pomenire pentru ei, *sâmbetele morților,* când rugăciunea făcută în comun este mai puternică, prin săvârșirea Sfintei Liturghii și a parastasului de obște.

TRATARE: — parastasul face parte din capitolul liturgic al rugăciunilor pentru cei adormiți, de importanță mântuitoare;

— *semnificația cuvântului parastas;*

Încheiere: — îndemnul de a nu-i uita nici pe viitor pe cei plecați;

— exprimarea nădejdii că slujba ce s-a făcut va fi primită înaintea Domnului, atât din partea credincioșilor, cât și din partea slujitorilor.

Pareneza dezvoltată

„Cu sfinții odihnește, Hristoase, sufletele adormiților robilor Tăi, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit".

Drept-măritori creștini,

Aceste cuvinte liturgice exprimă nădejdea noastră că cei adormiți, pentru care facem astăzi pomenire, *odihnesc* cu sfinții, în împărăția cerurilor. Pentru morții noștri noi ne putem ruga, de fapt, în orice zi: aprindem candelele acasă, îi pomenim în rugăciuni, putem merge chiar la Biserică, de asemenea și la mormânt ca să aprindem o lumânare. Dar Sfânta Biserică a rânduit și zile speciale de pomenire, *sâmbetele morților,* când rugăciunea este mai puternică, întrucât se face în comun, prin săvârșirea sfintei liturghii și a parastasului de obște. De aceea, ne bucurăm pentru d-voastră, cei care astăzi ați venit în Sfânta Biserică, arătându-vă iubirea față de cei plecați, dovedind, de fapt, că nu i-ați uitat. Prin toate acestea, cei pe care îi pomenim au astăzi mare mângâiere, din darul Domnului. *„Cereți și vi se va da!",* a spus Mântuitorul nostru Iisus Hristos (Matei VII, 7). Noi cerem astăzi, cu credință tare, *odihnă* pentru cei dragi ai noștri plecați în veșnicie. Și nădăjduim că Dumnezeu va asculta rugăciunile noastre, spre folosul lor sufletesc. Căci spune Sf. Ioan Gură de Aur: *„Nu în*

zadar s-a rânduit prin Apostoli ca să se facă înaintea înfricoșătoarelor taine pomenirea celor morți; ei au știut că de aici izvorăște mare folos, mare binefacere pentru ei"[132].

Iubiți credincioși,

Parastasul este una din formele tradiționale ale rugăciunilor pentru cei adormiți. El este nu numai o manifestare a iubirii față de cei plecați, ci un *act liturgic* deosebit de important pentru mântuirea lor și a noastră. Este un act de *comuniune* cu ei, pe care mormântul n-o poate opri. Căci *„iubirea ca moartea e de tare"* (Cânt. Cântărilor, VIII, 6) și, de fapt, *mai tare decât ea, căci ea naște viața și o mântuiește.*[133] Pe noi, care credem în înviere, așadar în reîntâlnirea cu cei dragi, moartea nu ne înfricoșează. Un scriitor francez, Maeterlinck, laureat al premiului Nobel, vorbește despre moarte, nu ca despre un eșec, ci ca despre un triumf: *„Moartea nu este decât triumful spiritului asupra materiei..."*.[134] În aceeași credință facem și noi aceste pomeniri.

Întrucât cuvântul *parastas* este foarte des întrebuințat în rostirea noastră liturgică, socotim potrivit să-l tâlcuim, fără a intra, desigur, în amănunte obositoare. Este un cuvânt grecesc *parastasis*, care înseamnă, între altele, *a sta alături de..., înfățișare înaintea cuiva, mijlocire.*[135] Așadar, alături de cine stăm? Desigur, unii alături de alții, în comuniune sfântă de rugăciune, dar *alături și de sufletele pentru care ne rugăm* și pentru care *mijlocim* înaintea lui Dumnezeu. În fața Lui stăm, cu credință și nădejde că rugăciunile, izvorâte din dragostea noastră pentru cei adormiți, vor fi bine primite. Cu toate că nu-i vedem și nu-i auzim, îi simțim aproape. În Sfânta Biserică, cerul se unește cu pământul. Ei, prin voia Domnului, ne pot vedea și ne pot auzi. Noi nu trebuie să socotim că între spațiul nostru de aici și sălașurilt lor cerești sunt distanțe de neparcurs. Dacă Dumnezeu voiește, ei *pot fi prezenți aici, în Biserică*, în chip tainic, desigur. Ne pot vedea, ne pot auzi, pot fi fericiți că se roagă împreună cu noi. *Sfânta liturghie este slujba la care noi ne rugăm împreună cu îngerii, cu sfinții și cu cei pentru care facem pomeniri.* Pe același sfânt disc, la proscomidie, scoatem părticele și pentru vii și pentru adormiți. Acest fapt mărturisește comuniunea de iubire dintre noi. De aceea, repetăm, prin voia Domnului, ei au putut fi prezenți aici, bucurându-se de prezența noastră și mângâindu-se de rugăciunile făcute și darurile împărțite pentru ei.

---

132. Omilia a III-a către Filipeni, MIGNE, P.G. LXII, col. 204.

133. Pr. prof. dr. C. GALERIU, Cuvânt pentru rânduielile celor de pe urmă, în „Îndrumătorul Buzăului"/1984, p. 34.

134. MAETERLINCK, Maurice (1882—1949), Sablier, p. 127, apud T. SEMENSCHY, op. cit., p. 326.

135. Vezi Dicț. A. BAILLY, p. 1476, col. III: „action de placer auprès..." ou „sous les yeux de..."; „action de se présenter en public" etc. Vezi și pr. prof. dr. E. BRANIȘTE, Liturgica generală, Manual pentru Institutele Teologice, Edit. Institutului Biblic și de misiune al BOR, București, 1985, p. 494.

Drept-măritori creştini,

Vă îndemnăm ca şi pe viitor să arătaţi aceeaşi dragoste şi recunoştinţă pentru cei plecaţi din familiile d-voastră, luând parte la slujbele consacrate lor, în sâmbetele morţilor. Este vorba de câteva ore pe an... Cei plecaţi, mai ales părinţii şi bunicii noştri, câte ore nu au sacrificat pentru noi, atunci când erau în viaţă? În nădejdea că această sfântă liturghie şi parastasul pe care-l vom săvârşi peste câteva clipe vor fi bine primite înaintea Domnului, pentru cei dragi ai noştri, să rostim cu toţii „Dumnezeu să-i ierte şi să-i odihnească!“ Amin.

Pr. asist. VASILE GORDON

PREOCUPĂRI PRIVIND PREDAREA RELIGIEI ÎN ŞCOALĂ

Din multitudinea de hotărâri adoptate de guvern după 1989 pentru redresarea echilibrului economic, cultural şi spiritual, reintroducerea orei de religie în şcoală, considerăm că a fost cea mai imperioasă măsură luată, a cărei justificare o găsim în însăşi valoarea axiomică a religiei.

La baza tuturor realizărilor materiale şi spirituale se află fiinţa umană, care poate realiza pe măsura realizării de sine ca om, iar „a fi sau mai degrabă a deveni om, înseamnă a fi religios".[1]

Pentru neamul românesc, religiozitatea a constituit elementul fundamental în constituirea axiologiei umane. Rădăcinile ei adânci se trag de la strămoşii noştri, dacii, despre care Strabon afirmă cu admiraţie: „râvna religioasă a fost, de când lumea, caracterul precumpănitor al firii lor".[2]

Putem vorbi astfel despre un primat al sufletului la daci[3] până la Hristos, iar după primirea Evangheliei, odată cu naşterea lor ca români şi creştini, putem vorbi despre un primat al credinţei, deoarece Legea lui Hristos a devenit pentru noi Lege românească.

De atunci şi până astăzi, această lege s-a făcut cunoscută în toate mediile noastre de viaţă: acasă, la şcoală, la biserică şi în lume, marcându-ne traiectoria pe care s-o urmăm în calea desăvârşirii, ferindu-ne totodată de atacurile eretice ce s-au năpustit peste noi.

O atenţie sporită s-a acordat dintotdeauna educaţiei religioase a tinerilor. A lipsi tineretul român de educaţie religioasă, era considerat un atentat împotriva sufletului lor, sau era la fel cu a asista la ridicarea unei case din cărămizi, fără a fi legate între ele prin var sau ciment. Referitor la acest aspect, P.S. Vasile Coman afirma că o educaţie fără religie este o clădire spirituală întunecoasă, în care nu răzbate soarele Evangheliei.[4]

Fundamentând această afirmaţie, putem lesne constata frustrarea ce s-a făcut Şcolii româneşti în cei peste 40 de ani de învăţământ materialist-ştiinţific, în care copiilor le-a fost interzis să-şi cunoască adevărata lor origine şi cum trebuie să trăiască într-o lume materială vremelnică, pentru a-şi dobândi un loc în veşnicia lumii spirituale.

---

1. M. Eliade, Istoria credinţelor şi ideilor religioase, vol. I, Bucureşti, 1991 p. IX.
2. Simion Mehedinţi, Creştinismul românesc, Fundaţia Anastasia, 1995, p. 44.
3. Ibidem, p. 44.
4. Vasile Coman, episcopul Oradiei, Religie şi caracter, Oradea, 1992, p. 11.

Astfel, fără voie, am asistat neputincioşi la o operaţie de estetică sufletească în masă, suferită de generaţii de copii. Metoda a fost importată din ţara contradicţiilor şi surprizelor, Rusia, cu scopul schimbării frumuseţii sufletului, cu „frumuseţea" ideologiei comuniste. Eşecul operaţiei era prevăzut de toată elita intelectualităţii. Zeci de mii de copii şi oameni poartă în suflete cicatricile crudului experiment: necredinţa, ignoranţa, răutatea, perfidia, minciuna, laşitatea, etc.

Au rămas neafectate sufletele celor care au luat ca antidot credinţa împărtăşită de bunici, de părinţi şi în mod deosebit de Sf. Biserică.

Deşi iniţial bisericile au fost demolate, icoanele distruse, mânăstirile distruse şi închise, preoţii şi episcopii deportaţi, închişi sau omorâţi, religia scoasă definitiv din viaţa de stat, din şcoală şi din orice manifestare publică, totuşi, pe Dumnezeu nu L-au putut expulza din sufletele oamenilor cu toată propaganda antireligioasă, deoarece „religia creştină continua să câştige în adâncime ceea ce pierdea la suprafaţă".[5]

Toate încercările de dizolvare a religiei au eşuat, iar concluziile converg spre unicul şi eternul adevăr: destinul religiei nu este în mâna oamenilor ci în ale Întemeietorului ei, care întemeind Biserica Sa, i-a pus temelii trainice pe care nici „porţile iadului nu le vor sfărâma".

I. *Bilanţul învăţământului religios în perioada anilor 1990—96.*

Făcând o retrospectivă, în cei 6 ani ce s-au scurs de la primele intenţii de reintroducere a religiei în şcoală, constatăm cu o oarecare bucurie următoarele aspecte:

1. Din 1990—1991 ora de „Educaţie moral-religioasă" a trecut de la o oră de predare la două săptămâni, la o oră pe săptămână;

2. Din 1992—1993 „Educaţia moral-religioasă" devine obligatorie pentru ciclul primar, opţională şi facultativă pentru ciclul gimnazial şi facultativă pentru liceu;

3. Din 1993 denumirea de „Educaţie-moral-religioasă" se schimbă cu cea de „Religie", care este mai relevantă;

4. În 1991 s-a elaborat o programă analitică pentru ciclul primar şi gimnazial, precum şi un plan de predare a „Istoriei religiilor" pentru liceu;

5. În 1994 această programă s-a revizuit. Ea cuprindea şi îndemnuri metodice pentru pregătirea şi predarea lecţiilor de „Educaţie moral-religioasă".

6. În 1990 se tipăreşte cartea „7 cărţi de religie" (ediţia a III-a) urmată de „Abecedarul micuţului creştin" în 1992, „Manual de

---

5. Ioan Gh. Savin, Iconoclaşti şi apostaţi contemporani, Editura Anastasia, 1995, p. 74

religie" pentru cl. a II-a în 1993, „Manual de religie" pentru cl. a III-a în 1994, în 1995 „Manual de religie" pentru cl. a IV-a.

7. Precum era de așteptat, 89% din părinții elevilor au „optat" pentru frecventarea orei de religie de către copiii lor.[6]

8. Religia va fi introdusă în orar și acesta va fi respectat.

9. Ora de religie se desfășoară în clasa în care se susțin și celelalte ore.

10. Marea majoritate a directorilor de școli au inclus noua disciplină în programul de educație fără a crea probleme deosebite.

11. Promoția de absolvenți ai facultăților de teologie din anul 1995 au intrat în clasele de predare în calitate de cadre calificate pentru această disciplină.

12. La finele anului 1995—1996 facultățile de teologie au asigurat un număr de 5632 de absolvenți de teologie pentru slujirea altarelor și catedrelor din toată țara.

13. În unele eparhii, prin buna conlucrare între episcopii și inspectoratele școlare, s-au constituit comisii metodice pentru această disciplină și se organizează întruniri comune ale cadrelor care predau religia, cu reprezentanți ai inspectoratelor și ai episcopiilor.[7]

14. S-au numit inspectori pentru buna desfășurare a programului acestei discipline și rezolvarea prejudecăților și dificultăților ce apar.

15. Toți cei care predau religia au fost chemați să se integreze programelor și cerințelor cadrelor didactice: comisie pe disciplină, planuri de muncă, programa de actualitate, planuri de lecții, rapoarte de activitate, condică de prezență, activitate susținută la clasă, responsabilități, etc.

16. Se remarcă o bună colaborare a profesorilor de religie cu conducerea școlilor, cu diriginții claselor din gimnaziu și cu învățătoarele claselor primare.

17. Realizarea unor puternice afinități între catehet și copiii cu care a lucrat mai mult timp.

Cu toate aceste realizări de ansamblu, ce constituie pași spre adevărata identitate a învățământului românesc, constatăm existența unor carențe sesizabile în structura neconsolidată a învățământului religios.

Pentru identificarea și soluționarea acestor neajunsuri ce frânează rularea normală a orelor de religie, ele fiind sesizate la fața locului, sau din informațiile culese de la cadrele ce predau religia, le vom împărți în două mari categorii: de natură externă și de natură internă.

---

6. Dan Ciachiș, **Legea învățământului și religia**, art. în rev. „Renașterea" nr. 7—8, iulie-august, 1995, p. 3.

7. Pr. insp. Vasile Nichita, **Crește interesul pentru ora de religie**, art. în rev. „Candela Moldovei", an III, nr. 11—12, nov.-dec., 1994, p. 15 și Pr. Dan Penluncean, **Consfătuirea cadrelor didactice care predau religia**, art. în rev. „Candela Moldovei", an III, nr. 9—10, sept.-oct. 1994.

II. *Neajunsuri de natură externă*

Acestea își au cauza în incompetența forurilor superioare care nu iau măsurile cele mai optime pentru rezolvarea favorabilă și definitivă a acestei probleme începute acum 6 ani.

1. O primă dovadă este implicarea celor doi termeni „opțional și facultativ", în ceea ce privește ora de Religie. Consecințele negative de confuzie și dezinteres n-au întârziat să apară:

a) Religia este singura materie predată condiționat, fapt care a declanșat atitudini contrare din partea multor directori de școli și a altor cadre didactice. S-a invocat modelul școlar occidental, care nu cuprinde o astfel de disciplină. Ne punem însă întrebarea: oare poate fi pentru noi pilduitoare viața tineretului din vest?

b) Derutarea și influențarea negativă a psihologiei copilului ce este pus în situația de a-și alege sau nu o nouă materie; fenomen care, în general, se manifestă printr-o rezervă parțială sau totală a elevilor.

2. Religia să fie materie de studiu pentru toate gradele de învățământ, nu numai pentru cele primare, la care grație învățătoarelor, se bucură de o atentă educație morală, pe care nu o vom mai întâlni la clasele gimnaziale, liceale și profesionale.[8] Adolescentul nu poate fi abandonat la vârsta crizelor de tot felul, când întrebările sale sunt cruciale.[9] De aceea, este obligatoriu să fie „obligatoriu" învățământul religios în școala românească, afirmă părintele Stăniloae, deoarece „un stat care se dorește cu adevărat democrat și avansat, trebuie să-și cultive tradițiile, credința și cultura specifică, proprie, pentru păstrarea identității sale".[10] Iată un motiv fundamental pentru ca religia să nu fie pusă „opțional" ci „la loc de demnitate în învățământ".[11]

3. Lipsa unei bune colaborări între unele episcopii și inspectoratele școlare, fapt care generează lipsa de interes și de organizare față de această disciplină și față de cadrele care o predau. La nivel de școală se impune necesitatea formării unor comisii metodice pentru Religie, care să se întrunească lunar în vederea dezbaterii problemelor ce apar.

4. Numirea unor inspectori școlari competenți pentru această nouă disciplină, aparent atât de simplă, în realitate atât de complexă. O soluție salutară ar fi aceea a alegerii în aceste funcții a unor preoți, după criterii morale și intelectuale, pentru toate inspectoratele din țară. Rolul lor ar fi acela de a selecționa cadrele cele mai capabile. pentru toate catedrele de religie și de a le supraveghea direct, prin inspecții la clasă cât mai dese.

---

8. Prof. N. Barbu, **Educația morală religioasă creștină, ca principiu al educației integrale**, art. în rev. „Învățământul primar", nr. 6—7, 1994, p. 26.

9. Comunicatul Grupului de Reflexie pentru Innoirea Bisericii, **O problemă care continuă să rămână deschisă: religia în școală**, art. „România Liberă", 6 iulie 1991.

10. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, **Pentru învățământul religios în școli**, art. în rev. „Vestitorul ortodoxiei", an I, nr. 7—8, 1990, p. 10.

11. **Ibidem, p. 10.**

5. Realizarea titularizării cadrelor de religie în vederea stabilirii statutului acestora. Experienţa celor câţiva ani de învăţământ religios ne stă mărturie că profesorul de religie nu are o identitate precisă; este privit cu desconsiderare de ceilalţi colegi, care adeseori influenţează negativ opinia elevilor despre religie; la început de an şcolar este mutat la o altă şcoală, nu unde a predat anul trecut, spre deficienţa învăţământului religios şi spre paguba elevilor şi a sa proprie.

6. Încetăţenirea ideii că studentul care doreşte să câştige un ban pentru întreţinere, s-o facă prin studiu intens, pentru buna sa formare profesională; efort recompensat printr-o bursă, care trebuie să recunoaştem, este mai mare decât plata celor câteva ore de suplinitor, din cauza cărora nu poate fi nici la catedră deplin şi nici la cursuri.

Studenţilor din anul I şi II le pun clasica şi „incomoda" întrebare: Cum vor şti învăţa pe alţii, de vreme ce ei înşişi nu au învăţat!?

7. Realizarea unor cabinete speciale pentru ora de religie, care să fie dotate cu hărţi, icoane, tablouri religioase, casete audio şi video cu teme religiosae, chiar filme religioase celebre, diapozitive cu imagini din Ţara Sfântă, Muntele Atos şi mânăstirile din ţară.

Tot acest material didactic este dependent în mare măsură de minister şi conducerea şcolii. Ceea ce depinde numai de noi este prezenţa indispensabilă a unei icoane ortodoxe la ora de Religie.

Dacă nu se poate asigura la fiecare clasă o icoană, consider o datorie morală gestul profesorului de religie, de a duce cu sine, la fiecare oră, o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul în braţe, sau a Mântuitorului Iisus Hristos.

8. Notarea elevilor să fie făcută obiectiv şi nu altfel. Ora de religie nu a apărut din nevoia rotunjirii mediilor şcolare ci din nevoia şlefuirii sufletului în prima fază de formare a sa. Ca urmare, aprecierea elevului să fie mai pretenţioasă faţă de până acum, dar nu mai aspră decât la celelalte materii. Mizăm pe ideea că un profesor bine pregătit va găsi metoda cea mai bună de a-şi aprecia onest discipolii, fără a-i pierde, ci pentru a-i câştiga pentru Hristos.

9. Necesitatea echilibrării programei şcolare extrem de încărcate, nemaifiind loc şi pentru temele de religie în programul de pregătire al copilului. Dovadă în acest sens este faptul că încă mai sunt şcoli unde ora de religie este plasată pe locul 6 în orar. Cu toţii dorim o instrucţie bună copiilor noştri, dar nu în detrimentul educaţiei, care în mod expres, se realizează doar la ora întâlnirii lor cu Hristos. Nici măcar orele de dirigenţie nu se prea ţin azi, unde se învăţa odinioară noţiuni de „educaţie cetăţenească", ci ele constituie un supliment pentru finalizarea lecţiilor de fizică, matematică, istorie, etc.

Fostul Ministru al Tineretului şi Sportului ne preconiza un program şcolar inedit: şcoala de lângă şcoală, sau mai bine spus, şcoala de după şcoală, în care copilul, după terminarea orelor la clasă, să

fie implicat în tot felul de activităţi şcolare practice în timpul său liber.

Îl întreb pe dl. Alexandru Mironov dacă ştie că un copil de 10—15 ani, chiar dacă este un geniu, are nevoie de copilărie, de destindere; sau domnia sa şi-a sacrificat până şi copilăria pentru a fi un „ateu veşnic în gardă", după cum şi-a declinat identitatea pe postul naţional T.V., la câţiva ani după ce o ţară s-a bucurat că a scăpat de un sistem ideologic ateu. Pentru a nu ajunge la astfel de consecinţe, considerăm de cuviinţă să vorbim măcar de acum de biserica de lângă şcoală, pentru a împiedica zămislirea unor noi monşiri cu feţe umane.

10. Indiferenţa unor părinţi faţă de modul cum decurge programul de instrucţie şi educaţie a propriilor lor copii.

Sunt părinţi care din lipsă de timp, sau de interes, nu sacrifică câteva zeci de minute pentru o verificare de rutină a copilului şi a sa proprie, deoarece sunt mulţi părinţi astăzi care pot învăţa de la copiii lor.

O oră de religie e prea puţin într-o săptămână, pentru un dascăl de religie, pentru a modela sufletele copiilor după tiparele moralei creştine, fără ajutorul părinţilor. Câteva întrebări asupra noilor cunoştinţe dobândite, repetarea cu toţi membrii familiei a rugăciunilor învăţate în clasă, aplicarea în practică a cunoştinţelor învăţate acuma la pruncie, constituie o „ploaie" la bună vreme" pentru sămânţa aruncată de catehet în ţarina cuminţeniei infantile..

Pe cât de benefică este o astfel de atitudine, pe atât de malefică este atitudinea părinţilor care lasă educaţia copiilor pe seama străzii, a prieteniilor rele, sau poate cea mai periculoasă, pe seama televizorului.

Aproape inconştienţi asistăm cum copiii noştri devin victime ale violenţei, vulgarităţii şi perfidiei de la cea mai fragedă vârstă, prin intermediul acestei ferestre deschise larg spre lume — televizorul. În el copilul vede şi binele, dar mai ales răul de aproape, aproape tot timpul şi aproape în totalitate.

11. Atitudinea compromiţătoare a Ministerului Educaţiei şi Învăţământului faţă de învăţământul românesc în general şi învăţământul religios în special, de „evanghelizarea prin minister" a cadrelor didactice care predau religia. Aflăm dintr-un articol din „România Liberă" din 7 mai 1995[12] că la iniţiativa ministerului şi prin intermediul d-lui Ioan Alexandru, s-au organizat cursuri de metodica predării religiei, în perioada 21 martie — 1 aprilie, cu profesori de religie ortodoxă, sub îndrumarea unor profesori din Occident, a căror apartenenţă religioasă a fost tăinuită.

Oare ce raţiuni oculte a determinat aducerea acestor profesori-evanghelizatori, ce ne-au oferit o metodă inferioară sistemului nostru de educaţie, cu idei străine de învăţătura noastră de credinţă.

---

12. Răzvan Bucuroiu, Creştini, vin profesori predicatori, art. în „România Liberă", 7 mai 1995, p. 2.

Oare să fim atât de desconsideraţi încât ni s-a prezentat Biblia ca pe o mare descoperire, nouă românilor? Să ni se ofere modele de lecţie cu titlul „A fost Iisus un alienat?" Dar ne-am pus noi vreodată în istoria neamului nostru această întrebare? Atunci de ce este necesar să vină cineva din afară să vaccineze cu arsenic sănătatea spiritualităţii româneşti, rămasă neafectată de ciuma roşie a comunismului, puternic atacată de holera albă a sectarismului şi uşor atinsă de viroza indiferentismului multora dintre noi.

III. *Neajunsuri de natură internă*

1. *Lipsa aprecierii juste a orei de religie*

La o atentă privire a celor implicaţi în educaţia religioasă, constatăm lipsa aprecierii juste a orei de religie. Sunt mulţi care văd în educaţia religioasă riposta la adresa ideologiei materialiste; alţii ca pe o modalitate de a profesa o meserie — cea de catehet — şi prea puţini prevăd zorii prevestitori ai mântuirii sufletului. Dintre aceştia, îl amintim pe dl. Teodor Baconski, care afirmă cu convingere că „scopul religiei este mântuirea... E vorba de un drept fundamental al fiecărui individ. Cred că religia este o adevărată doctrină care trezeşte în individ apetitul spiritualităţii, îl orientează către un cadru de viaţă şi către un orizont superior".[13] Tot domnia sa subliniază efectul negativ pe care l-a avut lipsa educaţiei religioase din şcoala franceză asupra elevilor, care au pierdut echilibrul valorilor într-atât încât văzând la Luvru tabloul martirului Sf. Sebastian, consideră că este un prizonier alb săgetat de pieile roşii.[14]

Rostul educaţiei religioase a fost afirmat şi subliniat de sf. părinţi şi marii cugetători ai lumii creştine de-a lungul timpului. Recunoscând bucuria celor ce aduc cu ei din pântecele mamelor lor un trup bine format, Comenius afirmă că „de o mie de ori e mai fericit acela care duce cu sine de aici un suflet bine format".[15]

Cu alte cuvinte posibilitatea rămânerii noastre în veşnicie e dependentă de pregătirea noastră în acest sens, şi aceasta se realizează prin educaţia religioasă. De aceea, ora de religie trebuie să constituie pentru copil o înălţare, deoarece ea este însăşi educatoarea speciei umane.[16]

O caracteristică a copilului este nostalgia înălţimilor fizice. Cine dintre noi nu-şi aminteşte de clipele de fericire asigurate prin căţărarea în copaci, pe acoperişul casei, pe dealuri şi pe vârful munţilor? Această năstruşnică pasiune îşi găseşte un ecou puternic în religia copilului. Pentru el religia e mai ales transcendent, iar ideea de trans-

---

13. Masă rotundă cu Mihai Şora şi Teodor Baconsky, **Religia în şcoală — pro şi contra** în rev. „22", an. VII, 8—12 martie, nr. 10, 1996, p. 10.

14. **Ibidem**, p. 10.

15. Comenius, **Didactica Magna**, cap. III, p. 6 apud Mama Sica, **Cum să învăţăm pe copii religia?**, Editura Anastasia, 1995, p. 99.

16. Vasile Băncilă, **Iniţierea religioasă a copilului**, Editura Anastasia, 1996, p. 26.

cendent şi ideea mântuirii sunt elementele de bază ale religiei.[17] De aceea, ora de religie trebuie să fie o sărbătoare la care copiii să se îmbrace pe dinăuntru deoarece ei participă la o oră regală de educaţie.

Ne punem însă întrebarea firească: ce este educaţia religioasă şi ce rol are ea în viaţa copilului? În acest sens, vom aminti afirmaţia lui Vasile Băncilă, un gânditor de elită al perioadei interbelice, care poate fi considerată cea mai relevantă definire a educaţiei prin religie: „Religia deci e o educare foarte oportună, fiind o elocventă aplicare a principiului psihologic în educaţie: ea afirmă sufletul copilăresc şi, în acelaşi timp îl înalţă. Pleacă de la ceea ce e în sufletul lui pentru a-l opta să se desăvârşească, cu efort, dar fără intuiţia de gol hiat-ului".[18]

2. *Afirmarea conştiinţei factorului educator*

Cu gândul la afirmaţia marelui istoric N. Iorga, făcută cu zeci de ani înainte, că în şcoala românească lipseşte conştiinţa,[19] vom aborda această temă în ideea prevenirii sau înlăturării acestei plăgi ce nu trebuie să se abată peste învăţământul religios. Făcând abstracţie de calităţile pe care trebuie să le îndeplinească un cateheţ, vom sublinia în mod deosebit rolul decisiv pe care îl are conştiinţa în educaţia religioasă a copilului.

Catehetul constituie elementul electrizant în procesul formării caracterului religios-moral al copilului. Tot ceea ce el zice şi face, are repercusiuni directe asupra discipolilor săi. Pentru el ora de religie trebuie să constituie o „schimbare la faţă", a întregii sale fiinţe, deoarece la catedra taborică a învăţământului religios el este în locul lui Hristos. Aşa cum sfinţii au avut momente de extaz aşa şi educatorul trebuie să aibă din când în când momente de reală transfigurare.

Un actor, oricât ar fi de inteligent şi talentat, nu va juca niciodată atât de natural şi convingător ca cel care intră în rol, identificându-se cu eroul respectiv, deşi cel din urmă poate avea mai puţină ştiinţă, sau nici nu ştie cum a procedat".[20]

Profesorul de religie nu trebuie să joace teatru, el trebuie să fi făcut ceea ce cere altora, iar dacă nu a făcut, să nu mai fie ceea ce este: Un educator nominal. Dacă totuşi rămâne, el este asemenea unui actor care-şi joacă rolul fără să fie îmbrăcat.

Se spune că animalele văd felul aureolei ce există în jurul fiecărui om, putând deosebi pe cei buni de cei răi. Aşa se explică încrederea pe care unii oameni o inspiră animalelor, sau după cum sunt alţii, de care şi acestea fug. Aşa şi copiii, care au ceva din vieţuitoarele „neraţionale", văd mai uşor, deşi instinctiv, pe cine au în faţă sau ce fel de suflet este dascălul lor.[21]

---

17. Ibidem, p. 38.
18. Ibidem, p. 26.
19. Pr. M. Bulacu, Îndrumarea tineretului către Hristos, Bucureşti, 1994, p. 25.
20. Vasile Băncilă, Op. cit., p. 69.
21. Ibidem, p. 116.

Marii pedagogi n-au uitat nici un moment această calitate pe care o au copiii. Pestalotzi era atât de conştient de acest aspect, încât a căutat să ofere micilor săi învăţăcei, în propria sa persoană, chipul desăvârşit al Divinului pedagog, dar nu a reuşit deoarece era numai om. A reuşit însă să meargă pe superba traiectorie trasată de Hristos, lăsându-ne astăzi uimiţi în faţa bunătăţii, a înţelegerii şi a dragostei sale pilduitoare pentru copii.

Presupunem că marele pedagog elveţian şi-a pus o legitimă întrebare, pe care noi poate am omis-o: de ce Mântuitorul a chemat doar pe copii la Sine, bineştiind că El voieşte mântuirea tuturor? Sau de ce a afirmat în mod expres că „a unora ca acestora este Împărăţia cerurilor"?. Fără pretenţia că vom da un răspuns deplin, trebuie să recunoaştem că sub aspect psihologic, copilul e mai apropiat de mirajul şi grandoarea religiei. De aceea, lui i se deschid mai uşor uşile ferecate care ne despart de perspectiva celuilalt tărâm. Acolo unde mulţi adulţi iniţiaţi în ştiinţa religioasă şi însetaţi de idealuri mistice abia izbutesc să pătrundă, copiii pot intra uşor, ca într-o grădină a lor. La religie, copilul se trăieşte pe sine în chip natural. De aceea, nu religia ci lipsa de religie este o viaţă artificială pentru copil.[22] Iată un educator poate învăţa de la copii. Celui ce se îndoieşte de acest adevăr, îi sugerez să privească ţintă în ochii unui copil şi va constata în faţa astronomiei sufletului uman, în care poate citi cu uşurinţă taina mântuirii sufletului său.

3. *Utilizarea unor metode rodnice*

În faţa unor astfel de valori nebănuite, educatorul nu se poate prezenta oricum la ora de religie. Alături de puritatea sa sufletească, care constituie coloana vertebrală a trăsăturilor ce-i caracterizează personalitatea, el trebuie să posede o metodă eficace în arta predării religiei. Cea dintâi cerinţă a acestei metode este de a se dărui pe sine prin lecţie, deoarece, religia, mai înainte de a se învăţa trebuie să se simtă.[23] Pentru a realiza aceasta, educatorul trebuie să nutrească în sufletul său o iubire sinceră faţă de copii şi dorinţa lui de a vrea să fie de folos. Numai aşa el se va valorifica şi înălţa prin ucenicii săi. Realizarea acestui succes îl asigură nu metoda folosită, ci omul care s-a lăsat pătruns de ea;[24] capacitatea lui de a nu confunda schela (metoda) cu clădirea (idealul educaţiei). El va trebui să explice tot ce poate explica, dar să nu alunge misterul „fără de care religia nu mai e religie",[25] deoarece sunt cazuri în care o taină explică pe alta mai mult decât un adevăr pozitiv, iar sufletul copilului e deschis pentru mistere şi minuni, şi fără să ştim, noi îi stricăm tot

22. Ibidem, p. 24.
23. Ibidem, p. 97.
24. Dr. Mayer, Katehetik, Freiburg, 1928, p. 176, apud Pr. lector Miron Erdei în Academia Teologică Ortodoxă Română din Oradea, 1995, p. 70.
25. V. Băncilă, Op. cit., p. 43.

farmecul vieții cu mentalitatea noastră mărunt filologică de a înțelege lucrurile.[26]

Pentru realizarea unor astfel de performanțe metodologice, nu ne rămâne decât să ne întoarcem la studierea tezaurului pedagogiei patristice, unde întâlnim toate condițiile necesare pentru a crea în mintea copiilor noștri imaginea unei lumi transcendente, căreia virtual îi aparținem, dar dobândirea ei depinde de educația pe care o primim în această lume.

Vorbind despre superioritatea pedagogiei patristice, Foerster — un reprezentant de seamă al pedagogiei afirma: „Oricât ai căuta să alcătuiești o lecție după toate treptele formale și psihologice ale științei de azi, nu poți face ceva mai pedagogic decât o cateheză a Sf. Ciril".[27]

Pe lângă metodele și principiile cunoscute, Sf. Părinți au aplicat o metodă mai puțin cunoscută și împlinită astăzi: educație prin exemplu personal. Pornind de la vechiul principiu latin „Verba docent, exempla trahunt", Sf. Părinți au prevalat exemplu personal în materie de educației. Înainte de a purcede la educație, s-au educat ei înșiși, pentru a fi siguri de roadele educației aproapelui.

La această metodă fundamentală în reușita educației, e bine să mediteze nu numai dascălul ci și preotul și părintele copilului, deoarece educația copilului nu se realizează numai când vorbim cu el, când îl învățăm sau când îi poruncim. Educația se face în orice clipă a vieții. Felul în care ne îmbrăcăm, în care vorbim cu alții despre alții, în care ne bucurăm sau ne întristăm, felul în care ne purtăm cu prietenii sau cu dușmanii, felul în care râdem sau citim un ziar, toate acestea sunt de o mare importanță pentru copil. Ei sesizează cele mai mici modificări ale tonului, toate întorsăturile gândirii noastre ajung la el pe căi pe care noi nu le observăm.[28]

În concluzie, pentru reușita educației, este indispensabilă autoeducația și controlul de sine permanent al educatorului religios, în paralel cu nobila sa misiune de luminare a minții și purificarea sufletelor.

Un exemplu de pseudometodă pedagogică ni-l oferă C. Rădulescu Motru, care a devenit necredincios datorită metodelor dure utilizate în cadrul învățământului religios din copilăria sa, care se oferea pur narativ. Întrebând pe catehet „Ce a făcut Dumnezeu înainte de a face lumea?", drept răspuns a fost prins de păr și târât prin clasă cu un jargon nu tocmai potrivit pentru un catehet.[29]

Desprindem de aici ideea că un catehet nu poate preda doar ca Homer (numai narativ) nici ca Socrate (o dialectică excesivă) ci să aibă mereu în față modelul sublim al lui Iisus Hristos.

---

26. Ibidem, p. 41.
27. Iosif Naghiu, Despre catehizare, în rev. „Legea românească", an XXI, 1 sept., nr. 17, 1941, p. 153.
28. A.S. Macarenco, Texte pedagogice alese, „Cartea rusă", 1949, p. 27—28.
29. Iosif Naghiu, art. cit., p. 153.

Cât despre ideea educației cu bâta, nici nu încape în discuție. Catehetul care trebuie să apeleze la bătaie pentru a realiza educație religioasă, trebuie întâi să se cerceteze pe sine, să vadă unde a greșit de a ajuns în această neplăcută situație. Fac această afirmație pentru a evidenția gravitatea acestei atitudini și nu dintr-un zel oratoric, iar argumentele în acest sens sunt multiple. Cel mai convingător este acela că în galera regală a iubirii de Dumnezeu nu vâslesc robi ci oameni liberi, care nu acceptă biciul, deoarece acesta le anulează libertatea de a vâsli benevol spre limanul deplinei cunoașteri a lui Dumnezeu. De fapt, această conștiință trebuie să adape setea de cunoaștere și nu frica de bici, iar aceasta se realizează prin convingere și nu prin constrângere.

Iar dacă sunt unii cateheți care apelează la astfel de practici neortodoxe[30] pentru disciplinarea copiilor, țin să le amintesc că există o diferență între zburdălnicia nevinovată și obrăznicia nejustificată a unor copii, pe care ei, în calitate de pedagogi, au datoria de a nu le confunda, ci de a le trata ca atare.

Chiar și atunci când va întâlni cazuri de obrăznicie, un bun educator va apela întâi la tactul său pedagogic și nu la bâta salvatoare a celui mai neinițiat educator. Din nefericire, întâlnim astăzi o mare de oameni, care nu s-au putut bucura de o educație religioasă în copilărie, iar acum la maturitate simt lipsa lui Dumnezeu din viața lor. Încercările lor de a-l întâlni, se lovesc de duritatea sufletească formată la întâmplare și de golul copilăriei creat de lipsa sentimentului religios, chiar în starea sa embrionară.

De aceea, se cuvine în încheiere să amintim sesizația pe care o face V. Băncilă, arătând că „cea dintâi condiție în educația religioasă e ca să începem un adevăr de la început. Să învățăm o dată, în chip definitiv și efectiv, adevărul vechi și de bun simț că dacă nu se introduce omul în religie încă de când e copil, el va risca să nu cunoască niciodată farmecul și binefacerea religiei. Dacă nu plouă primăvara, degeaba va ploua mai târziu. Plugarii știu că grânele trebuie să fie bine crescute înainte de a veni căldurile verii, ca să nu le vateme. La fel și în formația religioasă. Planta de preț a religiei să fie adânc înrădăcinată în solul sufletului, pentru ca secetele vieții să nu-i poată face nici un rău".[31]

Pr. lect. MIRON ERDEI

30. Vezi art. **Un pedagog de școală nouă sădește dragoste de religie cu bățul** în „Jurnalul bihorean" din 22 mai 1996, p. 9.
31. V. Băncilă, **Op. cit.**, p. 21—22.

GALA GALACTION
TANGENȚE CU SIBIUL

Personalitate a epocii noastre, cărturar de mare prestigiu, devotat slujitor al lui Hristos în calitate de preot, „unul dintre drepți", cum îl caracterizează un reprezentant cultic din țară, academician, luptător pentru demnitatea umană, a fost ceea ce într-un termen curent numim ecumenist.

Gala Galaction „a îmbogățit literatura noastră cu prețioase opere literare de-o înaltă valoare artistică și cu un profund conținut moral și creștin", cum se exprimase patriarhul Bisericii noastre Justinian Marina.

Prietenii și admiratorii săi îl studiază, cititorii săi se delectează cu opera sa: nuvele, romane, articole, studii, poezii, pamflete, meditații, predici.

Exprimând sentimentele noastre de gratitudine față de omul care s-a consemnat pe sine ca să lumineze pe alții, aducem și noi câteva cuvinte de prețuire tratând tangențele lui Gala Galaction cu Sibiul.

Gala Galaction nutrea de multe ori intenția de a organiza o întâlnire cu profesorii Institutului Teologic din Sibiu. Avea o problemă veche de dezlegat și ar fi dorit să obțină și girul teologilor sibieni.

Din scrisoarea pe care mi-a trimis-o în primăvara anului 1951 rezultă clar scopul întâlnirii: „Domnule rector și P.C. părinte Colega, vestindu-vă sosirea mea în Sibiu, pentru o comunicare universitară, știu că sunt pe calea de a mă plăti de o veche datorie, contractuală prin promisiune. Vă rog însă să notați că nu e vorba de-o conferință quasi publică. Este vorba de-o comunicare academică, destinată colegilor noștri teologi, prin urmare: chestiunea divulgării și a datei conferinței nu interesează. Vin ca să fac o împărtășire sufletească și științifică fraților mei profesori teologi, firește prezidată de venerabilul meu prieten și al Dvs. mitropolitul Î. P. S. Nicolae Bălan.

Am ales ziua de 8 martie. Cu ajutorul Domnului, voi sosi în Sibiu, cu trenul automotor (așadar cred că pe la orele 14). Totuși, vă telegrafiez din ajun. Domnul să ne adune sănătoși! Frățește: Gala Galaction".

Evident flatat de prestigiul de care se bucură Gala Galaction l-am primit cu zâmbetul și înseninarea feții, cu flori și osanale. Atitudinea noastră poate fi reflectată prin alocuțiunea în care am spus:

„Pătruns de fiorul strunei față de pilda măreață a domniei Voastre, care neîntrerupt ați ostenit vreme de zeci de ani, cu foarte multă osârdie, pentru a ne da în graiul cel neprefăcut al poporului cărții de căpătâi, care de pe catedra universitară v-ați făcut izvor de lumină și de păvățuire înțeleaptă pentru multe generații, literat de prestigiu, creator de stil și îndrumător către idealul rupt din veșnicie, vă mulțumim că ați ostenit să ne împărtășiți la noi acasă, marea bucurie de a vă vedea față către față.

Toate ideile și toate graiurile Domniei Voastre sunt pentru promovarea educației și culturii poporului, de la mărunte înfiripări de versuri și până la cartea despre care ați zis că: „trebuie să pătrundă ca o rețea de apă vie ogoarele inimii și ale culturii românești".

Poet cu chip de patriarh, literat după rânduiala profeților, democrat în cugetare, universal în concepție, V-ați luptat ca să sporiți bunătatea și demnitatea omului.

Cuvintele pe care ni le-ați spus în: „La răspântie de veacuri", „E mincinoasă frumusețea dacă n-o garantează idealul moral, e amăgitoare arta dacă nu precede din convingeri superioare", sunt vrednice să fie simbol de înflăcărare, nu pentru frumusețea lor cea din afară ci pentru că ele pornesc din izvoarele democrației universale de sub muntele celor 9 fericiri.

Vechea dorință de a ne vizita coincide cu o poruncă a sufletului nostru de a vă pofti la noi ca pe unul mult iubit de toți... Acum vă vedem pentru întâia dată pe catedra din aula Așezământului nostru, la vârsta celor 70 de ani. E o datorie a noastră a vă exprima sentimentele de prețuire față de scriitorul care prin opera literară ați dovedit o nestăvilită dragoste față de popor și țară și ați plecat urechea la marile transformări prin care trece omenirea în veacul nostru...

Cu aceste sentimente de înalt respect și cu adâncă mișcare sufletească Vă zicem: „Bine ați venit!".

La simpozion a fost vorba de-o critică de text în legătură cu Rabi Saul, cum îi zicea problemei Gala Galastion. Termenii care au fost supuși unei analize îndelungate au fost: de ce mă prigonești, F.A. 9,4, care erau pasibili de două sensuri = a persecuta (im feidlichen Sinn, cum ar zice neamțul) și a urmări — în scop binefăcător (im freudlichen Sinn). În tradiție s-a fixat primul sens, Gala Galaction susținea pe al doilea. După, discuții ample am ajuns la concluzia că din punct de vedere istoric termenii sunt pasibili de această interpretare. Mai trebuia documentarea filologică a termenilor. Pentru această treabă Gala Galaction s-a angajat la o nouă discuție, care urma să aibă loc într-un viitor apropiat.

Gala Galaction a plecat încântat de concluziile la care s-a ajuns. Dovadă epistola alăturată.

„Prea Cucernic părinte Colega și domnule rector. Nu uit și nu pot uita cele câteva zile pe care le-am trăit între Dvs., colegii mei teologi din Institutul Teologic al Mitropoliei Ardealului.

Nu vă ascund că am găsit, în Dvs. mai multă rezonanță și mai multă științifică reacțiune decât în altă parte.

N-am uitat obiecțiunile inteligente care mi-au fost făcute și am cugetat asupra lor. Am găsit și răspunsuri corespunzătoare.

Sunt încredințat că și Dvs. ați continuat să vă întrebați și să vă cercetați ideile pe care vi le-am prezentat. Este vorba de-o mare și răscolitoare problemă. Aș fi fericit să ajungem noi teologii români, să ațâțăm atenția lumei teologice de peste hotare cu această interpretare nouă și pare ca irefragabilă a închiziției lui Rabi Saul.

Am refăcut comunicarea mea și i-am dat o formă redusă și concentrată. A ieșit un studiu de vreo 22 de pagini mari. Aș vrea să-l dau tiparului. Patriarhul nostru este foarte bucuros.

Dar aș vrea să-l supun unei ispitiri prealabile. Dvs. cu obiecțiunile Dv. mi-ați făcut o luminoasă impresiune. Aș vrea să vă recitesc comunicarea mea, în forma ei cea nouă, și să reluăm câteva puncte, încă neaprofundată. I-am scris tot azi, și veneratului meu Amic Î.P.S. Nicolae, dorința mea de a revedea Sibiul și pe colegii mei teologi și fac planuri peste planuri, când ar putea să fie acea dorită zi — sau zile — de revedere și de aprofundare exegetică.

Vă rog, prea cucernice părinte colega să comunicați, amicului nostru prof. Cotos că nu am uitat ceea ce am vorbit împreună. Așteptăm rezultatul.

Vă rog, de asemeni, împărtășiți tuturor colegilor noștri închinăciunile și bunele mele amintiri, și nădejdea mea într-o viitoare revedere. Cu îmbrățișări întru Domnul: Gala Galaction", București, 3 aprilie 1951.»

Al doilea simpozion n-a mai avut loc. Motivul îl va indica volumul trei din Jurnalul scriitorului, care era așteptat să vadă lumina zilei.

Opera lui Gala Galaction (alias Grigore Pișculescu) este importantă. Ea este semnalată și de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie, mai nou în Telegraful Român, numărul de Paști 1998, în „Semnalăm", Gala Galaction, Jurnal II. București 1997.

Ceea ce spune Înalt Prea Sfințitul Antonie este pur și simplu adevărat. „Jurnalul ca și opera lui Gala Galaction reflectează structura lui cu totul aparte, ca om, și personalitate creatoare și de o distinsă originalitate".

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

PROBLEMA TRADUCERII SCRIERILOR INTERTESTAMENTARE

Literatura biblică cuprinde pe lângă cărţile scripturistice, împărţite pentru noi ortodocşii în canonice şi necanonice, şi faţă de care Biserica a manifestat o grijă deosebită, şi alte scrieri deosebit de valoroase care ajută la o mai bună cunoaştere a realităţilor istorice în care s-au derulat anumite momente din istoria neamului omenesc. Aceste scrieri „cu un pretins caracter divin"[1] se numesc *apocrife*, de la grecescul „apocrifos" care înseamnă: ascuns, tainic, secret, denumire adecvată atât în ce priveşte cuprinsul lor, cât şi în ce priveşte autorul lor.

Faţă de aceste scrieri Biserica a avut o atitudine negativă, considerându-le chiar false, nelegitime, iar cei care le difuzau erau ameninţaţi cu anatema, caterisirea şi chiar cu declararea ca eretic.[2]

Cu toate acestea, un număr foarte mare de astfel de scrieri au ajuns până la noi, grupate în câteva cataloage:

— *„De libris recipiendis et non recipiendis"*, anonim din secolul al VI-lea, atribut însă papei Gelasie (492—496);

— *Catalogul patriarhului Nicefor al Constantinopolului* (sec. IX).[3]

Cuprinsul acestor scrieri îl cunoaştem, însă alte detalii în ce priveşte autorul sau timpul scrierii nu deţinem. Ele s-au numit însă, de la început pseudoepigrafe. În literatura biblică occidentală ele sunt alăturate scrierilor qumranite şi poartă numele de *„scrieri intertestamentare"*, deoarece, în viziunea bibliciştilor ce s-au ocupat de traducerea lor, acestea ar fi apărut în perioada de timp cuprinsă între cele două Testamente.

Apelativul „Scrieri intertestamentare" nu este admis de către toţi exegeţii biblici şi cere anumite lămuriri. O definiţie simplă şi care se vrea exactă că acest apelativ desemnează ansamblul scrierilor care au apărut în perioada dintre Vechiul şi Noul Testament. La prima vedere s-ar părea că această definiţie nu pune probleme, însă lucrurile stau astfel, deoarece există multe incertitudini care sunt legate chiar de noţiunea *„canon"*.

---

1. Pr. prof. Dumitru Abrudan, **Cărţile apocrife ale Vechiului Testament**, în „Mitropolia Ardealului", nr. 9—10/1983, p. 562.
2. Ibidem, p. 563—564.
3. P.G. 100, col. 1055—1060.

Iudaismul, care nu recunoaşte Noul Testament şi pentru care Vechiul Testament este Biblia, nu poate desigur accepta denumirea de „scrieri intertestamentare" care presupune existenţa celor două Testamente.

Pe de altă parte, trebuie să se facă distincţie între canonul Bibliei ebraice şi cel al Bibliei greceşti, Septuaginta, care conţine un număr mai mare de cărţi. Aceste cărţi vor fi numite pentru prima oară de Fer. Ieronim, cărţi „apocrife".[4] Totuşi nu le exclude din traducerea sa a Bibliei. Fer. Augustin se va pronunţa fără ambiguitate, asupra canonicităţii tuturor „apocrifelor" lui Ieronim. Bisericile ieşite din Reforma protestantă vor respinge cu desăvârşire „apocrifele". Biserica romano-catolică face o ierarhizare a cărţilor vechitestamentare: scrieri protocanonice şi dunterocanonice. Cele protocanonice sunt cele incluse în Biblia ebraică, iar dunterocanonicele sunt scrierile cuprinse doar în Septuagintă.

Protestanţii socotesc dunterocanonicele ca fiind apocrife, iar apocrifele sunt numite „pseudoepigrafice".

Pentru noi ortodocşii, cărţile biblice se împart în canonice sau inspirate, necanonice sau bune de citit (anaghinoscomena) şi apocrife sau pseudoepigrafice.

Aceste remarci terminologice ne introduc în istoria problemei. Fabricius[5] este cel dintâi care a introdus în literatura ştiinţifică termenul „pseudoepigraf". Cele două volume ale sale cuprind, în ordinea istoriei biblice, scrierile atribuite unor patriarhi şi profeţi din Vechiul Testament.[6]

În cel de-al doilea volum, Fabricius va introduce chiar şi o apocrifă din Noul Testament intitulată *„Istoria lui Iosif Teslarul"*.

J.P. Migne se va ocupa şi el de scrierile care ne interesează, adunându-le în două volume (1856 şi 1858) sub numele: „Dicţionarul apocrifelor" sau „Colecţia tuturor cărţilor apocrife ale Vechiului şi noului Testament".[7]

O nouă perioadă se deschide prin publicarea a doua opere, cu un titlu asemănător, şi care vor rămâne pentru mult timp clasice: *„Die Apokryphen und Pseudopigraphen des Alten Testaments"*, de către Kautzsch (I—II, Tübingen 1900) şi *„The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament"* (I—II, Oxford, de către R-H. Charles.

Opera lui Kautzsch şi a colaboratorilor săi este de o mare claritate şi limpezime tipologică. Primul volum cuprinde cărţile numite de catolici, dunterocanonice, iar al doilea este consacrat pseudoepi-

4. A se vedea prefaţa cărţilor „Samuel" în „Biblia sacra iuxta vulgatum versionem I", publicată la Stuttgart, 1969, p. 365.

5. Fabricius (Jean-Albert) teolog luteran şi bibliograf, născut la 11 nov. 1668 la Leipzig şi mort la 30 aprilie 1736. Vezi „Dictionnaire de Theologie Catholique, tomul V, partea a II-a, col. 2063—2065.

6. Codex pseudepigraphus Vetoris Testamenti, sive pseudepigrapha Testamenti Veteris sive scripta sanctis patriarcharum ac prophetarum nominibus temere supposita, collectus, eastigatus, testimoniis aque censuris et aminadversionibus, Hamburg, 1715.

7. P.G. 100. col. 1055—1060 unde apar doar 11 apocrife.

grafelor, la a cărui apariţie au contribuit marii savanţi: P. Wendland, E. Littmann, A. Deissmann, F. Blass şi H. Gunkel.

R.H. Charles, care a petrecut un an în Germania, a publicat în engleză o operă similară celei a lui Kautzsch, dar de mari dimensiuni incluzând şi alte scrieri. La primul volum nu aduce nici o contribuţie, cu excepţia unei prefeţe de două pagini, la cel de al doilea contribuţia sa este decisivă. Era un bun cunoscător al pseudoepigrafelor. A editat câteva dintre ele: *Cartea lui Enoh, Cartea Jubileelor, Testamentul celor 12 patriarhi, Înălţarea lui Moise* şi *Apocrifa siriacă a lui Baruh.* Mai târziu va publica două mari comentarii biblice: *„A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John,* I, II, Oxford — 1920).

Operele lui Kautzsch şi Charles au fost pentru o perioadă de o jumătate de secol, normative. Un loc aparte îl ocupă opera lui P. Riessler, apărută în 1928 (*„Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel"*, Augsburg 1928) care reuneşte 59 de texte neincluse în operele celor doi înaintaşi. Traducerea textelor lasă de dorit, neavând pentru noi prea mare valoare critică.

Descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă în anul 1947, va determina o relansare a studierii şi cercetării scrierilor apocrife. Prin urmare, multe proiecte au prins contur în Franţa, Anglia, America, Germania, Spania, fiecare conducându-se după principiile sale. Trebuie să amintim aici încercările destul de modeste: A.M. Denis — *Introduction aux Pseudepigraphes grecs d'Ancien Testament,* Leyde 1970; W.G. Kümmel, *Jüdische Schriften aus hellenistisch — römischer Zeit,* Gütersloh 1970 (şi câteva volume după această dată); G. Delling — *Bibliographie zur jüdisch — hellenistischen und intertestamentarischen Literatur,* Berlin 1975, J.H. Charlesworth — *The Pseudepigrapha and Modern Research,* Wissula 1976.

În prefaţa operei editată de H.F. Sparks — *The Apocryphal Old Testament"* şi apărută la Oxford în 1984, autorul scoate în relief marile dificultăţi editoriale şi metodologice. Editorul şi-a fixat două obiective: mai întâi să ofere un echivalent cărţii lui M.R. James *„The Apocryphal New Testament"*, publicată în 1924, la Oxford şi apoi să se dea într-o formă redusă şi la un preţ accesibil o versiune a celui de-al doilea volum a lui R.H. Charles, *The Pseudepigraphal of the Old Testament.* Lucrarea însă nu a fost la înălţime: introducerile sunt succinte, notele foarte restrânse, anumite traduceri au fost înlocuite cu altele care nu se ridică la valoarea lui Charles, altele au fost revizuite sau chiar excluse.

Cele două volume publicate sub direcţia lui J.H. Charlesworth au o mare audienţă în lumea anglo-saxonă şi circulă sub titlul *„The Old Testament Pseudepigrapha"*, I—II, Londra 1983.

Caracteristica esenţială a acestei opere este voinţa editorului de a oferi cercetătorilor un compus exhaustiv. Opera reuneşte, în cele două volume, 52 de scrieri cu un supliment, în timp ce volumul lui Kautzsch are treizeci şi cel a lui Charles, 17 scrieri. De aseme-

nea, în primul volum găsim trei „avertismente" scurte: primul al lui Georges W. Macrae, despre importanţa literaturii apocrife; al doilea al lui James T. Cleland adresat cititorilor creştini, al treilea al lui Samuel Sandmel adresat iudeilor.

Colecţia publicată în limba spaniolă sub direcţia lui A. Diez Macho *Apocrifos del Antiguo Testamento* I—V, Madrid 1982—1987 este meritorie că nu a fost precedată de lucrări pregătitoare. Titlul este reţinut conform terminologiei catolice.

În limba germană au apărut din 1973, în fascicule conţinând adesea veritabile volume (a se vedea de ex. S. Uhlig, *Das athiopische Henochbuch*, Gütersloh 1984), opera *Jüdische Schriften aus hellenistich-römischer Zeit*".

Distincţia între cei doi termeni (pseudoepigrafe şi apocrife) nu este tranşantă. Scrierile sunt aranjate ţinându-se seama de genurile literare.

Tot în această perioadă trebuie reţinută şi contribuţia lui M.E. Stone cu volumul „*Jewish Writings of the second Temple Period*", Aseen — Philadelphia, 1984.

În limba franceză a apărut volumul „La Bible Ecrits intertestamentaires", al treilea volum din colecţia „*Bibliothèque de la Pleiade*", Gallimard 1987, sub direcţia lui André Dupont-Sommer şi Marc Philonenko.

Denumirea de „Scrieri intertestamentare" folosită adesea de criticii englezi şi americani pentru a desemna pseudoepigrafele Vechiului Testament a fost reţinută şi atribuită textelor de la Qumran. Denumirea nu este ambiguă, ci marchează un lucru esenţial: există între Vechiul şi Noul Testament o adevărată literatură care ni s-a păstrat. Statutul incert al acestei literaturi situată între frontierele iudaismului şi creştinismului explică existenţa numeroaselor discuţii asupra apelativelor „apocrife", „pseudoepigrafe" sau „scrieri intertestamentare". Editorii francezi subliniază faptul că titlul operei este „Ecrits intertestamentaire" şi nu „Les écrits intertestamentaires", absenţa articolului vrea să arate că nu s-a vrut constituirea unui volum care să cuprindă toate scrierile „intertestamentare", ci de a se propune o poziţie judicioasă, fără îndoială, dar care rămâne empirică.[8]

Volumul are două părţi:

A. — *Scrierile qumranite:*
I. Regula comunităţii
II. Ruloul templului
III. Scrierea din Damas
IV. Regula războiului
V. Imne
VI. Psalmii pseudo-davidici
VII. Comentarii biblice-Habacuc, Naum, Psalmul 37

---

8. A se vedea „La Bible Ecrits intertestamentaire", Gallimard, 1987, „Avant propos" de Marc Philonenko, p. XI—XIV.

VIII. Apocrifa Genezei
IX. Diverse fragmente importante: Florilegiu, Testimonia, Legenda ebraică a lui Melchisedec, Liturghia îngerească, Capcanele femeilor, Cartea misterelor.

B. — *Pseudoepigrafele Vechiului Testament:*

I. Enoh
II. Jubileele
III. Testamentul celor 12 patriarhi
IV. Psalmii lui Solomon
V. Testamentul lui Moise
VI. Martiriul lui Isaia
VII. Oracolele biblice
VIII. Apocalipsa greacă a lui Baruh
IX. Cartea secretelor lui Enoh
X. Cartea antichităţilor biblice
XI. A. IV-a carte a lui Ezdra
XII. Apocalipsa siriacă a lui Baruh
XIII. Iosif şi Asineta
XIV. Testamentul lui Iov
XV. Testamentul lui Avram
XVI. Apocalipsa lui Avram
XVII. Paralipomenele lui Ieremia
XVIII. Viaţa greacă a lui Adam şi Eva
XIX. Apocalipsa lui Ilie.

Prin strădania celor enumeraţi mai sus, avem la îndemână un corpus cvasicomplet al literaturii apărute între cele două Testamente. Desigur, în limbi străine. De aceea, ne punem întrebarea firească: Pe când în româneşte un asemenea echivalent?

Aceste scrieri au pătruns şi pe teritoriul ţării noastre, dacă nu concomitent cu traducerea primelor cărţi canonice, imediat după acestea. Dar astăzi nu le avem la îndemână.[9]

Când întrebarea va primi răspunsul pozitiv, literatura intertestamentară, atât de valoroasă va fi pusă în toată amploarea sa, la dispoziţia acelor români care iubesc Scripturile.

Pr. drd. AUREL PAVEL

---

9. Pr. prof. Dumitru Abrudan, art. cit., p. 566. De asemenea, prin strădania pr. prof. d. Nicolae Neaga avem un rezumat a acestor scrieri (vezi art. Cărţile apocrife ale Vechiului Testament, în „Mitropolia Banatului" nr. 1—3/1966, p. 26—40).

PREDICĂ LA DUMINICA A V-A DIN POSTUL MARE

Iubiți credincioși!

În drum spre Capernaum, Mântuitorul nostru Iisus Hristos este rugat insistent de unul dintre cărturari ca să-i vindece copilul ce din pruncie avea duh mut și surd care-l arunca, de multe ori, în apă și în foc. Văzându-i credința, Mântuitorul îi vindecă fiul zicându-i: „Duh mut și surd, Eu îți poruncesc: ieși din el și să nu te mai întorci!" (Mc. 9, 25). La vederea acestei minuni nu numai cărturarul și cei de față, ci chiar Apostolii rămân uimiți întrucât și ei au încercat să vindece copilul, dar n-au putut. Unii dintre ei Îl întreabă pe Iisus de ce n-au putut să-l vindece, la care Acesta le răspunde: „Acest soi de demoni cu nimic nu iese, decât numai cu rugăciune și cu post" (Mc. 9, 29).

Aceste ultime cuvinte rostite de Mântuitorul sunt unul din cele mai importante temeiuri scripturistice pentru practica postului, ca mijloc de curățire și mântuire a sufletului. Acum, noi ortodocșii, ne aflăm în perioada Postului Mare pentru că astfel suntem încredințați că putem să biruim răul din lumea aceasta și să ne mântuim.

Postul este, așadar, un mod de existență, o cale care merge spre mântuire, dar care — ca orice cale de desăvârșire — este strâmtă și deloc ușoară. Postul este și o luptă. O luptă atât cu răul din lumea aceasta, dar și cu propriile noastre patimi orientate acum nu spre plăcere, ci spre Înviere. Postul înseamnă, totodată, și jertfă pentru că trebuie să renunțăm, să sacrificăm multe din lumea aceasta, jertfă ce ne apropie de jertfa Mântuitorului Hristos.

Din această perspectivă am putea să spunem, odată cu Sf. Ap. Iacov, că credința fără post este moartă, pentru că prin post credința se verifică și se purifică precum aurul în foc.

Dar, iubiți credincioși, astăzi constatăm că postul a slăbit foarte mult. Sunt foarte puțini cei care postesc așa cum scrie în calendar. Ni se pare chiar firesc să nu postim și găsim atâtea argumente ca să înlăturăm postul din viața noastră. Este o mare greșeală pentru că acesta este primul pas care ne duce spre păcat.

Motivul principal al nepostirii în ziua de azi este faptul că trăim într-o lume desacralizată, adică o lume care se rupe tot mai mult de cele sfinte și Îl face prezent tot mai puțin de Dumnezeu între și întru noi. Lumea de astăzi stă tot mai mult sub semnul legilor firii, adică, în cele din urmă, ale morții, decât sub semnul legii lui Hristos, adică

a Învierii. Se pare că această lume este impulsionată mai mult de gravitatea răului, decât de dorinţa binelui.

De exemplu, dacă astăzi i-am spune cuiva: „Omule, trebuie să posteşti pentru că numai aşa vei dobândi împărăţia lui Dumnezeu!" nu ştiu dacă l-am convinge şi dacă omul acesta s-ar apuca imediat de postit. Dar dacă i-am spune: „Omule, eşti grav bolnav, trebuie să ţii regim medical altfel vei muri!", cu siguranţă că, de frica morţii, s-ar apuca imediat de regim medical. Iată cum impulsul îl dă moartea şi nu învierea. Or, pentru creştini impulsul la acţiune trebuie să vină întotdeauna din dorinţa de bine, din dorinţa de mântuire, iar nu din frica de suferinţă sau moarte.

Pecetea desacralizării în care trăim astăzi se vede şi în felul în care trăim şi înţelegem timpul, spaţiul şi ritmul nostru de existenţă. Ca exemplu al desacralizării timpului este şi felul cum este înţeleasă ziua de către omul contemporan. Ziua este din punct de vedere astronomic o mişcare de rotaţie a pământului în jurul axei sale sau o scurgere de timp de la ora zero la ora 24. Aceasta nu aminteşte nimic de Dumnezeu. Dar, pentru creştin, ziua are o cu totul altă semnificaţie. Ziua este din punct de vedere liturgic un timp de mântuire, un timp în care se poate câştiga sau — Doamne fereşte! — pierde mântuirea. În perspectiva acestui timp ne aflăm şi acum în biserică. Timpul acesta este şi un timp de aşteptare a celei de-a doua veniri a Mântuitorului.

Se povesteşte că odată îngerul Domnului a venit să ia sufletul unui sfânt. Acesta, însă, s-a rugat de înger să-l mai lase să trăiască pentru că nu s-a rugat destul. Sfântul, aşadar, avea nevoie de timp pentru rugăciune, el nu voia să trăiască mulţi ani pe pământ cantitativ, ci voia să trăiască spre a se mântui.

Iată adevărata înţelegere a timpului care ne poartă, cu fiecare secundă, spre viaţa viitoare, de aceea noi trebuie să-l folosim spre mântuire.

Dar nu numai timpul, ci şi spaţiul a fost desacralizat în lumea de azi. Pentru omul profan spaţiul se măsoară în km şi în m^2. Cu cât este mai mare cu atât este mai bun, deci are valoare din punct de vedere cantitativ. Pentru creştin, însă, spaţiul nu se măsoară orizontal şi cantitativ, ci vertical şi calitativ. Adică spaţiul are mai mare valoare cu cât este mai apropiat de Dumnezeu, cu cât este, în concret, mai legat de biserică. De aceea spaţiul în care trăieşte creştinul este spaţiu liturgic, şi cel mai important este sfântul altar unde aievea are loc unirea omului cu Dumnezeu.

Românul a considerat spaţiu sfânt şi casa în care a trăit, pentru că în casă şi-a adus biserica cu el, şi-a pus icoane, a aprins candele, şi-a rostit neîncetat rugăciunea.

Iată de ce satele noastre sunt construite în jurul bisericilor. Astăzi oraşele noastre sunt construite în jurul magazinelor şi al băncilor, de aceea spaţiul de la oraş este desacralizat.

Astăzi căutăm locuințe mari și cât mai aproape de magazine sau de serviciu, dar nu știu câți își mai pun problema ca locuința lor să fie cât mai aproape de biserică.

Spațiul în care trăiește românul este spațiu sfânt și pentru că pământul pe care-l calcă poartă osemintele moșilor și strămoșilor noștri adormiți în Domnul, de la care ni s-a transmis adevărata credință. Acesta este fundamentul adevărat al dragostei pentru glia străbună și din acest motiv pentru românul ortodox adevărat, a trăi în alt spațiu, pe un alt pământ decât cel străbun, este o imposibilitate. Spațiul altei țări, oricât ar fi de primitor și de bogat, fără Biserică și fără strămoși, nu are pentru român nimic sfânt în el, de aceea pururea se va simți un dezrădăcinat.

Iubiți credincioși, ritmul existenței noastre de azi este și el un ritm desacralizat. Toți ne ducem viața strâns legați de ceas și de program. Nesocotirea acestora înseamnă autocondamnare. Or, pentru creștin, și în trecut pentru românul ortodox, întregul ritm de existență a fost legat nu de ceas, ci de sunetul clopotelor și de sărbătorile din calendar. Toată viața românului era legată de slujba de la biserică și de praznice. Acestea dădeau existenței românului o semnificație liturgică, de aceea tot ce lucra și trăia avea importanță și pentru mântuire.

Ce importanță liturgică are astăzi faptul că în bloc funcționează liftul sau nu? Or, pentru român, dacă nu-i rodea țarina, sau îi murea un animal, asta însemna că sunt niște păcate care trebuie plătite și primul pas de ajutor îl făcea către sfântul altar.

Ritmul artificial desacralizat în care trăim astăzi ne rupe total și de natură. Nu contează dacă afară este iarnă sau vară, serviciul nostru este același, adică ciclic și mecanic. Or, ritmul liturgic este și un ritm legat de natură, de aceea creștinul se simte legat de natură prin credința lui ortodoxă. Primăvara cu Paștile, vara cu Sântămăria, toamna cu Sâmiedru, iarna cu Crăciunul, toate sunt legate între ele și împreună legate de viața creștină firească a omului, care astfel se menține departe de mecanicitate, de plictiseală și de necredință.

Iubiți credincioși, iată lumea în care trăim astăzi! Iată de ce viața de astăzi nu ne mai mulțumește. Iată de ce ritmul existenței noastre cotidiene devine trepidant, sufocant, tot mereu în viteză, încât în anumite momente ne simțim absolut depășiți sau în contratimp cu fluxul vieții. Sau, altfel spus, printr-un cuvânt adus de acolo de unde a venit și desacralizarea, iată de ce suntem mereu în stress. Pentru că viața noastră de astăzi este cuprinsă de un proces de desacralizare, adică de îndepărtare de credință și de Biserică.

Iată, totodată, și misiunea noastră de astăzi, că suntem chemați să schimbăm fața acestei lumi desfigurate, adică să o recreștinăm. Cum? Răspunsul e foarte greu, dar primul pas îl putem face redescoperind postul ca adevăratul mod de existență.

Prin post noi creştinii dovedim că trăim după credinţa ortodoxă şi că dorim să ne mântuim. Prin post arătăm că noi oamenii suntem fiinţe ce trăim să ne rugăm, nu să digerăm. Că trăim să ne mântuim, nu să mistuim.

Postul nu este uşor. Dar să nu uităm că şi postul ne-a menţinut ca popor aproape 2000 de ani în istorie. Pe timpul Sf. Ştefan cel Mare românii posteau fără cartofi, fără mălai, fără margarină, fără uleiuri rafinate. Cu ce posteau? Cu ce aveau, dar posteau!

Iubiţi credincioşi, dar postul ne scoate şi din criza morală în care ne aflăm. Se spune că ne aflăm într-o criză economică. Pare că este adevărat. Dar să nu uităm faptul că aşa bogaţi ca acum n-am fost niciodată! Cine ştia înainte de televizor, de frigider, de telefon, de aspirator, de atâtea şi atâtea lucruri care astăzi sunt absolut obişnuite în viaţa şi în casa noastră. Nu în aceasta stă criza noastră de azi! Criza este una ce ţine de sufletele oamenilor. Zilnic sunt pline ziarele de omoruri, de ură, de invidie, de certuri, de desfrâu, de violenţă, de provocări. Aceasta este adevărata criză, fiindcă oamenii s-au îndepărtat de credinţă şi prin aceasta şi-au umplut sufletele de răutate.

Înainte trăiau în case de lemn, în câte două sau trei odăi, bunicii cu fiii şi nepoţii împreună, şi se înţelegeau. Ba mai mâncau toţi dintr-un blid şi era armonie. Astăzi avem toţi camera noastră, mâncăm fiecare în farfuria lui, dar nu ne mai înţelegem. Copii aveau câţi le dăruia Dumnezeu. Astăzi facem numai câte un copil, cel mult doi, plângându-ne că n-avem cu ce să-i creştem, deşi suntem mai bogaţi. De aceea când se fac mari, Dumnezeu ne pedepseşte, fie depărtându-i de noi, fie luându-le viaţa din tinereţe. Şi suferim că n-am făcut copii atunci când trebuia!

Înainte satul tot se cunoştea de la un capăt la altul şi erau toţi într-o comuniune. Astăzi trăim în oraşe aglomerate, cu mulţimi de oameni care sunt străini unii faţă de alţii. Şi la Biserică nu ştim cine este în dreapta sau stânga noastră. Rezultatul: înainte ne era ruşine de lume, astăzi nu ne mai ruşinăm de nimic.

Iată adevărata criză în care ne aflăm!

Să ne mai gândim şi la faptul că poporul nostru a rezistat în istorie păstrându-şi curăţenia. Când năvăleau turcii prima grijă era ca fetele să fugă în munţi ca nu cumva să fie pângărite de turci. Astăzi se întâmplă exact invers, primii prieteni ai fetelor noastre sunt turcii. Nu este şi acest fapt bătaia lui Dumnezeu pentru necredinţa noastră? Unde-i curăţia românului? În felul acesta unde vom ajunge? Încotro neam românesc?

Zilele trecute se spunea la radio că Bucureştiul ocupă locul trei în lume în ceea ce priveşte numărul de cazinouri. Oare cu cazinourile vom salva sufletul românesc de la degradarea morală?

Dar să venim mai aproape şi să ne gândim la Sibiu, unde aproape nu este o stradă pe care să nu fie un bar sau o cârciumă. Oare cu barurile vom potoli setea spirituală a tineretului nostru şi îi vom arăta calea cea dreaptă?

Ba chiar mai mult: cum să nu rămânem uimiţi când citim în ziarele sibiene că o bisericuţă de lemn din oraşul nostru, ridicată după 1989 cu multă jertfă, trebuie mutată sau demolată căci nu cadrează cu arhitectura parcului? Auziţi, grija cea mare este faţă de parcuri, nu faţă de sufletele pustii la fel ca şi aceste parcuri neîngrijite? Apoi la nici şase ani de la Revoluţie să vorbeşti despre mutări şi demolări de biserici este mai mult decât un sacrilegiu, este chiar de neiertat. Să ne aducem aminte doar cât de aspru au fost pedepsiţi cei care au crezut că se pot lupta cu Dumnezeu. Nu se împlinesc, oare, cuvintele Mântuitorului din pericopa evanghelică de astăzi: „O, neam necredincios şi îndărătnic până când voi fi cu voi? Până când vă voi răbda?" (Mc. 9, 19).

Iubiţi credincioşi, a fi creştin adevărat în ziua de astăzi nu este uşor pentru că înseamnă să lupţi şi să jertfeşti pentru credinţa ta. Când nu mai putem, să Îl chemăm în ajutor pe Mântuitorul, căci celui ce cere i se va da.

După ce Mântuitorul nostru Iisus Hristos a predicat în sinagoga din Nazareth, a fost alungat din patria lui, învinuindu-l că blasfemiază. S-a repatriat în Capernaum unde a săvârşit multe minuni printre cei care L-au primit. Să facem şi noi din sufletul nostru un nou Capernaum unde să-L primim pe Mântuitorul şi să-L rugăm: „Doamne, fă şi cu noi o minune şi ajută-ne să nu pierim!". Sau cum se spune într-o cântare atât de frumoasă din Postul Mare: „Luminează-mi haina sufletului meu, Dătătorule de viaţă, şi mă mântuieşte!" Amin.

Pr. lector IRIMIE MARGA

ÎN FAȚA PATIMILOR DOMNULUI HRISTOS

Fără îndoială cele mai impresionante pagini ale evangheliilor sunt acelea care istorisesc patimile, răstignirea și moartea Domnului Iisus Hristos.

Fiul Omului, cel mai drept și mai bun dintre toți câți au trăit în curgerea vremilor, binefăcătorul milostiv care a ajutat, a mângăiat și a vindecat pe atâți bolnavi și nenorociți, omul în care nici Pilat, guvernatorul țării, n-a aflat vreo vină, Iisus a fost judecat de mai-marii sinagogii evreești și osândit la moarte. Iar moartea i-a fost îngrozitoare: răstignirea pe un lemn, între doi făcători de rele, hulit și batjocorit, părăsit de prieteni și ucenici.

Autorii sfinți redau aceste fapte înfricoșătoare, iar Biserica le reamintește fiilor Săi, în toată tragica lor înfățișare în săptămâna Patimilor, mai ales în Joia mare, la slujba deniilor.

Este prilej de mare mângăiere sufletească pentru credincioși, o lucrare de „pedagogie" sfântă pentru întărirea evlaviei și a iubirii față de *„Omul durerii" care „a luat asupră-și durerile noastre" și cu suferințele noastre s-a împovărat"* (Isaia 53, 4).

Sfânta Scriptură ne spune că atunci când David a aflat de moartea regelui Saul într-o luptă cu filistenii, s-a întristat profund, a plâns cu lacrimi amare pe cel răpus în război și a poruncit ca acea pierdere să fie trecută sub tăcere, ca nu cumva poporul să se descurajeze, iar dușmanii lui Israel să devină mai înverșunați. (II Regi, cap 1).

Oare nu s-ar cuveni să facem și noi ca David? N-ar fi mai bine să tăinuim moartea Fiului Omului, sfârșitul lui sângeros de pe Crucea Golgotei, ca nu cumva să se bucure evreii și necredincioșii?

O, nu! De o mie de ori nu! Când se comprimă apa într-un vas, lichidul țâșnește cu mai multă forță. Când soarele se lasă seara în asfințit, el nu dispare din univers, ci se ascunde doar pentru câteva ceasuri la orizont, ca să apară dimineața mai strălucitor, în zorile răsăritului.

Astfel trebuie să privim și patimile Mântuitorului lumii. Ele au fost cumplit de dureroase, nespus de crâncene, fiind rezultatul unei orbiri de ură fără seamăn. Dar lespedea mormântului Domnului n-a fost un sfârșit, ci începutul celei mai glorioase măriri din istoria omenirii.

Patimile Domnului Iisus sunt dovada cea mai convingătoare a divinităţii Lui.

Să urmărim cu atenţie acest adevăr.

Omeneşte vorbind, a suferi şi a fi învins este un semn de neputinţă, de slăbiciune. Însă cazul tragediei de acum 20 de veacuri din preajma Ierusalimului, face excepţie de la regula generală, strălucită excepţie!

Suferinţele trupeşti şi sufleteşti ale Fiului Omului n-au fost o silnicie impusă cu forţa, o fatalitate, o înfrângere. Ci toate s-au desfăşurat după un plan divin, toate au fost prevăzute şi dorite mai înainte de a se înfăptui.

Mult înainte de a pătimi, Mântuitorul a început să spună Ucenicilor Săi câte aveau să I se întâmple: *„Iată ne suim la Ierusalim şi Fiul Omului va fi predat arhiereilor şi cărturarilor; şi-L vor omorî"*. (Marcu 10, 33).

Proorocia a fost vestită cu o profundă linişte şi seninătate, nu cu teamă. Se spune că Napoleon I în mijlocul unei bătălii ar fi strigat sfidător: „Glontele care mă va ucide încă nu a fost fabricat". Era o vorbă de trufie deşartă, de vanitate.

Cu Iisus a fost altfel. Prevăzând crima care avea să-l scoată din rândul celor vii, El vorbea cu siguranţa unui stăpân: *„Eu îmi pun viaţa Mea, ca iarăşi să o iau. Nimeni n-o ia de la mine, ci Eu de la mine însumi o pun. Putere am s-o pun şi s-o reiau. Această poruncă am primit-o de la Tatăl Meu"* (Ioan 10, 17—18).

Cel de o fiinţă cu Tatăl, nu numai că vorbea ca un Stăpân peste viaţă şi moarte, dar El a spus că *dorea* suferinţele pe care I le pregăteau ucigaşii de profeţi. *„Cu botez am a mă boteza şi câtă nerăbdare am până ce se va îndeplini..."* (Luca 12, 50). „Botezul" de care vorbea Învăţătorul avea să fie cel de sânge, iar nu de apă, Iisus dorea să sufere pentru păcătoşi ca o mamă care s-ar oferi să primească pedeapsa pentru fapta criminală a unui fiu, numai ca acela să fie scutit de osândă.

Înţelepciunea divină a rânduit acest mijloc de izbăvire pentru neamul omenesc: să moară Fiul lui Dumnezeu pentru păcătoşi, *„să se facă El blestem pentru noi, ca să ne răscumpere din blestemul legii* (Galateni 3, 13).

Alte dovezi ale puterii mult Pătimitorului Iisus sunt minunile lucrate pe drumul Crucii.

Când ostaşii voiau să-L aresteze pe Nazarinean, au fost atât de impresonaţi de înfăţişarea Celui condamnat de sinedriu, încât de frică, *„s-au dat înapoi şi au căzut la pământ"* (Ioan 18, 6).

În aceeaşi ocazie, când Petru, în apărarea Învăţătorului, a scos sabia şi a tăiat urechea slugii arhiereului, Iisus l-a oprit pe ucenic de la fapta de violenţă, a vindecat sluga şi a afirmat că dacă El ar vroi, Tatăl ceresc legiuni de îngeri I-ar trimite în ajutor. (Matei 26,53).

Tâlharului din dreapta, pentru o scurtă mărturisire de credință, i-a promis drept răsplată viața veșnică: *„Astăzi vei fi cu Mine în rai"* (Luca 23, 43).

În clipa morții, înainte de a muri, Domnul Iisus a implorat mila cerului pentru cei ce-L răstigniră: *„Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac"* (Luca 23, 34).

Dovada firii divine a lui Iisus au fost semnele mari care s-au produs la moartea Lui: întunecimea de soare, cutremurul de pământ, sfâșierea catapetesmei templului, toate parcă erau proteste ale naturii împotriva nedreptății ce s-a făcut asupra Stăpânului a toate. De acele minuni a fost atât de profund impresionat sutașul, care străjuia crucea de pe Golgota, încât, plin de cutremurare, a declarat: *„Cu adevărat omul acesta era Fiul lui Dumnezeu"* (Marcu 15, 29).

Mărturia sutașului s-a dovedit a fi adevărată prin strălucita minune a învierii lui Iisus.

Moartea n-a avut ultimul cuvânt, ura iudeilor n-a fost biruitoare. Ci a învins puterea cuvântului care a zidit cerul și pământul și care a vestit mai dinainte învierea.

„În mormânt viață, pus-ai fost Hristoase... și-ai zdrobit de tot puterea celui rău", cântăm noi credincioșii la prohodul din Vinerea mare. După trei zile de ședere în mormânt, Fiul lui Dumnezeu a ieșit biruitor, viu, strălucind ca un soare în răsărituri.

Acesta este motivul pentru care nu putem ascunde sub tăcere moartea Împăratului. Pentru suferințele Lui, pentru jertfa de sânge cu care a plătit păcatele fiilor lui Adam, Domnul Iisus este preamărit și adorat și va fi până la sfârșitul veacurilor. Lămurit o spune marele Său ucenic și apostol, Pavel: *„Hristos Iisus s-a smerit pe Sine, ascultător făcându-se până la moarte, și încă moartea de cruce. Pentru aceea Dumnezeu L-a preaînălțat și I-a dăruit Lui, nume care este mai presus de orice nume. Ca întru numele lui Iisus să se plece tot genunchiul, al celor cerești și al celor pământești și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru numele lui Dumnezeu Tatăl"* (Filipeni 2, 8—11).

Aici trebuie de căutat, așadar, semnificația și importanța pe care Biserica noastră Ortodoxă o acordă Patimilor: ele sunt, prin învierea, care le-a urmat, izvorul preamăririi Mântuitorului lumii, temelia bucuriei credincioșilor și a nădejdii lor. De aceea în cântările noastre, de la utrenie zicem: „Învierea lui Hristos văzând, să ne închinăm Domnului celui fără de păcat"...

Aproape 20 de veacuri au trecut de când Fiul Omului își dădea sufletul pe cruce. Dar, iată, El nu este uitat, dimpotrivă, este iubit și adorat pe toată suprafața pământului. Pe jertfa Lui s-a întemeiat și s-a înălțat Biserica creștină, prin sângele Lui ne spălăm de întinăciunea păcatului, avem pace și comuniune cu Dumnezeu.

Se spune că renumitul scriitor francez Jean Jacques Rousseau, privind patimele Domnului a lăsat să-i scape această mărturisire:

„Dacă moartea lui Socrate este cea a unui înțelept, moartea lui Iisus Hristos, este aceea a unui Dumnezeu".

Nu cunoaștem ce fapt anume l-a mișcat pe raționalistul francez ca să poată face o atare declarație. Dar noi fiii credincioși ai Bisericii, contemplând în lumina istoriei sângeroasa tragedie de pe Golgota și primind sfântul har de mântuire, ne plecăm genunchii în smerită închinare și ne rugăm: „Crucii Tale ne închinăm, Stăpâne, și sfânta Învierea Ta o mărim".

Preot Dr. ȘT. SLEVOACĂ

CUVÂNT LA PRĂZNUIREA SFÂNTULUI MARELUI MUCENIC GHEORGHE

MUCENICIA — rod al credinței, sau
SF. GHEORGHE — purtător al sfințeniei

Veniți, iubitorilor de mucenici, să aducem cunună de laudă Sfântului mare mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință asupra chinurilor suferite pentru mărturisirea lui Iisus Hristos, Mântuitorul nostru. Veniți să cinstim cu cântări duhovnicești pe viteazul și înțeleptul Gheorghe care a vădit înșelăciunea idolilor și a întărit credința creștinilor.

Dar mai întâi să preamărim pe Domnul Care i-a dăruit această putere și a făgăduit cununa nevestejită tuturor care vor fi tari în credință și vor răbda până la sfârșit nevoințele creștinești.

Sfântul mare mucenic Gheorghe a fost unul dintre numeroși creștini de la începutul secolului patru, care și-au dat viața pentru Iisus Hristos atunci când asupra Bisericii s-a abătut ultima și deosebit de sângeroasa prigoană, dezlănțuită de împăratul roman Dioclețian.

Sf. mare mucenic Gheorghe s-a născut în provincia Capadocia din părinți evlavioși creștini și a primit o educație aleasă și o cultură temeinică în școlile înalte ale timpului. Tatăl său era un militar distins și ajunsese la o dregătorie mare și de încredere în conducerea treburilor de stat. Muri, însă, de tânăr, iar mama nu se mai recăsători, ci se dedică educației fiului său, Gheorghe, în duhul frumuseții duhovnicești de învățătură a scrierilor sfinte, a rugăciunii și a unei purtări frumoase față de oameni.

Urmând profesiunea tatălui său, tânărul Gheorghe a intrat în cariera militară și a ajuns repede la vârsta de numai 30 de ani general în armata romană. Împăratul îl prețuia pentru cunoștințele sale și caracterul neîntinat de viciile vremii. Personalitatea tânărului câștigase destulă popularitate, datorită unui tact de finețe sufletească în comportamentul său față de oameni. Era apropiat și prietenos, drept și bun cu toți, fără mândrie și fără a privi pe cineva de sus. Blândețea față de cei necăjiți, solidaritatea cu cei oprimați și fermitatea față de corupție și lingușire i-a sporit prestigiul de suflet ales, în care se vedeau roadele educației creștine. Se părea că în fața sa e deschisă perspectiva unui viitor strălucit. Dar rânduiala lui Dumnezeu a fost ca nu un viitor pământesc, ci un viitor al vieții veșnice ce-

rești și al unei străluciri dumnezeiești neapuse să încununeze pe Sfântul Gheorghe, iar pomenirea lui să rămână până la sfârșitul veacurilor.

În acele vremuri creștinii treceau prin încercări grele.

Împăratul Diocleţian îi socotea vinovaţi de toate relele care se abăteau asupra imperiului roman. Superficial și cu sufletul deformat de felurite superstiţii și credinţe religioase necreștine, incapabil să înţeleagă duhul vremii, Diocleţian nu cunoștea și nici nu voia să cunoască învăţătura Domnului Iisus Hristos. El ţinea cu încăpăţânare la zeii romani și mai ales la cultul persoanei împăratului Romei, care se numea pe sine zeu și domn, și cerea ca cetăţenii să fie obligaţi să-i aducă jertfe și închinare ca unei făpturi cerești. Creștinii nu puteau să se supună unei asemenea porunci. Ei nu se opuneau legilor statului și nici persoanei împăratului, ca om de stat. În această privinţă, Sf. Apostol Petru îndemna pe creștini să se supună împăratului și să-l cinstească ca deţinător al autorităţii lumești a Statului (I Petru 2, 13), ceea ce creștinii au respectat totdeauna. Dar a-i aduce împăratului jertfe și închinăciune ca unui Dumnezeu, aceasta nu putea fi admis de învăţătura și de credinţa creștină. Ca urmare, creștinii erau persecutaţi, supuși la diferite chinuri și dacă stăruiau în credinţă erau condamnaţi la moarte. Diocleţian a dat trei edicte, adică, decrete împotriva creștinilor în care erau legiferate persecuţiile.

Pentru a le intensifica și mai mult, împăratul Diocleţian a ţinut cu demnitarii săi un sfat, în anul 303, în orașul Nicomidia, spre a adopta cele mai severe măsuri de nimicire a creștinilor.

În timpul discuţiilor care au avut loc în acest sfat, Sf. Gheorghe a luat apărarea creștinilor. El afirma că din punct de vedere juridic nu există nici un temei de a pedepsi pe oamenii cărora nu li se pot imputa delicte, sau abateri morale, ori fapte defăimătoare împotriva imperiului. Cine cunoaște învăţătura creștină își poate da seama că ea nu prezintă nici un pericol și prigonirea ei este o greșeală. Diocleţian rămase însă neînduplecat în hotărârea sa și totodată surprins că Sf. Gheorghe apăra pe creștini. La întrebarea dacă și el este creștin, Sf. Gheorghe a răspuns afirmativ. Împăratul încercă la început să-l câștige pe sfânt cu promisiuni ademenitoare, oferindu-i ranguri mari în treburile statului, dacă el va părăsi credinţa creștină. Dar nici un îndemn al împăratului n-a găsit răsunet în inima Sf. Gheorghe și nu i-a slăbit credinţa. Atunci împăratul a poruncit ca Sfântul să fie supus la chinuri grele. I s-a pus o piatră grea pe piept și a fost bătut. Apoi trupul i-a fost sfâșiat de o roată cu fiare ascuţite, după care a fost aruncat într-o groapă cu var. Din toate aceste chinuri sfântul a ieșit nevătămat, încât mulţi au crezut în puterea Mântuitorului Iisus între care a fost și împărăteasa Alexandra, soţia lui Diocleţian.

Plin de mânie, împăratul a poruncit ca sfântul să fie supus la alte chinuri și mai grele. I s-au pus în picioare sandale cu cuie ascuţite care i-au rănit cumplit picioarele în timpul mersului la care a fost silit. Dar rănile s-au vindecat în chip minunat. Apoi un vrăjitor i-a dat o otravă puternică, pe care sfântul a luat-o, fără să i se în-

tâmple ceva rău. Într-o noapte sfântului i s-a arătat în vis Mântuitorul şi l-a îmbărbătat că în curând va birui toate chinurile şi va primi cununa veşniciei. A doua zi, Sf. Gheorghe a fost dus la un templu cu idoli şi i s-a poruncit să jertfească zeilor. Dar sfântul a refuzat şi s-a rugat lui Dumnezeu să arate puterea adevăratei credinţe. Rugăciunea a fost ascultată şi statuile idolilor au căzut de pe locurile lor.

Diocleţian n-a mai putut să rabde minunile sfântului şi a poruncit să i se taie capul. Aceeaşi pedeapsă a fost dată şi împărătesei Alexandra. În drum spre locul de osândă, împărăteasa a murit de frică, iar Sfântului Gheorghe i s-a tăiat capul în ziua de 23 aprilie, anul 303.

Astfel s-a încheiat viaţa pământească a unuia dintre marii luptători pentru cauza Bisericii lui Hristos. Mucenicia lui a impresionat pe mulţi, iar pomenirea sa, la 23 aprilie, a fost prilej de întărire a credinţei şi a rezistenţei împotriva persecuţiilor.

Sf. Gheorghe, în viaţa şi în mucenicia sa, a mărturisit cu mult curaj pe Hristos Domnul şi a murit pentru El, dovedind o stăruinţă uimitoare în credinţă şi o tărie de caracter creştin rar întâlnită. Pentru aceasta s-a învrednicit să fie făcător de minuni — aşa cum aminteşte sinaxarul — şi să fie preţuit de Mântuitorul potrivit cuvintele Sf. Evanghelii: „Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor şi Eu mărturisi-voi pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri" (Mat. 10, 32).

Sf. Gheorghe e numit într-o cântare bisericească „lucrător preacinstit al bunei credinţe, care pătimind a dobândit pe Hristos" (condacul). Iar a pătimi pentru Hristos aduce bucurie fără seamăn celor drepţi, după cum scrie Sf. Apostol Petru: „Întrucât sunteţi părtaşi la suferinţele lui Hristos, bucuraţi-vă, pentru ca şi la arătarea slavei lui să vă bucuraţi cu bucurie mare" (I Petru 4, 13).

Mântuitorul a proorocit despre sfinţii mucenici şi mărturisitori că Duhul Sfânt îi va povăţui ce să răspundă înaintea dregătorilor: „La dregători şi la regi veţi fi duşi pentru Mine spre mărturie lor şi păgânilor. Iar când vă vor da pe mâna lor, nu vă îngrijiţi cum sau ce veţi vorbi, căci se va da vouă în ceasul acela ce să vorbiţi, fiindcă nu voi sunteţi care vorbiţi, ci Duhul Tatălui vostru este care grăieşte întru voi" (Mat. 10, 18—20; Luca 12, 11—12). Prezenţa Duhului lui Dumnezeu în sfinţi îi face pe aceştia să fie părtaşi la slava cerească, să moştenească viaţă veşnică (Mat. 19, 29) şi să judece lumea cu Mântuitorul la Judecata cea din urmă (Mat. 19, 28; I Cor. 6, 2—3; I Tes. 3, 13). Gradul acesta înalt de sfinţenie al Sfinţilor explică de ce în Sf. Scriptură stă scris că Dumnezeu „va veni să se preamărească întru sfinţii Săi" (II Tes. 1, 10; Ps. 15, 1). În acelaşi timp celor sfinţi le este dată puterea să se roage pentru lume. Ne descoperă acest adevăr Sf. Apostol Evanghelist Ioan în Apocalipsă, scriind: „Şi când a luat cartea, cele patru fiinţe şi cei 24 de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare alăută şi cupe de aur, pline cu tămâie, care sunt rugăciunile sfinţilor" (5, 8). În aceeaşi scriere, la cap.

8, 3—4, se spune: „Şi a venit un alt înger şi a stat la altar, având cădelniţă de aur, şi i s-a dat lui tămâie multă ca s-o aducă împreună cu rugăciunile tuturor sfinţilor, pe altarul de aur dinaintea tronului. Şi fumul tămâiei s-a suit, din mâna îngerului, înaintea lui Dumnezeu, împreună cu rugăciunile sfinţilor".

Iată de ce Biserica noastră cinsteşte şi prăznuieşte pe sfinţi. Ei sunt nu numai persoane istorice care au pătimit cu vitejie şi cu credinţă şi-au dat viaţa pentru Hristos Domnul, ci şi purtători ai sfinţeniei şi ai rugăciunii permanente pentru credincioşii de totdeauna ai Bisericii. Sfinţii vor rămâne chipuri de oameni care au biruit slăbiciunile şi păcatele şi au dobândit harul lui Dumnezeu într-o măsură atât de mare, încât rugăciunile lor au putere să ajute credincioşilor la întărirea şi creşterea vieţii duhovniceşti.

Personalitatea Sf. m.m. Gheorghe este una din aceste lumini şi modele permanente pentru credinţa şi dragostea faţă de Hristos Mântuitorul lumii. El a primit „cununa dreptăţii" (II Tim. 4, 8) în Biserica cerească cea biruitoare.

Pentru ale lui sfinte rugăciuni, Doamne, miluieşte şi ne mântuieşte pe noi. Amin.

Pr. ACHIM BĂCILĂ

PREDICĂ LA DUMINICA A IV-A DUPĂ PAŞTI

„Te vindecă Iisus Hristos"
(F. Ap. 9, 34)

Iubiţi credincioşi,

Pericopele biblice care s-au citit azi prezintă două vindecări de paralitici, una săvârşită de Mântuitorul la scăldătoarea Betezda (Vitezda) din Ierusalim, iar cealaltă de Sfânul Apostol Petru la începutul activităţii misionare a Sfinţilor Apostoli, în oraşul Lida. Cea de a doua vindecare a fost urmată de învierea unei femei evlavioase, Tavita, sau Căprioara, în oraşul învecinat Iope (Iaffa de azi), port la Marea Mediterană. Nu întâmplător cele două pericope care s-au citit azi — una evanghelică şi alta apostolică au fost asociate şi rânduite spre lectură, pentru a pune în lumină, în primul rând, dragostea lui Dumnezeu faţă de omul în suferinţă trupească sau sufletească.

Din paginile Sfintelor Evanghelii ştim că Mântuitorul a mai vindecat câţiva paralizaţi (Mat. 4, 24; Mc. 2, 3—5; Lc. 5, 18—20). Vindecarea relatată şi citită astăzi se petrece lângă una din porţile de intrare în oraşul sfânt Ierusalim, lângă „Poarta oilor". Acolo se găsea o „scăldătoare" — sau, în termeni de azi, o piscină — numită evreieşte Betezda sau Vitezda, în traducere „Casa milostivirii", având cinci pridvoare. Scăldătoarea respectivă atrăgea — după cum relatează Sfânta Evanghelie — „mulţime multă de bolnavi: orbi, şchiopi, uscaţi", căci periodic ea avea efecte terapeutice supranaturale, datorită faptului că „un înger al Domnului se cobora în scăldătoare la anumită vreme şi tulbura apa; şi cel ce intra întâi după tulburarea apei se făcea sănătos de orice boală era ţinut" (Ioan 5, 3—4).

Acolo zăcea, de 38 de ani, un om nefericit, care nu avea pe nimeni să-l ajute să intre în scăldătoare după tulburarea apei de către îngerul Domnului, ca să dobândească izbăvire şi revenire la starea de om sănătos, apt pentru muncă. Egoismul specific firii omeneşti era prea puternic pentru a ceda locul acestui om nefericit, ca să poată intra primul în scăldătoare. Nu se gândea nici unul din bolnavii de acolo ca ei înşişi să întocmească o „listă a priorităţilor" de aşa manieră încât să beneficieze fiecare, la vremea cuvenită, de o vindecare prin mijlocirea harului dumnezeiesc venit de sus. Dar iată că după o cumplită aşteptare de 38 de ani, timp în care atâţia alţii, desigur mai în putere, mai puţin chinuiţi de boală decât era el, s-au

vindecat, nu mai vine nici un înger al Domnului, ci vine Însăşi Acela care, — alături de Tatăl şi de Duhul —, a creat îngerii, vine Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, Iisus Hristos Mântuitorul. Acesta îi adresează paraliticului o întrebare simplă şi directă: „Vrei să te faci sănătos?", urmată de verdictul: „Ridică-te, ia-ţi patul şi umblă" (Ioan 5, 6—8).

Paraliticul vindecat în acest mod cu totul neaşteptat nu ştia nici măcar cine era binefăcătorul său; poate nici nu auzise de El. Dar L-a întâlnit curând în templu, lucru ce ne arată că s-a dus acolo ca să-I mulţumească lui Dumnezeu pentru că un om pe care el nu-L ştia i-a redat sănătatea, l-a readus la viaţă. Acum îi spune Mântuitorul acele cuvinte cutremurătoare, nu numai pentru el ci şi pentru noi: „Iată, te-ai făcut sănătos; de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţi fie ceva mai rău". (Ioan, 5, 14).

Trecând la cazul celuilalt paralitic, Enea din Lida, cel vindecat de Sfântul Apostol Petru, constatăm uşor unele diferenţe. O primă constatare este că Enea zăcea doar de opt ani, deci cu 30 de ani mai puţin decât cel vindecat de Domnul. Vindecarea lui se produce prin rostirea cuvintelor: «*„Enea, te vindecă Iisus Hristos!* Ridică-te şi strânge-ţi patul!" Şi el de îndată s-a ridicat.» (F.Ap., 9, 34). Deci nu Petru vindecă, ci el a fost doar mijlocitorul harului dumnezeiesc. În cazul învierii Tavitei — Căprioara, săvârşită la scurt timp tot de Sfântul Apostol Petru, autorul cărţii Faptele Apostolilor — Sfântul Luca — scria: «Şi Petru... *a îngenunchiat şi s-a rugat* şi întorcându-se către trup a zis: „Tavita, scoală-te!" Iar ea a deschis ochii şi văzându-l pe Petru a şezut în capul oaselor.» (F Ap. 9, 40). După ambele minuni sfântul autor făcea precizarea că „mulţi *au crezut* şi s-au întors la Domnul" (cf. F. Ap. 9, 35 şi 42), deci se consolida noua Biserică, iar învăţătura Domnului devenea şi mai credibilă prin aceste minuni.

Iubiţi credincioşi,

Cele două vindecări de oameni paralizaţi, ca şi învierea Tavitei, ar putea constitui o tematică variată pentru o predică. Astăzi, aş stărui doar asupra cuvintelor rostite de Sfântul Apostol Petru la vindecarea lui Enea: „Te vindecă Iisus Hristos". Suntem convinşi că atât paraliticul anonim de la Betezda cât şi Enea din Lida au încercat să se vindece prin mijloacele medicale empirice ale vremii lor, dar n-au reuşit. În tot decursul istoriei şi fără îndoială până la sfârşitul lumii, au existat fel de fel de suferinţe trupeşti care îl însoţesc pe fiecare om de la naştere şi până la mormânt, dar, în acelaşi timp, medicii şi oamenii de ştiinţă s-au străduit să găsească cele mai potrivite mijloace terapeutice pentru îndepărtarea lor. Din nefericire, când se găsesc remedii pentru vindecarea unor boli, apar altele, pe care înaintaşii noştri nu le-au cunoscut: cancerul, sida şi altele. Oamenii aleargă disperaţi la medici de renume, cheltuind sume însemnate de bani, făcând eforturi disperate pentru a se salva ori a-şi prelungi viaţa. Şi este firesc să fie aşa, căci oricât ar fi viaţa de

grea, fiecare vrea să o trăiască din plin, să se bucure de ea, de succesele copiilor şi ale celor dragi fiecăruia dintre noi. De altfel, potrivit moralei creştine, omul are datoria de a se îngriji de propria lui viaţă şi sănătate.

Şi totuşi, nu ştim întotdeauna sau uităm că noi avem un medic suprem, pe care trebuie să-L căutăm în toate momentele vieţii noastre, şi în cele fericite şi în cele grele! Este Iisus Hristos, „doctorul sufletelor şi a trupurilor noastre", Cel care ne-a dat viaţa, Cel care ne ocroteşte în viaţă şi Cel care ne poate prelungi viaţa. Cel care a zis despre El însuşi că a venit în lume ca lumea viaţă să aibă. Uităm, în mod inconştient, de minunile pe care le-a săvârşit Mântuitorul, în urma cărora atâţia paralitici, leproşi, orbi, surzi sau îndrăciţi au fost readuşi la viaţă şi redaţi sănătoşi societăţii. De cele mai multe ori Mântuitorul le-a cerut celor care veneau la El pentru a fi vindecaţi să aibă credinţă în El, punându-le o simplă întrebare: „Crezi că pot să fac aceasta?", urmată apoi de decizia Lui irevocabilă: „Mergi în pace, *credinţa* ta te-a mântuit". Nesocotim — sau poate că unii nici nu-l cunosc — îndemnul Sfântului Iacob care scria: „Este vreunul dintre voi în suferinţă? Să se roage!... Este cineva bolnav dintre voi? Să-i cheme pe preoţii Bisericii şi ei să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn în numele Domnului; şi rugăciunea credinţei îl va mântui pe cel bolnav şi Domnul îl va ridica; şi de va fi făcut păcate, i se vor ierta" (Iac. 5, 13—15).

Aţi observat că şi Mântuitorul i-a atras atenţia celui vindecat la scăldătoarea Betezda, atunci când l-a întâlnit în templu: „Iată, te-ai făcut sănătos; de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţi fie ceva mai rău". Deci, din ambele texte rezultă cu claritate că suferinţele fizice erau o urmare a păcatului, lucru ce-l putem constata singuri şi în zilele noastre, căci multe boli sunt cauzate de păcatele omului: beţie, lăcomie, desfrânare şi altele.

Nu ştim să-L căutăm pe Iisus Hristos, să-I cerem iertare de greşeli şi vindecare de boli şi suferinţe. Nu ştim că Iisus Hristos este Acela care dă înţelepciune şi pricepere medicului nostru ca să ne pună diagnosticul cel mai potrivit, nu ştim că prin mâna medicului care ne operează lucrează harul lui Dumnezeu pe care l-am cerut prin rugăciune. După cum preotul, în scaunul spovedaniei, te iartă şi te dezleagă de păcate, cu „puterea care îi este dată" prin hirotonie, tot aşa şi medicul te vindecă prin mijlocirea puterii şi a înţelepciunii care îi este dată de sus. Pe fiecare bolnav îl vindecă Iisus Hristos, cum a fost cazul şi cu Enea din Lida. Hristos este prezent în mod tainic, dar real, printre noi, gata oricând să ne slujească aşa cum a făcut şi în timpul vieţii Sale în Trup pe pământ. De aceea este trist faptul că unii dintre medici nesocotesc aceste lucruri, evitând să ceară harul şi binecuvântarea lui Dumnezeu peste munca şi operaţia lor. Iar dintre cei vindecaţi mulţi uită ca, în semn de recunoştinţă, să vină la biserică — aşa cum a făcut paraliticul de la Betezda, care a mers la templu — ca să rostească o rugăciune de mulţumire pentru că şi-au redobândit sănătatea pierdută şi au revenit printre colegii

lor de muncă. Pentru vindecarea noastră Mântuitorul ne cere credință; după dobândirea ei Biserica ne recomandă recunoștință.

Iubiți credincioși,

Poate că unii dintre noi am rămas cu impresia că Mântuitorul a săvârșit minuni doar în cursul vieții sale pământești, mai precis în decursul celor trei ani de activitate publică. Nimic mai greșit decât o asemenea părere. Mântuitorul face minuni și în zilele noastre, dar ne cere, ca și acum două mii de ani, să avem credință. Nu degeaba, poporul nostru, în înțelepciunea lui, spune că „Dumnezeu lucrează prin oameni". Da, Dumnezeu lucrează în primul rând prin preoți, care sunt slujitorii Lui direcți, prin rugăciunile cărora dobândim iertare de păcate și alinare de suferințe fizice și sufletești; lucrează prin medicii care ne redau sănătatea, prin profesorii care luminează mințile celor tineri și prin oricare alt semen al nostru care ne vrea binele. Dar mai mult decât prin aceștia, Dumnezeu lucrează și prin sfinții Lui, prin acei credincioși bineplăcuți lui, care s-au învrednicit, prin viața lor, să ajungă la sfințenie, iar după ce au fost chemați la Domnul, mulți au primit de la Dumnezeu darul facerii de minuni și care se roagă pentru noi. În țara noastră, mulți credincioși s-au bucurat de ajutor și binecuvântare de la Dumnezeu prin rugăciuni făcute înaintea moaștelor unor sfinți: Cuvioasa Paraschiva de la Iași, Sf. Dimitrie cel Nou de la București, Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, Sfântul Ghelasie de la Râmeți și alții. Mai nou s-a scris mult în Grecia — dar și la noi — despre vindecările minunate săvârșite în urma rugăciunilor stăruitoare făcute în fața moaștelor Sfântului Ioan Rusul, aflate într-o biserică din localitatea Noul Procopie din insula Evvia, în Marea Egee. Ca și în vremea Mântuitorului nu ni se cere decât un singur lucru: să avem credință, o credință puternică, în stare să ne întoarcă de pe căile pierzaniei la Iisus Hristos și la învățătura Lui. Iar această credință să o asociem și cu celelalte două mari virtuți creștine, dragostea și nădejdea.

Învăluindu-le pe toate trei în rugăciunile noastre către Dumnezeu, putem fi siguri că vom auzi în chip tainic cuvintele Sfântului Apostol Petru: „Te vindecă Iisus Hristos!" Amin.

Pr. Prof. Dr. MIRCEA PĂCURARIU

OM ADEVĂRAT
(predică la Înălțarea Domnului)

„Și s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui ..." (Simbol. cred.)

La venirea Domnului Hristos în lume, neamul omenesc se afla într-o îndoită robie: a păcatului — sclavia sufletească-morală și a omului față de om — sclavia fizică-socială. La această stare s-a ajuns treptat, printr-o întunecare succesivă a rațiunii, a judecății omenești, ca urmare dezastruoasă a păcatului, așa încât felul omului de a-și înțelege rostul său pe pământ, era cu totul denaturat.

Deși omul era înconjurat și atunci, de aceeași natură fermecătoare, plină de verdeață și de rod; deși același freamăt duios de codru îi adia auzul; deși aceeași armonie de cântece și sburdălnicie de păsărele împânzeau văzduhul; deși aceeași luminători mari și mici (cf. Fac. I, 15), străjuiau ca niște candele veșnic aprinse deasupra făpturilor, totuși omul, îndobitocit de păcat, nu numai că nu putea să mai descifreze chipul Ziditorului a toate din făptura mâinilor Sale (cf. Ro. I, 20), dar bietul om, cuprins de urzicarea păcatului, așezat strat peste strat în sufletul său, nu se mai recunoștea nici pe sine, ca om. De aceea nu e de mirare că cel mai puternic trata pe cel mai slab, după bunul plac, ca și pe animale. Femeia nu se putea bucura de dreptul de soție și de mamă și nici chiar de cel de om, iar sclavul sau robul era negustorit în târguri ca și necuvântătoarele. Era într-adevăr o perioadă istorică de adevărat dezastru moral și compromis al demnității umane.

Atunci era vremea și necesar deci ca Marele Dumnezeu să facă pogorământ și în virtutea nemăsuratei Sale iubiri părintești să trimită pe Fiul Său între noi, în trup omenesc, ca și al nostru, afară de păcat, trup real din carne și oase; să stea de vorbă cu noi — cu oamenii — și să ne arate „calea, adevărul și viața" (Io. XIV, 6) și că în acest trup omenesc se poate trăi și în mod virtuos, ridicându-te deasupra păcatului și tratând pe omul-frate ca pe tine însuți.

Și într-adevăr, din pruncie și până la Înălțarea Domnului Hristos în trupul nostru omenesc a trăit Iisus ca un om adevărat, nepângărit de urgia păcatului. „Fiind în chipul lui Dumnezeu, n-a ținut ca la o pradă la egalitatea sa cu Dumnezeu, ci s-a golit pe sine, a luat chip de rob, făcându-se oamenilor asemenea și la înfățișare dovedindu-se ca un om. S-a smerit pe sine", (Filip. II, 6—3), precum însuși a

mărturisit „că M-am pogorât din cer, nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis pe mine" (Io. VI, 38).

Oare nu în trupul nostru omenesc, pe care l-a luat din Fecioara Maria (cf. Mt. I, 18), şi-a petrecut Fiul lui Dumnezeu copilăria, în ascultare desăvârşită (cf. Lc. II, 51) de maică-Sa, Fecioară şi bătrânul Iosif — aşa cum s-ar cuveni şi copiilor noştri să facă ascultare?! Oare nu în acest trup omenesc, Fiul lui Dumnezeu şi-a însoţit pe ai casei până departe la marea biserică din Ierusalim (cf. Lc. II, 42), de unde n-ar mai fi plecat bucuros, atât de drag îi era şi unde „toţi cari îl auzeau se minunau de priceperea şi de răspunsurile Lui"?! Cât de frumos este drumul familiei creştine spre biserica lui Dumnezeu!

Oare nu în acest trup omenesc, Domnul Hristos a stins văpaia tinereţii (cf. Lc. II, 52) şi a îmbrăcat pe umerii Săi tineri, povara seriozităţii şi-a ostenelilor, muncind alături de bătrânul dulgher Iosif şi de Maica Sa, Fecioara Maria, pentru a câştiga traiul de toate zilele?! (cf. Lc. II, 51). Oare nu în acest trup omenesc, Mântuitorul iubeşte pe tot omul şi de dragul făpturii omeneşti — pe care o iubea cu milă —, a rostit cuvintele: „milă îmi este de această mulţime..." (Mt. XV, 32). De mila şi de dragul omului, El străbate în lung şi în lat „toate oraşele şi satele" (Mt. IX, 35) şi hotarul Iudeii şi Galileii, până în Samaria, tămăduind bolnavii lor (Mt. XIV, 14), mângâind, îmbărbătând, „învăţându-i pe ei ca unul ce are putere" (Mt. VII, 29) şi lăsându-ne tuturor, această sf. Evanghelie — „puterea lui Dumnezeu, spre mântuirea orişicui care crede" (Ro. I, 16), minunata constituţie a împărăţiei lui Dumnezeu, şi cu un cuvânt, a mântuirii noastre.

Oare nu în acest trup muritor, Hristos Domnul a cunoscut ce-i lipsa (Mt. VIII, 20), a lăcrimat şi-a plâns (Io. XI, 35), „a tresăltat de bucurie, întru Duhul Sfânt" (Lc. X, 21), arătând ca şi odinioară Eclesiastul că „vreme este să plângi şi vreme să râzi" (III, 4)?! Oare nu în acest trup ale cărui frâne, noi de multe ori le pierdem, pierzându-ne aproape şi capul în bucuriile sau durerile vieţii, Domnul Hristos a ştiut însă, ca nimeni altul, să fie prezent în mod demn şi maiestuos şi la bucuria nunţii din Cana (cf. Io. II, 1—2), şi în casa durerilor, unde Lazăr, prietenul Său, era mort de patru zile (cf. Io. XI, 14—15 şi 17), şi în casa vameşului Zaheu, la masă (cf. Lc. XIX, 5—7), ca şi-ntr-a fariseului Simon, ospătând (Lc. VII, 36), şi tuturor de toate făcându-se, cum va spune mai târziu Pavel apostolul (cf. I. Cor. IX, 22) şi aceasta nu pentru ca să fie ca şi acei la care a intrat, nu pentru a se prihăni sau a pângări demnitatea umană, ci pentru a-i ridica şi pe aceia la adevăratul sens al vieţii, la adevărata pricepere, la adevărata cunoaştere a omului, a menirii şi rostului său pe pământ?!... „Voiesc ca unde sunt eu să fie şi ei, cu mine împreună" (Io. XVII, 24).

Oare nu în acest trup omenesc, Domnul Hristos a supus sub picioarele Sale, spinarea învolburată a valurilor mării şi a închis vânturile şi visieriile Sale?! (cf. Ps. 134, 7). Oare nu în acest trup omenesc a îngenunchiat Domnul Hristos, la rugăciune (cf. Mt. XVI, 39, 42 şi 44) „şi fiind în zbuciumul durerii, cu mai mare stăruinţă se ruga.

Iar sudoarea Lui, ca picături mari de sânge, picura pe pământ"?! (Lc. XXII, 44). Aşa a cunoscut mâhnirea trădării, de mai înainte, (cf. Mt. XXVI, 14—16), şi totuşi a stat şi a cântat împreună cu ucenicii Săi (cf. Mt. XXVI, 20), la cea dintâi liturghie (instituită), de la Joia cea Mare a Cinei celei de Taină. Oare nu în acest trup omenesc, muritor, Domnul Hristos a suferit foame (cf. Io. IV, 8) şi sete (cf. Io. IV, 7 şi XIX, 28), scuipări şi bătăi şi loviri (cf. Mc. XV, 15 şi 19) şi a sângerat în răstignirea pe cruce (cf. Mt. XVII, 35), „cu trupul adormind ca un muritor Împăratul şi Domnul" nostru? (Sfetilna Învierii). Oare nu cu acest trup al nostru, a fost îngropat (cf. Mt. XXVII, 58—60) şi a stat trei zile şi trei nopţi sub lespedea mormântului?! (cf. Mt. XXVIII, 1—6). Şi oare nu cu acest trup muritor, Domnul Hristos a biruit tăria diavolului, a zdrobit porţile morţii şi a înviat a treia zi (cf. Mc. XVI, 9), cu trup preamărit, înduhovnicit?! (cf. Lc. XXIV, 31 şi Io. XX, 19—20). Iată cum s-a realizat întru toate, încredinţarea pe care a făcut-o ucenicilor Săi, încă în preajma sf. Sale Patimi: „Acestea grăitu-le-am vouă ca întru mine pace să aveţi. În lume aveţi turburare; ci îndrăzniţi, Eu am biruit lumea" (Io. XVI,33).

Dragostea Sa nemărginită faţă de tot omul, nemăsurata Sa milă, îndelunga răbdare şi cea fără de margini smerenie, i-a dat puterea să înalţe trupul omenesc, cel povârnit de patimi; să-l ridice la cinstea cea dintâi cu întruparea; să-l treacă peste marginile timpului şi-a spaţiului; să pătrundă şi prin uşile încuiate; să nu mai cunoască ce e foamea şi setea şi totuşi să mănânce împreună cu apostolii (cf. Lc. XXIV, 42 şi Io. XXI, 5—14), pentru a-i încredinţa că într-adevăr El este: „Ci ei, încremeniţi şi înfricoşaţi, gândeau că văd duh. Dar El le-a grăit... Vedeţi mâinile mele şi picioarele mele, că Eu însumi sunt; pipăiţi-mă şi vedeţi că duhul nu are carne şi oase, cum mă vedeţi pe mine având " (Lc. XXIV, 37—39).

Cu acest trup preamărit, înduhovnicit, El, stăpân pe sine şi nu stăpânit, Domnul Hristos — de dragul oamenilor — a mai rămas patruzeci de zile, după Înviere, între noi oamenii, ca să ne încredinţăm toţi, că într-adevăr însuşi El este şi mai ales să cunoaştem roadele unei îndelungi osteneli şi înfrânări — biruinţa duhului asupra cărnii, a sufletului asupra trupului pătimaş.

Acesta este tâlcul marelui praznic de azi, al *Înălţării Domnului:* nu o simplă şi pioasă amintire, ci o convertire totală a vieţii noastre; o întoarcere a noastră din streinii patimilor, la felul de-a fi şi a trăi al lui Iisus Hristos! *Şi în acest trup al cărnii se poate trăi aşa cum îi place lui DUMNEZEU!!!* Nu pentru morţi şi nu morţilor le-a arătat Iisus căile vieţii şi adevărului, ci omului viu, omului dezorientat de păcat; „nu este Dumnezeu al morţilor, ci al viilor" (Mt. XXII, 32).

Cu acest trup preamărit, Domnul Iisus Hristos „i-a dus afară (pe apostoli) până spre Betania şi ridicându-şi mâinile i-a binecuvântat. Şi pe când îi binecuvânta, S-a despărţit de ei şi S-a înălţat la cer". (Lc. XXIV, 51—52), şi şade de-a dreapta Tatălui... (Simb. Credinţei), aşezând iarăşi pe om, la cinstea cea dintâi pe care a avut-o când a ieşit din mâinile Creatorului.

Să facem din acest praznic al Înălţării Domnului, început şi praznic de-o viaţă întreagă al înălţării noastre sufleteşti şi trupeşti. Să ne fie viaţa noastră un urcuş neîntrerupt spre Dumnezeu, prin tot ce gândim şi facem, în fiecare zi şi în tot locul. Aceeaşi dragoste a lui Hristos pentru tot omul, să fie şi întru noi; aceeaşi milă pentru toţi oamenii; aceeaşi răbdare în necazuri şi aceeaşi smerenie în rosturile vieţii, ca şi ale lui Hristos, Domnul nostru.

Astfel, ostenindu-ne şi împodobindu-ne viaţa noastră pământească, ne vom înălţa şi noi de pe pământ la cer, atunci când va hotărî El Însuşi, „întru întâmpinarea Domnului în văzduh" (I. Tes. IV, 17), spre fericire şi vremelnică şi veşnică, a tuturor celor ce cred şi se silesc. Amin.

Preot NICHIFOR TODOR

DATORIILE PĂRINȚILOR FAȚĂ DE COPII
PREDICĂ LA DUMINICA SFINȚILOR PĂRINȚI
(a VII-a după Paști)

„Părinte sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei care Mi i-ai dat (pe ucenici)... și pe cei care vor crede în Mine, prin cuvântul lor"

(Ioan 17, 11 și 20).

Sfânta noastră biserică a hotărât ca în această duminică, a 7-a după Paști, să se citească Sf. Evanghelie care cuprinde textul celei mai duioase rugăciuni pe care a adresat-o Fiul lui Dumnezeu Părintelui Său, cunoscută sub numele de Rugăciunea Arhierească.

Din această rugăciune străbate grija părintească a celei de o ființă și nedespărțitei Treimi față de ucenici și față de toți credincioșii Săi.

Dumnezeu este Tatăl nostru, al tuturor. El a lăsat pe pământ reprezentanți ai săi pe părinții duhovnicești și trupești care să nască cetățeni pentru împărăția cerurilor.

Duminica de astăzi se numește a Sf. Părinți. În această duminică se face pomenirea celor 318 Sf. Părinți (între care sunt pomeniți Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Nicolae, ș.a.), care au luat parte la Sinodul I ecumenic de la Niceea (325) unde au formulat primele 7 articole ale Simbolului Credinței. Ei într-adevăr sunt părinții noștri duhovnicești, căci ne-au lăsat moștenirea credinței celei adevărate și cei mai mulți dintre ei au știut să-și jertfească chiar și viața pentru fiii lor.

Acești părinți duhovnicești ar trebui să fie pildă vie de urmat tuturor celor ce nasc fii după trup.

Iată de ce astăzi cu ajutorul lui Dumnezeu dorim să încercăm a înțelege responsabilitatea părinților trupești, care sunt datoriile părinților față de copii, după învățătura noastră de credință.

1. Este adevărat că Sf. Scriptură nu cuprinde o poruncă specială privitoare la datoriile părinților față de copii. Dar nici nu-i nevoie, căci ele au fost înscrise în inimile părinților, fiind ceva firesc. Căci dacă și animalele lipsite de rațiune își fac datoria de a hrăni, ocroti și crește puii lor, cu atât mai mult trebuie să facă aceasta omul, care-i făptura lui Dumnezeu, înzestrată cu *judecată*.

După morala creştină copiii sunt daruri dumnezeieşti de mare preţ. De aici se desprinde răspunderea şi grija părinţilor faţă de copii. Dar părinţii sunt împreună lucrători cu Dumnezeu, la opera creaţiei aşa încât Dumnezeu a sădit în inima părintească o deosebită afecţiune faţă de carnea şi sângele propriu, afecţiune care se manifestă faţă de copii cu deosebire în anii când aceştia au la tot pasul nevoie de ajutor.

2. În primul rând, părinţii sunt datori să îngrijească de bunăstarea şi de sănătatea trupească a fiilor lor, asigurându-le hrana, îmbrăcămintea şi condiţiile necesare pentru ca aceştia să fie sănătoşi, să poată creşte şi să se poată dezvolta din punct de vedere trupesc.

a) Datoriile părinţilor faţă de creşterea trupească a copiilor încep încă înainte de momentul zămislirii copilului. Dacă pictorul se pregăteşte cu multă meticulozitate pentru ca icoana să atingă perfecţiunea, cu atât mai mult părinţilor se cere multă luare aminte.

b) După zămislirea copilului, fătul trebuie să se bucure de o ambianţă şi o atenţie deosebită. În special mama să nu pună în primejdie viaţa plăpândă a fătului, să se înfrâneze de la anumite pofte: tutun, alcool, cafea, abuz de medicamente, stres, să fie cât mai liniştită, blândă, răbdătoare şi gândurile să fie înălţate cât mai des la Dumnezeu, să petreacă în rugăciuni pentru cel ce se va naşte cerând de la Dumnezeu binecuvântare pentru ceasul de uşurare: „Căci spune Mântuitorul „Femeia când e să nască, se întristează, fiindcă a sosit ceasul ei; dar după ce a născut copilul, nu-şi mai aduce aminte de durere, pentru bucuria că s-a născut om în lume (Ioan 16, 21) ca să poată striga ca Maica Eva când a născut primul copil; luându-l în braţe, ridicându-l spre cer a zis: „Am dobândit om de la Dumnezeu" (Facere 4, 1).

Bărbatul să fie cu o grijă deosebită faţă de soţia sa în starea binecuvântată, când ea poartă sfânta povară „nici măcar să nu o supere pentru ca pruncul să nu sufere. În acest timp se lasă influenţe adânci asupra fătului.

c) Îndată ce s-a născut pruncul, grija părinţilor faţă de el creşte. Să ne gândim că după ce puiul de căprioară a venit pe lume îndată se scoală şi merge; în schimb pentru puiul de om trebuiesc nenumărate sacrificii. Părinţii sunt chemaţi să poarte grijă de sănătatea trupească şi creşterea armonioasă, asigurându-i condiţii optime de viaţă.

d) Urmează educaţia. Ce este educaţia? Influenţa intenţionată care urmăreşte dezvoltarea însuşirilor naturale ale copilului şi îndrumarea lui după un cod moral, spre atingerea, pe parcursul vieţii a unui ideal de perfecţiune, avându-se în vedere energia embrionară, care să fie canalizată în direcţia binelui. Educaţia trebuie să înceapă încă din primele clipe de viaţă, de când începe numărătoarea celor şapte ani de acasă. O mamă care avea un copil de patru ani a întrebat odată pe un preot, când trebuie să înceapă educaţia fiului ei. Preotul i-a răspuns: „Femeie, dacă nu ai început până acum, ai pierdut deja patru ani".

Marii oameni ai omenirii, a zis Bossuet, se formează pe genunchii maicilor lor, iar peste veacuri răsună îndemnul Sf. Vasile cel Mare: „Mamelor creşteţi mame bune".

e) Părinţii sunt datori să chivernisească bine bunurile materiale şi spirituale cum de altfel ne învaţă morala creştină, în vederea unui trai decent pentru urmaşi. Nu se zice oare: „Un om e adevărat om dacă a sădit un pom şi a zidit o casă"? Păcătuiesc greu părinţii care îşi risipesc bunurile lor în beţii şi ticăloşii, luând pâinea de la gura copilului lor. Păcătuiesc şi părinţii leneşi care nu luptă pentru o viaţă mai bună pentru fiii lor, asemănându-se cu sluga care şi-a îngropat talantul.

f) Părinţii au apoi datoria de a-şi da copiii la şcoală, pentru a-şi câştiga, pe de-o parte, instrucţia şi educaţia necesară, iar pe de altă parte, pentru a se putea pregăti pentru o profesiune şi a fi utili societăţii.

2. Dar cea mai importantă datorie a părinţilor este educaţia sufletească a copiilor.

Copiii sunt daruri dumnezeieşti de mare preţ pe care Providenţa le-a încredinţat părinţilor. Părinţii ca reprezentanţi ai lui Dumnezeu pe pământ sunt chemaţi de rânduiala lui Dumnezeu să facă din copiii lor, cetăţeni ai cerului, ai Împărăţiei lui Dumnezeu.

a) Cea dintâi datorie a părinţilor este să-şi boteze copiii, căci prin botez se şterge păcatul strămoşesc şi devin mădulare ale trupului tainic al lui Hristos. Prin botez, pruncul se luminează cu lumina lui Hristos, se sfinţeşte şi devine templu al Duhului Sfânt. Datoria părinţilor este de a veghea ca acea lumină să ardă, mereu să sporească, acea sfinţire să se întărească. Familia trebuie să fie o adevărată şcoală duhovnicească în care se plămădesc caractere creştine. Părinţii au datoria să se ocupe permanent de împodobirea sufletească a copiilor cu virtuţile teologice şi morale. „Tot ceea ce e adevărat, tot ce e vrednic de cinstire, tot ce e drept, curat, vrednic de primit (Filipeni 4, 8), aceea trebuie să sădească părinţii în sufletul copilului. După cum ceara moale permite să se imprime pe ea orice formă, aşa sufletul plăpând al copilului primeşte înrâurirea binefăcătoare a părinţilor, care rămâne ca o pecete neştearsă toată viaţa. În casa lor, părinţii ţin locul preoţilor. După cum preoţii trebuie să înveţe legea lui Dumnezeu, să sfinţească viaţa credincioşilor şi să-i cârmuiască spre viaţa veşnică, aşa părinţii trebuie să conlucreze cu Duhul Sfânt pentru zidirea sufletească a copiilor. Ştiind că omul e înclinat mai mult spre rău, decât spre bine, cum spune Sf. Ap. Pavel, „Nu fac binele pe care-l voiesc şi răul pe care nu-l voiesc, părinţii prin lucrarea educaţiei să înlăture din sufletul copilului înclinaţiile rele şi să-l îndrepte spre bine, binele care-i potrivit cu voia lui Dumnezeu, făcând din copiii lor creştini buni şi fiii ascultători ai Tatălui ceresc.

b) *A doua datorie a părinţilor faţă de copii este să-i înveţe toate cele de lipsă pentru mântuire.* Să-i înveţe A.B.C.-ul credinţei. Să-i înveţe că este un Dumnezeu în cer, care este în tot locul în faţă, care vede şi ştie toate, şi care răsplăteşte pe cei buni, şi pedepseşte pe cei

răi. Să învețe pe prunci cu rugăciunea: Tatăl nostru, Îngerelul, Născătoare și alte rugăciuni, și să-i deprindă cu rugăciunea de seara și dimineața, la masă și-n tot locul.

Să-i spună despre Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care s-a pogorât din cer pe pământ, s-a făcut om și s-a răstignit pentru noi, ca să ne scape de păcat și de iad. Să-l învețe a-L avea de model pe Hristos și să-l iubească. Să-i trezească frica de păcat. Să-i arate deseori cerul unde ne așteaptă Dumnezeu, Maica Domnului, sfinții îngerii și toți sfinții. Să-l învețe a iubi biserica, familiarizându-l cu lucrurile sfinte, învățându-l să se poarte bine în biserică. După slujbă să-l întrebe ce a înțeles din predică. Părinții sunt datori să vorbească înaintea copiilor despre lucrurile sufletești.

Părinții trebuie să se roage mult pentru copiii lor, știind că „rugăciunile părinților întăresc temeliile caselor copiilor lor" (din Molitfelnic rugăciunea Sf. Taine a Cununiei). Un sfânt părinte spune că părinții adeseori trebuie să vorbească cu fiii despre Dumnezeu, dar cu mult mai mult să vorbească cu Dumnezeu despre fiii lor. Așa a făcut Monica, mama Fer. Augustin, care vreme de 18 ani s-a rugat pentru fiul ei care s-a întors de pe drumul cel rău, devenind episcop.

c) Părinții trebuie să aibă permanent în vedere că nu e destul să-i învețe pe copii numai cu vorba. Ei trebuie să-i învețe mai ales cu exemplul personal.

Faptele lor în fața copiilor sunt o predică vie. Toma de Kenpis în „Urmarea lui Hristos" spune: „Mântuirea se clădește pe ruinele mândriei". Ce lecție mai pilduitoare va fi în ochii copiilor când părinții își înfrâng mândria și vor fi văzuți împreună cu ei în genunchi în fața icoanei la rugăciune, seara și dimineața. În duminici și sărbători vor frecventa biserica. În zilele de post vor respecta regulile credinței. Când vor bate săracii la ușa lor vor fi milostivi. Părinților care fac așa se potrivesc de minune cuvintele Mântuitorului: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, (a copiilor) ca văzând ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl nostru care este în ceruri" (Matei 5, 16).

Părinților care sunt exemple rele pentru copii le sună cuvintele Mântuitorului: „Oricine va sminti pe vreunul din acești mai mici care cred în Mine, mai bine ar fi de el să-i atârne cineva de gât o piatră de moară și să fie afundat în mare" (Matei 18, 6).

Dacă Părinții înjură, se bat, se îmbată, oricât ar îndemna pe copii la bine ei vor face ce văd la părinții lor. Acestor părinți li se potrivesc cuvintele proorocului: „Părinții au mâncat aguridă și la copii li se strepezesc dinții".

d) *Părinții sunt datori să certe și să îndrepte pe copii atunci când fac rău* (Iezechil 18, 21). Ascultați ce ne învață Sf. Scriptură: „Cel ce cruță nuiaua, urăște pe fiul său, dar cine-l iubește îl ceartă la vreme". (Pilde 13, 24). „Nu cruța copilul de mustrare, căci de-l vei lovi cu nuiaua, nu va muri, ci pedepsindu-l vei scoate sufletul lui din iad" (Pilde 23, 13—14). Există o zicere: „Aureas mediocritas", calea de

mijloc e calea de aur. Copilul cum e crescut în tinereţe aşa va fi la bătrâneţe. Poţi face din el un înger sau diavol.

e) Datori sunt părinţii să urmărească şi să supravegheze pas cu pas sufletul copilului. Trebuie să ştie cu cine se împrieteneşte, unde merge. Să-i arate că toate ne sunt îngăduite dar nu toate de folos (I Cor. 6, 12).

Părinţii trebuie să ia aminte că sufletul copilului este cerut din mâinile lor.

Ce bine ar fi ca fiecare părinte să poată spune cu Sf. Ap. Pavel: Lupta cea bună am luptat, călătoria am săvârşit, credinţa am păzit. De acum mă aşteaptă cununa dreptăţii pe care mi-o va da Domnul (II Tim. 4, 7—8).

AMIN

Pr. GH. STREZA

PREDICĂ LA DUMINICA TUTUROR SFINȚILOR
SFINȚENIA

„Cine ține la viața sa o va pierde, iar cine-și pierde viața lui pentru Mine și pentru Evanghelie o va câștiga" (Matei 10, 39)

Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,

Sfânta noastră Biserica cinstește astăzi pe toți cei ce au bineplăcut lui Dumnezeu, adică pe Sfinți, de aceea această duminică se numește Duminica tuturor Sfinților.

La această sărbătoare noi cinstim nu numai pe sfinții cunoscuți, ci pe toți care prin viața și virtutea lor desăvârșită au bineplăcut lui Dumnezeu, dar au rămas neștiuți de noi cu toate că ei se bucură de multă cinste în fața lui Dumnezeu.

Semnificația zilei de astăzi este mare — prăznuim azi pe toți sfinții laolaltă, cu toate că unii sfinți au zile de sărbătoare aparte; spre a arăta că ei toți au luptat, s-au nevoit, au pătimit, iar unii au suferit chiar moartea, pentru un singur Hristos și pentru o singură dreaptă Evanghelie, ca niște slujitori aleși ai lui Dumnezeu.

S-a rânduit de Biserică ca pomenirea tuturor sfinților să fie în prima duminică după Rusalii ca să vedem cum lucrează Duhul Sfânt pogorât în chip de limbi de foc duminica trecută, arătând astăzi roada minunată și îmbelșugată a Duhului Sfânt, pe Sfinți.

Creștinul prin conlucrarea cu Duhul Sfânt devine teofor (adică purtător de Dumnezeu), hristofor (purtător de Hristos), pnevmatofor (purtător de Duhul Sfânt), templu al Duhului Sfânt, Dumnezeu după har, fiu adoptiv al lui Dumnezeu, prin urmare creștinul prin conlucrarea cu Duhul Sfânt devine Sfânt.

I. Dar cine sunt sfinții și unde se poate trăi Sfințenia?

În imaginația noastră îi socotim pe sfinți ca pe niște ființe cu totul deosebite de noi, ca pe niște aleși printr-un har aparte, de care nu se pot învrednici toți muritorii.

Nu, iubiți credincioși, Sfinții sunt sfinți pentru că au trăit o viață bineplăcută lui Dumnezeu. Ei au trăit astfel nu pentru că ar

fi fost din naştere sfinţi, căci aceasta nici nu se poate. Sfinţenia se câştigă prin efort personal.

În cele din urmă şi sfinţii au fost oameni ca şi noi, cu toate slăbiciunile, cu toate neputinţele şi necazurile omeneşti; cheia sfinţeniei lor nu este un har aparte ci cuvintele Evangheliei care spun: „Cine ţine la viaţa lui o va pierde, iar cine-şi pierde viaţa lui pentru Mine şi Evanghelie o va găsi" (Matei 10, 39), cuvinte pe care sfinţii le-au înţeles şi îndată ce le-au înţeles, cu harul şi cu ajutorul lui Dumnezeu, le-au şi urmat.

Ei au înţeles că Mântuitorul a vrut să ne spună prin ele; să nu mai trăim noi cu păcatele noastre, ci El să trăiască în noi cu sfinţenia Sa, adică acelaşi lucru pe care-l spune Sf. Pavel despre sine: „Nu mai sunt eu care trăiesc, ci Hristos este cel care trăieşte întru mine".

Dar harul Sfântului Duh şi înţelegerea nu se dau numai unor oameni, ci tuturor oamenilor ca toţi să ajungă la idealul creştin de sfinţenie poruncit de Mântuitorul prin cuvintele: „Fiţi desăvârşiţi precum şi Tatăl vostru cel din ceruri desăvârşit este" (Matei 5, 48) sau şi mai direct: „Fiţi sfinţi că eu sunt sfânt", toţi suntem chemaţi să ajungem până la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos" (Ef. 4, 13).

Aşadar, şi noi creştinii de astăzi trebuie să ne apropiem de viaţa sfinţilor; prin strădanie de fiecare clipă, lepădare de păcate, să lăsăm să trăiască Hristos în noi şi să ne sfinţească.

Pentru a trăi în sfinţenie nu trebuie neapărat să ne desfacem de toate legăturile acestei vieţi şi să ne retragem în pustietăţi, ci oriunde am fi trebuie să împlinim cuvântul Evangheliei.

În acest sens câteva întâmplări din viaţa sfinţilor părinţi sunt edificatoare: Sf. Pafnutie a trăit în secolul al IV-lea, mai întâi în mânăstire şi apoi în pustnicie; pe un munte nu departe de apa Nilului, 70 de ani o viaţă aşa de curată, încât era numit „înger în trup".

Făcându-şi la adânci bătrâneţe un examen al vieţii lui, s-a rugat într-o seară lui Dumnezeu să-i arate cu care dintre sfinţi se aseamănă?! Dumnezeu i-a trimis un înger care i-a spus: „Pafnutie tu te asemeni lăutarului ce-şi duce acum viaţa cântând în oraşul din apropiere". — Îndată a plecat să-l vadă. Găsindu-l l-a întrebat ce fapte mari a făcut înaintea lui Dumnezeu. Lăutarul i-a răspuns: „Părinte, eu sunt cel mai mare păcătos, am dus cea mai netrebnică viaţă de tâlhar, iar acum îmi duc zilele din această meserie amărâtă". Toţi suntem păcătoşi, îi zise atunci părintele Pafnutie, dar între faptele tale rele, în tâlharia ta, n-ai făcut şi vreo faptă bună? „Şi tâlharul scrutându-şi un moment amintirea, a zis: „Îmi amintesc de când eram tâlhar, că am văzut o femeie plângând şi rătăcind prin pustie. Nu mâncase de trei zile, iar soţul ei şi copiii erau la închisoare pentru o datorie. (În vremea aceea cine nu plătea datoria la vreme era aruncat în închisoare până ce o plătea). I-am dat de mâncare şi trei sute de galbeni de şi-a plătit datoria. Atât am făcut".

2. A doua oară s-a rugat Pafnutie şi Dumnezeu l-a trimis la un om cu familie într-un sat. La început acesta, în smerenia lui, n-a voit

să-i spună nimic. Aflând însă că Dumnezeu l-a trimis, a mărturisit că a găzduit întotdeauna pe călători, a ajutat întotdeauna pe săraci și n-a ținut seama nici de copiii lui în fața dreptății.

3. Pentru a treia oară s-a rugat și Dumnezeu i-a zis: „Tu te asemeni negustorului, care vine acum să te caute. Scoală-te numaidecât să mergi întru întâmpinarea lui".

Era un negustor bogat, dar pios, care venea să se închine și să aducă prinoase pentru mânăstire.

După toate acestea s-a făcut lumină mare în sufletul părintelui Pafnutie și a strigat: „O, vai mie, 70 de ani m-am nevoit în pustie și în mânăstire, îmbrăcat în această schimă călugărească și nu am întrecut în sfințenie și în fapte bune pe un lăutar, fost tâlhar, pe un om cu soție și copii, pe un negustor pios.

Mărit ești Doamne Dumnezeule! Tu cel ce ajuți să trăiască sfințenia poruncită de Tine; călugărul în pustnicie ca și omul în lume, cel necăsătorit în mânăstire ca și cel ce trăiește căsătorit în familie; cel ce s-a retras renunțând la plăcerile și bogățiile lumii ca și cel ce în negoțul său, în munca sa, în meseria lui știe să-și chivernisească averea după cuvântul Tău de dragoste față de aproapele.

II. Acum se poate pune întrebarea: „Oare astăzi mai poate deveni un creștin sfânt? Oare mai există astăzi aici pe pământ sfinți? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât afirmativ: Da. Aceasta pentru că și astăzi ca și în trecut lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt continuă, deoarece Mântuitorul a făgăduit ucenicilor Săi, că nu-i va lăsa pe ei singuri, ci după ce se va duce la Tatăl, le va trimite pe Mângâitorul, Duhul Adevărului (Ioan 15) și „El Însuși va rămâne cu ei până la sfârșitul veacurilor" (Matei, 28, 29).

Ori sfințenia este expresia lucrării Duhului Sfânt asupra creștinilor în măsura în care unii dintre ei, printr-o râvnă deosebită, se nevoiesc să urmeze calea desăvârșirii arătate de Mântuitorul.

În fond condiția sfințeniei este desăvârșirea în iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele.

Însuși Mântuitorul a pecetluit acest adevăr prin jertfa propriei sale vieți pentru întreg neamul omenesc.

În zilele noastre a fi sfânt înseamnă a-ți dărui, a-ți jertfi viața pentru aproapele, căci zice Scriptura: „Dacă zice cineva iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său urăște, mincinos este. Pentru că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu care nu l-a văzut cum poate să-l iubească" (I Ioan, 4, 20).

De aceea Mântuitorul a recomandat creștinilor împlinirea în această viață a faptelor milei trupești față de aproapele, și anume: a sătura pe cel flămând, a adăpa pe cel însetat, a îmbrăca pe cel gol, a primi pe cel străin, a cerceta pe cei bolnavi, a cerceta pe cei care se află în necazuri și nevoi.

Aceasta este tocmai ce recomandă și Sf. Apostol Pavel: „Fiecare dintre noi să caute să placă aproapelui pentru zidirea lui" (Rom. 15, 2) de asemenea: „Purtați sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos" (Gal. 6, 2).

Lucrând în acest fel, orice creştin, indiferent de profesia sau condiţia sa socială în care se afla poate deveni sfânt.

III. Dar oare Biserica noastră a fost născătoare de sfinţi numai în trecut? I-a secat oare seva dătătoare de viaţă duhovnicească? Nicidecum.

Mai întâi Hristos-Domnul este veşnic, şi acelaşi în toată vremea, fără mutare sau umbră de schimbare. Tulpina sau butucul viţei nu secătuieşte niciodată, ci dă roade în mlădiţele care s-au altoit prin sfântul botez.

Când vorbim în modul cel mai natural despre sfinţi nu trebuie să-i vedem sub semnul extraordinar al minunilor, al vedeniilor, al faptelor spectaculoase, ci să ne deprindem a-i aprecia în chip discret, tăcut, natural. Cei mai mulţi din bunii noştri creştini ortodocşi nu vor fi niciodată canonizaţi şi pomeniţi în calendare şi rugăciuni. Dar credem că Dumnezeu care cunoaşte cele ascunse şi nevăzute, scrie numele lor în cartea vieţii veşnice, pentru desăvârşirea vieţii lor. Aici aş da câteva exemple:

Mamele care nasc copiii şi-i cresc în duhul evlaviei curate, soţii care păstrează cu credincioşie legământul sacru al tainei cununiei, tinerii care, în mijlocul stricăciunii ce domneşte în viaţa contemporană, îşi păstrează parfumul fecioriei lor, credincioşii care se roagă, postesc şi se cuminecă des cu Sfintele Taine, oamenii milostivi care ajută pe cei umiliţi, obidiţi şi părăsiţi, — iată cetele de sfinţi care fac cinste Bisericii noastre, întocmai ca o gardă de onoare. Aşadar sfinţii de astăzi trăiesc în mijlocul nostru, păşesc pe străzile noastre, îi întâlnim în uzine, în magazine, pe ogoare. Pe aceştia un teolog contemporan îi numeşte „sfinţi în salopetă".

Fericire de dânşii... Ei sunt ca nişte pomi binecuvântaţi din vedenia proorocului Ezechil care zice: „La râu vor creşte tot felul de arbori care dau hrană. Frunzele lor nu se vor veşteji şi roadele lor nu se vor mai isprăvi. Pentru că apa pentru dânşii vine de la locul cel Sfânt: fructele lor se vor folosi ca hrană, iar frunzele ca leacuri (47, 12).

Din nefericire sunt mulţi din creştinii de toată vârsta şi starea, care deşi botezaţi şi altoiţi pe tulpina credinţei, nu rămân vii şi neprihăniţi în legământul lor, ci se abat de la căile Domnului şi de la poruncile Bisericii. Acestora le aducem aminte cuvintele: „Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu. Biserica este o Cincizecime permanentă, în ea izvorăsc nesfârşite daruri şi haruri care ajută pe credincioşi să devină oameni noi, să devină sfinţi.

În Biserică Duhul Sfânt cel coborât în chip de limbi de foc la Cincizecime călăuzeşte pe credincioşi spre limanul veşniciei prin Sf. Taine şi Ierurgii, dar mai trebuie să ne aducem şi noi aportul. „Nu mă mir — zice Sf. Ioan Gură de Aur — nu mă mir de minunile pe care le-au săvârşit sfinţii. Ele se datorau puterii lui Dumnezeu ce lucra într-înşii. Ci uimirea mea este că ei au trăit şi duc între oa-

meni viață îngerească. La aceasta a contribuit nu numai harul de sus, ci și propria lor voință".

Din toate cele spuse — iubiți credincioși — vedem în primul rând, că sfințenia vieții, constă în a-L lăsa pe Mântuitorul să trăiască în noi și acest lucru este cel mai ușor. Nu în zadar zice: „că jugul meu e bun și povara mea este ușoară". Căci ce ar putea fi mai ușor decât ceea ce a făcut tâlharul în pustie, cel căsătorit în familie sau negustorul pios?

În al doilea rând vedem că sfințenia vieții nu este numai un sfat evanghelic ci este o poruncă (necesară pentru mântuire). „Cel ce ține la viața sa o va pierde, iar cel ce-și pierde viața sa pentru Mântuitorul și Evanghelie o va câștiga".

Este o poruncă care ne sună și nouă celor de astăzi, pe care s-o punem la inimă. „Fiți desăvârșiți precum și Tatăl nostru cel din ceruri desăvârșit este". AMIN

Pr. GH. STREZA

BUCURIA NAŞTERII ÎNAINTEMERGĂTORULUI — RESPONSABILITATEA ŞI BUCURIA NAŞTERII DE PRUNCI

(Cuvânt la naşterea Sfântului IOAN BOTEZĂTORUL)

„Iar tu pruncule, prooroc al Celui Prea Înalt te vei chema, că vei merge înaintea feţei Domnului ca să găteşti căile Lui".

(Lc. 1, 76)

Din tot ceea ce se petrece în această lume, pe acest pământ, nimic nu este de care Dumnezeu să nu ţină seama. Nimic din ceea ce omul, podoaba creaţiunii, care-I poartă chipul şi asemănarea pe drumul acestei existenţe — întreprinde, gândeşte ori înfăptuieşte prin această viaţă — nimic nu-I scapă Părintelui ceresc încât până şi „perii capului toţi sunt număraţi" (Mt. 10, 30).

Chiar dacă uneori ni se pare că am ieşit din grija lui Dumnezeu sau ne situăm undeva la periferia atenţiei Lui, că nu ne mai ascultă rugăciunea, că nu ne mai bagă în seamă; de câte ori ne bat astfel de gânduri, de-atâtea ori ne amăgim.

Cu astfel de gânduri se confrunta — fără să pună stăpânire deplină asupra ei — şi distinsa şi curata familie preoţească a lui Zaharia şi Elisabeta.

„Pe noi Dumnezeu nu ne mai bagă în seamă. Doar pe noi ne lasă de ocară. Doar noi rămânem fără nici un sprijin la bătrâneţe; numai în familia noastră Dumnezeu nu pogoară această binecuvântare ca să ne mângâie singurătatea şi bătrâneţea cu un scâncet de copil" — cugetau adesea drepţii Zaharia şi Elisabeta. Dar totuşi, ei nu şi-au pierdut speranţa. Şi într-adevăr speranţele şi rugăciunile lor n-au fost trecute cu vederea.

În timp ce preotul Zaharia îşi făcea cu conştiinciozitate slujba după rânduială la templu, îngerul Domnului îi aduce răspuns îndelungatei şi mult aşteptatei dorinţe pentru el şi soţia sa: „Nu te teme Zaharia, pentru că rugăciunea ta a fost ascultată şi Elisabeta, femeia ta, îţi va naşte un fiu şi-l vei numi Ioan. Şi bucurie şi veselie vei avea şi de naşterea lui, mulţi se vor bucura". (Lc. 1, 13—14).

Ba mai mult, peste aşteptările sale, îngerul îi descoperă lucruri şi mai minunate şi mai impresionante. Nu este vorba de un copil obişnuit ci de un copil în care se va regăsi şi un sol al Cerului. „Căci

va fi mare înaintea Domnului; nu va bea vin şi nici sicheră şi încă din pântecele mamei sale, se va umple de Duhul Sfânt şi pe mulţi din fiii lui Israel îi va întoarce la Domnul Dumnezeul lor. Şi va merge înaintea Lui... ca să gătească Domnului un popor desăvârşit". În faţa unei veşti atât de impresionante, Zaharia rămâne surprins. Era prea fascinant să fie adevărat. Îl va fi înşelat auzul şi văzul? Şi asemenea oricărui om vigilent de a nu cădea pradă închipuirilor, fantasmelor, (aşa cum va proceda şi apostolul Toma referitor la învierea lui Hristos) solicită un semn palpabil, ceva evident, care să-i confirme cele auzite. Şi iată că semnul cerut este oferit; nouă ni se pare cam greu şi cam dur, dar în înţelepciunea dumnezeiască totul are sens şi rost şi încă din cele mai înalte. „Iată vei fi mut şi nu vei putea să vorbeşti până în ziua când vor fi acestea"... (Lc. 1, 18—20).

Şi într-adevăr s-au împlinit toate după cum le-a vestit îngerul. Elisabeta a născut un fiu şi mare a fost bucuria ei şi a soţului ei, Zaharia, dublată şi de cea a rudeniilor, vecinilor, prietenilor. Uimirea i-a cuprins pe toţi cei prezenţi la această mare bucurie, în ziua a opta, după ce au săvârşit tăierea împrejur a pruncului şi urma să-i pună numele. Rudeniile şi prietenii opinau pentru numele Zaharia, identic cu al tatălui, după socotelile justificate, ca fiind unicul copil, acum la bătrâneţe se cade să preia numele tatălui ca exprimare a continuităţii familiale. Mama însă nu era de acord: „Nu! Ci Ioan se va chema". Încep să curgă argumentele contrare dintre care cel mai solid era: „Nimeni din rudenii nu are acest nume". Pentru a se pune capăt acestei neînţelegeri s-a recurs la cel care era cel mai competent să decidă, la tatăl pruncului. „Acesta cerând o tăbliţă a scris: „Ioan să-i fie numele. Şi îndată i s-a deschis graiul şi limba şi vorbea, binecuvântând pe Dumnezeu". (Lc. 1, 63—64).

Aceste evenimente supranaturale, au produs o adâncă impresie pentru toţi locuitorii din ţinutul acela. Toţi se minunau şi se întrebau ce va fi cu acest copil, pentru că se vedea lucrarea lui Dumnezeu cu el. (Lc. 1, 65—66).

Dumnezeu celor aleşi şi căutători de El, le oferă lumină, celor curaţi la inimă le descoperă noi şi noi taine ale vieţii şi mântuirii. La fel şi în cazul de faţă, preotul şi fericitul tată Zaharia, inspirat de Duhul Sfânt a vorbit binecuvântând pe Dumnezeu şi proorocind: „Iar tu pruncule, prooroc al Celui Prea Înalt te vei chema, că vei merge înaintea feţei lui Dumnezeu, ca să găteşti căile Lui". (Lc. 1, 76).

Bucurie mare a fost în casa bătrânului Zaharia şi a Elisabetei când s-a născut, prin minune Înaintemergătorul.

Bucuria mare este în orice familie, când o nouă fiinţă omenească dă bineţe, cu primul scâncet, zorilor vieţii. Orice copil este o floare, o bucurie şi o speranţă pentru familie, pentru societate şi pentru Biserica lui Hristos. Orice copil este aşteptat cu emoţie de părinţi, de bunici şi de toţi membrii familiei. „Va fi oare sănătos, va fi oare integru?" se întreabă mama şi tata cu emoţie, înaintea naşterii.

Câte mame nu rămân pradă morții luptându-se să aducă un nou buchet în viață. Câtă durere și cât necaz, ce rană lasă în suflet un copil bolnav, un copil cu malformații, un copil anormal. Pot fi aceștia o victimă a părinților lor, o consecință a păcatelor, a nelegiuirilor sau a viciilor acestora. Unii părinți uită din păcate marea misiune ce le-a încredințat-o Dumnezeu de a fi împreună cu El, creatori și coordonatori ai vieții.

Tulburarea și durerea pot aduce copiii în sufletele părinților, atunci când apucă pe căi lăturalnice, când asemenea fiului risipitor nesocotesc povețele cele ziditoare și se aruncă în aventuri și destrăbălări. Copiii, ca cel mai prețios dar al părinților din partea lui Dumnezeu, pot deveni pentru părinții iresponsabili, o povară sau un blestem. Povară sau blestem devine pruncul ce desconsideră povețele bune ale părinților. Blestem este copilul care se împotrivește sau se ridică asupra părinților. „Un fiu neascultător este nenorocirea tatălui și durere pentru inima mamei lui". (Pilda 19, 13; 10, 1; 15, 20). Mai bine este să ai un copil, decât mai mulți și fără frică de Dumnezeu, dar nenorocirea este când ai unul singur și acela este nelegiuit. (Sirah 16, 4).

Din nefericire, copiii care trebuie să fie bucuria și speranța lumii, sunt povara unei lumi sărace și mizere, a unei lumi subdezvoltate, copii ce stau în fața blidului gol, unde boala și mizeria seceră aceste odrasle din fașă sau până n-au ajuns să se ridice pe propriile lor picioare. O povară sunt copiii subdezvoltați, handicapați, schimonosiți trupește ori sufletește, care n-au parte de copilărie, de fericire și bucuria copilăriei.

Rușinea, Durerea și Necazul, apasă asupra acestei lumi unde din aproximativ trei copii care se nasc pe planetă, în fiecare secundă, unul moarte de foame.

Iată sabia cu două tăișuri a binecuvântării și a blestemului ce planează asupra planetei, ce a primit încredințarea să păstreze nealterat chipul și asemănarea lui Dumnezeu și să-l imobilizeze pentru a-l transpune în dimensiunea veșniciei.

Datoria noastră, în calitate de oameni și îndeosebi de creștini, este de a deveni conștienți de responsabilitatea noastră, în primul rând de părinți și bunici, pentru ca fiii și fiicele noastre să fie un semn al bucuriei și binecuvântării în familiile noastre, pentru neamul și Biserica din care facem parte, așa cum, după cum pruncul Înaintemergător a fost bucurie pentru familia preotului Zaharia și pentru toți cei din ținutul muntos al lui Iuda.

Preot VASILE BORCA

PREDICĂ LA ÎNMORMÂNTAREA PROF. EUGENIA STROIA (21 iulie 1998)

„Lupta cea bună am luptat, călătoria mi-am împlinit-o, credința am păzit-o. De acum mi s-a gătit cununa dreptății pe care în Ziua aceea mi-o va da Domnul, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci tuturor celor ce I-au iubit arătarea" (II Tim. 4, 7—8)

Îndurerată familie,
Întristată asistență

Cu două zile în urmă s-a stins din viață, pe neașteptate, la numai 67 de ani, aceea care a fost profesoara distinsă și apreciată de toți, soția neprețuită și prietena devotată a multora dintre noi, Eugenia Stroia. Firul vieții ei s-a rupt mai devreme decât ne așteptam, încă în putere de muncă, pe când mulți tineri mai aveau nevoie de îndrumările ei, pe care le împărtășea tuturor cu iubirea și dăruirea care o caracterizau.

Astăzi suntem cu toții — membrii familiei, colegi, prieteni, cunoscuți — adunați în jurul sicriului care va închide trupul ei neînsuflețit, pentru ca să-i aducem ultimul omagiu al prețirii noastre însoțit de hotărârea de a ne aduce mereu aminte de chipul ei blând și luminos până în ceasul în care Dumnezeu va hotărî să-i urmăm și noi pe acest drum fără întoarcere, pe drumul veșniciei.

Este un prilej când, fără să vrem, ne gândim mai stăruitor la sfârșitul vieții noastre, care este moartea. Meditând la rostul vieții noastre pământești, ne convingem ușor că viața fiecăruia dintre noi nu este decât un vis scurt, ceva trecător, o clipă suspendată între două veșnicii, în sensul că înaintea noastră a fost o veșnicie, iar după moarte va urma o nouă veșnicie. „Am trecut din moarte la viață", se spune într-una din cântările noastre bisericești. Doar acum începe, după învățătura noastră creștină, adevărata viață. Dar cu toate acestea, viața pământească a fiecăruia își are valoarea și importanța ei, iar acestea se evidențiază în modul și mai cu seamă în intensitatea cu care este trăită. Nici Dumnezeu — ca Domn și Stăpân al vieții noastre — și nici societatea — ca mediu natural în care trăim și ne desfășurăm activitatea — nu privesc cu indiferență faptul că cineva este, în viață, un om bun sau rău, cinstit sau corupt,

drept sau păcătos, harnic sau leneş, altruist sau egoist, mândru sau smerit, luminat sau ignorant. Atât Dumnezeu cât şi societatea doresc ca fiecare om să întrunească numai calităţile enumerate, ca fiecare să fie luminat şi moral, să trăiască în adevăr, în dreptate şi în omenie. Şi acestea, cu atât mai mult cu cât exemplul vieţii fiecăruia din noi, modul şi intensitatea în care ne trăim viaţa pământească influenţează şi viaţa altora.

Privită din acest unghi, viaţa profesoarei Eugenia Stroia a fost într-adevăr o viaţă de lumină, de adevăr, bine şi frumos, o viaţă de dascăl care a ştiut să-şi pună toate puterile sale de muncă şi toate darurile cu care a înzestrat-o Dumnezeu de la naştere în slujba celor care i-au fost încredinţaţi pentru educare. Ducându-ne cu gândul la o cunoscută parabolă a Mântuitorului Iisus Hristos ne convingem uşor că Dumnezeu a înzestrat-o cu cinci talanţi, pe care ea a ştiut să-i fructifice în aşa fel încât să poată beneficia şi alţii de darurile şi de munca ei. Profesoara Eugenia Stroia şi-a înţeles viaţa ca o permanentă *chemare*, ca o nobilă *misiune* în slujba şcolii româneşti, a învăţământului pedagogic, în slujba elevilor, mai nou a studenţilor, pe care i-a pregătit, i-a îndrumat şi i-a iubit timp de aproape patru decenii, ca ei — la rândul lor — să-şi slujească neamul întreg, care azi — poate mai mult ca oricând în decursul istoriei — are nevoie de oameni după chipul ei bine pregătiţi, cu caractere tari, gata oricând de sacrificii pentru ţară, pentru progresul ei cultural, spiritual şi material.

Născută la 18 aprilie 1931 în Agnita, într-o familie cu patru copii, a învăţat la Şcoala normală de fete din Sibiu, după care a făcut studii temeinice la Facultatea de Psihologie-Pedagogie a Universităţii din Cluj, obţinând licenţa în 1955. Îndată şi-a început strălucita carieră didactică, obţinând toate gradele cerute unui profesor. A funcţionat peste zece ani ca profesoară şi directoare la Şcoala de surdomuţi din Sibiu, impunându-se încă de pe acum, ca o bună îndrumătoare a elevilor ei care aveau nevoie de un sprijin, de o îndrumare, de o inimă caldă, de un suflet ales alături de ei, care să le redea încrederea în viaţă şi să-i facă utili societăţii. Munca ei a fost apreciată de cei în drept, fiind numită inspector şcolar, tot în Sibiu, coordonând astfel munca ce se desfăşura în şcolile judeţului nostru timp de nouă ani. Activează apoi aproape douăzeci de ani ca profesoară de Pedagogie la Liceul pedagogic din Sibiu, şcoală de mare prestigiu, care a funcţionat peste un veac şi jumătate sub îndrumarea Bisericii Ortodoxe şi care, în ultimii ani, şi-a redobândit numele marelui ei reorganizator, mitropolitul Andrei Şaguna. A format atâtea generaţii de învăţători şi învăţătoare, cărora le-a împărtăşit atâtea cunoştinţe din comoara înţelepciunii şi a cunoştinţelor ei, dobândite cu sârguinţă necontenită, mereu la curent cu progresul studiilor pedagogice şi cu ultimele apariţii editoriale, absolut necesare unui intelectual rafinat cum era ea. Cred că nu este lipsit de interes să arăt că făcea parte din grupul de intelectuali sibieni apropiaţi de Constantin Noica, pe care îl vizita adeseori la Păltiniş şi despre care vorbea cu o adevă-

rată venerație, chiar într-o vreme în care marele filozof era urmărit. Se pensionează în 1989, dar, în 1993, apreciindu-i cunoștințele, și mai cu seamă dăruirea cu care a slujit școala, am invitat-o să țină un curs de Pedagogie și să îndrume practica pedagogică a studenților de la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna". Deși nu mai făcuse Religie din 1948, pe când urma cursurile Școlii normale din Sibiu, profesoara Eugenia Stroia, printr-o muncă asiduă, s-a familiarizat cu problemele specifice învățământului teologic, formându-ne cinci generații de tineri teologi, capabili să predea Religia în orice școală elementară sau medie. Era prezentă mereu în Facultatea noastră, interesându-se în cele mai mici amănunte de felul în care studenții își efectuau practica pedagogică în diferite școli din Sibiu, prezentă la slujbele săvârșite în catedrală ori în capela Facultății, gata oricând să dea îndemnurile sau sfaturile care îi erau solicitate.

În cursul vacanțelor de vară a fost solicitată să facă lecții practice de pedagogie pentru preoții care predau Religia în școlile din parohiile lor, cărora, până în 1989, le era interzis acest lucru. Chiar și la cursurile din vara aceasta, încheiate numai cu două zile înaintea decesului ei, am planificat-o pentru asemenea lecții practice, dar, spre regretul nostru, în ultimele clipe ne-a informat că starea sănătății nu-i mai permite să le susțină. În această postură, de profesoară la Facultatea de Teologie, am putut să o cunoaștem mai bine. Pentru studenții noștri a dovedit în permanență că era o profesoară de vocație, cu suflet larg, un exemplu de muncă neobosită, de corectitudine, de dăruire pentru alții, virtuți pe care a știut să le imprime, cu tactul ei pedagogic înnăscut, cu dragostea și bunătatea ei cuceritoare pentru toți, cu modestia ei, poate prea multă modestie, la pregătirea, prestanța și alesele ei însușiri.

Întristată asistență,

Omul bun și modest, omul datoriei și al muncii cinstite, omul dragostei și al dăruirii pentru semeni pleacă azi dintre noi pe drumul veșniciei. Ne vin acum în minte cuvintele Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan din cartea Apocalipsa: „Fericiți sunt cei morți, care de-acum înainte mor întru Domnul... odihnească-se de ostenelile lor, căci faptele lor îi însoțesc" (Apoc. 14, 13). Într-adevăr, faptele Eugeniei Stroia merg cu ea în cer, înfățișându-le lui Iisus, dreptul Judecător. Cunoscând aceste puține laturi din viața ei, pe care le-am creionat doar, după judecata noastră omenească avem convingerea că Domnul îi va hărăzi fericirea cea veșnică, alături de aleșii Lui. Aceasta este suprema mângâiere pentru noi toți, în acest moment dureros al despărțirii noastre vremelnice. Dar faptele ei rămân și aici, printre noi, după cum spune Sfântul Apostol Ioan: rămâne chipul ei luminos și bun, ca și amintirea unei vieți exemplare, pusă mai mult în slujba altora. Este cea mai frumoasă moștenire pe care o lasă tu-

turor celor care au cunoscut-o, dar mai cu seamă soţului ei, dr. Romulus Stroia, fratelui, surorilor şi nepoţilor. De aceea, îndureraţi membri ai familiei, să vă străduiţi să înscrieţi cu cinste şi cu dragoste numele ei în inimile Dv., în care se află şi o parte din inima ei. Să fiţi împlinitori vrednici ai acestui testament moral, ca semn al unei duioase aduceri aminte de ea. Iar învăţătura noastră creştină, că moartea nu reprezintă sfârşitul vieţii, ci numai o trecere spre altă viaţă, cea veşnică, precum şi comuniunea sau legătura spirituală ce se va stabili de acum între ea şi cei dragi ai familiei — prin rugăciuni şi slujbe de pomenire — să vă aducă linişte şi mângâiere în suflete, să vă facă să o simţiţi mai aproape de inima Dv. prin rugăciunile pe care le va face şi ea în cer pentru cei rămaşi aici, pe pământ.

Veşnică să-i fie pomenirea. Amin.

Pr. Prof. MIRCEA PĂCURARIU

PREDICĂ LA ÎNMORMÂNTAREA PROFESOAREI CRINA JOANTĂ
(15 septembrie 1998)

„Ieri am vorbit cu voi și *fără de veste* mi-a venit înfricoșatul ceas al morții"
(Din slujba înmormântării)

Înalt Prea Sfințite Mitropolit Serafim,
Îndurerată familie,
Întristată asistență,

Mi-aș fi putut începe cuvântul cu un text din Sfânta Scriptură sau din Sfinții Părinți, dar acesta mi s-a părut cel mai potrivit pentru tristul eveniment la care ne-a fost dat să luăm parte, după dispariția, într-un tragic accident, a fostei studente a Facultății noastre de Teologie, profesoara Crina Joantă. „Ieri am vorbit cu voi" — cu părinții, cu prietenii, cu cunoscuții, cu elevii mei. Ca *mâine*, mai exact peste trei săptămâni, trebuia să fiu din nou cu voi, cu cei apropiați ai familiei mele, la cel mai însemnat moment din viața fiecăruia dintre noi, momentul în care trebuia să încep o viață nouă, alături de alesul inimii mele și ca împreună cu el să-mi făuresc viitorul, să fiu de folos familiei pe care urma să o întemeiem, să fiu, în continuare, o bucurie pentru părinții mei și o lumină călăuzitoare pentru copiii pe care mi i-aș fi dorit, să fiu o pildă vie, un model de viață pentru elevii mei. Dar n-a fost să fie așa. Acea zi de *mâine* n-a mai venit, căci Dumnezeu a voit altfel, a voit să fiu chemată mai devreme la El, alături de acela care trebuia să-mi fie mire, ca împreună să devenim mirii Împărăției Cerești.

Fără să vrem, ne vin în minte cuvintele regelui-poet David din Psaltire „Neștiute sunt căile Domnului", ca și cuvintele poetului — fiu de preot — George Coșbuc: „Dar ținta niciodată nu-i a ta
Și-n gând ce-ți pui, e numai vis
Căci Dumnezeu *te poartă în voia Lui*".

Da, aceasta a fost voia lui Dumnezeu și-n fața ei stăm cutremurați și neputincioși, dar ne plecăm genunchii cu convingerea că Dumnezeu pe cine îl iubește îl ceartă, că El a iubit-o prea mult pe Crina și că a dorit ca sufletul ei să se îndrepte spre cer, spre lumea îngerilor și a celor bineplăcuți Lui. Aripile ei s-au frânt prea devre-

me, filele din cartea vieții ei s-au închis pe neașteptate, idealurile ei s-au spulberat când nu ne așteptam, visurile ei și ale celui care trebuia să-i fie tovarăș de viață și ocrotitor s-au risipit ca fumul.

În aceste momente de mare tristețe, mai cu seamă pentru părinți, ar trebui să ne amintim cuvintele adresate de Domnul lui Iair, mai-marele sinagogii din Capernaum, a cărui fiică murise: „Nu te teme, *crede numai și ea se va mântui*"... Iar celor care o plângeau le-a grăit: *„Nu plângeți, n-a murit ci doarme!"* (Luca 8, 50—52).

Parcă am vrea să fie Mântuitorul aici, printre noi, ca să o ridice pe Crina și să-i zică: „Copilă, scoală-te!" (Luca 8, 54). Și totuși, întristați ascultători, Mântuitorul Iisus Hristos este printre noi, adresând cuvânt de mângâiere părinților, surorilor și tuturor celor dragi ai familiei, încredințându-i încă o dată de adevărul învățăturii Sale și al cuvintelor Sale: „Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi" (Ioan 11, 25). Crina n-a murit — ea *doarme,* ea trăiește, ea a trecut din moarte *la viață,* așa cum spune una din cântările noastre funebre.

Ne încredințează de acest adevăr și Sfântul Apostol Pavel care, în Epistola adresată tesalonicenilor, pe care am auzit-o cu câteva minute în urmă, spunea: „Nu vă întristați ca și ceilalți care nu au nădejde" (1 Tes., 4, 13). Căci dacă noi credem că Hristos a murit și a înviat, tot așa trebuie să credem că *sufletul Crinei este viu,* că el nu poate să moară, că el se prezintă curat în fața Dreptului Judecător Iisus Hristos, căruia să-i prezinte faptele ei bune pe care le-a săvârșit în viață, dragostea ei sinceră pe care o arăta tuturor, chipul ei luminos lipsit de orice umbră de răutate care știa să creeze o atmosferă plăcută pentru cei din jurul ei.

Acum, acest suflet bun și blând zboară spre cer, spre înălțimile luminii dumnezeiești, ca de acolo să se roage pentru noi, cei care am rămas încă aici.

În aceste clipe dureroase ale despărțirii ne vin în minte și cuvintele Mântuitorului, adresate unora din cei din jurul lor: „Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, căci a unora ca aceștia este Împărăția Cerurilor". (Mat. 19, 14). Crina nu mai era un copil, dar a rămas cu sufletul curat ca un copil, încât putem fi încredințați că sufletul ei va fi primit în Împărăția Cerurilor alături de îngeri, de sfinte mucenițe și de cuvioase femei care L-au mărturisit pe Domnul prin cuvânt și faptă, ca alături de aceștia să-L preamărească pe Dumnezeu și să se roage pentru noi. O despărțire dureroasă pe pământ, dar și întâlnire fericită în cer!! Și dacă în această viață nu i-a fost dat să primească *cununa de mireasă,* să fim încredințați că va primi *cununa măririi* de la Mirele ei ceresc, pe care El a făgăduit-o tuturor celor ce L-au iubit și L-au mărturisit pe pământ.

Să plecăm de aici, întristați ascultători, cu încredințarea că sora noastră întru Hristos Crina se întâlnește acum cu Stăpânul vieții și al morții, să plecăm cu mângâierea că ne vom reîntâlni cu ea în cer, în ceasul în care Dumnezeu ne va chema și pe noi, să fim încredințați

că ea se va ruga pentru noi, cei ce rămânem aici, iar noi, rude, prieteni şi cunoscuţi, să-i făgăduim Crinei că nu o vom uita niciodată, că o vom pomeni în rugăciunile noastre, că vom pune un crin curat ca şi sufletul ei pe mormântul ei prea devreme deschis.

Iar părinţilor şi surorilor le adresăm cuvintele Domnului din cunoscuta „Cuvântare de despărţire" adresată Apostolilor Săi înainte de Patimile Sale, cărora le-a spus: „Să nu se tulbure inima voastră; credeţi în Dumnezeu şi în Mine" (Ioan 14, 1), căci „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa" (Ioan 14, 6).

Fiţi încredinţaţi că n-aţi pierdut-o, că ea rămâne mereu a dumneavoastră, ca fiică şi soră, că puteţi fi mândri de viaţa ei frumoasă şi exemplară, că amintirea ei va fi păstrată mereu, iar rugăciunile dumneavoastră şi ale noastre, dar mai cu seamă ale unchiului ei, Înalt Prea Sfinţitului Părinte Mitropolit Serafim, s-o însoţească mereu, ca Dumnezeu să-i facă parte de veşnică odihnă întru împărăţia Lui. Amin.

Pr. Prof. MIRCEA PĂCURARIU

Preot Nichifor Todor, BISERICA SFINȚII ARHANGHELI MIHAIL ȘI GAVRIL DIN SIBIU, Editura Universal Dalsi, București 1998, 90 p.

În strada Ștefan cel Mare din Sibiu, s-a construit între anii 1973—1976, o biserică monument de arhitectură.

Cartea de care ne ocupăm face istoricul bisericii în capitolele următoare:

Prezentarea: în limbile română, franceză, germană și engleză.

Urmează capitolul: *Vino și vezi,* care redă amănuntele privind biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din Sibiu, indicând colaboratorii, precum Ioan Ștefan și soția sa Aurelia. Autorul, părintele Todor, constată că s-au înfăptuit lucrări de referință precum sculptura în lemn, piatră și marmoră, pictura de o rară noblețe, în tehnică fresco și mozaic și nu în ultimul rând, o structură unicat, îmbrăcată în foiță de aur.

În capitolul 1: *Așezarea geografică,* este vorba de cartierul numit, la început, Mihai Viteazul, în amintirea bătăliei de la Șelimbăr, apoi Trei Stejari.

2. *Structura parohiei:* adică formarea cartierului și organizarea parohiei, menționându-se contribuția Protopopului Emilian Cioran și a profesorului de teologie Dr. Nicolae Terchilă, preotul Babtist Boiu, protopop Mihail Neagu, profesor Dr. Nicolae Popovici, ajuns episcop la Oradea, Gh. Secaș, consilier arhiepiscopal.

În capitolul 3: *descrie demersurile pentru noua biserică,* care se realizează în condiții optime: toată structura bisericii e din beton armat și cărămidă, cu tablă de cupru zincată.

În capitolul 4: *arhitectura bisericii,* autorul arată compartimentarea bisericii.

În capitolul 5: se descrie *coordonatele picturii.* Ea, pictura, este un ansamblu pictural de monumentalitate, realizată în parte de celebrii frați Mihail și Gavril Moroșan, din Suceava, pictori celebri, care au lucrat în Israel, Siria, Liban, California, Germania, Cipru etc.

Capitolul 6: arată *originalitatea și armonia bisericii* în multe privințe, prima inter pares.

Capitolul 7, intitulat: *Oameni ai faptelor constructive,* înșiră pe toți colaboratorii bisericii, arhitecții, proiectanți, constructori, tâmplari, sculptori, pictori, etc.

Pentru profilarea ideii ostatice a bisericii a notat peste o sută de aprecieri precum: Este o adevărată operă de artă, e măreață ca lucrare, gândită cu precizare și farmec, are o pictură pastelată, serafică, e o bijuterie, totul e impresionant, grandios...

În ultimul capitol dă bibliografia selectă cu oameni reprezentativi în domeniul artei.

Cartea intitulată Biserica Sfinților Arhangheli... are o valoare vrednică de biserica minune. Hârtia de calitate superioară, tiparul select, fotografiile limpezi, climatul textului este de valoare stilistică.

Autorul, părintele Nichifor Todor, a intrat între personalitățile dăruite perenității. Noi îi datorăm prinosul recunoștinței noastre.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

Francisc din Assisi, SCRIERI, Cuvânt înainte de Enzo Bianchi, trad. și postfață de Maria-Cornelia Oros, Editura Deisis, Sibiu, 1997, 188 p.

Sfântul Francisc din Assisi este un model din ce în ce mai solicitat în demersurile de revigorare a vieții spirituale la sfârșitul secolului al XX-lea. Secularizarea, îndepărtarea de valorile creștine autentice, instituționalizarea excesivă, războiul, tendințele expansioniste, deprecierea relațiilor interumane și a mediului natural, mercantilismul care reglează pozițiile sociale solicită adesea redescoperirea lui Francisc și rememorarea mesajului său, în condițiile unei civilizații preponderent citadine care își caută propriul echilibru.

Tipărirea volumului de scrieri ale Sfântului Francisc din Assisi de către Editura Deisis din Sibiu în 1997 este un bun augur, acum când numele acestuia apare tot mai fascinant și mai atrăgător pentru setea de spiritualitate a contemporaneității. Legendele și tradițiile păstrate despre Sfântul Francisc, deși impresionante și pline de sevă spirituală, pun în pericol autenticitatea figurii sfântului tocmai prin posibila idilizare excesivă. Însă scrierile lui Francisc sunt, cu siguranță, cel mai grăitor martor al gândirii și propovăduirii sale.

Introducerea la ediția română, semnată de Enzo Bianchi, cuprinde un portret sugestiv al lui Francisc, bazat în cea mai mare parte pe scrieri despre el. Bianchi arată că scrierile sunt un model distinct de cel al lui Francisc însuși, întregind figura *sărăcuțului din Assisi*. Mesajul franciscan nu are valoarea unei moșteniri intelectuale — nici nu s-a dorit a fi — ci are un caracter profund evanghelic, fiind *o mărturie de neînlocuit pentru a înțelege ce l-a însuflețit cu adevărat în viața sa, o cale privilegiată pentru a ajunge la izvoarele însești ale dimensiunii sale spirituale* (op. cit., p. 7). Căci pentru Francisc idealul a fost revenirea la o viață după modelul evanghelic.

Francisc este un fiu de negustor, vesel și petrecăreț, entuziast și visător care, după o expediție militară ratată, se reculege și înțelege mesajul evanghelic al trimiterii ucenicilor Domnului ca pe niște oi în mijlocul lupilor, fără alte arme decât credința și harul Duhului Sfânt. El își părăsește familia, își vinde averile, se retrage din lume și începe *să trăiască în mod radical Evanghelia* (op. cit., p. 9). Alăturându-i-se câțiva tineri, a format în jurul său o comunitate de frați care să se numească *minori*, într-o societate în care toți se străduiau să devină cât mai mari. Pentru aceștia el scrie regula de viețuire, cerând de la papa

Inocențiu III doar îngăduința ca acești oameni săraci și smeriți să aibă permisiunea de a păzi Sfânta Evanghelie. În rest le va cere fraților castitate, sărăcie deplină, ascultare desăvârșită față de Dumnezeu, de Biserică, de părinții duhovnicești, de frați, de întreaga creație.

Scrierile au un caracter ocazional și un scop precis, vizând răspunsul la problemele ordinului monahal franciscan sau la necesități liturgice și duhovnicești. Unele au rol apologetic sau o încărcătură poetică, fiind destinate preamăririi lui Dumnezeu. Trimiterile evanghelice sunt numeroase și nu au caracterul unei exegeze pretențioase, ci sunt doar *o parafrază cuminte a textului evanghelic, pe care nu vor să-l comenteze, ci doar să-l respună*, după cum arată Maria-Cornelia Oros în postfața cărții (op. cit., p. 142).

Regulile, îndemnurile și povățuirile destinate monahilor, având teme ca tăierea voii proprii, ascultarea, fapta bună, înfrânarea, răbdarea, sărăcia cu duhul, curăția inimii, smerenia, pocăința, îndreptarea, sunt asemănătoare apoftegmelor Părinților răsăriteni, atât în conținut cât și în formă și au aceeași destinație: ferirea de păcat și practicarea virtuților. Același caracter îl au și epistolele, diferite ca factură, stil și dimensiuni, de la epistole cu adresare largă și mai elaborate (scrisori către credincioși, clerici, către tot ordinul) sau cu destinatar nominal, axate pe o problemă concretă, de dimensiuni mai mici (către fratele Leon, fratele Bernard, Antonie, Clara). Francisc scrie *despre adevărata și desăvârșita bucurie* sub forma unei parabole și o tălmăcire la *Tatăl nostru*, o dezvoltare poetică sub formă de parafrază. Alături de acestea întâlnim și scrieri cu aspect de psalm, după modelul psalmilor biblici, uneori compilații ale acestora, ca în cazul *Laudelor pentru toate ceasurile* sau *Oficiului Patimii Domnului*.

Alte dezvoltări poetice au forma *laudelor*, specie literară înfloritoare în epocă sub înrâurirea liricii cavalerești. Este cazul *Biletul dat fratelui Leon*, subintitulat *Laudă Dumnezeului celui preaînalt* și *Laudei virtuților*. De o factură aparte este *Cântecul fratelui Soare* sau *Lauda creaturilor*, poate cea mai cunoscută scriere franciscană. Acest text este redat în două traduceri: una arhaizantă și poetică a Etei Boeriu și o alta aparținând lui Adrian Popescu, de o mai mare claritate a termenilor teologici. Acest imn dictat de Sfântul Francisc cu puțin înainte de moarte este elementul în cel mai înalt grad unificator între figura misticului Francisc, așa cum îl prezintă scrierile despre el, un blajin înduioșat de tot ceea ce este neajutorat și inocent și chipul eremitului preocupat de propovăduire, de rânduiala monahală și fidelitatea față de Biserică, Taine, cler.

Postfața amplă și convingătoare semnată de Maria-Cornelia Oros, traducătoarea după originalul latin a scrierilor, realizează o integrare în epoca istorică a Sfântului Francisc, evidențiindu-i unicitatea și rolul providențial într-o epocă de frământări și conflicte care aveau să afecteze pe termen lung viața eclezială.

Secolele XII—XIII sunt o perioadă de consolidare a monarhiilor naționale și laice prin centralizarea statală și reducerea puterii marilor seniori. În plan religios, ecoul acestui proces îl reprezintă mișcă-

rile de protest social cu revendicări spirituale și reformatoare privind viața Bisericii. Acestea sunt o reacție la feudalizarea episcopiilor și mânăstirilor, corupția clerului, secularizarea Bisericii pe măsura creșterii puterii sale economice și politice. *Reforma Patară*, inițiată de papa Grigore VII, prin îndemnul adresat credincioșilor de a nu primi Sacramentele de la clericii simoniaci și corupți s-a dovedit o eroare dogmatică și o poartă deschisă ereziilor. Acesteia Sfântul Francisc îi va opune *Cruciada Euharistică*, celor care respingeau Sacramentele din cauza nevredniciei clerului răspunzându-le cu cinstirea clericilor din venerație pentru Tainele pe care le administrau: *Căci pe cât este mai mare slujirea pe care o au de la Preasfântul trup și sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, pe care ei înșiși îl primesc și singuri îl împart altora, pe atât mai mare păcat au cei care păcătuiesc împotriva tuturor celorlalți oameni ai acestei lumi* (op. cit. p. 30).

Proliferarea idealului sărăciei evanghelice este o reacție la creșterea nefirească a puterii economice a Bisericii Catolice. *Săracii din Lyon* sau *Valdensii, umiliații, săracii lombarzi, catarii* vor face din acest ideal piatra de temelie a edificiului lor protestatar, îndreptat împotriva clericilor, Bisericii în întregimea ei, înseși dogmei (*Neomaniheenii catari* vor încerca restructurarea pe baza unui dualism ontologic și moral chiar a esenței credinței creștine). Autenticitatea sărăciei evanghelice propuse de Francisc va sta împotriva pretențiilor de sfințenie personală ale acestor eretici. Asociată cu *umilința*, pentru Francisc *sărăcia* este o stare mistică. Iată cum apar în *salutare virtuților: Sfântă doamnă sărăcie / Domnul să te țină sănătoasă / Cu sora ta sfântă umilitate*. (op. cit., p. 99).

Propovăduirea lui Francisc, dublată de autenticitatea trăirii cuvântului lui Dumnezeu, a venit ca mărturie a veridicității vieții liturgice, miezul comuniunii în Biserică. Ceea ce uimește la Francisc din Assisi este asemănarea cu marii mistici răsăriteni, în epoca în care Cruciadele nu făcuseră decât să amâne *Sine Die* refacerea legăturii dintre Apus și Răsărit. *Marea originalitate a lui Francisc nu este aceea de a inova, ci de a fi tradițional și liturgic într-un moment când toată lumea occidentală se pregătea să fie scolastică, protestantă sau modern eretică* (op. cit., p. 175).

NICOLETTA-LAURA STĂNESCU

Simion Mehedinți, CREȘTINISMUL ROMÂNESC, Prefață de Dumitru Muster; ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Fundația Anastasia, 1995, 236 p.

Între personalitățile de o deosebită valoare ale culturii noastre naționale un loc de seamă îl ocupă și Simion Mehedinți (1869—1962), care s-a remarcat, în prima jumătate a sec. XX, ca un savant enciclopedic. În decursul activității sale, s-a remarcat ca întemeietor și organizator al învățământului superior și al cercetării științifice în geografia românească, desfășurându-și activitatea de profesor la Universitatea din București, la prima catedră de geografie din țară. În această direcție, lucrarea care l-a consacrat poartă titlul „Terra. Introducere în geografie ca știință" (1930).

O altă latură a activității sale o reprezintă etnografia, disciplină în cadrul căreia a publicat o serie de lucrări și studii etnopedagogice, dintre care: „Către noua generație" (1912), „Școala poporului" (1918), „Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale" (discurs de recepție la Academia Română în 1920), „Ce trebuie să cugete un român despre Țara și Națiunea română" (1921), „Coordonate etnografice. Civilizație și cultură" (1928) etc.

Întreaga sa viață și opera pe care a lăsat-o posterității demonstrează o constantă vocație educativă, care se descoperă asemeni unui fir continuu care le leagă pe toate: încredere în puterile în devenire ale poporului român și voința de a strânge tot ce a fost util, tot ce poate fi forță viitoare, spre a contribui la neîntrerupta înălțare a patriei sale. (Prefață).

La temelia întregului sistem de gândire al lui Simion Mehedinți stă convingerea că „națiunea este o valoare unică în fața istoriei", iar „menirea cea mai înaltă a unui popor e să fie el însuși, adică să-și trăiască din plin viața sa și să reprezinte, dacă poate, un chip original de a vedea lumea".

Simion Mehedinți a fost un pedagog creștin și un creștin militant (fusese 4 ani la Seminarul Teologic). În gândirea sa religia neamului ar trebui să stea la temelia educației „Creștinismul este temelia oricărui proces educativ", scria Mehedinți contemporanilor săi, el fiind cel care așeza Biserica în fruntea instituțiilor, înaintea Școlii și Armatei. „Creștinismul, în concepția sa, e formula etică cea mai deplină în toată dezvoltarea omenirii de până azi și cea mai sigură temelie pentru progresul individual și național. Cine e în adevăr creștin acela a dezlegat partea cea mai grea a tuturor problemelor sociale;

prin frăţie a ajuns la egalitate şi libertate potrivit cu dreptatea, care e mai necesară decât toate. Aşadar, creştinismul trebuie simţit, nu citit" (Prefaţă).

În acest context, lucrarea sa intitulată „Creştinismul românesc", apărută în anul 1941, este o operă de maturitate ştiinţifică, dar o sinteză a unei vaste şi diverse documentări, din perspectiva simţirii şi gândirii a unui bun creştin şi român. Această lucrare mai poartă un subtitlu „Adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român", care urma a fi susţinută în faţa Academiei.

Această operă este o dezvoltare a unei conferinţe ţinute la Cernăuţi în 17 martie 1940 şi tipărită în anul 1941, dar cuprinde şi unele ecouri din istoria zbuciumată ale acelor timpuri de război mondial şi mari frământări interne.

Lucrarea analizează şi sistematizează un material bogat, dorind să surprindă caracteristicile cele mai vădite ale creştinismului românesc, aşa cum nu mai fuseseră formulate de nimeni înaintea sa; în a doua parte cuprinde un capitol dedicat relaţiei creştinismului românesc cu celelalte Biserici creştine, iar în partea finală se fac unele aprecieri cu privire la viitorul dreptei credinţe.

„Un popor, ca şi orice om în parte, atâta preţuieşte cât a înţeles din Evanghelie şi cât poate să urmeze învăţăturii lui Iisus" — sunt cuvinte pe care autorul le aşează la începutul lucrării sale şi a conferinţei rostite la Cernăuţi în anul 1970 cu ocazia Duminicii Ortodoxiei (17 martie).

Plecând de la aceste cuvinte, Simion Mehedinţi caută să determine modul în care poporul român a înţeles mesajul divin al Evangheliei Mântuitorului Iisus Hristos şi modul în care acest mesaj a fost transpus în viaţă în decursul existenţei sale istorice. În viziunea sa, creştinismul la poporul român are o serie de caracteristici care-l evidenţiază în raport cu alte popoare, caracteristici remarcate în lumina etnografiei şi a istoriei:

a) Lipsa războaielor confesionale în viaţa poporului român ar fi urmarea firii îngăduitoare şi deschise a românului, care a încercat să-şi călăuzească viaţa în decursul istoriei după porunca iubirii lăsată de Domnul Iisus Hristos „Poruncă nouă dau vouă: să vă iubiţi unii pe alţii, după cum v-am iubit Eu (. . .). Întru aceasta vor cunoaşte toţi că-Mi sunteţi ucenici, dacă aveţi iubire unii către alţii" (In. 13, 34—35). Bunătatea şi ospitalitatea românească au fost cele care au impresionat pe cei care ne-au vizitat ţara şi au făcut ca ţăranul român să fie considerat „omul cel mai tolerant din Europa" (pag. 32-33).

b) Neutralitatea faţă de certurile dogmatice cu privire la înţelegerea învăţăturii lui Iisus Hristos s-a datorat faptului că românii au înţeles doctrina Mântuitorului întemeind-se pe tradiţia locuitorilor acestor meleaguri şi pe firea lor, ajutaţi la început şi de învăţăturile lui Zamolxe, care ne făcuseră „aproape creştini înainte de creştinism". „Poporul român este caracterizat printr-o reală nepărtinire faţă de cei care se gândesc întâi de toate la Iisus şi pun Evanghelia mai presus de nuanţele locale ale practicării creştinismului". Această neutrali-

tate a poporului nostru în probleme confesionale este semnul unei reale maturităţi sufleteşti şi omeniei, dobândite printr-o lungă experienţă istorică. Autorul consideră că acest fapt este în legătură cu trei împrejurări: vechimea neamului carpatic, nivelul superior al civilizaţiei carpatice şi înălţimea culturii lor.

c) Primatul sufletului asupra vieţii materiale, gândul la nemurire şi atitudinea contemplativă manifestată în sihăstrie au fost tot atâtea cauze care au ţinut poporul legat de Carpaţi şi de Dunăre departe de rătăcirile vulgare ale păgânismului, iar după încreştinare, l-au scutit de alunecările neofiţilor datorate lipsei unui reazem sufletesc puternic în tradiţia neamului lor. (pag.45).

d) Arhaismul ar fi o altă caracteristică a creştinismului românesc. Propovăduirea şi răspândirea învăţăturii Mântuitorului Iisus Hristos în spaţiul Carpato-Danubiano-Pontic a fost înlesnită de mai mulţi factori, printre care amintim: 1. receptivitatea nobilimii dacice la noua doctrină, prin cinstirea acordată vieţii austere a capnobaţilor (sihaştri) şi traiului lor contemplativ; 2. cantonarea în provincia Dacia a unor legiuni romane, care anterior fuseseră în Ţara Sfântă (legiunea a V-a Macedonica); 3. venirea coloniştilor din provinciile răsăritene încreştinate: 4. doctrina lui Zamolxe şi larga răspândire a cultului mithraic etc.

e) Simbioza între Biserică şi Stat, fără antagonism a ferit poporul român de căderea în extremele cezaropopismului şi papocezarismului. La noi, Biserica a deţinut un însemnat rol social şi chiar politic înainte de a fi fost recunoscut creştinismul ca religie de stat. „Aproape cu o jumătate de secol înainte de edictul lui Constantin, Evanghelia a trebuit să ţină în Dacia loc de constituţie socială şi politică" (pag. 61).

f) Lipsa ereziilor şi a ereticilor ar fi argumentată prin: temperamentul calm al neamului nostru, evlavia moştenită de la daci, înclinaţia spre contemplare, viaţa rurală însoţită de mari greutăţi şi eleganţa morală de a-l tolera pe „fiecare cu legea lui" şi de a-l „lăsa în plata Domnului".

g) Prezenţa lui Iisus şi a Maicii Domnului în folclorul naţional (poezia religioasă şi legendele populare) este o dovadă limpede că la poporul nostru creştinismul este nu numai străvechi, ci are şi o coloratură originală, ca urmare a unei lungi elaborări sufleteşti (pag. 79).

h) Absenţa pornirii spre răzbunare este întemeiată pe fondul psihologic şi etic al neamului din Carpaţi. Buna cuviinţă, sfiala, discuţia, cumpătarea, ferirea de vulgaritate, omenia, toleranţa, înalta concepţie despre viaţă sunt câteva dintre calităţile care împodobesc sufletul românesc.

i) Acceptarea suferinţei ca mijloc de purificare morală, împletită cu o viaţă trăită la şcoala muncii efective, întemeiată pe concepţia că viaţa pământească este doar o pregătire pentru cea de „dincolo" arată nobleţea cu care este înzestrat neamul românesc.

j) Încrederea în biruința binelui asupra răului, primatul luminii asupra întunericului, atât de bine surprinse în folclorul național, arată armonia și optimismul cu care este înzestrat poporul nostru.

k) prioritatea frumuseții morale asupra justiției formale ar fi o altă calitate a neamului nostru românesc. Când face românul un lucru se gândește nu numai la ceea ce este drept ori nedrept, ci și la altceva; frumos este ceea ce pui la cale să faci? (pag. 135). Astfel, sensibilitatea morală a neamului din Carpați „nu se simte împăcată, până ce binele nu este însoțit și de frumusețe.

Altminteri, nici binele nu-i destul de bun". (pag. 136).

Partea a II-a a lucrării, care poartă subtitlul: „Creștinismul românesc în raport cu Bisericile altor neamuri", caută să facă o privire comparativă a modului în care celelalte neamuri înțeleg și trăiesc învățătura Mântuitorului Iisus Hristos, în raport cu creștinismul românesc. Autorul face o serie de caracterizări ale catolicismului (politic, ierarhic, stat papal universal), ale protestantismului (autonomie până la anarhie, individualism) și ale ortodoxiei (caracter sinodal; împletirea Tradiției cu Scriptura: afirmare regională, sau în termeni mai actuali: „unitate în diversitate!"). În cadrul acesta creștinismul românesc este intuitiv, tradițional, mai mult în sens național, legând datinile sale religioase de străvechea pietate dacică și de unele reminiscențe latine" (pag. 173).

În finalul acestei părți Simion Mehedinți concluzionează: „în fața imperialismului occidental s-a ridicat imperialismul oriental. Panslaviștii nu s-au sfiit să facă din Ortodoxie o unealtă politică, înfățișând pe ruși ca singurul popor ales, menit să joace prin ortodoxie rolul lui Israel. Uitaseră că unii slavi (poloni, cehi, croați, etc.) sunt catolici, iar alții (husiții) fuseseră un fel de protestanți înainte de protestantism.

Astfel, poporul român s-a simțit străin deopotrivă și în fața papocezarismului catolic și în fața țaropapismului oriental (...). Singura alunecare (cea de la 1700) a fost un incident politic, nu religios. „Unirea" cu Roma este un act administrativ, iar țăranii au stăruit a cinsti și mărturisi mai departe „legea românească", fără să viseze măcar că ar îndrăzni cineva să despartă poporul român în două cete înaintea altarului. (pag. 176).

În ultima parte a lucrării, autorul abordează problema viitorului dreptei credințe, considerând că fiecare neam se cuvine să fie așa cum îi este firea rânduită de Dumnezeu și să se mențină pe această direcție în pofida încercărilor ce vin asupra sa.

„Dacă mai ținem la o individualitate proprie ca neam, trebuie să ne întoarcem cât mai grabnic spre rosturile poporului nostru (...). Trebuie, fiindcă menirea cea mai înaltă a unui popor e să fie el însuși, adică să-și trăiască din plin viața sa și să reprezinte, dacă poate, un chip original de a vedea lumea". Dacă poporul însuși s-ar rătăci, lepădându-se de firea și datinile sale, acesta ar fi în mare primejdie. Această alunecare trebuie oprită cu orice preț. „Datoria cea

mai imperativă a ceasului de față e să cunoaștem și să cultivăm tot ce este ales în caracterul și tradiția neamului nostru." (pag. 196).

Iată idei care considerăm că rămân de o mare actualitate și se cuvine ca fiecare dintre noi să medităm asupra rostului și drumului pe care trebuie să meargă poporul român.

Lucrarea se încheie cu o cugetare care ascunde în sine un adevăr, care și azi este actual: „suferim de boli vindecabile, iar unul din leacurile cele mai sigure este întoarcerea la creștinismul nostru românesc, dându-i cât mai repede puterile lui de altădată". (pag. 198).

Considerăm că lucrarea pe care am recenzat-o reprezintă un moment important în cultura noastră națională prin analiza profundă pe care o face asupra unor aspecte legate de ființa poporului român, născut și creștin, dar și prin efortul de a sistematiza o problemă atât de amplă și complexă.

Cu toate acestea trebuie să fim cu luare aminte asupra unor aspecte ale lucrării de față, care, la o lectură atentă, ne-ar putea pune pe gânduri:

1. Prezența „ispitei origeniste" a apocatastazei, care susține mântuirea tuturor, chiar și a diavolului, prezentă în folclorul românesc, nu este semn de erezie. Semnificațiile ei se situează dincolo de raportul personal dintre om și Dumnezeu, fără să afecteze această relație.

2. În legătură cu învățătura despre Maica Domnului, trebuie remarcat că lucrarea nu consideră „imaculata concepție" ca fiind doctrină ortodoxă, ci o modalitate catolică de a prezenta unele realități care îi scapă.

3. Termenul de „idealism" aplicat poporului român nu are nimic de-a face cu semnificația eronată care se atribuie platonismului (Prefață).

Cu aceste precizări considerăm că lucrarea „Creștinismul românesc" a lui Simion Mehedinți se impune ca una dintre cărțile a căror lectură nu trebuie neglijată sub nici o formă și o recomandăm cu căldură tuturor celor care doresc să cunoască unele aspecte legate de sufletul neamului românesc.

Pr. ȘERBAN SORIN

Arh. Lidia Anania; Arh. Celia Luminea; Arh. Livia Melinte; Arh. Ana-Nina Prosan; Arh. Lucia Stoica; Arh. Neculai-Ionescu Ghinea, BISERICILE OSÂNDITE DE CEAUŞESCU — BUCUREŞTI 1977—1989; Editura Anastasia, 1995, 218 p.

Cu siguranţă această carte extrem de importantă pentru istoria noastră bisericească, va capta atenţia cititorului ataşat de valorile trecutului poporului nostru, trecut în care spiritualul era înrădăcinat în naţional şi viceversa, astfel încât a fi român însemna, cel puţin în trecut, a fi de asemenea şi creştin.

Tocmai acest lucru îl vizează şi autorii cărţii de care ne ocupăm, care prin subiectul abordat încearcă să caute un răspuns chinuitoarei întrebări care ar trebui să mistuie astăzi sufletul oricărui român: „De ce?" sau „Chiar era nevoie de acest lucru?"

Nu întâmplător sublinia Teodor Baconsky referitor la acest lucru „distrugerea" unor sfinte locaşuri şi faimoasa „sistematizare" a satelor româneşti din ultimul deceniu al dictaturii comuniste au fost insistent mediatizate în Occident. S-a vorbit atunci, pe bună dreptate despre un etnocid, adică despre o crimă împotriva culturii naţionale. În ceea ce priveşte propria noastră percepţie asupra fenomenului respectiv, socotim că lucrurile nu se opresc la nivelul patologiei patrimoniale. Dacă odinioară locaşurile erau demolate numai pentru a fi refăcute sau erau pângărite de necredincioşi, bisericile demolate de Ceauşescu au pierit pentru că stânjeneau prin axialitatea şi discreta lor prestanţă, autodivinizarea unui cârpaci. Ele au căzut pentru că erau purtătoarele unei memorii condamnate".

Iată doar în câteva cuvinte ilustrat tabloul perceput din afară a ceea ce se petrece aici, în sufletul acestui popor, care pe lângă propaganda ateistă, pe care o avea de înfruntat, propagandă care se făcea pe diferite planuri; se vedea silit să facă faţă, unui nou atac al diavolului: distrugerea locaşurilor de închinare, practic distrugerea celuilalt, acasă al creştinului din România şi al creştinului în general. Stăteau să dispară în această perioadă datorită tăvălugului socialist valorile româneşti autentice, dar, mai ales civilizaţiile de tip sătesc prin acea desfiinţare a satului românesc.

Ceea ce a încercat Ceauşescu în Bucureşti a avut după cum se ştie corespondent şi în lumea satului, chiar dacă scara era mult mai redusă. Ţintind în biserica poporului său, Ceauşescu ştia că ţintea în credinţa acestuia în Dumnezeu, în divinitatea pe care el încerca să

și-o substituie. Înlăturându-i biserica, îi înlătura deci ultima libertate, căci de fapt singurul loc unde mai era românul liber — cu unele excepții, era biserica lui strămoșească, biserica moșilor și strămoșilor săi, o credință trăită de aceștia în decursul istoriei. Prin demolarea bisericilor a fost rănit un popor în adâncul sufletului său, în adâncul ființei sale naționale, căci i se demola astfel conștiința, smulgându-i-se treptat, una câte una, rădăcinile grăitoare din trecutul acestui neam, rădăcini care făceau legătura constantă cu prezentul și chiar cu viitorul.

Bisericile osândite de Ceaușescu pentru a asigura „victoria socialismului comunist" au fost în București în marea lor majoritate monumente istorice, biserici care au stat neclintite în decursul veacurilor și pe care, iată, că numai ideologia „comunistă" a unui „om" de talia lui Ceaușescu a putut să le suprime verticalitatea. Este aici meritul deosebit al autorilor acestor cărți care au scos la lumină tot ce se putea despre existența acestor biserici care au fost osândite; așezare geografică, ctitori, anii ridicării acestor așezăminte, arhitectură, pictură și diferite întâmplări cu caracter istoric care s-au petrecut în legătură cu aceste adevărate creații culturale ale poporului român. Nu trebuie lăsate în urmă nici notele anexate de autori după însemnările de pe pisaniile acestor biserici, toate arătând grija acestora pentru elaborarea unei lucrări de istorie bisericească cât mai bine realizată. Toate demersurile făcute de arhitecți în timpul premergător demolărilor au fost zadarnice. Cu siguranță trebuie semnalat un aspect, aceste demersuri s-au făcut cu siguranță în scopul păstrării neatinse a patrimoniului național, a unor edificii ce au intrat în istorie și trebuiau să rămână pentru istorie ca un argument în plus al naționalității insuflat de acestea. Bineînțeles că trebuie luată în atenție și cealaltă latură a acestor demersuri făcute de diferiți arhitecți: atașamentul pentru credința strămoșească.

Mult mai interesant pare faptul că Ceaușescu în furia nebună a dărâmării acestor biserici, a acceptat, oare cu câte demersuri? translatarea unor biserici din locurile lor spre alte zone. Este drept că prin această translatare bisericile au avut de suferit, majoritatea fiind înconjurate de blocuri, sau pitite după acestea. Se încerca probabil o mutilare totală a spiritualității bucureștene, astfel încât pe marile artere tot ce era bisericesc trebuia să dispară, sau cel puțin câmpul vizual al trecătorului să nu aibă contact cu acesta. Când ne gândim că doar pentru „magistrala" lucrare arhitectonică a Casei Poporului au fost sacrificate patru biserici ne putem forma impresie destul de clară a scopului urmărit de Ceaușescu. Este remarcabilă propunerea făcută de autori: locurile fostelor biserici peste care se ridică astăzi o serie de clădiri, să fie pe cât este posibil străjuite de o cruce, care să amintească tuturor călătorilor crima săvârșită de dictatura ceaușistă împotriva istoriei naționale și bisericești.

O trecere în revistă a tuturor bisericilor, cred că ar constitui un imbold pentru cititorul care se va opri asupra lecturării acestei re-

marcabile lucrări. Cu siguranță și pentru ei se va ridica firescul semn de întrebare: cum putem cataloga oare actele de distrugere ale unor biserici; monumente de istorie și de arhitectură fie în scopul ridicării altor edificii în locurile lor, dar mai ales eliberarea spațiului ocupat de biserici fără ca acesta să aibă vreo întrebuințare ulterioară. Răspunsul este unul singur — credința în Dumnezeu deranja, iar prin biserici Dumnezeu era accesibil oamenilor.

După cum subliniază autorii, România a fost singura dintre țările socialiste unde conducerea țării hotăra ascunderea sau mutarea bisericilor după ziduri și chiar dărâmarea acestora în același timp în care se proslăvea trecutul țării și vitejia voievozilor ei. Este vorba cu siguranță de toate faptele și actele care nu aveau nimic religios în ele, ca și cum acești voievozi ar fi fost străini de credința poporului pe care ei l-au condus.

Bisericile osândite la distrugere de Ceaușescu au toate în marea majoritate o vechime uimitoare. Autorii dau la sfârșitul cărții un tabel în care sunt cuprinse toate etapele prin care au trecut aceste biserici începând cu primele lor atestări, perioade de reconstrucții și reconsolidări, bineînțeles cu scopul amintit anterior — de a arăta că ele, bisericile, au rezistat până la Ceaușescu de care nu au mai putut trece. Astfel bisericile Sf. Nicolae, Albă Postăvari, Sf. Nicolae Jitnița, Mânăstirea Cotoceni — toate aparținând după prima atestare secolului XVI; biserica Enei, biserica Sf. Nicolae Sârbu aparțin secolului XVII; apoi Bisericile Olteni; Mânăstirea Văcărești, biserica Radu Stancu, Mânăstirea Pantelimon, biserica Spirea Veche, Izvorul tămăduirii aparținătoare secolului XVIII; dar și cele aparținând sec. XIX: Sf. Treime, Capela Sf. Mina — toate au căzut în vizorul de sistematizare a zonelor care aparțineau și au fost prin urmare dărâmate. Nu trebuiesc uitate însă și cele patru biserici ridicate în prima jumătate a secolului XIX: Gheroghiceanu, Capela Izvorul Tămăduirii, Capela Buna Vestire și Doamna Oltea; care și ele au fost dărâmate.

La toate aceste 20 de biserici bucureștene care au fost dărâmate și prin urmare au avut de suferit mai ales prin schimbarea locului unde fuseseră ridicate și prin demolarea clădirilor anexe. Toate aceste 28 de edificii au suferit prigoane comuniste rămânând doar amintirea lor în cărțile de istorie și fotografiile și machetele muzeelor. Nu trebuie uitată munca istovitoare dusă de preoți dar și credincioși pentru păstrarea averilor; icoane, iconostasuri și alte bunuri duse la mânăstiri și muzee. Multe, e drept, au dispărut luând destinații necunoscute, la fel ca și materialele de construcții rezultate din demolări.

Iată, deci o carte accesibilă publicului larg atașat de istoria neamului său. Mottoul cărții semnat de Petre Țuțea va fi un îndemn spre lectura ei „omul e liber și eliberat numai în templul creației, acolo, în ritual, când se comunică tainele care învăluie deopotrivă și pe sacerdoți și pe ortodocși".

CÂRSTEA SEBASTIAN DUMITRU

J. Jeremias, V. Gondikakis, M.I. Rupnik, N. Steinhardt, J.-L. Marion, C. Noica, CARTEA FIULUI RISIPITOR — 6 lecturi pentru omul contemporan, ediție îngrijită de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998, 142 p.

Apărută în Editura Deisis la începutul anului 1998, „Cartea fiului risipitor" se vrea, așa după cum o arată și subtitlul, o lectură pentru omul contemporan. Dar nu numai că se vrea ci și reușește să fie. Subtitlul se justifică și prin faptul că acele cugetări la Pilda fiului risipitor care alcătuiesc cartea, sunt rezultatul unor persoane de diferite confesiuni și formații intelectuale. Astfel apetitul de multilateralitate și de interpretare inedită a omului contemporan este satisfăcut pe deplin.

Pilda fiului risipitor (Lc. 15, 11—32) prin bogăția și varietatea conținuturilor a făcut de multe ori subiectul unor meditații, fără însă a-și epuiza pe deplin înțelegerile. Dumnezeu este definit ca un Tată milostiv, iar cei doi fii ai săi reprezintă destinul uman în două ipostaze. La fel și întoarcerea risipitorului a fost identificată cu neîncetata căutare de Dumnezeu a omului, căutare izvorâtă din setea sufletului către Absolutul spiritual, sete care până la urma urmei este o aspirație existențială. Toate aceste idei au frământat de-a lungul timpului nu numai teologia sau gândirea teologică ci și literatura, filosofia și artele plastice. Se vede acest lucru mai clar din varietatea mediilor teologice și neteologice din care provin semnatarii textelor ce alcătuiesc „Cartea fiului risipitor": Joachim Jeremias este un reputat teolog protestant, specializat în studii biblice; Arhimandritul Vasilios Gondikakis, un monah atonit; Marko I. Rupnik, călugăr iezuit și pictor; Nicolae Steinhardt (monahul Nicolae Delarohia), monah și scriitor și în final doi filosofi creștini, unul occidental — Jean-Luc Marion și unul român — Constantin Noica. Așadar, și numai greutatea numelor puse pe coperta cărții poate fi o incitare la lectură.

Deschiderea cărții o face o frumoasă introducere, urmată de originalul grecesc al textului din Luca 15, 11—32 și imnografia ortodoxă bizantină a Duminicii fiului risipitor.

Șirul eseurilor îl deschide teologul Joachim Jeremias cu o frumoasă exegeză a Pildei ale cărei acțiuni sunt explicate în contextul vremilor noutestamentare. Formația de biblicist a autorului se observă din concizia exprimării realităților biblice și din solida argumentare a acestora. E o exegeză în adevăratul sens al cuvântului.

Tot unei abordări exegetice i se alătură şi Arhim. Vasilios Gondikakis, care semnează al doilea text al cărţii. Autorul găseşte de cele mai multe ori corespondent al evenimentelor Pildei în societatea actuală. Dar o idee centrală sau un „fir roşu" care străbate de la un capăt la altul disertaţia este „iubirea dăruitoare a Tatălui". Nimic din cele întâmplate nu ar fi fost posibil fără aceasta: nici împărţirea averii, nici întoarcerea, nici bucuria primirii. Şi aceasta pentru că pe fiul risipitor „Dumnezeu îl condamnă prin iubirea Sa şi îl face să se simtă responsabil" (p. 38). Încercând o exegeză mai largă ideile curg din belşug, fiind nevoie de o citire critică (critic în sens kantian, analitic n.n.) şi atentă, mai ales pentru a prinde toate nuanţele şi sensurile pe care a vrut autorul să le desluşească.

Eseul părintelui Marko Rupnik, al treilea text al cărţii noastre, este de departe cel mai consistent şi mai solid atât sub aspectul întinderii (pp. 51—100) cât şi al conţinutului.

Titlul eseului este „Parabola Tatălui milostiv", deoarece cel mai reprezentativ lucru al Parabolei — spune părintele Rupnik — este milostivirea Tatălui, considerată de altfel mesajul central al textului lucanian. E un fel de analiză privită mai mult din punctul de vedere al omului contemporan. Dealtfel aproape după fiecare idee pe care o dezvoltă apare un subtitlu (subcapitol) care tratează problema în spaţiul de mişcare al omului modern. Iată câteva din aceste subtitluri: „Fiul risipitor astăzi" (p. 76), „Paradigma stăpân-sclav" (p. 63), „A ne citi pe noi înşine în această parabolă" (p. 65).

În viziunea părintelui Rupnik cei doi fraţi reprezintă două feluri de păcătoşi: cei care fac în mod văzut păcatul (următori ai risipitorului) şi cei care se cred drepţi trăind după anumite reguli însă în realitate au adaptat Legea la păcatul lor, „au făcut din egoismul propriu un idol cu etichetă religioasă" (p. 53) (cazul fratelui risipitorului). Aceasta este premisa cu care se porneşte în analizarea Parabolei şi interpretarea primelor cuvinte ale acesteia: „Un om avea doi fii". Pilda este dezbătută apoi verset cu verset, ideile succedându-se cu multă eleganţă. Limbajul folosit, al omului modern, ajută la conturarea unor concluzii foarte evidente, tot pentru omul modern. Câteva dintre ele sunt elocvente: „Ca şi fiul mai tânăr, cultura europeană începe să meargă tot mai curajos pe drumul independenţei faţă de Biserică. Străbaterea acestui drum însă, ca şi cel parcurs de fiul mai tânăr duce la îndepărtări extreme, unde începe experienţa atâtor umilinţe" (p. 65), „Astăzi trăim într-un moment de foamete, în care omul contemporan, în cultura sa, experimentează rezultatul unei vieţi „de desfrâu". (p. 66). Aceste semnale de alarmă sunt deplin întemeiate. Analogia este permisă şi chiar bine venită, deoarece exprimă într-un mod meritat realitatea contemporană, iar mesajul se adresează şi îl vizează pe omul zilelor noastre.

Un alt autor care umple paginile cărţii este Nicolae Steinhardt cu trei cugetări: una la Pilda fiului risipitor; una la Nunta din Cana Galileii iar ultima despre cristalofilie (iubirea pură).

Cu stilu-i caracteristic și inconfundabil, monahul Nicolae Delarohia tranșează mărinimia Domnului. Pentru a evidenția acest lucru, după cum și mărturisește, pune accent doar pe purtarea Tatălui. Este primul dintre autorii cărții care se oprește doar la o parte a Parabolei, pe care o tratează trecând-o prin Scriptura Noului Testament. Cugetarea este la origine o predică cuprinsă în colecția „Dăruind vei dobândi" a aceluiași autor, ceea ce și explică stilul de abordare folosit (cel de predică tematică).

Al cincilea autor ce semnează un text al antologiei noastre despre fiul risipitor, filosoful Jean-Luc Marion, justifică disertația sa intitulată: „Filosofia unei parabole: fiii și tatăl sau destinul ființei între avere și dar", datorită prezenței în textul original al cuvântului „ousia", tradus în românește cu „avere": „Tată dă-mi partea de avere ce mi se cuvine" (Lc. 15, 12). Dacă se înlocuiește cuvântul „avere" cu „ousia" (ființă), se schimbă unele din înțelesurile Pildei. În acest context, Jean-Luc Marion tratează termenul „ousia" de la originile lui în filosofia lui Aristotel la înțelesurile lui în Noul Testament încercând să descopere noi sensuri ale Parabolei.

Ultimul autor care semnează în carte, filosoful român Constantin Noica, credem că a fost așezat la sfârșitul cărții din motive strategice. Dacă Jean-Luc Marion ne introduce în duhul filosofiei printr-o jonglare de termeni, Constantin Noica ne descopere un adevărat univers filosofic, plin de cugetări și aforisme, de problematizări sau de încercări de explicare. Titlul cugetării de început este: „Parabola filosofiei: cei doi fii sau gâlceava devenirii cu ființa". Acestei cugetări despre fiul risipitor și mai ales despre fratele acestuia (simbol al omului în aparență ordonat dar interior neîmplinit), îi urmează o conferință ținută la Cernăuți în 1943 cu numele „Cunoaștere și asceză", în care caută să deslușească asceza în termeni de cunoaștere. Și aici intervine Pilda fiului risipitor care lămurește problema. Fiul risipitor cel plecat în lume este însetat de cunoaștere, iar cel rămas acasă e disciplinat și ordonat (două fațete ale ascezei). „Cartea fiului risipitor" cuprinde și un al treilea text al filosofului român sau mai bine zis fragmente din Jurnalul filosofic al acestuia. Din aceste fragmente, ușor desprindem afinitatea autorului pentru „Pilda fiului risipitor și a fratelui", cum o numește. În gândirea lui Constantin Noica toate se cugetă sau se rezolvă cu ajutorul celor doi frați. Aceasta îl face pe filosof să afirme la sfârșitul Jurnalului: „Revăd tot Jurnalul. Ce închide în el, în fond? Numai două lucruri, două mituri proprii: mitul Școlii și mitul Fratelui. Și poate că nu sunt nici măcar două ci unul singur. Căci sunt eu însumi Fratele, care caută, prin Școală, împăcarea cu lumea: cu fiii ce vin, cu fiii ce pleacă în lume...."

DANIEL ALIC

Vasile Mircea Zaberca, ROMÂNII DIN BANATUL IUGOSLAV ŞI MAREA UNIRE, Editura Hestia, Timişoara, 1995.

Autorul ţine să precizeze în Prefaţă, că în anul 1992 a mai apărut o carte la care el şi-a adus contribuţia, referitoare la unirea Banatului cu România, dar această carte, prezintă modul în care s-a desfăşurat unirea Banatului cu România, la 1 Decembrie 1918 într-un sens mult mai restrâns, cu referire specială la Banatul sârbesc.

Se prezintă derularea evenimentelor din noiembrie 1918 cu prezentarea delegaţilor şi a tuturor participanţilor din Banatul iugoslav la marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia. S-a căutat să se alcătuiască nişte fişe biografice pentru fiecare participant la acest mare eveniment.

Cartea cuprinde trei capitole mari, la sfârşitul cărţii există un indice de persoane şi locuri din Banatul iugoslav precum şi o seamă de ilustraţii cuprinzând protocoale, procese-verbale şi altele.

Primul capitol intitulat „În preajma Marii Uniri". Toamna anului 1918 în Banatul iugoslav prezintă derularea evenimentelor premergătoare Marii Uniri. Autorul face o explicaţie completă a termenului de „Banat iugoslav", arătând că acesta s-a impus doar la sfârşitul primului război mondial după dispariţia monarhiei austro-ungare. În urma unor tratative între România şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor, Banatul a fost împărţit între cele două state, partea rămasă celui din urmă (o treime ca suprafaţă) va fi cunoscută sub denumirea de Banatul Sârbesc.

În continuare se expune situaţia românilor din aceste regiuni în preajma primului război mondial când românii încadraţi în armata austro-ungară au participat la luptele contra Serbiei, României, Italiei şi Rusiei. Au existat mişcări ţărăneşti în Banatul Iugoslav, care vor zgudui monarhia austro-ungară în toamna anului 1918. Sfârşitul lunii octombrie 1918 marchează dezastrul militar al Austro-Ungariei şi concomitent intrarea în faza finală, decisivă a luptei românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, pentru unirea cu România. La începutul lunii noiembrie au fost înfiinţate Consilii Naţionale în toate satele în care trăiau românii din Banatul Sârbesc. Acum va apare şi o publicaţie de un mare interes „Opinca", care va apare până la sfârşitul anului de 8 ori. În articolul inaugural „Către toţi care au purtat şi poartă opinci" se face o însufleţitoare chemare către toţi românii de la un capăt la altul încătuşaţi până acum de asupritorii străini, la unirea cu patria mamă.

După armistițiul de la Belgrad s-a hotărât ca locul armatei austro-ungare să fie luat de armata sârbă. Acest lucru va avea o serie de influențe nefaste, autoritățile militare de ocupație sârbești având deseori o atitudine dușmănoasă față de români. Sub presiunea oprimărilor mulți intelectuali vor părăsi Banatul și se vor refugia în România. Biserica ortodoxă românească a fost și ea supusă unor presiuni de natură diferită atât politică cât și cultural-economică. Preoților români li s-a ordonat să poarte matricole sârbești iar corespondența să fie redactată în limba sârbă.

Fruntașii românilor au încercat să riposteze legal, să se apere, un veritabil exemplu în această privință ni-l oferă protopopul Vârșețului, Traian Oprea, care va adresa multe plângeri autorităților centrale din Belgrad, instanțelor militare, Consistoriului din Caransebeș prin care făcea cunoscută situația reală din regiune, nedreptățile și umilințele la care erau supuși românii.

În această situație a sosit știrea despre convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia. Vor avea loc alegeri pentru desemnarea delegaților, românii acționând hotărât, un rol important având publicația „Opinca".

Se vor forma cercuri electorale la Vârșeț, Moravița, Biserica Albă, Sesca Cicidorf și Uzdin. După aprecierea autorului la Alba-Iulia delegația românilor din Banatul Iugoslav a fost constituită din 51 de persoane. Reprezentanții românilor din Banatul iugoslav au simțit nevoia imperioasă de a fi la Alba-Iulia tocmai atunci când a trebuit pentru a rosti și vota cu hotărâre, alături de frații lor de neam Marea Unire a tuturor românilor.

Al doilea mare capitol „Delegați și participanți la marea Adunare Națională de la Alba-Iulia", așa cum spune și titlul cuprinde numeroase fișe biografice ale marilor personalități bănățene participante la adunarea de la Alba-Iulia. Printre aceștia se cuvine să amintim pe: preotul Ioan Andreescu din Moravița, preotul Avram Corcea din Costei, Dr. Avram Imbroane tot din Costei, preotul Mihuț Jigoria din Satu Nou, preotul Traian Lazăr de la Biserica Albă, preotul Victor Popovici din Deliblate și mulți alții. Acest capitol cuprinde și două anexe, prima cu o listă a delegaților participanți la Adunarea de la Alba-Iulia, dar care nu e sigură. A doua anexă prezintă numele sigure ale participanților la Adunare.

Ultimul capitol și cel mai amplu, intitulat: „Documente și Mărturii", prezintă documente de o valoare inestimabilă, unele referindu-se la intrarea armatelor sârbe în Banat, altele cuprind numeroase articole moralizatoare ale gazetei „Opinca". Unele articole prezintă piedicile puse de autoritățile sârbești delegaților români de a se deplasa la Alba-Iulia.

O importanţă deosebită o reprezintă nota oficială a episcopului Miron Cristea despre închiderea forţată a unor şcoli, internarea unor învăţători români şi de încercarea de a-i determina pe învăţătorii din şcolile confesionale ale Eparhiei Caransebeş să depună jurământ de fidelitate Consiliului Poporal Sârbesc.

Prin această carte, Vasile Mircea Zaberca a reuşit să acopere un gol, să deschidă o cale puţin umblată în istoria Banatului dând posibilitatea cititorului să înţeleagă atmosfera acelor momente unice pentru români.

Drd. ADRIAN CAREBIA

Timothy George, TEOLOGIA REFORMATORILOR, traducere de Corneliu Simuţ, Editura Institutului Biblic din Oradea, 1998, 385 p.

Publicată la Oradea la Centrul de Studii al Reformei din cadrul Institutului Biblic lucrarea lui Timothy George — profesor emerit de teologie la Universitatea Harvard, reputat istoric — este un eveniment editorial de mare anvergură.

Prima ediţie a acestei lucrări a apărut în urmă cu 10 ani în anul 1988, traducerea românească făcându-se după *Theology of the Refomers*, Broadman Press, S.U.A., 1988.

Autorul mărturiseşte că cea mai mare parte a cărţii a fost scrisă în timpul unui an petrecut în Elveţia, fiind ajutat de mai mulţi profesori, care i-au pus la dispoziţie numeroase cărţi importante şi i-au prezentat numeroase comentarii.

Câteva părţi din această carte au fost iniţial prelegeri prezentate studenţilor la Tealogie şi pastorilor într-o mulţime de ocazii.

Cartea este dedicată profesorului George Hunstone Wiliams, unul din istoricii de prim rang ai sec. XX, care a modelat în sufletul autorului o reverenţă critică faţă de tradiţia creştină în toate modalităţile ei şi un simţ al apartenenţei la Biserica Universală.

Autorul afirmă că scopul acestui studiu nu este de a-i canoniza pe reformatori deoarece aceştia nu au fost pe deplin nevinovaţi de bigotism şi intoleranţă (invectivele lui Luther la adresa evreilor, complicitatea lui Zwingli la încercarea anabaptiştilor, precum şi a lui Calvin la arderea pe rug a lui Servetus, fiind doar câteva exemple).

Cartea se referă la disputele protestante din sec. XVI-lea, dispute considerate de reputatul savant A.L. Rowse drept „prosteşti". Ea conţine studii deosebit de aprofundate şi interesante despre Reformă oferind cititorilor români posibilitatea cunoaşterii amănunţite a doctrinei protestante precum şi învăţătura iniţiatorilor ei.

Lucrarea cuprinde o introducere amplă în care se vorbeşte de contextul apariţiei Reformei punându-se accentul pe relaţia dintre Renaştere şi Reformă. Se face apoi o prezentare concisă a Teologiei în Evul Mediu caracterizată drept „o epocă a neliniştii". Acum apare o criză de încredere în identitatea şi autoritatea Bisericii Apusene, autorul prezentând cinci modele paralele ale Bisericii Evului Mediu: curialismul, conciliarismul, Wycliff şi Hus, Franciscanii spirituali şi Valdenzii.

Urmează patru mari capitole dedicate celor patru reformatori: Martin Luther, Jean Calvin, Zwingli și Menno Simmens, autorul încercând să definească și să precizeze doctrina fiecărui reformator, originalitatea fiecăruia, teme specifice.

La fiecare reformator la început este prezentată biografia acestuia, mergându-se pe elemente personale și culminând cu temele teologice.

Capitolul al III-lea, intitulat „Tânjind după har: Martin Luther", îl prezintă mai întâi pe Luther ca teolog apoi viața sa plină de evenimente dramatice. Se înfățișează opera lui Luther și genurile care le cuprinde: comentarii, catehisme, tratate polemice, dezbateri, imnuri, predici, scrisori personale etc.

Treptat autorul trece la studierea de fapt a doctrinei lui Luther din care menționăm: existența umană trăită înaintea lui Dumnezeu (Coram Deo), în Iisus Hristos, Dumnezeu s-a dat pe sine complet pentru noi (Christus pro me), frica față de moarte, justificarea numai prin credință fără fapte bune. Luther credea că în credință se cuprind și fapte bune, el îndemnând oamenii să facă fapte bune dar în ascultare de Dumnezeu și de dragul celorlalți.

Altă temă centrală tratată e Predestinația abordată de la tradițiile iudeo-creștine la Pelagiu și Augustin. El nu admite că judecățile de nepătruns ale lui Dumnezeu ar fi nedrepte ci doar că oamenii nu pot înțelege modul în care ele sunt drepte, sugerând că există trei lumini: a naturii, a harului și a gloriei.

Învățătura despre „Sola Biblia" îl prezintă pe Luther încercând să salveze autoritatea Scripturii de dependența față de Biserică renunțând la Tradiții. Doctrina eclesiologică îl arată nu ca inovator ci ca reformator, cea mai mare contribuție a sa fiind legată de preoția tuturor credincioșilor, fiind cea mai controversată și diferit înțeleasă.

Capitolul IV „Îndrăzneala pentru Dumnezeu" este didicat lui Zwingli.

Autorul urmează aceeași linie ca în prezentarea lui Luther urmărind ideile teologiei specifice acestui reformator: Botezul ca eveniment eclesial și legătura lui cu credința, Disputa despre Cina Domnului, locul ei în viața Bisericii, prezentându-se cadrul medieval și contextul politic și în cele din urmă consecințele liturgice ale Cinei celei de Taină.

Capitolul V, „Glorie lui Dumnezeu", face referire la Jean Calvin prezentat ca un reformator din a doua generație. El apare în momentul în care mișcarea reformată se fărâmițează, Calvin ridicându-se ca un conducător al unei noi mișcări și ca reformator al unei noi teologii. Calvin se va ocupa de problema Sfintei Treimi, Creație, Providență, făcând deosebirea între aceasta pe de o parte și fatalismul și deismul pe de altă parte.

Ultimul capitol al VI-lea, „Nici o temelie", este dedicat lui Menno Simmons.

Acesta a fost cel mai important conducător al mişcării anabaptiste din cadrul Reformei Radicale. O caracteristică a acestei Reforme a fost accentuarea puternică a procesului interiorizat al mântuirii.

Menno acordă o importanţă mare Bibliei, Noul Testament, considerându-l mai important decât Vechiul Testament, acceptând scrierile apocrife drept canonice.

În încheiere autorul prezintă un Glosar de teologie a Reformei cuprinzând o serie de termeni şi expresii înrudite cu teologia reformatorilor care îi permite cititorului să se familiarizeze cu termenii teologici.

Este interesant şi faptul că la sfârşitul fiecărui capitol autorul prezintă şi o Bibliografie selectivă, permiţând cititorului să aprofundeze temele prezentate.

Cartea rămâne importantă pentru bogatul fond informaţional oferit, făcându-ne o perspectivă de ansamblu asupra controversatelor dispute din secolul al XVI-lea.

Drd. ADRIAN CAREBIA

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

IN MEMORIAM

RECENZII